

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Mediální studia

Sociologické charakteristiky a mediální reprezentace národnostních menšin v mediálním diskurzu jako teoretické prověření možností komparativních studií (vlastní výzkum mediální prezentace menšin České republiky a Kyrgystánu v devadesátých letech 20. století)

Sociological characteristics and media representation of ethnic minorities in the media discourse as theoretical examination of comparative studies possibilities (analytical study of minorities representation in mass media in Czech Republic and Kyrgyzstan in the nineties of the 20th century)

Vypracovala: Tatiana Iskanderova

Školitel: PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

Rok: 2011

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne.....

Tatiana Iskanderova

Ráda bych poděkovala svému školiteli PhDr. Otakaru Šoltysovi, CSc. za trpělivost, odborné vedení a poskytnutí cenných rad při psaní této práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem účastníkům hloubkových rozhovorů za jejich ochotnou spolupráci.

Obsah:

ÚVOD	6
A.TEORETICKÝ ODDÍL	10
I. Historický oddíl	10
I.1.Transformace politického režimu v ČR a KR v rámci pádu železné opony a Bělověžských rozhovorů.....	10
I.1.1.Vývoj politického systému v České republice rozpadu totalitního systému.....	10
I.1.2. Vývoj politického systému v Kyrgyzské republice po rozpadu totalitního systému.....	23
I.2. Zrod nové mediální legislativy.....	35
I.2.1. Česká mediální legislativa po roce 1989.....	35
I.2.2. Kyrgyzská mediální legislativa po roce 1991.....	51
I.3. Formování nového typu masmedií (soukromá masmedia).....	61
I.3.1. Formování nového typu masmedií (soukromá masmedia) v ČR.....	61
I.3.2. Formování nového typu masmedií (soukromá masmedia) v Kyrgyzstánu.....	79
II. Sociologické vymezení menšin	92
II. 1.Vymezení pojmu národnostní menšina.....	92
II. 2. Národnostní složení České republiky.....	94
II. 3. Národnostní složení Kyrgyzstánu.....	103
III. Srovnání výzkumů věnovaných mediálním prezentacím národnostních menšin	108
III. 1. Reprezentace etnických menšin v majoritních médiích (pojem „reprezentace“)......	109
III. 2. Studie věnované reprezentaci národnostních menšin v mediálním diskursu.....	113
III. 3. Srovnání metodologických postupů.....	116
B. VÝZKUMNÝ ODDÍL	121
I. Reprezentace národnostních menšin v mediálním diskursu České republiky a Kyrgyzstánu	121
I.1. Úvod.....	121
I.2. Reprezentace národnostních menšin v mediálním diskursu České republiky (analýza obsahů článků).....	122
I.2.1. Charakteristika analyzovaných článků (Česká republika).....	122
I.2.2. Tematická a žánrová analýza článků (Česká republika).....	124
I.2.3. Konstruování mediálního obrazu menšiny v českém tisku.....	127

I.3. Reprezentace národnostních menšin	
v mediálním diskursu Kyrgyzstánu (analýza obsahů článků).....	136
I.3.1. Charakteristika analyzovaných článků (Kyrgyzstán).....	136
I.3.2. Tematická a žánrová analýza článků (Kyrgyzstán).....	137
I.3.3. Konstruování mediálního obrazu menšiny v kyrgyzském tisku.....	140
II. Hlubkové rozhovory	147
II. 1. Hlubkové rozhovory (Česká republika).....	149
II. 2. Hlubkové rozhovory (Kyrgyzstán).....	164
III. Konstrukce mediálního obrazu menšiny	
v České republice a v Kyrgyzstánu (srovnání)	180
III. 1. Analýza komunikačních strategií při prezentování a interpretaci problémů.....	181
III. 2. Hlubkové rozhovorů (kontrastivní srovnání).....	185
ZÁVĚRY	191
Abstrakt	197
Abstract	198
Seznám literatury	199
Příloha	203

ÚVOD

Média mají podle Teuna Van Dijka (2000, s. 166) největší vliv na životy většiny lidí ve společnosti. Majoritní čtenáři totiž podle něj obvykle nemají každodenní zkušenost s etnickými minoritami či alternativními zdroji informací o menšinách. Média tak podle deFleura a Dennise (1996, s. 28) hrají nepřímou, ale významnou dlouhodobou roli ve formování jejich myšlenek a jednání tím, že členům společnosti nabízejí možnost přebírat mediální interpretace a prostřednictvím interpersonální komunikace je tvarovat a zakotvovat. Mediální diskurz se z tohoto důvodu stává hlavním zdrojem znalostí, postojů a ideologií o etnických minoritách. Charakteristickou vlastností mediálního diskurzu však je, že předkládá pouze určité prvky reality. Vytvářené mediální obrazy, jako zestručněné souhrny perspektiv o určitých skupinách, jsou pak podle McNaira (2004, s. 5) nevyhnutelně selektivní, náchylné k předpojatosti a nemusí korespondovat se skutečností.

Autorka disertační práce na téma „Sociologické charakteristiky a mediální reprezentace národnostních menšin v mediálním diskurzu jako teoretické prověření možností komparativních studií (vlastní výzkum mediální prezentace menšin České republiky a Kyrgystánu v devadesátých letech 20. století)“ nemá za cíl srovnání každodenních realit České republiky a Kyrgyzstánu (protože v daném případě je to těžké, a někdy i nemožné), ale provádí komparaci mediálních realit v českých a kyrgyzských tištěných médiích. V každém mediálním diskurzu převládá určitý typ prezentace i ideologizace a mytologizace národnostních menšin, jež nejsou dány rozdílnou realitou, ale mediálními postupy, praktikami a rutinami. To se projevuje v tzv. gate-keepingu, v nastolování agendy (agenda-setting), v rozdílných heterostereotypech, v předpojatosti atp. Příkladem mohou být právě rasové a etnické menšiny, které jsou v médiích zastoupeny nepoměrně jinak, ač sociální realita se může jevit srovnatelná, ale je tomu podobně i s kriminálními činy, ekonomickými jevy nebo geopolitickými orientacemi.

Cílem předkládané disertační práce je prokázat, že komparativní analýza je možná i pro etnicity, kultury a státní organizace s menšinami, které jsou teritoriálně velmi vzdálené a typologicky odlišné. Jestliže se prokáže, že takové srovnání je možné, učiníme tím první krok v dokazování, že současný mediální diskurz zdůrazňující po pragmatickém (etnografickém) obratu charakteristické rysy „zde a nyní“ má v sobě zabudované i globální charakteristiky dané fenomenální podstatou mediální komunikace. Tento první krok pak umožní kroky další, které mohou studovat strukturní typologii obou mediálních diskursů, kooperativní principy při směřování významů za hodnoty, mediální implikatury a presupozice a řadu dalších témat, které

ve vzájemném kontrastu povedou k hlubšímu poznání jak české tak kyrgyzské mediální krajiny. Tato práce však může prověřit pouze krok první, totiž jestli je komparace vůbec možná.

Než začneme popis struktury naší práce, definujeme pojem „reprezentace“.

Reprezentací se v mediálních studiích rozumí proces, jímž jsou abstraktním kulturně sdíleným pojmům (válka, individualismus, ženská otázka, třída, rodina atd.) dávány konkrétní podoby. Reprezentace sociální skutečnosti v mediální komunikaci je tedy předvedším zvláštní formou re-prezentací obecných soudů a představ v podobě konkrétních fenoménů či údajů. Například existence tak abstraktní představy, jakou je veřejné mínění, je v médiích re-representována výsledky výzkumu veřejného mínění, tedy navýsost konkrétními údaji (Lewis, 2001, s. 45).

Hypotéza: Předpokládáme, že analýzy prezentací národnostních menšin v médiích vykazují rysy natolik shodné, že je možné udělat komparativní/kontrastivní (dále jen komparativní) meta-analýzu, která ukáže specifické vlastnosti mediálních prezentací. Tato hypotéza předpokládá, že rozdíly, nebo shody v mediálních prezentacích zajišťuje obligatorní jádro metodologických rysů, které jsou shodné, na ně se váže mírně variantní soubor metodologických rysů potenciálních a teprve metodologické rysy fakultativní mohou být zcela rozdílné.

Hodláme prokázat, že komparativní analýza je možná i pro etnicity, kultury a státní organizace s menšinami, které jsou teritoriálně velmi vzdálené a typologicky odlišné. Tento předpoklad vyplývá z vlastností a charakteristických rysů mediální komunikace. Zahrnuje zejména klíčové vlastnosti mediálního diskurzu: fungování mediálních institucí (shromažďování informací, vnitřní a vnější vztahy mediálních institucí, výrobní postupy a rutiny mediálních organizací), globalizaci mediální komunikace, monopolizaci informačních zdrojů a unifikující mytologizace vztahu většiny a menšiny.

Východiskem práce je srovnání čtyř výzkumů, které byly vypracovány následujícími autory: Petrou Klvačovou, Tomášem Bitrichem: Jak se (ne)píše o cizincích, Věrou Malkovou: Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования, Stuartem Hallem (The spectacle of the “Other”), Bernardem Berelsonem, Patricií J. Salterovou (Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction).

Všichni tito autoři se zabývali studiem mediální reprezentace etnických skupin, které se nacházely v minoritním postavení vzhledem k majoritní etnicitě. Všichni analyzovali a studovali mediální diskursy specifickým způsobem, a proto jejich metodologie mají mezi

sebou jak shody, tak i rozdíly. Průnik a klasifikace metodologických rysů na obligatorní, potenciální a fakultativní by měl prokázat oprávněnost naší hypotézy.

Metodologie: 1. Analýza sekundární literatury (politologické, sociologické a mediální), 2. Textová analýza mediálních textů a kvalitativní analýza odpovědí z hloubkových rozhovorů.

Struktura práce

Daná práce se skládá z dvou částí: teoretické, v níž popisujeme sociální procesy vztahující se k národnostním menšinám, které probíhaly v prvních letech po krachu totalitních režimů v ČR a KR, a zároveň prověřujeme možnosti komparativní meta-analýzy mediální prezentace národnostních menšin, a praktické, v níž teorii prověříme vlastním výzkumem mediální prezentace menšin v České republice a v Kyrgyzské republice. Chceme postupovat deduktivně od hypotézy, kterou následně ověříme vlastním výzkumem.

Teoretická část se skládá z tří kapitol: „Historický oddíl“, „Sociologické vymezení menšin“, „Srovnání výzkumů věnovaných mediálním prezentacím národnostních menšin“.

Z hlediska struktury historický oddíl obsahuje tři části: „Transformace politického režimu v ČR a KR v rámci pádu železné opony a Bělověžských rozhovorů“, „Zrod nové mediální legislativy“, „Formování nového typu masmedií (soukromá masmedia)“.

Cílem historického oddílu je popsat sociální procesy vztahující se k národnostním menšinám, které probíhaly v prvním letech po krachu totalitních režimů v ČR a KR.

Druhý oddíl („Sociologické vymezení menšin“) obsahuje následující části: „Definice národnostní menšiny“, „Historický exkurs (historie vzniku národnostních menšin v KR, ČR)“.

Cílem tohoto oddílu je zrekapitulovat sociální procesy, které probíhaly v ČR a KR ve sféře národnostních vztahů v posledním desetiletí XX. století.

V posledním dílu teoretické části autorka provádí komparaci výzkumů věnovaných mediálním prezentacím národnostních menšin.

V empirické části naší disertační práce prověříme naši hypotézu vlastním výzkumem.

Cílem zkoumání je určit, jakým způsobem masmédia ČR a KR, prostřednictvím nově získaných funkcí a postavení (jako sociální a demokratické instituce a zároveň ekonomické subjekty) reflektovala proces transformace vztahu majoritní společnosti k minoritám v době přechodu od režimu sovětského typu k demokratickým režimům v devadesátých letech 20. století. Pomocí komparativní analýzy skutečností v ČR a v KR vytvořit diferenční modely interakcí mediálního diskursu s etnickými menšinami těchto států.

Objektem zkoumání je soubor textů (materiály) z tištěných masmédií, doplněný a konfrontovaný s reprezentativním vzorkem odpovědí představitelů médií, politiky, vědy, veřejnosti etc. (hloubkové rozhovory) na téma menšiny. (K elektronickým médiím se bude přihlížet pouze ilustrativně vzhledem k těžké dostupnosti elektronických archivů.)

Vyhodnocení empirické části: kvantitativní (frekvence výskytu) a kvalitativní analýza (textová a sémiotická) obrazu, který vytvořila média, a obrazu, který bude rekonstruován z odpovědí na otázky v hloubkových rozhovorech. Srovnání dvou mediálních diskursů na základě poznatků z teoretické části.

Z hlediska struktury obsahuje tato kapitola tři části : „Reprezentace národnostních menšin v tištěných médiích“, „Hloubkové rozhovory“, „Konstrukce mediálního obrazu menšiny v České republice a v Kyrgyzstánu (srovnání)“.

Cílem první části empirického oddílu je postavením do protikladů seriozních novin (quality papers) v ČR a KR, levicového, pravicového a bulvárního tisku získat úplný mediální obraz menšin v ČR a KR v mediálním diskursu.

V druhé části praktické kapitoly se prozkoumávají meze a možnosti reflektování historických a mediálních událostí v hloubkovém rozhovoru jako kvalitativní výzkumné metodě.

Cílem posledního dílu empirické části je vytvořit kontrastivní obraz dvou vzdálených mediálních diskursů, které prošly podobným historickým vývojem od výchozího typu mediálního diskursu přes směřování k novému typu, který mění reprezentaci národnostních menšin.

A. Teoretický oddíl

I. Historický oddíl

I.1. Transformace politického režimu v ČR a KR v rámci pádu železné opony a Bělověžských rozhovorů

I.1.1. Vývoj politického systému v České republice rozpadu totalitního systému

Začátek politické transformace po listopadu 1989

Na společné schůzi Federálního Shromáždění 29. listopadu 1989 odstoupilo pod tlakem veřejnosti předsednictvo FS i obou jeho komor. V čele FS nahradil S. Kukrál A. Indru, předsedou SN se stal A. Blažej místo J. Janíka a předsedou SL J. Bartončík, který vystřídal V. Vedru. Podobné výměny proběhly později i v národních radách. Mnozí nejvíce zkompromitovaní poslanci FS a obou národních rad rezignovali na svůj mandát. Jejich nahrazení umožnil Ústavní zákon č. 183/1989 Sb. ze dne 28. prosince. Noví zastupitelé byli jmenováni po dohodě s OF a VPN. Tím byla alespoň částečně obnovena důvěra občanů k zastupitelským sborům a ke krokům jimi prováděným (Fiala, 2001, s. 3).

Výsledkem jednání Ladislava Adamce s Občanským fórem bylo výrazné obměnění vlády dne 3. prosince 1989. Veřejnost však vyjádřila s touto málo radikální změnou nesouhlas, protože členové KSČ nadále drželi 16 křesel z 21. Premiér Adamec nakonec 7. prosince odstoupil a vedením vlády byl dočasně pověřen Marián Čalfá. 10. prosince prezident Gustáv Husák jmenoval novou vládu "národního porozumění" v čele právě s M. Čalfou, kde bylo vedle deseti komunistů jedenáct zástupců jiných stran či nestraníků. Ve stejný den oznámil G. Husák své odstoupení z funkce prezidenta republiky. Podle ústavního zákona č. 161/1989 Sb. ze dne 19. prosince bylo volební období nástupce G. Husáka omezeno do 40 dnů po ustanovení FS vzešlého ze svobodných voleb. Způsob volby nového prezidenta se stal předmětem bouřlivých debat nejen ve Federálním shromáždění. KSČ navrhla přímou volbu, zatímco Občanské fórum a na parlamentní úrovni Československá strana lidová trvaly na stávajícím systému nepřímé volby prostřednictvím FS. Jejich hlavním argumentem byla hrozba další destabilizace společnosti v případě dlouhodobého neobsazení postu hlavy státu. ČSL také jako první parlamentní strana oficiálně podpořila Václava Havla navrženého OF. Jeho hlavním protikandidátem byl Alexander Dubček, prosazovaný především slovenskými poslanci a reformními komunisty. Marián Čalfá se postavil za V. Havla a získal hlasy Slováků výměnou za předsednické křeslo FS pro A. Dubčeka. Samotná volba proběhla 29. prosince. Tento akt se stal vyvrcholením bouřlivého konce roku 1989. Den na to studenti oznámili konec stávků (Fiala, 2001, s. 3).

Vedle změn personálních bylo nutno změnit i právní řád tak, aby odpovídal potřebám

nově se rodící demokracie. První zásadní změnou byl ústavní zákon č.135/1989 Sb. ze dne 29. listopadu, který zrušil článek 4 Ústavy o vedoucí úloze Komunistické strany, “dobrovolného bojového svazku neaktivnějších a neuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence”. Dále změnil definici Národní fronty (čl. 6) a v článku 16 o kulturní politice, vzdělání a vyučování nahradil “vědecký světový názor marxismus - leninismus a těsné spojení se životem a prací lidu” “vědeckým poznáním a zásadami vlastenectví, humanity a demokracie”. Tímto zákonem učinilo komunistické FS první velký krok k odstranění hegemonie KSČ z československého politického systému.

První polistopadové volby

První polistopadové volby byly jistým referendem o podpoře nastoupených změn reprezentovaných Občanským fórem (respektive Verejností proti násiliu na Slovensku). To se z koordinačního revolučního orgánu přetvořilo na “kombinaci porevoluční střešové “nadstranické” antikomunistické, antitotalitární, obecně demokraticky orientované organizace a masového, všelidového hnutí” (Fiala, Strmiska, 1998, s. 23). Uvnitř tohoto uskupení však koexistovalo mnoho názorových proudů, které měly značně rozdílná stanoviska ke klíčovým otázkám politiky a hospodářství. Tato skutečnost se později naplno projevila v konfrontaci se skutečným vládnutím a nakonec vedla k rozpadu OF. Před volbami však OF působilo relativně kompaktním dojmem, hlavní vliv v něm měli intelektuálové disidenti, kteří s nadšením hovořili o “třetí cestě” a s jistým despektem se vyjadřovali o klasických stranických systémech západních států (Fiala, 2001, s. 5).

S tímto heslem OF drtivě zvítězilo, když v ČR získalo 53,15 % hlasů ve SL a cca 50% ve SN. Na druhém místě skončila KSČ, jejíž zisk se pohyboval okolo 13,5% v obou komorách. Velkým překvapením byl úspěch Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko, naopak zklamáním byl výsledek Křesťanské a demokratické unie. Tento politický subjekt vznikl před volbami jako volební koalice převážně křesťansky orientovaných stran: Československé strany lidové, Křesťanskodemokratické strany, Svobodné rolnické strany, Moravského občanského hnutí, Klubu seniorů a Sdružení československých podnikatelů.

Volební zisk kolem 8,7% v obou komorách zůstal daleko za očekáváním. Podepsala se na něm především zpráva o spolupráci předsedy ČSL Josefa Bartončíka se Státní bezpečností, kterou těsně před volbami zveřejnil náměstek federálního ministra vnitra Jan Ruml (OF). Podobná čísla vykazaly i výsledky voleb do ČNR. Na Slovensku zvítězila podle očekávání VPN, následovaná Křesťansko-demokratickým hnutím, Slovenskou národnou stranou, Komunistickou stranou Slovenska, Spolužitím, Stranou zelených a Demokratickou stranou.

Volební účast byla velmi vysoká, v České republice dosáhla 97%. Sestavením nové federální vlády byl 12. června pověřen Marián Čalfa z VPN, dalšími stranami vládní koalice byly KDH a OF. V čele české vlády stanul Petr Pithart (OF, později OH), slovenskou vedl Vladimír Mečiar (VPN). Vláda byla jmenována 27. června, stejného dne byl do čela nového Federálního shromáždění zvolen opět Alexander Dubček. Na jedné z prvních schůzí FS dne 5. července proběhla volba prezidenta republiky. Václav Havel byl ve funkci potvrzen téměř jednohlasně (Fiala, 2001, s. 5).

Legislativní rámec prvních voleb v roce 1990 byl tvořen a schvalován ve spěchu. Nové Federální shromáždění tedy mělo za úkol vytvořit nové, propracovanější právní normy pro nadcházející volby.

Novela volebního zákona byla téměř jednomyslně schválena 29. ledna jako zákon č. 59/1992 Sb. Byla mimo jiné zavedena lustrace kandidátů, modifikován efekt čtyř preferenčních hlasů na pořadí na kandidátce, či zkrácen přidělený čas pro volební kampaň ve veřejnoprávních médiích. Nejzásadnější změnou bylo zavedení zvýšené uzavírací klauzule pro volební koalice ve výši 7% pro dvou- a tříčlenné a 10% pro vícečlenné koalice (Fiala, Strmiska, 1998, s. 75).

Ve volbách nakonec podle očekávání zvítězila koalice ODS-KDS se ziskem cca 30% v ČNR a 33% v obou komorách FS. Na druhém místě skončila koalice komunistických stran Levý blok se ziskem přibližně 14% ve všech třech sborech. Výsledky několika dalších stran se v obou komorách i v ČNR pohybovaly v rozmezí 5-7%. Šlo o LSU, KDU-ČSL, ČSSD a SPR-RSČ. ODA a HSD-SMS pronikly pouze do ČNR. Těsně pod uzavírací klauzulí skončilo ambiciózní Občanské hnutí.

Transformace politického systému ČR po rozpadu Československa

Hlavním úkolem zákonodárných sborů vzešlých z prvních svobodných voleb bylo znovu a lépe vymezit pravomoce federace a obou republik a přijetí jejich nových ústav. Díky zákazu majorizace však bylo zapotřebí pro každou ústavní změnu získat širokou podporu českých i slovenských poslanců. A hledání kompromisu, který by takovou podporu získal, ukázalo na hlubokou propast mezi představami českých a slovenských politiků o budoucí podobě společného státu.

12. prosince schválilo FS po bouřlivém jednání ústavní zákon č. 556/1990 ("kompetenční zákon"), kterým byla omezena pravomoc federace taxativním výčtem, například na stanovení zásad jednotné finanční a rozpočtové politiky, zahraničního obchodu, hospodářské politiky, dopravy, ekologie, sociální politiky, práce a mezd atd. Vše ostatní patřilo do republikové sféry kompetencí. Byla značně rozšířena možnost obou republik tvořit rozpočet a vydávat normativní akty, republiky měly do jisté míry oddělené ekonomiky, mohly vytvářet

vlastní ozbrojené síly, vstupovat do mezinárodních smluv atd.

Pokračující jednání republikových vlád o státoprávním uspořádání byla komplikována osobou slovenského premiéra Vladimíra Mečiara. Ten sice prohlašoval, že je zastáncem decentralizované federace, ale často nečekaně měnil svá stanoviska i styl debaty. Současně se snažil ve slovenské vládě upevnit svou moc, čímž se dostal do vyhroceného sporu nejen s koaličními partnery z KDH, ale i se svou vlastní stranou. Po prohraném boji o předsednictví s Fedorem Gálem založil ve VPN frakci “Za demokratické Slovensko”, která se později osamostatnila jako HZDS. Slovenská národní rada ho 23. dubna 1991 odvolala z postu premiéra a nahradila ho Jánem Čarnogurským, který prosazoval koncepci dvou republik, které by přijaly své ústavy a jakousi státní smlouvou převedly část pravomocí na společnou konfederaci (Fiala, Strmiska, 1998, s. 76).

Do sporu se vložil prezident Havel, když přišel s návrhem ústavního zákona o celostátním referendu, kterým mohly být občanům ČSFR předloženy zásadní otázky formy státoprávního uspořádání federace. Ten byl po řadě pozměňovacích návrhů 18. července přijat jako ústavní zákon č. 327/1991 Sb. o referendu (slovo celostátní bylo na návrh slovenských poslanců vypuštěno). Způsob provedení referenda určil zákon č. 490/1991 Sb. ze dne 6. listopadu. Všelidové hlasování nakonec nikdy vyhlášeno nebylo, mimo jiné i proto, že se politici nedokázali shodnout na formulaci položené otázky. Snaha Václava Havla výrazněji ovlivnit politické dění kulminovala návrhem několika ústavních zákonů, které by rozšířily jeho pravomoci o možnost rozpustit FS a vydávat právní akty v podobě prezidentských dekretů. Jimi chtěl zabránit rozpadu federace, který hrozil čím dál více. V televizním projevu 17. listopadu 1991 požádal občany o podporu a v českých zemích se mu jí i dostalo. Lidé vyšli do ulic podpořit „svého“ prezidenta, ale FS označilo tyto metody za nedemokratické a ústavu změnit odmítlo (Fiala, Strmiska, 1998, s. 76).

Vítězové voleb zahájili sérii jednání. ODS byla pro decentralizovaný stát, ale HZDS šla ve svých požadavcích mnohem dál. Nechtěla však samostatnost, na to Slovensko nebylo zatím připraveno. Její představou (místopředseda ODS Miroslav Macek ji nazval “samostatné Slovensko s českou pojišťovnou”) bylo přenesení co největšího množství pravomocí na republiky za současného zachování především ekonomických výhod, které mohlo soustátí s Českou republikou přinést. To V. Klaus, zastáncem federace, odmítl. Jako ekonom věděl, že funkční federace musí mít především jednotné hospodářství s jedinou centrální bankou a on nehodlal ustoupit od své představy radikální transformace. Tu HZDS odmítala pro její pravděpodobný tvrdý dopad na ekonomicky méně vyspělé Slovensko. A když Vladimír Mečiar odmítl vstoupit do federální vlády a trval na oddělených rozpočtech, ODS pochopila, že

federaci nezachrání a začala připravovat její rozdělení.

13. listopadu byl po dlouhých jednáních schválen ústavní zákon č. 541/1992 o dělení majetku ČSFR mezi ČR a SR. Kontroverzně byl vnímán především “historický princip”, týkající se majetku z doby před rokem 1918. Ten byl nakonec vypuštěn, takže se uplatnily principy územní, poměrný (2:1) a specifický. Zákon nevyřešil všechny otázky související s dělením, jednání o některých otázkách se táhla i několik let (např. spor o vydání Bojnického oltáře).

Obě národní rady 17. listopadu doporučily Federálnímu shromáždění urychleně projednat ústavní zákon o zániku československé federace. To se sešlo o den později, ale návrh zákona neprošel přes slovenskou část SN.

Federální shromáždění se k projednání zákona o zániku ČSFR vrátilo 24. listopadu. Dlouhé diskuze probíhaly především v otázce vypsání referenda, které prosazovaly ČSSD, KDH a SDL. Nakonec byla varianta všelidového hlasování zamítnuta a ústavní zákon č. 542/1992 Sb. byl dne 25. listopadu schválen (Fiala, 2001, s. 6).

31. prosince roku 1992 ČSFR zanikla. Na mnoha místech Slovenska proběhly bouřlivé oslavy, jinde vládly smíšené pocity. Proti rozdělení byla velká část Čechů, na Slovensku pak maďarská menšina, většina intelektuálů, obyvatelé východního Slovenska a česko-slovenského pohraničí.

Základním kamenem právního řádu nového státu byl ústavní zákon ČNR ze dne 16. prosince 1992, který byl vyhlášen jako Ústava České republiky pod číslem 1/1993 Sb. V článku 1 je ČR definována jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka. Ústavně definovanými principy politického systému jsou tedy zejména demokracie, lidská práva, dělba moci, princip právního státu, zásada svrchovanosti lidu, většinový princip omezený zásadou ochrany menšin, svobodná soutěž politických stran a parlamentní systém vlády. Tyto zásady můžeme označit za podstatné náležitosti, které nesmějí být podle čl. 9 odst. 2 Ústavy měněny.

Jako jedna z mála postkomunistických zemí si Česká republika zvolila čistě parlamentní formu vlády. Dvoukomorový parlament je jediný ústřední ústavní orgán volený přímo, má tedy nejvyšší legitimitu a ostatní ústřední orgány jsou od něj přímo či nepřímo odvozeny. Volby probíhají tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva. Zastupitelský mandát je volný. Velice široce je v ústavě pojata poslanecká, resp. senátorská imunita. Tato širší je často terčem kritiky, protože veřejnost má (mnohdy oprávněný) pocit, že ji zastupitelé zneužívají. Čas od času proběhne sněmovnou návrh na její snížení, ale zatím vždy marně. Hlavní tíha legislativní činnosti leží na dvousetčlenné

Poslanecké sněmovně, která vznikla z České národní rady zvolené v roce 1992. Poslancem může být každý občan ČR starší 21 let s aktivním volebním právem. Volby probíhají jednou za 4 roky na základě zásady poměrného zastoupení. Poslanecká sněmovna může být za okolností vymezených v čl. 35 rozpuštěna prezidentem. Ustavení Senátu, horní komory Parlamentu, provázely v roce 1992 spory. Do vypracování zákona o volbách do Senátu měl jeho funkci plnit Prozatímní senát, zřízený ústavním zákonem. Jenže na jeho znění se politici nedokázali shodnout. Návrh na převedení českých poslanců Federálního shromáždění do Prozatímního senátu neprošel. Nakonec zákon přijat nebyl, takže funkce Senátu vykonávala Poslanecká sněmovna. Tím posílila svůj význam v soustavě orgánů ČR, protože dokud suplovala činnost horní komory, byla neodvolatelná. První volby do Senátu se uskutečnily v listopadu 1996 na základě zákona č. 247/1995 Sb. Senátorem může být občan ČR s aktivním volebním právem starší 40 let. Volební období je šestileté, senátorů je 81, přičemž každé dva roky se obměňuje jedna třetina. Volby probíhají na základě dvoukolového většinového systému v jednomandátových obvodech. Senát nemůže být nikdy rozpuštěn, takže v případě rozpuštění Poslanecké sněmovny částečně supluje její funkce. Za standardního stavu schvaluje, zamítá či pozměňuje návrhy zákonů schválené dolní komorou. Ta však většinou všech poslanců stejně může Senát přehlasovat. Pouze v případě ratifikace jistých mezinárodních smluv (čl. 49) a k přijetí zákonů týkajících se Senátu (volební zákon, jednací řád...) je nutný souhlas obou komor. Zajímavou funkcí Senátu je souhlas se jmenováním nových soudců Ústavního soudu prezidentem republiky a možnost podat ústavní žalobu na hlavu státu. O významu horní komory parlamentu se často vedly spory. Tato instituce není občany hodnocena jako příliš užitečná, čehož často využívají politici k populistickým návrhům na její zrušení. Avšak, Senát již několikrát dokázal, že do českého politického systému patří a jeho funkce jakési "pojistky" je nezastupitelná. Bude zajímavé sledovat, jak se na této funkci podepíše současný stav, kdy většina senátorů je z jediné strany (Fiala, Strmiska, 1998, s. 76).

Moc výkonnou představuje podle třetí hlavy Ústavy prezident a vláda. Jak již bylo zmíněno, ČR má parlamentní formu vlády, takže funkce hlavy státu je především reprezentativní. Prezident je volen na společné schůzi obou komor Parlamentu na pět let, po svém zvolení však není ze své funkce nikomu odpovědný. Výčet hlavních pravomocí prezidenta najdeme v člancích 62 a 63, v řadě z nich je omezen nutností kontrasygnace člena vlády. Vrcholným orgánem výkonné moci je vláda, která je odpovědná Poslanecké sněmovně. Tato odpovědnost je vyjádřena institutem vyslovení důvěry či nedůvěry vládě. Vláda tvoří politiku státu, je hlavním iniciátorem legislativního procesu a je oprávněna vydávat druhotné právní akty k provádění zákonů.

Prezident jmenuje předsedu vlády, na jeho návrh pak jmenuje a odvolává i její ostatní členy. Do třiceti dnů od jmenování musí vláda předstoupit před Poslaneckou sněmovnu s žádostí o vyslovení důvěry. Pokud důvěru nezíská, proces se opakuje. Případného třetího předsedu vlády jmenuje prezident na návrh předsedy Poslanecké sněmovny. Tento proces je v Ústavě upraven poměrně obecně, s jedinou výjimkou nestanovuje žádné lhůty.

Moc soudní vykonává jménem republiky soustava nezávislých soudů. Soudce jmenuje prezident, podmínky odvolání stanovuje zákon č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích. Zamýšlenému zavedení přezkušování soudců se justice zatím ubránila, poukazujíc na možné ohrožení své nezávislosti. Velice důležitou roli ochránce ústavnosti a negativního zákonodárce hraje Ústavní soud se sídlem v Brně. Byl ustanoven zákonem č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu. Má 15 členů jmenovaných na 10 let prezidentem republiky, jmenování musí schválit Senát. Pro utváření politického systému je jeho nejvýznamnější pravomocí rozhodovat o rušení zákonů a jiných právních předpisů pro rozpor s ústavním zákonem či mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy. Struktury tohoto systému zůstávají již konstantní (Fiala, Strmiska, 1998, s. 78).

Vývoj stranickopolitického systému v České republice

Bezprostředně po listopadu 1989 vznikalo velké množství různých politických subjektů, některé vznikaly nově v rámci OF i mimo něj, některé navázaly na svou činnost před listopadem a některé svou činnost obnovily. Postupně docházelo ke zjednodušování systému politických stran až do dnešní podoby, kdy ČR má 5 parlamentních stran¹ (ČSSD, KDU-ČSL, ODS, KSČM, SZ) a pro politické dění (na parlamentní úrovni) v tuto chvíli nepříliš podstatných několik subjektů neparlamentních.

Česká strana sociálně demokratická navazovala na svou činnost a v počátcích byla zmítána spory mezi jejími představiteli o politickém pojetí. V těchto sporech převážila skupina politiků, kteří prosazovali silnější levicové zaměření a nebáli se koketování s komunistickou stranou (klub Obroda). Naopak přesvědčení antikomunisté byli ze strany vyloučeni (Fiala, Strmiska, 1998, s. 96).

ČSSD se postupně stávala stále viditelnějším subjektem na levici, za což vděčí zejména nově zvolenému předsedovi Miloši Zemanovi (rok 1993), který se od počátku profiloval zejména velmi ostrými a ironickými útoky proti vládní koalici. ČSSD v té době

¹ Kapitola byla napsána v dubnu 2010. Od této doby se politická situace v ČR změnila. Vzhledem k tomu, že v této práci hlavní důraz je kladen na politický a sociální rozvoj České republiky a Kyrgyzstánu v 90. letech 20. století, autorka se rozhodla nechat tuto část disertační práce beze změn.

neměla homogenní a jasně sdělitelný politický program, kterým by postupně získávala voliče na svou stranu. Daleko výrazněji ji nahrávala sama situace integrace politických subjektů jak na levici (a izolace KSČM), tak v politickém středu. Docházelo k postupnému oslabování středu, a tak ČSSD postupně zaplňovala prostor od KSČM až po politiku stran vládní koalice.

ČSSD také nahrávalo postupné zhoršování se vztahů mezi stranami vládní koalice v době, kdy byla podle vnějšího pozorovatele situace velmi stabilní a vláda, resp. ODS mohla vše. V otázkách dělení federace nehrála ČSSD výraznou roli a v otázkách prosazování ekonomické transformace se jednalo více o slovní přestřelky mezi Milošem Zemanem a Václavem Klausem, nežli o střet dvou světonázorově odlišných politických stran. Dělo se tak zejména proto, že ČSSD neměla dlouho konzistentní ekonomický program, který by byl hodnověrnou alternativou programu ekonomické transformace vládní koalice a zejména ODS a ODA a který by reflektoval ekonomické možnosti a potřeby České republiky (Fiala, Strmiska, 1998, s. 96).

Vývoj v ČSSD probíhal nadále hekticky zejména utvářením vnitřních skupin a jejich koalic, které spolu soupeřily o další pojetí strany. Nejvýraznější osobou se stal Miloš Zeman, který podporoval širší pojetí (zejména směrem vlevo) politiky strany. Jeho záměr byl jednoznačný: oslovit a získat voliče po obou stranách ČSSD. To se mu také podařilo a jeho populistická politika slavila úspěchy prudkým nárůstem voličských preferencí. To zase pomohlo jeho posílení pozice uvnitř strany.

Miloš Zeman byl vystřídán v roce 2001 Vladimírem Špidlou, který po neúspěchu v eurovolbách ze strany i vlády odstoupil a byl nahrazen Stanislavem Grossem. Ovšem ani on v čele moc dlouho nevydržel, a tak se dalším stal Jiří Paroubek, který stranu sjednotil a zlepšil její postavení.

Občanská demokratická strana vznikla prvotně z OF z potřeby ustavení standardního politického subjektu, který by podporoval předložené ekonomické reformy. Také tento prvotní důvod vzniku se v ODS odráží dosud. Na jednu stranu byla ODS od počátku politickou stranou, která měla jasný pozitivní politicko-ekonomický program, což jí umožnilo víceméně srozumitelně oslovit voliče a představit jim vizi budoucnosti země. Na druhou stranu to znamenalo příliš úzké spojení ODS jen s ekonomickými záležitostmi, což ji limitovalo jak v dalším rozvoji neekonomických témat, tak to kladlo na její bedra největší odpovědnost za vše, co se v ekonomické oblasti událo. A v neposlední řadě po vyčerpání základních ekonomických témat došlo v ODS k jisté programové stagnaci, k nedostatku vůle, ale i síly prosazovat další nutné změny. Částečně se tak dělo z jistého sebeuspokojení s vývojem v ČR (země byla několik let dávána za příklad dalším postkomunistickým zemím, reformy byly kladně hodnoceny v zahraničí), částečně z nedostatečného zájmu jiných členů ODS než Václava Klause o jiná

podstatná témata, jako jsou otázky bezpečnosti, transformace armády či penzijní a sociální reforma a částečně z nedostatku odborníků, kteří by byli ochotni přímo do ODS vstoupit a názory, které hlásají individuálně, v ODS prosazovat. K tomu nedošlo z více důvodů. Jednak to je silná a mnohdy kontroverzní osobnost Václava Klause, dále politika postupně ztrácela na svém výsadním a prestižním postavení ve společnosti (stala se do jisté míry vysmívanou, až opovrhovanou). Vstup do strany by odborníkům neumožňoval věnovat se dále svým aktivitám (ať už ekonomickým či akademickým) a nutil by je řešit i témata únavná a marginální, související s prostým fungováním politické strany (Fiala, 2001, s. 3).

V tuto chvíli považuji za nutné na chvíli se pozastavit uprostřed nejstabilnějšího volebního období, a to 1992-1996. Uprostřed tohoto období, přesněji na přelomu 1995/96 došlo k na první pohled nepřilíživě viditelným událostem. Ekonomické výsledky transformace byly nad očekávání dobré, země byla chválena a slovy Václava Klause jsme se přemístili z operačního sálu do rehabilitačního centra. Žili jsme v jakémisi uspokojení sebou samými. V této době však došlo ve vládě a mezi koaličními stranami ke ztrátě základního konsensu, kudy a jak dál. Nastala doba bezvýsledných jednání, vše trvalo velmi dlouho, mnoho důležitých věcí bylo odkládáno a ODS se ocitla mezi „sociálnějším“ KDU-ČSL a „tržnějším“ ODA z pohledu politických ideologií. Z personálního pohledu se obě menší strany vždy postavily proti ODS. Tady někde nastává doba stagnace výkonu vlády, která pak měla dopad na ekonomickou situaci a její negativní podoba se odrazila na jaře 1997 ekonomickými „balíčky“ (Fiala, 2001, s. 7).

ODS, a zejména její předseda Václav Klaus, sehrála významnou (nutno říci, že pozitivní) roli v dělení Československa ve druhé polovině roku 1992. To bylo také období, kdy se veškerá pozornost soustředila na toto téma a jak otázky ekonomické transformace, tak všechny ostatní se poprvé od roku 1989 dostaly na vedlejší kolej.

Velký přelom pro ODS znamenala krize na konci roku 1997, pád vlády, rozpad poslaneckého klubu a odchod několika významných členů do jiné politické strany. Po stránce voličských preferencí se ODS z této situace poměrně dobře a rychle vzpamatovala. V důsledku to znamenalo posílení pozice Václava Klause v ODS a oddálení změn, které tuto stranu neminuly.

V listopadu 2002 se Mirek Topolánek stal po Václavu Klausovi předsedou ODS. Za dobu Topolánkova předsednictví ODS vyhrála tato strana volby senátní, krajské, evropské, komunální a v roce 2006 i volby do Poslanecké sněmovny. V roce 2008 již jako strana vládní ODS drtivě prohrála krajské a senátní volby, a ztratila tak všechny své hejtmany a rovněž i nadpoloviční většinu v senátu. Nejvyšší stranickou funkci však Topolánek i po těchto volbách, stejně jako v letech 2004 a 2006, obhájil. Od srpna 2006 do března 2009 zastával funkci premiéra. V říjnu 2006

se stal prvním českým předsedou vlády, který nedostal důvěru sněmovny a v březnu 2009 se stal i prvním premiérem, kterému sněmovna vyslovila nedůvěru. 15. září 2009 Mirek Topolánek rezignoval na svůj poslanecký mandát.

Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová (původně Československá strana lidová) navázala na svou činnost z doby před listopadem 1989 a počátkem 90. let prošla velmi bouřlivým očišťujícím se procesem od předlistopadové politiky. Nová éra této strany začíná zvolením Josefa Luxe předsedou strany v září 1990. Josef Lux velmi trpělivě budoval postavení své strany ve vládě a hledal pro KDU-ČSL samostatný politický program, který by nebyl pouhým doplňkem ODS a ODA. V roce 1990 se též završil příliv nových členů do řad strany, od té doby začal doposud trvajícím úbytkem členstva“ (Fiala, 2001, s. 5).

Josef Lux se stal zatím nejvýraznějším a nejschopnějším předsedou lidovců v polistopadové éře. V roce 1992 se ČSL přejmenovala na KDU-ČSL (zkratka KDU byla původně používána pro společnou koalici ČSL a KDS). V následujících letech si udržovala značný vliv na politiku, který po většinu času překračoval její volební preference (zhruba 8%). Byla významným členem všech vlád Václava Klause. V roce 1997 své spojení s ODS zrušila v reakci na skandály okolo jejího financování a vládu opustila. Po krátkém pobytu v Tošovského úřednické vládě následoval pobyt v opozici v době trvání tzv. Opoziční smlouvy mezi ČSSD a ODS, v této době byla nejvýznamnější složkou tzv. Čtyřkoalice (společný projekt KDU-ČSL, US, ODA a DEU). Na počátku této opoziční epizody rezignoval Josef Lux, u něhož se objevila těžká leukémie. Nečekaný odchod schopného a dominantního předsedy s obrovskou autoritou stranou značně otrásl, neboť na něj nebyla připravena. Otázka „kdo Luxe nahradí“ byla navíc zpočátku komplikována dodatečnou otázkou, zda se nebude moci vrátit (ta se stala bezpředmětnou, když Josef Lux 21. listopadu 1999 zemřel).

KDU-ČSL se postupně stala dominantní silou opozičního projektu Čtyřkoalice, která však byla částečně demontována (do voleb už šla fakticky jako dvoukoalice KDU-ČSL a US-DEU) a nakonec se stala jedinou stranou, která na ní jednoznačně vydělala, když lidovečtí voliči při volbách pomocí preferenčních hlasů zásadně zasáhli do kandidátek v neprospěch US-DEU. V červenci 2002 se strana stala koaličním partnerem ČSSD a US-DEU, s nimiž postupně sestavila vlády s premiéry Špidlou, Grossem a Paroubkem, přičemž druhou z těchto vlád svrhla v roce 2005 demise lidoveckých ministrů, vyvolaná nevyjasněnými finančními poměry rodiny Grossových. Za vlády Jiřího Paroubka došlo k ostrým konfliktům mezi KDU-ČSL a ČSSD, neboť socialisté prohlašovali v Parlamentu s KSČM proti vůli svých koaličních partnerů několik klíčových zákonů a novel, především pak novely zákoníku práce a církevního zákona (Fiala, 2001, s. 5).

Po parlamentních volbách v roce 2006 KDU-ČSL vyjednávala o vytvoření vlády se zelenými a občanskými demokraty, ta by ale nezískala důvěru Sněmovny (vládní strany měly 100 poslanců, stejně jako opozice ČSSD a KSČM). V srpnu 2006 zahájil předseda strany Miroslav

Kalousek jednání o vládní koalici s ČSSD, kterou by tolerovali komunisté, což jej stálo předsednické křeslo, neboť strana takovouto možnost striktně odmítla a vynutila si jeho demisi. 9. prosince 2006 byl předsedou KDU-ČSL zvolen dosavadní starosta Vsetína, senátor Jiří Čunek. Následně KDU-ČSL vytvořila koaliční vládu s ODS a Stranou zelených, které se podařilo získat důvěru díky poslancům ČSSD Pohankovi a Melčákovi.

Koaliční vládnutí s občanskými demokraty a zelenými se ukazuje jako problematické, neboť ekonomické reformy a tlak ODS vedl vládu k opatřením, která se jen těžko srovnávala s jejím programem (zejména pokud jde o jeden z jeho klíčových bodů, kterým je podpora rodin s dětmi), několik poslanců ODS v čele s Vlastimilem Tlustým se postavilo proti vládnímu návrhu církevních restitucí a strana má zásadní potíže i s některými body Julínkovy zdravotnické reformy (především v oblasti privatizace nemocnic, úpravy interrupcí a poplatků u lékaře). Mimo to stranu sužovaly skandály tvořící se především okolo rodinných financí a afér předsedy Čunka. Problematická účast ve vládě a skandály čelních politiků KDU-ČSL se v roce 2008 odrazily ve volbách do krajských zastupitelstev, ve kterých si oproti minulým strana pohoršila, a souběžných volbách do senátu, kdy neuspěl žádný její kandidát“ (Fiala, 2001, s. 5).

Po pádu Topolánkovy vlády na jaře 2009 KDU-ČSL, jejíž staronovým předsedou se stal Cyril Svoboda, odmítla jmenovat své zástupce do „přechodné úřednické vlády“ premiéra Fischera. Stranu v této době opustila skupina vlivných poslanců (Miroslav Kalousek, Jan Husák, Ladislav Šustr, Vlasta Parkanová, Pavel Severa), z nichž někteří poté spojili svůj osud s nově vznikající stranou TOP 09. Následoval je však pouze omezený počet členů, naopak podle tvrzení vedení strany následoval návrat některých členů, kteří předtím ze strany vystoupili či měli pozastavené členství.

Pod vedením Cyrila Svobody strana ohlásila návrat ke konzervativním křesťanským hodnotám a ústup od pravicové politiky prosazované právě poslancem Kalouskem a jeho spojenci. Před předpokládanými předčasnými volbami, které se nakonec neuskutečnily, protože je zrušil Ústavní soud, uzavřela KDU-ČSL dohodu s EDS Jany Hybáškové a uvolnila pro členy a registrované příznivce EDS místa na svých kandidátkách, byť především hledání místa pro samotnou Janu Hybáškovou bylo problematické a vyvolalo ostré spory. Někteří příznivci a členové KDU-ČSL vyjádřili se spojenectvím nesouhlas s odkazem na názory Hybáškové v oblasti interrupcí a dalších klíčových otázkách hodnot, nicméně vedení strany argumentovalo, že se Hybášková spolu s ostatními kandidáty své strany zavázala v otázkách ochrany života hlasovat v souladu s postojem KDU-ČSL.

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) je v českém stranickém systému levicová strana, která má sice dostatečnou podporu voličů, ale není to prosystémová strana. Je stranou marginální a otázka se může týkat i její deklarované demokracie. Pro toto je zapotřebí

porovnávání projevů komunistických funkcionářů v médiích veřejných či soukromých, ale hlavně poté v médiích komunistických. Např. Haló noviny, či radikální ostravská Naše pravda.

V listopadu roku 1990 se konal první ustavující sjezd KSČM v Olomouci, a to mj. i proto, že na základě začínajícího a postupně narůstajícího politického hnutí mezi Českou a Slovenskou republikou tehdejší ČSFR a potřeby větší samostatnosti v rámci KSČ byly obě tehdejší komunistické strany (KSČ a Komunistická strana Slovenska) osamostatněny, pro koordinaci činnosti obou stran byla vytvořena Federální rada Komunistických stran Čech a Moravy a Slovenska a česká část KSČ se natrvalo ustavila jako KSČM. Do čela federální rady byl zvolen Miroslav Grebeníček a byl předsedou až do jejího rozpadu (7.4.1992- kdy definitivně přetransformovaná KSS na Stranu Demokraticej Levice, pod vedením Vasila Mohority, opustila radu). Předsedou KSČM byl zvolen filmový režisér Jiří Svoboda. V té době působilo v ČSFR vedle KSČM dalších 16 levicových subjektů, mj. tedy ČSSD, Levá alternativa, Československá strana socialistická, Kluby sociálních demokratů OF. Do voleb v roce 1992 nastoupila KSČM jako součást Levého bloku spolu s Demokratickou levicí a společně získaly 14.05 % voličských hlasů jako druhé nejsilnější politické seskupení po ODS , která vznikla z OF (Fiala, Strmiska, 1998, s. 98).

Druhý sjezd KSČM svolala do Kladna v napjaté atmosféře. Bylo to po atentátu na předsedu Svobodu a v porozpadovém a štěpícím se stavu strany. Odešla Strana demokratickém levice, dále se odtrhl Jaroslav Ortman s poslanci Mečlem, Masopustem a Řezáčem (strana Levý Blok), a konzervativci Miroslava Štěpána (Strana československých komunistů). Toto štěpení nebylo ale na evropském měřítku jediné. Pouze si vzali příklad možná z Itálie, anebo z Francie. Byl však přijat Kladenský program, jež se stal základním programovým prohlášením. Již na sjezdu se delegáti dohodli na dalším sjezdu, tentokrát v Prostějově.

Na třetím sjezdu konaném tedy v Prostějově 26. 6. 1993 se obhájil Kladenský program, hlasováním se ustanovilo zanechání názvu Komunistická strana Čech a Moravy a předsedou byl zvolen doc. PhDr. Miroslav Grebeníček, CSc.

Na VI. sjezdu konaném v květnu 2004 v Českých Budějovicích byl přijat program Naděje pro ČR, který se vyjadřoval k současnému dění ve společnosti a nabízel řešení problémů z pohledu KSČM.

V roce 2005 JUDr. Vojtěch Filip nahradil ve funkci Doc. PhDr. Miroslava Grebeníčka, CSc, který byl jejím předsedou od roku 1993. VII. sjezdem KSČM dne 17. května 2008 byl znovu zvolen do funkce předsedy strany JUDr. Vojtěch Filip.

Na konci roku 2007 měla KSČM zhruba 77 000 členů. Jejich počet klesá ročně o 6–7 %, tedy o zhruba 16 členů denně. Členskou základnu si strana přináší z doby před rokem 1989,

průměrný věk členů je vyšší než 70 let. Ve volbách do sněmovny v červnu 2002 získala KSČM 18,5 % hlasů a byla se 41 poslanci třetí nejsilnější stranou ve sněmovně, jíž zůstává i po oslabení ve volbách 2006. Ve volbách do Evropského parlamentu v červnu 2004 byla druhá se ziskem 20,3 % a 6 z 24 poslaneckých křesel (za vítěznou ODS) (Fiala, 2001, s. 6).

Podle své sebe prezentace se KSČM nejdůsledněji zastává zájmů sociálně slabých a v duchu tradičních levicových principů se snaží o co největší míru přerozdělování. Kritici však upozorňují, že životní úroveň se od roku 1989 výrazně zvýšila a že program KSČM je silně populistický. Z dlouhodobého hlediska však ve prospěch KSČM hovoří fakt, že některé reálné ukazatele životní úrovně překonaly hodnoty z před roku 1989 teprve v letech 2001 - 2002 a některé dlouhodobě stagnují nebo jsou dokonce mírně pod úrovní roku 1989. To může být jednou z příčin faktu, že se její volební podpora od počátku devadesátých let několikanásobně narostla i přes to, že se strana stále nezbavila stigmatizujícího spojení s totalitním režimem. Hlavní příčinou oblby KSČM je však podle politologů skutečnost, že KSČM zůstala mimo většinu mocenských struktur a vyhnula se jí tak řada afér, jež postihly ostatní strany, a strana tak získává tzv. protestní hlasy.

Etnické politické strany v ČR na parlamentní úrovni nemají šanci na výraznější úspěchy. Zástupci etnických menšin se do Parlamentu mohou dostat spíše jako kandidáti některé z etablovaných stran. V letech 1992–1996 byl poslancem v ČNR, resp. v PS PČR Rom Ladislav Body nejprve za KSČ a poté za Levý blok (v roce 1993 se přidal ke straně Levý blok). Ve volebním období 1998–2002 byla poslankyní za Unii svobody v PS PČR Romka M. Horáková. Německou národnost měl poslanec ČNR v letech 1990–1992 Walter Piverka, zvolený za OF. Příslušníci etnických menšin získali v (řádově desítkách až stovkách) případech zastoupení na kandidátkách neetnických stran i v komunálních volbách (Fiala, 2001, s. 6).

Zcela specifickou skupinu představují politici židovského původu (anebo vyznání) v různých stranách (resp. v ČR). Zde je však vyvstává problém s definováním náboženské a etnické dimenze židovství a s tím, zda je lze považovat za reprezentanty „zájmů židovské menšiny“ (protože za takové sami sebe vůbec nemusí považovat). Někteří z nich jsou aktivní i v židovských zájmových skupinách – např. Michael Žantovský v Židovské liberální unii. Tato problematika je navíc poměrně citlivá s ohledem na latentní antisemitismus části české veřejnosti. Existuje i negativní zkušenost s antisemitskými „seznamy Židů a položidů“ ve veřejné sféře, které jsou distribuovány v ultrapravicových strukturách s cílem vyvolat dojem o „židovském spiknutí“ (Fiala, 2001, s. 6).

I.1.2. Vývoj politického systému v Kyrgyzské republice po rozpadu totalitního systému

Začátek politické transformace na konci 80. let

Konec osmdesátých let znamená pro Kyrgyzstán hubené období plné nejistoty, která mnohdy vyústila i do násilných nepokojů. V této době vzniká organizace Ašar 125, která byla první registrovanou sociální organizací (registrována v létě 1989 Masalijevovým aparátem) v Kyrgyzstánu. Toto sdružení mladých lidí protestujících proti nezaměstnanosti a požadujících přidělení půdy na okrajových částech Frunze pro stavbu domů požadovalo mimo jiné konstruktivní dialog autorit s lidem. Ve stejné době vzniklo několik dalších sociálních a politických organizací; většina z nich se sdružila v Demokratickém hnutí Kyrgyzstánu (Demokratičeskoje dviženije Kyrgyzstánu). Tento subjekt, který volal po tržních reformách a demokratizaci politického systému, do konce roku 1990 zaregistroval 100 tisíc členů (Койчыев, 1993, s. 56).

V situaci ekonomického úpadku, sociální nejistoty a prvních známek etnického napětí proběhly dvojí volby. V březnu 1989 se konala volba do Shromáždění zástupců lidu SSSR a v únoru 1990 byli zvoleni činitelé do Nejvyššího sovětu Kyrgyzstánu. Tyto volby znamenaly zásadní předěl, novodobou historii země můžeme tedy sledovat již od roku 1989. Rok 1991, od kterého je Kyrgyzstán samostatným státním útvarům, pouze dokončil nastartované trendy (Uhl, 2001, s. 38).

Oba dva volební procesy lze považovat pro špatný volební systém i samotný průběh za silně zmanipulované. Diskriminační volební systém a nekorektní průběh voleb (zastařování, manipulace s hlasovacími lístky, korupce a nerovný přístup ke sdělovacím prostředkům) zapříčinily neodpovídající rozložení zástupců v celosovětském Shromáždění - bylo zde málo zástupců etnických skupin, málo žen i málo nezávislých kandidátů. Nekorektní volby, a především nedostatek alternativních politických subjektů s dostatečnou podporou a jednotným programem znovu vedly k výrazné převaze Komunistické strany Kyrgyzstánu při volbě zástupců do Nejvyššího sovětu. Předsedou tohoto nejvyššího státního orgánu byl přesvědčivě zvolen A. Masaliev (Койчыев, 1993, s. 56).

Přístup při řešení národnostní otázky během sedmdesáti let existence SSSR poměrně úspěšně tlumil nacionalistické projevy obyvatelů Kyrgyzstánu, kde se navíc projevoval silný sklon k regionalismu. Rodová struktura, jež hrála rozhodující roli v životě Kyrgyzů před VŘSR, je i v současné době důležitým faktorem například při volbách - respondenti z Biškeku uváděli, že jejich rodiny volí kandidáta na základě rodové příslušnosti, nikoli jeho příslušnosti stranické či programové.

Rozdělení území podle rodového klíče je doplňováno výrazným dělením geografickým, které je jedním z rozhodujících faktorů tradičního rozdělení na sever a jih. Průsmyky vyšší než tři tisíce metrů celoročně znesnadňovaly pohyb osob, materiálu i informací mezi severem a jihem a v zimním období byl tento pohyb prakticky znemožněn. Odlišnost severu a jihu je záležitostí ekonomickou, etnickou i ideologickou.

Rozdělení Kyrgyzstánu jako politického teritoria zaznamenalo na konci osmdesátých let značné změny, z nichž jednou z nejvýznamnějších bylo vnímání etnicity a národa. Faktorů pro změny etnického vnímání bylo několik. Podstatnou úlohu sehrála zvyšující se důležitost (praktická i symbolická) hranic v souvislosti s formováním suverénního státu. Jsou to právě hranice, které dávají státu punc suverénního teritoria. V dobách Sovětského svazu hranice mezi svazovými státy fungovaly formálně, plnily však spíše funkci středověkých „frontiers“, tedy jakýchsi hraničních zón kontaktu. Dopad mělo tedy zřejmé zdůrazňování hranic, které se staly pevnou a konečnou linií („boundaries“) i rétorika nejvyšších státních představitelů, kteří ve svých projevech začali klást důraz na slova národ, suverenita, svoboda a samostatnost. (Národ, dříve nepolitická kategorie, začala na sebe brát silný nádech etnicity uvnitř jasně vymezených státních hranic; suverenita, reprezentovaná vládou, respektive často představovaná osobou nového prezidenta; svoboda vyžadující občanskou zodpovědnost a uvědomění; samostatnost, která přivádí stát na jeviště politického a ekonomického mezinárodního divadla.) S těmito kategoriemi a v kulisách mezinárodních vztahů se také objevilo slovo zájem, respektive národní zájem. Etnické zabarvení slova národ bylo však velice zřetelné a navenek dobře pozorovatelné například ve vztahu etnických Kyrgyzů s etnickými Rusy, respektive ve výrazech označujících etnickou příslušnost i národ - slovo „Kyrgyz“ označující etnického Kyrgyzce stálo v kontrastu se slovem „Kyrgyzstanec“, které v sobě zahrnuje i obyvatele Kyrgyzstánu nekyrgyzského etnického původu. Rovněž slovo „Kyr-gyzstan“, vyslovené tvrdě s přidechovým „y“, má (mělo) svou ruskou alternativu „Kirgizstan“, vyslovenou měkce. Podle lingvistky Tatiány Veniaminovny Timirbajevy měla tato fonetická nuance zvláštní význam zejména na počátku devadesátých let, kdy byly vztahy mezi Kyrgyzy a Rusy dosti neklidné, a sloužila jako symbol etnické identifikace (Койчубев, 1993, s. 56).

Vypjaté vztahy mezi těmito dvěma etniky završily události ze září 1989, kdy Nejvyšší sovět přijal dlouho diskutovaný jazykový zákon, který ruštinu označil jako „jazyk meznárodních komunikací“ a fakticky diskriminoval ruskou část populace, do té doby dominantní zejména v hlavním městě. Vzrůstající etnické sebevědomí Kyrgyzů pochopitelně přijetí jazykového zákona slušně přivítalo a začala se stále více objevovat kritika přemrštěného ruského elementu v kultuře a hlavně pak ve školství.

Krise na konci osmdesátých let však vyvrcholila násilnými střety Uzbeků a Kyrgyzů v Ošském regionu v létě 1990, během nichž zahynuly přes dvě stovky osob a které vypukly bezprostředně po regionálních volbách v dlouhodobějším kontextu doslova tragické hospodářské situace Ošské oblasti. Jiskření mezi etniky uvnitř nově vznikajícího státu způsobilo několik na sobě nezávislých faktorů, přičemž ekonomická krize a náhlý zánik ideologie a následné hledání nové identity byly z nich nejzávažnější.

Do politického zmatku a ekonomického úpadku, který byl podtržen letními násilnostmi na jihu země, vstoupila v říjnu 1990 osoba vědce-fyzika a intelektuála Askara Akajeva. Byl zvolen předsedou Nejvyššího sovětu místo Masalijeva, který své preference beznadějně ztratil nejen díky špatně zvládnutému vojenskému zásahu v Oši, ale také díky neschopnosti začít řešit vzrůstající socioekonomickou krizi, stále častěji demonstrovanou lidovými protesty a shromážděními, jež však Masaliev vytrvale ignoroval (Uhl, 2001, s. 38).

Akajev, jehož kariéra vědce a vyslance v Moskvě spočívala z velké části mimo komunistickou stranu, byl v dosavadních stojatých politických vodách Kyrgyzstánu nemalým oživením. Již v prvních dnech své státní funkce se setkal s mnohými zástupci lidových hnutí, a ačkoliv prosazoval a podporoval tendence zachování jednoty SSSR, volal po vzniku a aplikaci demokratických principů ve státní správě a zvláště pak poukazoval na nedostatek silných politických stran, které by měly širší podporu lidu. Podpora snah zachovat Svaz pohromadě se však může ve světle projevů k lidu jevit dosti oportunisticky a koncem října 1991, kdy Nejvyšší sovět odhlasoval odloučení státu od Svazu a byly vyhlášeny prezidentské volby pro nový stát, počal Akajev apelovat na obrodu kyrgyzské identity. Státnost (tedy suverénní teritorium) i svobodný národ se stávaly stále více opakovanými a zdůrazňovanými cíli budoucích politických snah země. Prakticky bez konkurence byl Akajev zvolen prezidentem Kyrgyzské republiky a stal se tak klíčovým faktorem i symbolem země směřující k nejisté realitě samostatnosti (Койчубев, 1993, s. 59).

Transformace politického systému KR po rozpadu Sovětského svazu

Kyrgyzstán se stal samostatným státem v roce 1991 a zdědil po Sovětském svazu jednokomorový parlament, který byl zvolen o rok dříve způsobem stejným jako v celém Sovětském svazu, tedy na základě nepluralitních voleb v jednomandátových okrscích. Současně s ním byl zvolen prezidentem dosavadní předseda Akademie věd Kyrgyzské SSR Askar Akajev, který nebyl na rozdíl od jiných svých soupeřů v rolích postsovětských středoasijských hlav států republikovým vůdcem komunistické strany. Volbu provedl v souladu s novými ústavními předpisy Kyrgyzské SSR parlament. Prezident byl zvolen až v druhém kole (Койчубев, 1993, s. 56).

Dominantou systému se stal prezident a jeho protiváhou parlament, který se od prezidenta v mnohém lišil, protože byl mnohem konzervativnější a vnitřně spjatější s bývalým režimem. Nicméně praktická politika dialogu byla velmi konsenzuální, a to zejména díky snaze prezidenta, který se snažil konflikty minimalizovat.

Po vzniku samostatnosti se prezident snažil, především prostřednictvím vlastní dekretální činnosti, zavést do země politické svobody a pluralitu. V roce 1993² byla přijata ústava, která předpokládala standardní prezidentský systém, v němž je vláda jmenována se souhlasem dolní sněmovny. Podle nové ústavy měl být jednokomorový parlament (Жогорку Кеңеш) volený podle dvoukolového většinového mechanismu. Celý systém byl konstruován tak, že prezident neměl v případě konfliktu s parlamentem jednoznačnou převahu (Багдасарян, 1997, s. 123). V Kyrgyzstánu se začaly zakládat politické strany a začalo se pomalu vytvářet pluralitní prostředí, včetně nevládních organizací.

Ve velmi brzké době se ovšem musel establišment potýkat s nepředstavitelnými hospodářskými problémy, a tak ještě dříve, než došlo k prvním svobodným volbám, se pokusil o některá restriktivní opatření vůči projevům, které útočily na jeho představitele – prezidenta. Proběhly některé soudní procesy proti nezávislému tisku a prezident se začal mnohem více než o parlament opírat o místní správu a zastupitelstva, jejichž sboru dal i podobu mimoústavního konzultativního orgánu. Došlo k výjimečnému konfliktu mezi parlamentem a prezidentem, který skončil rozpuštěním parlamentu. Prezidentova snaha o upevnění moci byla ovšem úspěšná jen částečně, procesy měly do jisté míry negativní efekt a parlament byl rozpuštěn několik měsíců před skončením svého funkčního období. V roce 1994 nechal prezident vypsat referendum, které změnilo ústavu a volební zákon. Změna zavedla dvoukomorový parlament. Předchozí právní úprava tedy nebyla nikdy uvedena v praxi (Багдасарян, 1997, s. 123).

V roce 1995 proběhly první volby podle nových ústavou předpokládaných pravidel. Soutěže se mohly zúčastnit prakticky libovolné politické strany; svobodná politická soutěž nebyla omezena formálně ani fakticky. Do dolní komory (Мйизам Чыгаруу Жйийны) bylo zvoleno 70 poslanců v jednomandátových okrscích dvoukolovým většinovým systémem. Do horní komory (Ел Окулдор Жйийны) bylo stejným způsobem pouze ve větších volebních obvodech zvoleno 45 poslanců. Nová právní úprava fungování parlamentu jej koncipovala nestandardně. Těžiště zákonodárné činnosti spočívalo na horní komoře a dolní se podílela pouze na nejdůležitějších zákonech a vykonávala parlamentní rozpočtové funkce. O necelý rok později

² Nová ústava byla přijata parlamentem pátého května 1993 v podobě, která byla mnohými kritizována zejména za nepřítis jasné vymezení pravomocí a vztahu mezi prezidentem a předsedou vlády a rovněž za příliš velkou centralizovanost politické moci na úkor místních samosprávných celků. Vysoký počet nezbytných podpisů pro vypsání referenda (300 tis.) ve značné míře omezoval potenciální občanské aktivity. Ústavou byly také vyvráceny hypotézy o přijetí islámu jako oficiálního náboženství a státní ideologie.

byl poprvé prezident zvolen ve všelidovém hlasování. V úřadu zůstala dosavadní hlava státu Askar Akajev.

Nová silová konstelace způsobila, že parlament nebyl jako celek jednotný a prezident nebyl silný. Z konfliktu nejvíce vytěžili již zmínění představitelé místních mocenských struktur, o které se prezident opíral v předchozím konfliktu. Jejich moc byla natolik upevněna, že se časem stali pro prezidenta větším nepřítelem než parlament, který byl spíše laxní. Mocenské horizontální struktury tak byly nahrazeny vertikálními mocensko-hospodářskými strukturami, které se opíraly spíše o hospodářské vztahy a korupci než o politickou legitimitu. Vzhledem k volebnímu systému se mnoho příslušníků místních elit stalo členy parlamentu, zejména jeho dolní komory (Багдасарян, 1997, s. 126).

Následující volební období probíhala dekoncentrace faktické moci na místní struktury. Nová ekonomická a politická elita, která měla kořeny v místních společenských poměrech, znásobila svůj vliv a své bohatství. Korupce byla stále více vnímaným problémem. Prezident se snažil postupovat proti tomuto fenoménu posilováním svých pravomocí, což se mu příliš nedařilo. Parlament mu politicky zabránil, aby zrušil omezení maximálně dvou po sobě jdoucích prezidentských období, vetoval některé jeho kroky apod. Ustálila se praxe, že prezident jmenoval centrální vládu z lidí, kteří mu byli více či méně loajální. V tomto ohledu neměl parlament příliš vysoké ambice. Jeho těžiště politické podpory a vlivu bylo právě v nižších správních, politických a hospodářských strukturách. Vzhledem ke slabosti centrální moci se jí jeho členové necítili ohroženi. V zemi tak byl do jisté míry institucionalizován specifický systém „dvojvládí“ (Dawisha, Parrot, s. 243).

Během funkčního období prvního svobodně zvoleného parlamentu se změnil volební systém. Z iniciativy prezidenta se referendem změnila ústava a podle nových pravidel měla mít dolní komora 15 poslanců zvolených proporcčně a 45 dosavadním většinovým systémem. Ustavení horní komory se nezměnilo. Volební obvody pro většinovou volbu zastupitelů v horní a dolní komoře se tak staly totožné. Proporční volení poslanci měli být voleni v jednom obvodě, který představovala celá země. Tímto doufal prezident v narušení mechanismu, který vytvářel z parlamentu sbor místních vůdčích osobností. Parlament, aby zvýšil šanci svých členů na znovuzvolení, přijal volební zákon, který zaváděl roční lhůtu, po kterou musela být politická strana registrována jako strana, která má v politickém programu výslovně uvedeno, že hodlá kandidovat do parlamentu, aby se mohla zúčastnit voleb. Prezident se snažil o zkrácení této lhůty, ale neuspěl (Dawisha, Parrot, s. 242 – 277).

Parlamentní volby v lednu roku 2000 proběhly ve znamení snahy jejich aktérů vyřadit své oponenty z volebního klání ještě před jeho uskutečněním. Někdy i právními

prostředky, které byly ovšem z hlediska svobodné politické soutěže pochybné. Prezidentské mocenské centrum se například snažilo přimět úplatky různé zaregistrované kandidáty, aby odstoupili. Jeden z nejvýznamnějších opozičních politiků byl dokonce uvězněn. Kromě politických motivů hrály v různých konfliktech roli osobní důvody. Nově ustanovený parlament umožnil, aby se zrušilo pravidlo, které zakazovalo více než jednou opakující se prezidentský mandát téže osoby.

Na konci října roku 2000 proběhly prezidentské volby. Prezidentem byl zvolen dosavadní prezident Askar Akajev. Volební a předvolební proces nebyl prost excesů a kroků diskriminujících konkurenty úřadujícího prezidenta.

Po celá devadesátá léta nedošlo v systému k zásadnímu formálnímu omezení politické plurality. Pokud se režim nějak dopouštěl omezení principů svobody slova, tak to činil útoky, které byly namířené proti tisku popřípadě nevládním organizacím.

Pokud se politické síly dopouštěly kroků, které měly vyřadit jejich protivníky, činily tak vždy prostředky nezbytně nutnými v rámci možností, jež ovšem nikdy nebyly neomezené. To znamená, že možnosti politické perzekuce byly vždy omezené politickým a mediálním prostředím. Politicky diskriminační kroky neměly nikdy obecný charakter, ale vždy přesně určený a vybraný cíl (Багдасарян, 1997, s. 126).

Vývoj stranickopolitického systému v Kyrgyzské republice³

V Kyrgyzstánu se začal systém politických stran vytvářet vzápětí po vyhlášení jeho nezávislosti. Vznikání a registrace politických stran nebylo tak živelné jak tomu bývá v zemích, ve kterých dojde k náhlému uvolnění politických poměrů. V období od uvolnění politických poměrů v roce 1991 do prvních voleb v roce 1995 bylo zaregistrováno celkem 12 politických stran, včetně komunistické strany, která musela projít registrací. Všem, až na jednu výjimku, se podařilo ve volbách uspět a získat zástupce v parlamentu (Uhl, 2001, s. 58).

V zemi zůstala pochopitelně Komunistická strana Kyrgyzstánu, která se významně netransformovala v moderní stranu, pouze se adaptovala na nové podmínky. Její politická doktrína by se dala charakterizovat jako orientace na výdobytky Sovětského svazu. To znamená, že podporuje zachování ruštiny jako komunikačního jazyka, maximální účast státu v hospodářské sféře, plánované hospodářství, maximální integraci s jinými postsovětskými zeměmi, potlačování privatizace a tržních mechanismů apod. Komunistická strana se tedy nepřetvořila v dominantní sílu v zemi. Její zástupci byli ve velké míře zastoupeni v „přechodném“ parlamentě v období 1990 až 1995. Mnoho původních členů Komunistické

³ Kapitola byla napsána v dubnu 2010. Od této doby se politická situace v Kyrgyzstánu změnila. Vzhledem k tomu, že v této práci hlavní důraz je kladen na politický a sociální rozvoj České republiky a Kyrgyzstánu v 90. letech 20. století, autorka se rozhodla nechat tuto část disertační práce beze změn.

strany Kyrgyzské SSR ovšem své členství zrušilo, popřípadě neobnovilo. Na celém politickém spektru zaujímá komunistická strana symbolickou pozici „první zleva“ a je nejmasovější a nejpočetnější stranou v Kyrgyzstánu (Uhl, 2001, s. 58).

V roce 1990 bylo založeno Demokratické hnutí Kyrgyzstánu (DHK), které se stalo univerzální reformní platformou, jež sice vznikla na půdě všeobjímající komunistické strany, ale brzy se proti ní vyhranilo. Toto hnutí se neudrželo do prvních svobodných voleb a fakticky se rozpadlo, přičemž se stalo zárodečnou tkání pro některé politické subjekty. Členem Demokratického hnutí Kyrgyzstánu byl svého času i prezident Askar Akaev. Po vzniku jiných politických subjektů existovalo demokratické hnutí formálně dále, ve skutečnosti pouze jako marginální politická strana.

V roce 1995 uspělo ve volbách kromě komunistické strany dalších jedenáct politických subjektů: Ata-Meken (Ата-Мекен), Demokratická strana ЕрК (Еркин Кыргызстан, ve zkratce ЕрК), Sociálně demokratická strana, Jednota Kyrgyzstánu, Strana národní obnovy „Asaba“ (Асаба), Republikánská strana, Demokratické hnutí Kyrgyzstánu (jiná nová strana), Agrární strana, Demokratická strana žen Kyrgyzstánu a Agrární strana práce Kyrgyzstánu.

Ata-Meken a ЕрК jsou ideovými potomky DHK. ЕрК byl založen na troskách DHK a Ata-Meken se od ЕрК odtrhl. Obě strany se od sebe liší zejména obsahem hospodářského programu. ЕрК je levicovější a intervencionističtější v hospodářském slova smyslu, kdežto Ata-Meken je centrističtější. Nalevo od ЕрК se nalézá Republikánská strana, jejímž hlavním programem jsou sociální jistoty.

Z vyhraněnějších stran ještě sluší charakterizovat Agrární stranu, která hájí zájmy zemědělců a je výrazně protekcionistická a stranu Asaba, která je kyrgyzskou nacionalistickou stranou. Specifikem se stala Sociálně demokratická strana, která nebyla politickou stranou v pravém slova smyslu, ale jakousi federací představitelů místních politických a hospodářských struktur. Význam této politické síly stoupl před volbami v roce 1995, když se prezident dostal do mocenského konfliktu s parlamentem a opřel se místní mocenské a úřední struktury. Zmíněný posílený systém lokalizovaných zájmů a jeho institucionalizace posléze žily vlastním politickým životem a jeho zájmy se dostaly do konfliktu s prezidentem, pro kterého představoval nový jev časem větší protiváhu než parlament. Jiné politické strany nejsou výrazněji politicky profilované (Uhl, 2001, s. 59).

Ve volbách v roce 1995 byli nejúspěšnější právě sociální demokraté, kteří získali 14 mandátů. Druhý největší počet, tedy po čtyřech mandátech, získaly Asaba a Jednota Kyrgyzstánu. Komunisté, ЕрК, Ata-Meken a republikáni získali po třech mandátech a další strany po jednom mandátu. V parlamentu převažovali nezávislí poslanci, kteří byli často svázáni

s nějakou marginální politickou silou, zájmovou skupinou hospodářského charakteru, nebo se těšili místní podpoře voličů. Těchto poslanců bylo 67 ze 105, tj. 64% (Uhl, 2001, s. 58).

Nově vytvořený zákonodárný sbor byl velmi heterogenní a nevytvářel funkční stranickopolitický systém. Parlament plnil spíše hybridní roli platformy, která slučovala množinu osob s velmi různými politickými anamnézami. Každopádně neodrážel zájmové složení společnosti. Postupem času se vytvořily dvě základní dělicí linie v parlamentu.

Jednou z nich byl vztah k prezidentovi, který byl kombinací vztahů k instituci a ke konkrétní osobě. Tato dělicí linie odrážela částečně i vztah k reformám, k mezinárodním otázkám a postavení menšin v Kyrgyzstánu. Proprezidentští poslanci byli spíše proreformní, prokyrgyzští a stoupenčí multifokálního pojetí zahraniční politiky. Nutno podotknout, že sám prezident nezaujímal tak vyhraněné pozice jako jeho stoupenčí v parlamentě. Proprezidentští poslanci byli v parlamentě v menšině. Nicméně vzhledem k formálním a faktickým pravidlům politického života nebylo nutné uzavírat stálé koalice, a tak byl parlament po celou dobu více či méně atomizovaný.

V rámci celého systému fungoval parlament jako protiváha prezidenta a částečně jako kritické fórum. Většina poslanců pocházela, jak už jsem poznamenal, z místních mocenských a hospodářských struktur, které byly dost často spjaty s klanovým uspořádáním společnosti. Parlament tak také vytvořil jakousi zastřešující strukturu neformálních vertikálních struktur společnosti. Tento jev vytvářel samostatnou dělicí linii, jejíž protiváhou bylo centralističtější pojetí výkonu státní a veřejné moci (Uhl, 2001, s. 59).

Postupem času se vyprofiloval specifický proud, který by se dal s velkou nadsázkou nazvat liberálním. Jeho přívrženci byli původně přívrženci prezidenta a postupně přešli do opozice vůči němu a zastávali proreformní postoje, které byly spojeny se snahou o posílení pozice parlamentu a přiblížení se k parlamentnímu systému. Tento posun souvisel i proměnou prezidentské politiky.

Během volebního období 1995 až 2000 došlo k přeskupování politických stran a ke zpřehlednění stranickopolitického spektra. Vyprofilovaly se v zásadě tři hlavní stranickopolitické póly, jeden zájmový stranicky neinstitutionalizovaný pól a dva vedlejší stranickopolitické póly.

Ve volbách propadly nebo se voleb nezúčastnily některé politické strany, které byly dosud zastoupené, a to ErK, Asaba, Republikáni, Demokratické hnutí Kyrgyzstánu a obě agrární strany.

Platformou, která absorbovala většinu protiprezidentských politických sil, se stali komunisté, kromě toho začali zaujímat protireformní a proruské pozice. V novém parlamentě získali nejvíce, tedy 15 mandátů. Komunistická strana se vyprofilovala jako protestní strana.

Sociální demokraté, kteří se během čtyř let změnili v subjekt podobnější politické straně, se spojili s Jednotou Kyrgyzstánu a ještě jedním dosud parlamentně nezastoupeným subjektem a vytvořili Svaz demokratických sil, který se stal nejvýraznější proprezidentskou a proreformní silou. V novém parlamentě obsadili 4 mandáty. Tuto politickou orientaci s větším důrazem na reformy zastává i nově vzniklý subjekt Má vlast, který získal jeden mandát.

Další pól představuje Ata-Meken, která si připojila k názvu přídomek socialistická strana. Tento subjekt se vyprofiloval jako proreformní činitel a zastávce parlamentního státoprávního uspořádání. Strana je proti stávajícímu prezidentskému systému. Tato strana získala pouhý jeden mandát (Uhl, 2001, s. 59).

Představitelé regionálních struktur jsou stále početně největší politickou silou, která není z hlediska výše uvedených kritérií příliš vyhraněná. Po volbách v roce 2000 převládá ovšem protiprezidentská a spíše protireformní orientace.

Nově se v parlamentu umístila Strana veteránů z války v Afghánistánu a jiných lokálních konfliktů, která je spíše protireformní, ale v zásadě proprezidentská. Strana je spíše zájmovou skupinou, která usiluje o zastoupení vojáků v zastupitelských sborech a o výhody pro veterány z válečných konfliktů.

Po celou dobu figurovala v systému Strana demokratických žen Kyrgyzstánu (SDŽ), která je z hlediska výše uvedených dělicích linií zařaditelná jako spíše proprezidentská a spíše proreformní.

Celá kategorizace z hlediska vztahu k prezidentovi a jeho postavení v celém systému je zpochybnitelná, protože i prezident je jeden ze subjektů politického života a jeho postoje a postavení se mění. Protože charakter politického systému je vnímán celou politickou obcí jako zásadní, a postavení prezidenta jako instituce v systému je v tomto ohledu stěžejní otázkou, tak je použití rozlišovacího kritéria proprezidentský/protiprezidentský pro politické strany klíčové. Tento vztah přesahuje postoje ke konkrétní osobě.

Vývoj stranickopolitického systému je charakteristický tím, že se spektrum zpřehledňuje. Dalším jevem je, že frekvence významných změn klesá. Nelze s jistotou tvrdit, že jeho vývoj je u konce. K jeho současnému stavu se dá poznamenat, že se konstituoval jako umírněný multipartizmus se třemi stranickopolitickými póly. Vzhledem k tomu, že systém nefunguje v prostředí, které by motivovalo jednotlivé aktéry vyvářet stabilní koalice, a poněvadž aréna stranickopolitického systému je do jisté míry sdílená s jiným systémem, tak je

pro stranickopolitický systém největším rizikem, že bude pohlcen jinými konkurenčními strukturami. Je totiž nepochybné, že navenek se nijak výrazně nelegitimizuje.

Vedle systému politických stran funguje v zemi paralelně systém vertikálních struktur založených na politických, hospodářských a kriminálních vazbách. Životnost tohoto systému je podmíněna dvěma okolnostmi. Zeměpisnými podmínkami, které v současné době při současné úrovni komunikace a infrastruktury prakticky neumožňují horizontální společenské vazby, a částečně i společenskými tradicemi, ve kterých hrají svou roli autority a rodové struktury. Kyrgyzstán je členěn na jednotlivá údolí a kyrgyzská společnost je členěna na rody. Rodové zřízení je více či méně vytvořeno v závislosti na zeměpisných podmínkách. Jestliže jsou jednotlivá údolí od sebe izolována, platí to i o vertikálních strukturách, které se ve společnosti vytvářejí. Jednotlivé systémy se v tomto ohledu dělí na podsystémy, pro které platí totéž.

Z každého místa v Kyrgyzstánu se dá dostat do hlavního města prakticky pouze jednou cestou, aniž by bylo možno volit mezi více komunikačními uzly; totéž platí o strukturách politických a hospodářských. Nejvíce poznamenává tato skutečnost periferní oblasti. Čím je organizační a správní stupeň vyšší, tím víc jsou vertikální mocenské struktury doplňovány horizontálními. Na úrovni zastupitelské jsou špičky systému ve velké míře zastoupeny v parlamentě. Na úrovni výkonné jsou špičky zastoupeny – a to velmi silně – na úrovni nižších samosprávných celků, tedy oblastí. Svou roli hraje i skutečnost, že nejvíce tento systém podporují Kyrgyzové. Velmi silná pozice tohoto klientelistického systému je způsobena i tím, že se o jeho špičky opřel před volbami v roce 1995 prezident, když se dostal do sporu s parlamentem. Tento systém zprostředkování zájmů nemá konkurenční charakter. Jeho jednotlivé subsystémy si nekonkurují v nadvládě nad územím či obyvateli. Dokonce si ani významně nekonkurují v soutěži o podíl na redistribuci zdrojů. Tato skutečnost jej činí vnitřně stabilním (Багдасарян, 1997, s. 126).

V Kyrgyzstánu je velmi heterogenní systém zájmových skupin. Většina hospodářských zájmů je komunikována prostřednictvím klientelistických struktur. V Biškeku je několik nevládních organizací, které se zabývají tématy jako lidská práva, svoboda slova apod. Jejich vliv je prakticky nepatrný. Totéž se dá konstatovat o podobně zaměřeném tisku. Slabé je i postavení odborů. A to zejména díky tomu, že průmyslový sektor je v Kyrgyzstánu slabě zastoupen a nachází se v hluboké recesi. V zemi není příliš investičních příležitostí, a tak se na kapitálovém trhu neprojevuje převis investiční poptávky nad nabídkou. Zahraniční zájmové hospodářské subjekty tedy nemají zapotřebí bránit své zájmy působením nátlaku na politické struktury.

Celý systém zprostředkování zájmů vykazuje dvě základní tendence. Prvou je zjevné soutěžení systému politických stran a systému vertikálních klientelistických struktur s tím, že zejména na nižších úrovních dominuje klientelismus. Na nejvyšší úrovni se daří klientelistickému systému na půdě zastupitelského sboru paralyzovat stranickopolitický systém. Vzhledem k samostatné legitimaci špiček exekutivy lze stěží zjistit, zda je vládní exekutiva závislá více na stranickopolitickém systému, nebo na vertikálně organizovaném systému klientelistických struktur. Vzhledem k zastoupení obou systémů v zákonodárném sboru je neblíží pravdě skutečnost, že politická vůle parlamentu je výslednicí celého kombinovaného systému. Částečně na parlamentu nezávislý vládní aparát je pak zdrojem vlastní politické koncepce, která se v mnohém blíží více cílům stranickopolitickému systému.

Druhou tendencí je zjevná nedostatečnost celého systému v některých ohledech. Nejvýraznější skutečností je odlišná reprezentabilita celého systému ve vztahu k různým etnickým menšinám. Celý problém má dva rozměry. Velmi početně slabé a tradiční menšiny jako Ujguři, Dungani či Kazachové, které jsou usídleny v periferních oblastech, nemají šanci se účastnit na klientelistickém systému zprostředkování zájmů, protože ten je z definice uzavřený. Jejich participace na systému klasické politické reprezentace nepřichází rovněž v úvahu. Postavení těchto menšin je přitom z demografického nebo mezinárodněpolitického hlediska v mnoha ohledech velmi dynamické, ať už z důvodů migračních nebo obecně vztahových, a jeho podcenění může v budoucnu způsobit dost problémů (Багдасарян, 1997, s. 126).

V podobné situaci jsou početněji zastoupené menšiny jako Rusové či Uzbeki, jejichž postavení je podobné s tím rozdílem, že jejich participace na vertikálně strukturovaném systému nepřichází v úvahu a sami nevytvářejí vlastní vertikální struktury. Systém formálních pravidel nevytváří prostor k jejich relevantnímu zastoupení v zastupitelském sboru, takže jsou menšiny marginalizované. Rusové a Uzbeki se sice v parlamentu vyskytují, ale jejich zastoupení je nedostatečné. Marginalizace jak větších tak menších skupin může způsobit jejich deprivaci, která může mít nepředvídatelné následky. Zejména ruská menšina je z hospodářského hlediska významná. Ostatně její částečný odchod již způsobil Kyrgyzstánu dost hospodářských problémů. Uzbecká menšina žije ve Ferganské dolině, která je významným ohniskem napětí v kontextu celé Střední Asie, a jejímu postavení je třeba věnovat zvláštní pozornost.

Kyrgyzstánský systém zprostředkování zájmů je nevyvážený a v některých ohledech zakonzervovaný. Jako celek není schopen reagovat na změny podmínek, které mohou nastat, popřípadě již nastaly. Celý systém privileguje některé vztahy před jinými.

Ideová výbava

Prostřednictvím ústavy se Kyrgyzstán hlásí k myšlence obrození kyrgyzského národa a vybudování státu, ve kterém budou žít jak Kyrgyzové, tak i jiné národy. V tomto ohledu je postavení Kyrgyzského národa něco jako „první mezi rovnými“. Tento přístup se projevuje i v jiných právních předpisech, které kupříkladu přiznávají státní občanství mimo jiné i pouze na základě příslušnosti ke kyrgyzskému národu, zavádějí jako jediný úřední jazyk kyrgyzštinu apod. Jako protiváha se objevuje v textu ústavy i pojem občanská společnost. Ústava se hlásí k pojmům jako právní stát, suverenita lidu apod (Багдасарян, 1997, s. 342).

Praktická politika státu odpovídá více či méně ústavněprávním deklaracím. To znamená, že postavení ruské menšiny je v mnoha formálních a symbolických ohledech druhořadé. Totéž platí o jiných menšinách. Kyrgyzstánský establišment se snažil svou národnostní politiku vůči ruské menšině mírnit zejména po jejím částečném exodu, ale tato snaha byla slabá.

Pojem národního obrození je spojen s resuscitací mýtů, eposů a ság a zaváděním nových státních svátků. Nacionálně zabarvená státní ideologie jede ruku v ruce s koncepcí autoritativněji pojatého způsobu vládnutí. Stát se mimo jiné deklaruje i jako světský.

Kromě této oficiální doktríny existují v zemi dva konkurující ideové proudy. Jedním z nich je liberální ideový směr a druhým je islamismus. Liberalismus usiluje o méně autoritativnější způsoby vládnutí. Ve společnosti má tento myšlenkový směr minimální podporu. Pokud je někde zastoupen silněji, tak je to hlavní město, popřípadě ruská komunita. Slabé zastoupení má i v parlamentě. Jeho obsahem je zejména větší důraz na reformy (hospodářské, právní a správní) a parlamentarismus (Караев, Жусупов, s 127 – 130).

Islamismus je doktrínou, která není státem tolerovaná. Podporu má silnější než liberálně smýšlející proud. Ohniska jeho podpory jsou zejména na jihu v okolí města Oš, kam se islamismus dostal ze sousedního Tádžikistánu, popřípadě zprostředkovaně z Afghánistánu. Tyto oblasti jsou národnostně smíšené a velmi nestabilní. Stav nejistoty a ohrožení je v tomto ohledu živnou půdou islamistických idejí. Islám může totiž sehrát integrativní roli ve společnosti, která je rozdělena národnostně. Dialog mezi islamisticky zaměřenou částí společnosti a jejím zbytkem prakticky neprobíhá.

Z hlediska hospodářské doktríny představuje alternativu stávajícímu establišmentu, který je spíše reformistický a protržní, jednak zmíněný klientelismus, jenž není představován ucelenou doktrínou, ale pouze faktickou sítí vztahů, a jednak komunistická doktrína, která představuje dirigistický a protektivní model ekonomického řízení společnosti. V oblasti ryze organicky politické jsou komunisté spíše protestní než koncepčně opoziční stranou.

Měřeno hlediskem míry vyloučení z politické debaty je na periferii idejí islamismus. Liberální a komunistické názory jsou formálně účastny politického systému, ovšem bez faktického dialogu. Opačný extrém představují vertikální společenské vztahy, které se neprojevují vyjádřením názoru, ale o to živěji se prosazují.

I.2. Zrod nové mediální legislativy

I.2.1. Česká mediální legislativa po roce 1989

Po prvních svobodných volbách v červnu 1990 si nová demokratická vláda dala do programu své legislativní činnosti vytvoření širokého mediálního zákona, který by svými pravidly pokryl tři základní oblasti masových médií – tisk, rozhlas a televizi. Tento záměr se nikdy nenaplnil.

Již předtím, v březnu 1990, Federální shromáždění novelizovalo tiskový zákon z roku 1966 tak, že z něj vypustilo paragrafy týkající se cenzury a zrušilo omezení, která bránila vydávat soukromým subjektům periodický tisk. Registrace nového titulu přestala být schvalovacím procesem a plnila především informační funkci. Novela tiskového zákona se nijak nezabývala vlastnickými poměry u vydavatele, který ze zákona měl být československou fyzickou nebo právnickou osobou, přičemž se schválením příslušných státních orgánů mohla vydávat tisk i zahraniční právnická osoba (Köpplová a kol., 2003, s. 418).

Jedním z důvodů, proč federální zákonodárci opustili myšlenku všeobjímajícího mediálního zákona, byly rozdílné názory uvnitř federace na mediální politiku. Zatímco v české části federace převládala snaha co nejdříve média odstátnit a umožnit vstup nových subjektů na trh, ve slovenské části federace se stalo prioritou vybudování národních médií, především rozhlasu a televize, které by se vyvázaly z podřízenosti federálních institucí.

Pod silicím tlakem veřejnosti, která žádala zrušení vysílacího monopolu, federální parlament přijal zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání⁴, přijatého 30. října 1991 (Zákon č. 468/1991 Sb. ze dne 30. října 1991 o provozování rozhlasového a televizního vysílání) (Köpplová a kol., 2003, s. 418 - 423).

Přijetí tohoto zákona bylo prvním krokem na cestě k transformaci právního rámce pro fungování mediálního systému České Republiky.

⁴ Tento zákon byl velice liberální, umožňoval získávat licenci k vysílání nejen právnickým, ale i fyzickým osobám. Licenci k vysílání mohl získat i zahraniční investor, pokud si zřídil obchodní společnost v Československu. Zákon nestanovil žádné hranice zahraniční účasti, uložil pouze orgánům udělujícím licence, aby „přihlédly k přínosu žadatele pro rozvoj původní domácí tvorby“, jakož i k majetkové účasti a zastoupení československých občanů ve společnosti se zahraniční účastí.

Legislativní a právní prostředí pro mediální činnost v České republice

V současné době v České republice existuje několik pramenů práva, které se podílejí na právní regulaci médií.

- Nejobecnější zakotvení principů, podle nichž média fungují obsahuje Ústava ČR a Listina práv a svobod.
- Druhým zdrojem regulace jsou mezinárodní smlouvy vtělené do českého právního řádu skrze čl. 10 Ústavy ČR. Z nich je pro mediální praxi a konkrétně pro problematiku svobody projevu a ochrany osobnosti nejpodstatnější Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Úmluva o ochraně lidských práv a svobod.
- Třetím zdrojem právní regulace jsou zákony. Zde lze jmenovat tiskový zákon, zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání nebo zákony o České televizi, o Českém rozhlase a o České tiskové kanceláři.

Ústava České Republiky

Ústavní zákony týkající se prostředků masové komunikace

29. listopadu 1989 Federální shromáždění přijalo *ústavní zákon č. 135/1989 Sb., kterým se měnil ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky*. Ústavní zákon vypustil z Ústavy ČSSR. Článek 4 o vedoucí úloze Komunistické strany Československa ve společnosti i ve státě. I na základě této změny ústavy se sdělovací prostředky dostaly z kontroly ÚV KSČ a dalších orgánů strany a Národní fronty. Ústavní zákon č. 135/1989 Sb. (Ústavní zákon č. 135/1989 Sb. ze dne 29. listopadu 1989) nabyl účinnosti k 30. 11. 1989 a zrušen byl k 1. 1. 1993 - a to Ústavou ČR (Zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 1. ledna 1993).

Další ústavní zákon (č. 23/1991 Sb.) byl přijat 9. ledna 1991 (Ústavní zákon č. 23/1991 Sb. ze dne 9. ledna 1991). Tímto zákonem se uvedla Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění ČSFR, Listina základních práv a svobod se tak stala součástí ústavy (Zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960). Listina základních práv a svobod upravila svobodu slova a tisku v oddílu druhém „Politická práva“, článku 17:1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. 2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. 3) Cenzura je nepřipustná. 4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. 5) Státní orgány a orgány územní

samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon." Po rozpadu Československa se Listina základních práv a svobod stala součástí Ústavy České republiky, kterou přijala Česká národní rada. Ústavní zákon č. 23/1991 Sb. nabyl účinnosti k 8. 2. 1991 (Köpplová a kol., 2003, s. 420).

16. prosince 1992 Česká národní rada přijala *Ústavu České republiky* (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 1. ledna 1993). V článku 3 bylo stanoveno, že „součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod“. Svoboda slova a tisku byla v Listině základních práv a svobod upravena v oddílu druhém „Politická práva“, článku 17: 1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. 2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. 3) Cenzura je nepřipustná. 4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. 5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon." Ústava ČR (zákon č. 1/1993 Sb.) nabyla účinnosti k 1. 1. 1993 a platí dosud (Zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 1. ledna 1993).

Téhož dne předsednictvo ČNR vyhlásilo po přijetí Ústavy ČR Listinu základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR (zákon č. 2/1992 Sb. ze dne 31. ledna 1993, změna zákona č. 162/1998 Sb. ze dne 1. ledna 1999). Mezi politickými právy byla takto ústavně v čl. 17 zaručena svoboda projevu a právo na informace, omezené jen zákonem za uvedených zvláštních okolností. Garantována byla nepřipustnost cenzury (Zákon č. 162/1998 Sb. ze dne 1. ledna 1999) (Köpplová a kol., 2003, s. 435 - 437).

Tiskový zákon

Zákon o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích

Zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů

28. března roku 1990 Federální shromáždění přijalo *zákon č. 86/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích*. Novela tiskového zákona zrušila zákon č. 127/1968 Sb. vypustila některá ustanovení původního zákona (např. § 2 o „rozvíjení socialistického vědomí občanů v duchu zásad ústavy a idejí politiky KSČ jako vedoucí síly“ a o „spoluvytváření socialistického veřejného mínění“) a obnovila § 17 zákona č. 84/1968 Sb. ze dne 26. června

1968 (Zákon č. 84/1968 Sb. ze dne 26. června 1968); „1) Cenzura je nepřipustná. 2) Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu.“ (Zákon č. 86/1990 Sb. ze dne 28. března roku 1990). Novela rovněž upravila mj. podmínky pro vydávání a rozšiřování periodického tisku, a to na základě tzv. registrace. Nadále jej mohly vydávat registrované právnické i fyzické tuzemské osoby, jiné (zahraniční) pak se souhlasem příslušného orgánu Státní správy ČR nebo SR. Novela byla prvním projevem demokratizace legislativy sdělovacích prostředků po listopadu 1989. Zákon č. 86/1990 Sb. nabyt účinnosti k 29. 3. 1990 a zrušen byl k 14. 3. 2000 - a to zákonem č. 46/2000 Sb. (Köpplová a kol., 2003, s. 419).

22. února roku 2000 parlament ČR přijal další zákon (č. 46/2000 Sb.) o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon). V § 3 je definován periodický tisk jako „noviny, časopisy a jiné tiskoviny vydávané pod stejným názvem, se stejným obsahovým zaměřením a v jednotné grafické úpravě nejméně dvakrát v kalendářním roce“. Podle § 4 nese odpovědnost za obsah periodického tisku vydavatel. Vydavatel neodpovídá podle tohoto zákona za pravdivost údajů obsažených v reklamě a v inzerci (viz §5).

Tisková oprava byla v novém tiskovém zákoně nahrazena dvěma novými instituty - a to právem na odpověď a právem na dodatečné sdělení. „Jestliže bylo v periodickém tisku uveřejněno sdělení obsahující skutkové tvrzení, které se dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí určité fyzické osoby, anebo jména nebo dobré pověsti určité právnické osoby, má tato osoba právo požadovat na vydavateli uveřejnění odpovědi. Vydavatel je povinen na žádost této osoby odpověď uveřejnit. Odpověď se musí omezit pouze na skutkové tvrzení, kterým se tvrzení uvádí na pravou míru nebo neúplné či jinak pravdu zkreslující tvrzení se doplňuje nebo zpřesňuje. Odpověď musí být přiměřená rozsahu napadeného sdělení, a je-li napadána jen jeho část, pak této části; z odpovědi musí být patrné, kdo ji činí (...),“ (Zákon č. 46/2000 Sb. ze dne 22. února roku 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů), stálo v paragrafu desátém. Právo na dodatečné sdělení upravil § 11: „Jestliže bylo v periodickém tisku uveřejněno sdělení o trestním řízení nebo o řízení ve věcech přestupků vedeném proti fyzické osobě, anebo o řízení ve věcech správních deliktů vedeném proti fyzické nebo právnické osobě, kterou lze podle tohoto sdělení ztotožnit, a toto řízení nebylo ukončeno pravomocným rozhodnutím, má tato osoba právo požadovat na vydavateli uveřejnění informace o konečném výsledku řízení jako dodatečného sdělení. Vydavatel je povinen na žádost této osoby informaci o pravomocném rozhodnutí jako dodatečné sdělení uveřejnit.“ (Zákon č. 46/2000 Sb. ze dne 22.

února roku 2000 *o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů*). Tiskový zákon stanovil i podmínky k evidenci periodického tisku, kterou vede Ministerstvo kultury ČR. Právní norma již byla novelizována zákonem č. 302/2000 Sb. Zákon č. 46/2000 Sb. nabyl účinnosti k 14. 3. 2000 a platí dosud (Köpplová a kol., 2003, s. 437).

Zákony a právní předpisy týkající se rozhlasového a televizního vysílání

12. července roku 1990 Federální ministerstvo spojů vydalo vyhlášku č. 315/1990 Sb., kterou se mění vyhláška č. 51/1985 Sb., kterou se vydává Rozhlasový a televizní řád, ve znění pozdějších předpisů. Upravila některé podmínky pro nárok na osvobození od placení poplatků za rozhlasové a televizní přijímače. Vyhláška č. 315/1990 Sb. nabyla účinnosti k 1. 10. 1990 a zrušena byla k 1. 4. 1995 - a to zákonem č. 252/194 Sb.

30. říjenu roku 1991 Federální shromáždění (FS) přijalo *zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání*. Zákon položil základy pro vznik duálního systému vysílání. Rozlišil provozovatele vysílání na - provozovatele ze zákona (veřejnoprávní média) a držitele licencí (právnícké i fyzické osoby) (Köpplová a kol., 2003, s. 418).

Definoval nejdůležitější pojmy, pravidla i sankce za jejich porušení. Nad dodržováním zákona, rozvojem plurality vysílání a rozvojem domácí a evropské audiovizuální tvorby měla bdít Federální rada pro rozhlasové a televizní vysílání (FRRTV), zřízená k podpoře zájmů veřejnosti na uskutečňování svobody projevu a práva na informace. Spolupracovat měla s analogickými orgány republik. Tři členy Rady volilo FS a po třech členech národní rady (ČNR, SNR) na 6 let. Byl zaveden rotační princip, z taxativně uvedených důvodů byl odvolatelný jednotlivý člen, nikoliv však Rada jako celek. FRRTV přestala existovat se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky. Její kompetence se vztahovaly jak na federální provozovatele ze zákona (ČST, ČsRo), tak na soukromé subjekty působící na celém území federace či s podstatnými přesahy území jedné z republik (Köpplová, 2003, s. 330). Zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání byl několikrát novelizován (zákony č. 597/1992 Sb., č. 36/1993 Sb., č. 253/1994 Sb., č. 40/1995 Sb., 237/1995 Sb., č. 301/1995 Sb., č. 135/1997 Sb., Č. 46/2000 Sb. a 121/2000 Sb.). Zrušen byl k 4. 7. 2001 - a to zákonem č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání (Köpplová a kol., 2003, s. 435 - 437).

7. listopadu 1991 Česká národní rada (ČNR) přijala *zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi*. Zákon zřídil Českou televizi (ČT) jako samostatnou a na vládě nezávislou tzv. veřejnoprávní instituci, kontrolovanou již nikoliv vládou či jednotlivou politickou stranou, nýbrž Radou ČT -

devítičlenným kolektivním kontrolním orgánem, voleným a odvolatelným ČNR (po roce 1992 Poslaneckou sněmovnou). Zákon definoval působnost Rady, která mj. jmenuje generálního ředitele ČT a schvaluje její rozpočet, a upravuje i otázku televizních studií a financování ČT (podnikatelská činnost, včetně limitovaného reklamního času). Stanovil též poslání a úkoly České televize. Počítal s jedním vlastním vysílacím okruhem ČT a s možným podílem ČT na federálním vysílacím okruhu spolu se Slovenskou televizí (Köpplová, 2003, s. 330). Zákon č. 483/1991 Sb., *o České televizi* byl několikrát novelizován (zákony č. 36/1993 Sb., č. 253/1994 Sb., č. 301/1995 Sb. a č. 39/2001 Sb.) Zákon č. 483/1991 Sb. nabyl účinnosti k 1. 1. 1992 a platí dosud (Köpplová a kol., 2003, s. 425).

Tohož dne (7. 11. 1991) Česká národní rada přijala *zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu*. Zákon mimo jiné podrobně formuloval poslání Českého rozhlasu (ČRo) jako vysílatele veřejné služby (tzv. veřejnoprávní médium): „1) ČRo poskytuje službu veřejnosti České republiky tvorbou a šířením rozhlasových programů na celém území ČR. 2) ČRo musí poskytovat objektivní, ověřené, všestranné a vyvážené informace pro svobodné vytváření názorů. 3) ČRo rozvíjí kulturní identitu českého národa a národnostních a etnických menšin v ČR. 4) ČRo zprostředkovává ekologické informace slouží vzdělávání a přispívá k zábavě posluchačů. 5) ČRo provozuje rozhlasové vysílání na vlastních vysílacích okruzích (*Zákon č. 484/1991 Sb. ze dne 7. prosince o Českém rozhlasu*)“ atd. Zákon č. 484/191 Sb., *o Českém rozhlasu*, definoval orgán, jímž se uplatňuje právo veřejnosti na kontrolu tvorby a šíření rozhlasových programů ČRo. Tímto orgánem je Rada ČRo, která má devět členů. Voleni jsou Českou národní radou (po roce 1992 Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR) na funkční období pěti let. Zákon Č. 484/1991 Sb., *o Českém rozhlasu* byl několikrát novelizován (zákony č. 36/1993 Sb., č. 253/1994 Sb., č. 301/1993 Sb., č. 135/1997 Sb. a 192/2002 Sb.). Zákon č. 484/1991 Sb. nabyl účinnosti k 1. 1. 1992 a platí dosud (Köpplová a kol., 2003, s. 425).

21. února roku 1992 Česká národní rada (ČNR) přijala *zákon č. 103/1992 Sb., o Radě České republiky pro rozhlasové a televizní vysílání*. Na jeho základě byla ustavena Rada ČR pro rozhlasové a televizní vysílání (RRTV) jako orgán, dohlížející na dodržování předpisů pro vysílání, rozvoj jeho plurality a nezávislost jeho provozování. Zákon vymezil její kompetence při výkonu státní správy na svěřeném úseku a spolupráci s Federální radou pro rozhlasové a televizní vysílání (FRRTV). Analogický byl počet členů (9), ovšem bez rotačního principu. (Členy Rady ČR pro rozhlasové a televizní vysílání byli mj. vždy členové FRRTV, zvolení ČNR s tím, že při zániku jejich členství ve FRRTV zaniká i členství v Radě. Proto také 3 mandáty skončily se zánikem federace). Členy Rady volila ČNR. Ta mohla také odvolat

nejen jednotlivého člena, ale i Radu jako celek. Zákon dále novelizoval zákon ČNR Č. 2/1969 S., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, ve znění pozdějších právních předpisů: změnou jeho § 8 vyňal rozhlasové a televizní vysílání z působnosti ministerstva kultury. Do 22. 4. 1993 však jako orgán výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR existovala Stálá komise Poslanecké sněmovny pro sdělovací prostředky, která se mj. zabývala mediální legislativou. Poslanecká sněmovna změnila její statut a učinila z ní komisi pléna - Stálou komisi pro sdělovací prostředky. Zvolila nové členy na principu poměrného zastoupení již pouze z poslanců (Köpplová, 2003, s. 331). Zákon č. 103/1992 Sb., o Radě ČR pro rozhlasové a televizní vysílání byl několikrát novelizován (zákony č. 474/1992 Sb., č. 36/1993 Sb., č. 331/1993 Sb., c. 253/1994 Sb., č. 301/1995 Sb., č. 135/1997 Sb.). Zákon č. 103/1992 Sb. zrušen k 4. 7. 2001 zákonem č. 231/2001 Sb., *o provozování rozhlasového a televizního vysílání* (Köpplová a kol., 2003, s. 438).

12. března roku 1992 Federální shromáždění přijalo *zákon č. 150/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 110/1964 Sb., o telekomunikacích*. Novela modernizovala a liberalizovala jeho dikci a reagovala na zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Zákon č. 150/1992 Sb. nabyl účinnosti k 12. 3. 1992 a zrušen byl k 1. 7. 2000 - a to zákonem č. 151/2000 Sb (Köpplová a kol., 2003, s. 425).

2. prosince roku 1992 Federální shromáždění přijalo *zákon č. 597/1992 Sb., o zrušení Československého rozhlasu, Československé televize a Československé tiskové kanceláře*. Federální instituce byly zrušeny k 31. prosinci 1992. Tímto dnem přešly nemovité a movité věci a majetková práva, k nimž příslušelo právo hospodaření jmenovaným federálním institucím, jakož i práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů, na ČR a SR, nestanovil-li zákon ČNR/SNR jinak. Řešila se i majetková práva nehmotné povahy. Pokud pro dělení majetku nestačilo územní hledisko a zvláštní odkaz, měl být použit poměr 2:1. Zániku federace byl tímto zákonem přizpůsoben dílčí novelou i zákon č. 468/1991 Sb. *o provozování rozhlasového a televizního vysílání*; i zákon č. 139/1991 Sb. K 31. prosinci 1992 byly zrušeny i zákony č. 17/1964 Sb., *o Československém rozhlasu*, zákon č. 18/1964 Sb., *o Československé televizi a zákon č. 132/1965 Sb., o Československé tiskové kanceláři* (Köpplová, 2003, s. 279). Zákon č. 597/1992 Sb. nabyl účinnosti k 23. 12. 1992 (Köpplová a kol., 2003, s. 427).

8. prosince roku 1994 Parlamentem ČR byl přijat *zákon č. 252/1994 Sb., o rozhlasových a televizních poplatcích*. Zákon vymezil předmět, základ, sazbu, placení, způsob výběru a vymáhání poplatků, jakož i jejich příjemce a poplatníky. Zároveň určil, kdo a kde eviduje poplatníky, a případné sankce za dlužné poplatky. Poprvé tak byla výše poplatku

stanovena zákonem (u rozhlasu 25,- Kč, v případě televize 50 Kč,-) a poprvé zákon stanovil sankce za nepřihlášení přijímače a neplacení poplatku. Poplatek se neplatí za sledovaný rozhlasový a nebo televizní program, nýbrž za zařízení způsobilé k příjmu a následné reprodukci vysílání ČRo a ČT. Přijímače podléhaly evidenci na poštách dle trvalého pobytu či sídla poplatníka. Příjemcem poplatku byly podle zákona ČT a ČRo, které je vybírají právě prostřednictvím pošty (za inkasní 5%ní poplatek). Současně zákon definoval, která zařízení poplatku nepodléhají a které kategorie osob od něj byly osvobozeny, RTV poplatek byl zákonem zvýšen v r. 1997 na 37,- Kč (rozhlas) a 75,- Kč (televize). Zákon Č. 252/1992 Sb. nabyt účinnosti k 1. 4. 1995 a platí dosud (Köpplová, 2003, s. 284).

8. prosince roku 1994 Parlament ČR přijal zákon č. 253/1994 Sb., kterým se měnil zákon č. 110/1964 Sb., o telekomunikacích, ve znění zákona č. 150/1992 Sb., zákon ČNR č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění zákona ČNR č. 36/1993 Sb., zákon ČNR č. 484/1991 Sk, o Českém rozhlasu, ve znění zákona ČNR č. 36/1993 SK, zákon ČNR č. 103/1992 Sb., o Radě České republiky pro rozhlasové a televizní vysílání, ve znění pozdějších předpisů, a mění a doplňuje zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů. Do uvedených zákonů bylo promítnuto přijetí zákona o rozhlasovém a televizním poplatku. Mimo jiné byla zavedena povinná součinnost provozovatele kabelového rozvodu s provozovateli ze zákona (povinnost poskytnout údaje o účastnících kabelového rozvodu), a to ve snaze získat kvalitnější databázi a přehled o existujících přijímačích, podléhajících evidenční povinnosti a tedy i platbám poplatku za ně. Měnil se i způsob financování RRTV (opět plně ze státního rozpočtu) a měnily se i zákonné podmínky možného odvolání RRTV (Köpplová, 2003, s. 298). Zákon č. 253/1994 Sb. nabyt účinnosti k 1. 4. 1995.

8. prosince roku 1995 Parlament ČR přijal zákon č. 301/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, zákon ČNR č. 103/1992 Sb., o Radě ČR pro rozhlasové a televizní vysílání, ve znění pozdějších předpisů, zákon ČNR č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů, zákon ČNR č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů a zák. ČNR č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. Česká televize tímto zákonem získala trvale do užívání 2 vysílací okruhy, tj. i druhý program ČT 2. Zrušila se funkce intendanta zpravodajství a publicistiky. Současně se snížil limit reklamy ve vysílání ČT z 3 % na 1 % a ve vysílání ČRo z 1 % na 0,2 % denního vysílacího času. ČRo byly vyhrazeny 2 SV okruhy, 2 VKV okruhy a 1 okruh v pásmu dlouhých vln. Novela také zrušila povinnost zájemců o satelitní a kabelové sítě žádat RRTV o licenci: pro tyto typy

vysílání se zavedl registrační princip. Provozovatelům vysílání se zavedla oznamovací povinnost vůči RRTV, došlo-li k tzv. křížení mediálního vlastnictví. Další novinkou bylo, že RRTV již sama nemohla stanovit tzv. dodatečné licenční podmínky: nadále mohla vybírat pouze z dat uvedených žadatelem o licenci ohledně programové skladby. Stávajícím provozovatelům se dala možnost požádat RRTV o zrušení podmínek jí stanovených dle dosavadních předpisů a Radě povinnost jim vyhovět. Zúžila se možnost RRTV licenci odejmout. Zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání byl novelou č. 301/1995 Sb. celkově liberalizován. O 50% se snížily příslušné správní poplatky (za televizní licenci či registraci na 50 000,- Kč, za jejich změnu na 10 000,- Kč, za rozhlasovou licenci či registraci na 15 000 - Kč, za jejich změnu na 3 000 - Kč) (Köpplová, 2003, s. 298). Zákon č. 301/1995 Sb. nabyl účinnosti k 1. 1. 1996 (některé části zákona však nabyly účinnosti až k 1. 7, 1996).

11. října roku 1996 byl Parlamentem ČR přijat zákon č. 272/1996 Sb., kterým se provádějí některá opatření v soustavě ústředních orgánů státní správy České republiky a kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a mění a doplňuje zákon č. 97/1993 Sb., o působnosti Správy státních hmotných rezerv. Právní norma mimo jiné rozšířila působnost Ministerstva kultury ČR o oblast rozhlasového a televizního vysílání v otázkách nespádajících do kompetence Rady ČR pro rozhlasové a televizní vysílání. Účelem bylo upravit legislativní kompetence k mediálním předpisům: jejich příprava zatím nebyla v působnosti žádného resortu státní správy a zůstávala odkázána na iniciativu poslanců. Zákon rovněž ustavil zřízení ministerstva dopravy a spojů, na které přešly z ministerstva hospodářství otázky týkající se telekomunikací a pošt (Köpplová, 2003, s. 299). Zákon č. 272/1996 Sb. nabyl účinnosti k 1. 11. 1996 a platí dosud.

12. června roku 1997 Parlament ČR schválil zákon č. 135/1997 Sb., kterým se měnil a doplňoval zákon č. 252/1994 Sb., o rozhlasových a televizních poplatcích, zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, zákon ČNR č. 103/1992 Sb., o Radě České republiky pro rozhlasové a televizní vysílání, ve znění pozdějších předpisů, a zákon ČNR č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů. Právní norma - krom jiného - zvýšila sazby rozhlasových a televizních poplatků. Televizní poplatek byl zvýšen z 50 na 75 Kč měsíčně, rozhlasový z 25 na 37 Kč. Dílčím způsobem byla změněna jeho definice a došlo k rozšíření okruhu osob, které od něj byly osvobozeny. Změnil se reklamní čas ČRo (3 min, denně na celoplošném a 5 min. denně na regionálním okruhu, tzv. zákaz načítání nevyužitého času). ČT přibyla povinnost titulkovat pro sluchově postižené 25 % pořadů.

Rozšířily se doklady, které musí předkládat žadatel o licenci a ke změnám licence bylo pro futuro třeba získat souhlas RRTV předem, nikoliv až následně po jejich provedení. K vyřízení těchto žádostí byla Radě zcela nově stanovena lhůta, doplněná tzv. pozitivní právní fikcí v případě její nečinnosti. Počet členů RRTV byl v důsledku výsledků voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1996 zákonem rozšířen na základě politické dohody z 9 na 13 (Köpplová, 2003, s. 299). Zákon č. 135/1997 Sb. nabyl účinnosti k 1. 7. 1997, resp. 1. 1. 1998 (reklama v ČRo).

8. listopadu roku 2000 Evropská komise zveřejnila hodnotící posudek o České republice za rok 2000, v němž kritizovala stav české audiovizuální legislativy. Ve dvacáté kapitole *Kultura a audiovizuální politika* Evropská komise konstatovala: „V porovnání se situací v roce 1999 učinila Česká republika jen omezený pokrok ve sjednocování s audiovizuální legislativou společenství, což je krátkodobá priorita programu partnerství v procesu přidružování. Bylo toho dosaženo přijetím nového tiskového zákona, který vstoupil v platnost v březnu 2000. Zaručuje právo na odpověď v tištěných i audiovizuálních médiích. Návrh zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání byl stažen vládou v září 2000.., V posledních letech učinila Česká republika jistý pokrok ve sjednocování s požadavky společenství v audiovizuálním sektoru, ale existující legislativa stále není v souladu s direktivou Televize bez hranic. Je potřeba vyvinout značné úsilí na dosažení úplného sjednocení s *acquis*. Z toho vyplývá, že krátkodobá priorita dokončení legislativního sjednocení s programem partnerství z roku 1999 nebyla dostatečně splněna. Česká republika podepsala, ale ještě neratifikovala Konvenci Rady Evropy o nadnárodní televizi, ani její protokol. Co se týče kapacity státní administrativy, současné kompetence a pravomoci regulačního orgánu by měly být rozšířeny a jeho možnosti posíleny v souvislosti s plným zavedením požadavků společenství. Obor masmédií na Ministerstvu kultury ČR se stará o vysílání, film, video a periodický tisk. Počet stálých pracovníků odboru (10) je adekvátní současnému pracovnímu vytížení, ale měl by být zvýšen, aby mohly být plněny nové úkoly v audiovizuální sféře. Česká Rada pro rozhlasové a televizní vysílání by měla být posílena o lidské i technické zdroje, aby mohla uplatnit legislativu, která se připravuje. Zvláštní pozornost by měla být věnována zřízení a pečlivému sledování transparentního a předvídatelného kontrolního systému v tomto odvětví,"(Moravec, 2001, s. 36).

23. ledna roku 2001 Parlament ČR přijal zákon č. 39/2001 Sb., kterým se měnil zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů, a o změně některých dalších zákonů. Novelu zákona o ČT přijal Parlament ČR ve stavu tzv. legislativní nouze, kdy jsou zákony projednávány ve zkráceném jednání s vynecháním tzv. prvního

parlamentního čtení. K vyhlášení stavu legislativní nouze a k přijetí zásadní novely zákona o ČT došlo v souvislosti s tzv. krizí v České televizi. Zákon č. 39/2001 Sb. zvýšil počet členů Rady České televize ze stávajících 9 na 15. Právní norma zavedla tzv. rotační princip, kdy každé dva roky je volena jedna třetina členů, přičemž funkční období Člena rady je 6 let. Změnil i způsob nominace kandidátů na Členy Rady ČT - z jejich navrhování byly vyloučeny politické strany. Právní moc volit Radu ČT však byla nadále ponechána v kompetenci Poslanecké sněmovny. Zákon zavedl veřejné jednání Rady ČT a ustavil nový poradní orgán rady - pětičlennou dozorčí komisi, která měla být radě nápomocna při kontrole hospodaření televize veřejné služby. Zákon nově stanovil Radě ČT povinnost předkládat Poslanecké sněmovně ke schválení Kodex ČT, který má obsahovat zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání, přičemž porušení Kodexu ČT je kvalifikováno jako porušení pracovní kázně podle zvláštního zákona (Köpplová, 2003, s. 331). Vláda předložila návrh zákona Poslanecké sněmovně 4. 1. 2001, sněmovna jej 13. 1. 2001 schválila. Senát vrátil předlohu sněmovně 18. 1. 2001. Poslanecká sněmovna trvala na původním návrhu zákona a Senát 23. 1. 2001 přehlasovala. Prezident republiky ještě též den zákon podepsal. Zákon č. 39/2001 Sb. nabyl účinnosti k 25. 1. 2001 a platí dosud.

26. června tohož roku Parlament ČR přijal *zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů*. Právní norma upravila práva a povinnosti právnických a fyzických osob při provozování rozhlasového a televizního vysílání. Nový zákon (ve srovnání s původním zákonem č. 468/1991 Sb.) například rozšířil základní definice: „Pro účely tohoto zákona se rozumí: a) rozhlasovým a televizním vysíláním prvotní šíření původních rozhlasových a televizních programů a teletextu, určených k příjmu veřejností v kódované nebo nekódované formě, prostřednictvím zemských vysílacích rádiových zařízení (dále jen „vysílač“), kabelových systémů a družic, a to analogově i digitálně...“ (Zákon č. . 231/2001 Sb. ze dne 26. června 2001 *o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů*). Zákon definoval převzaté rozhlasové vysílání, programovou síť, teletext, teleshopping, sponzorování, podprahové sdělení atd. Upravil pravomoci a fungování regulačního orgánu pro oblast rozhlasového a televizního vysílání, kterým je Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. Právní norma rušila zákony č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání (ve znění pozdějších předpisů) a zákon č. 103/1992 Sb., o Radě ČR pro rozhlasové a televizní vysílání (ve znění pozdějších předpisů). Zákon č. 231/2001 Sb. nabyl účinnosti k 4. 7. 2001 a platí dosud (Köpplová a kol., 2003, s. 439).

9. září 2002 Parlamentem ČR byl přijat *zákon č. 192/2002 Sb., kterým se měnil zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů, a o změně dalších zákonů*. Významná novela zákona o Českém rozhlasu byla přijata i proto, aby

se sjednotily právní úpravy týkající se veřejnoprávních médií po novele zákona o České televizi č. 39/2001 Sb. Na rozdíl od novely zákona o ČT novela zákona o Českém rozhlasu (ČRo) nezvýšila počet členů Rady ČRo. Zůstal tak dosavadní počet - devět členů Rady ČRo. Právní norma však zavedla tzv. rotační princip, kdy každé dva roky je volena jedna třetina členů, přičemž funkční období člena rady je 6 let. Změnil se i způsob nominace kandidátů na členy Rady ČRo - z jejich navrhování byly vyloučeny politické strany. Pravomoc volit Radu ČRo byla nadále ponechána v kompetenci Poslanecké sněmovny. Zákon zavedl veřejné jednání Rady ČRo a ustavil nový poradní orgán rady - pětičlennou dozorčí komisi, která má být radě nápomocna při kontrole hospodaření rozhlasu veřejné služby. Zákon nově stanovil Radě ČRo povinnost předkládat Poslanecké sněmovně ke schválení Kodex ČRo, který má obsahovat zásady naplňování veřejné služby v oblasti rozhlasového vysílání, přičemž porušení Kodexu ČRo je kvalifikováno jako porušení pracovní kázně podle zvláštního zákona (Köpplová, 2003, s. 331). Zákon č. 192/2002 Sb. nabyl účinnosti k 22. 5. 2001 a platí dosud.

15. března roku 2002 Parlament ČR přijal *zákon č. 138/2002 Sb., kterým se měnil zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon Č. 79/1997 Sb., o léčivech a o změnách a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů*. Šlo o podstatnou novelu zákona o regulaci reklamy, která souvisela s přibližováním českého práva právu Evropské unie. Novela – kromě jiného - rozšířila definici reklamy: „Reklamou se rozumí oznámení, předvedení či jiná prezentace šířené zejména komunikačními médii, mající za cíl podporu podnikatelské činnosti, zejména podporu spotřeby nebo prodeje zboží, výstavby, pronájmu nebo prodeje nemovitostí, prodeje nebo využití práv nebo závazků, podporu poskytování služeb, propagaci ochranné známky, pokud není dále stanoveno jinak. (Köpplová, 2003, s. 336)“ Rozšířeny byly i další definice. Zákon č. 138/2002 Sb. nabyl účinnosti k 1. 6. 2002 a platí dosud.

Zákon o telekomunikacích

16. května roku 2000 Parlament ČR přijal *zákon Č. 151/2000 Sb., o telekomunikacích a o změně dalších zákonů*. Nová právní norma upravila ve věcech telekomunikací: a) podmínky pro zřizování a provozování telekomunikačních zařízení a telekomunikačních sítí, b) podmínky pro poskytování telekomunikačních služeb, c) výkon státní správy včetně regulace. Zákon vymezil základní pojmy jako telekomunikační zařízení, telekomunikační síť, veřejná telekomunikační síť, telekomunikační služba, rušení, regulace atd. Na základě tohoto zákona byl nově ustaven Český telekomunikační úřad jako správní úřad

pro výkon státní správy včetně regulace ve věcech telekomunikací a byly stanoveny jeho pravomoci, včetně správy kmitočtového spektra (což se dotklo rozhlasového a televizního vysílání na území České republiky) (Köpplová, 2003, s. 330). Nová právní norma nahradila zákon č. 110/1964 Sb., o telekomunikacích, ve znění pozdějších předpisů (viz 5. 6. 1964). Zákon č. 151/2000 Sb. nabyl účinnosti k 1. 7. 2000 a platí dosud.

Zákon o Československé tiskové kanceláři

Zákon o České tiskové kanceláři

11. července roku 1991 Federální shromáždění přijalo zákon č. 310/1991 Sb., který měnil a doplňoval zákon č. 123/1965 Sb., o Československé tiskové kanceláři. V paragrafu druhém bylo nově stanoveno, že „Československá tisková kancelář kromě jiných služeb tiskové agentury vydává v plném znění prohlášení ústředních státních orgánů ČSFR, pokud ji o to požádají. " (Zákon č. 310/1991 Sb. ze dne 11. července 1991 o Československé tiskové kanceláři). Jednou ze změn bylo i používání signatury ČSTK místo historické ČTK ve zpravodajství pro odběratele v ČSFR a v zahraničí. Zákona č. 310/1991 Sb. nabyl účinnosti k 1. 10. 1991 a zrušen byl k 23. 12. 1992 - a to zákonem č. 597/1992 Sb..

21. října roku 1992 Česká národní rada přijala zákon č. 517/1992 Sb., o České tiskové kanceláři. Tímto zákonem byla zřízena Česká tisková kancelář (ČTK) jako další veřejnoprávní instituce, ač se od ČT a ČRo lišila svým komerčním základem (Hlavním příjmem byl prodej zpravodajského servisu a neměla žádný zdroj obdobný uživatelskému poplatku. Zákon umožňoval účelovou dotaci ze státního rozpočtu, ta však již od r. 1994 ČTK nebyla požadována.). Orgánem, jímž bylo uplatňováno právo veřejnosti na kontrolu agentury, byla sedmičlenná Rada ČTK, volená ČNR na 5 let. Základ svého majetku získala ČTK dle zákona převodem z federální ČSTK. Zákon rovněž definoval statut ČTK, poslání, úkoly a financování, ale již v úvodním ustanovení §1 předpokládal její brzkou privatizaci. Zakázal jí provozovat rozhlasové a televizní vysílání (Köpplová, 2003, s. 280). Zákon č. 517/1992 Sb. nabyl účinnosti k 15. 11. 1992 a platí dosud.

Zákon o správních poplatcích

5. května roku 1992 Česká národní rada přijala zákon č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích. S účinností od 1. 1. 1993 se podle jeho sazebníku platilo za vydání rozhodnutí o registraci periodického tisku 200 Kč, za udělení licence k rozhlasovému nebo televiznímu vysílání 3000 Kč a za její změnu o 50% méně. Tento zákon byl mnohokrát novelizován. Novela v r. 1994 (zákon 5. 85/1994 Sb.) zvýšila a diferencovala s účinností od 1. 6.

1994 sledované poplatky (Köpplová, 2003, s. 280). Zákon č. 368/1992 Sb. nabyl účinnosti k 1. 5. 1993 a platí dosud.

17. května roku 1994 Parlamentem ČR byl přijat *zákon č. 85/1994 Sb. kterým se měnil a doplňoval zákon ČNR č. 368/1992 Sb. o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů*. Registrace periodického tisku stála s účinností od 1. 6. 1994 2000 Kč, změna jeho názvu či vydavatele 500 Kč, televizní licence 100 000 Kč a její změna 20 000 Kč, rozhlasová licence 30 000 a její změna 6000. V roce 1995 došlo naopak ke zmírnění poplatku v oblasti provozování rozhlasového a televizního vysílání - a to zákonem č. 301/1995 Sb. (Köpplová, 2003, s. 289). Zákon č. 85/1994 Sb. nabyl účinnosti k 1. 6. 1994 a platí dosud.

7. května roku 1996 Ministerstvo financí vydalo *vyhlášku č. 131/1996 Sb. o osvobození od správního poplatku*. Podle ní byli provozovatelé rozhlasového nebo televizního vysílání prostřednictvím satelitů a kabelových rozvodů osvobozeni při registraci od správního poplatku, pokud obdrželi již licenci podle zákona č. 468/1991 Sb., *o provozování rozhlasového a televizního vysílání*, ve znění pozdějších předpisů, před 1. lednem 1996 (Köpplová, 2003, s. 289). Vyhláška č. 131/1996 Sb. nabyla účinnosti k 21. 5. 1996 a zrušena byla k 1. 12. 1998 - a to č. 270/1998 Sb.

Zákon o svobodném přístupu k informacím

11. května roku 1999 Parlament ČR přijal *zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím*. Právní norma upravila podmínky práva svobodného přístupu k informacím a stanovila základní podmínky, za nichž byly informace poskytovány. „Povinnými subjekty, které mají podle tohoto zákona povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti, jsou státní orgány a orgány územní samosprávy. Povinnými subjekty jsou dále ty subjekty, kterým zákon svěřil rozhodování o právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech fyzických nebo právnických osob v oblasti veřejné správy, a to pouze v rozsahu této jejich rozhodovací činnosti (...)“ (Zákon č. 106/1999 Sb. ze dne 11. května roku 1999 *o svobodném přístupu k informacím*) stálo v paragrafu druhém. Zákona mohli novináři využít ve chvíli, kdy státní orgány nebyly ochotny poskytnout informace (Köpplová, 2003, s. 321). Zákon č. 106/1999 Sb. nabyl účinnosti k 1. 1. 2000 a platí dosud.

Zákon o ochraně osobních údajů

4. dubna roku 2000 Parlamentem ČR byl přijat *zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů*. Právní norma upravila ochranu osobních údajů o fyzických osobách, práva a povinnosti při zpracování těchto údajů a stanovila

podmínky, za nichž se uskutečňuje jejich předávání do jiných států. Zákon č. 101/2000 Sb. nabyt účinnosti k 1. 6. 2000, některé části (§§ 16, 17 a 35) nabyly účinnosti k 1. 12. 2001 a platí dosud.

Autorský zákon

7. července roku 2000 Parlament ČR přijal zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (*autorský zákon*). Tento zákon upravil práva autora k jeho dílu, práva související s právem autorským: 1. práva výkonného umělce k jeho uměleckému výkonu, 2. právo výrobce zvukového záznamu k jeho záznamu, 3. právo výrobce zvukově obrazového záznamu k jeho záznamu, 4. právo rozhlasového nebo televizního vysílatele k jeho původnímu vysílání, 5. právo zveřejnitel k dosud nezveřejněnému dílu, k němuž uplynula doba trvání majetkových práv, 6. právo nakladatele na odměnu v souvislosti se zhotovením rozmnoženiny jím vydaného díla pro osobní potřebu. Dále právo pořizovatele k jím pořízené databázi, ochranu práv podle tohoto zákona a kolektivní správu práv autorských a práv souvisejících s právem autorským (Köpplová, 2003, s. 323). Zcela nový autorský zákon nahradil dosud platné právní normy (zákon č. 35/1965 Sb., zákon č. 89/1990 Sb.), Zákon č. 121/2000 Sb. nabyt účinnosti k 1. 12. 2000 a platí dosud.

Další zákony, právní předpisy a vládní prohlášení týkající se prostředků masové komunikace

7. května roku 1990 Federální shromáždění přijalo zákon č. 166/1990 Sb., kterým se zrušuje zákon č. 180/1980 Sb., o zřízení Federálního úřadu pro tisk a informace, FÚTI tak byl zrušen bez náhrady ke dni 31. července 1990. Práva a povinnosti z pracovně-právních vztahů přešly na Úřad předsednictva vlády České a Slovenské Federativní Republiky. Na úrovni federace již nebyl v oboru sdělovacích prostředků až do dne jejího zániku založen žádný úřad s federální působností, s výjimkou Federální rady pro rozhlasové a televizní vysílání (Köpplová, 2003, s. 274). Zákon č. 166/1990 Sb. nabyt účinnosti k 10. 5. 1990.

20. března roku 1991 Federální shromáždění přijalo zákon č. 136/1991 Sb., o rozdělení působnosti mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou (ČSFR) a Českou republikou (ČR) a Slovenskou republikou (SR) ve věcech tisku a jiných informačních prostředků. Zákon rozdělil v daném oboru kompetence mezi federaci a obě republiky. Zároveň zrušil zákon č. 167/1968 Sb., o vymezení působnosti ČSSR ve věcech tisku a jiných informačních prostředků (viz 19. 12. 1968) a mj. zcela nově založil možnost právnických i fyzických osob ke zřízení a provozování privátních rozhlasových a televizních organizací i zpravodajských agentur na základě licence udělené dle zákona FS. Předvídal i formulaci

zásad státní politiky na daném úseku (federace v součinnosti s orgány republik). Bližší podmínky provedení odkázal na další federální a republikové předpisy. Konstatoval povinnost federálních médií (ČsRo, CST, ČSTK) delimitovat určitý majetek na nové republikové subjekty (ČRo, ČT, ČSTK v ČR a SRo, STV a ČSTK v SR), a to do 3 měsíců od jejich zřízení. Na rozdíl od úpravy pro rozhlas a televizi zůstala legislativně a tím i věcně nenaplněna jeho litera o licencovaném soukromém agenturním zpravodajství. Soukromé agentury sice vznikly, nikoliv však na základě licence dle zvláštního zákona (Köpplová, 2003, s. 276). Zákon byl dvakrát novelizován - a to zákony č. 494/1992 Sb. a Č. 597/1992 Sb. Zákon č. 136/1991 Sb. nabyl účinnosti k 15. 4. 1991.

8. října roku 1992 Federální shromáždění přijalo *zákon č. 494/1992 Sb., kterým se mění zákon č. 384 Sb. o vymezení působnosti České a Slovenské Federativní Republiky ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, ve znění zákona č. 127/1992 Sb., a zákon č. 136/1991 Sb., o rozdělení působnosti mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou ve věcech tisku a jiných informačních prostředků*. Tento zákon přizpůsoboval poměry blízkému zániku federace a předvídal ukončení platnosti právních předpisů o ČSRo, ČST a ČSTK. Zákon č. 494/1992 Sb. nabyl účinnosti k 29. 10. 1992 a zrušen byl k 1. 1. 1993- a to Ústavou ČR (Zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 1. ledna 1993).

13. listopadu téhož roku Federální shromáždění přijalo *zákon č. 541/1992 Sb., o dělení majetku ČSFR mezi ČR a SR a jeho přechodu na ČR a SR*. Zrušení Federální bezpečnostní informační služby, ČST, ČSRo, ČSTK, Československých státních drah, Správy pošt a telekomunikací Praha a Správy pošt a telekomunikací Bratislava a dělení jejich majetku bylo následně upraveno zvláštními zákony (Köpplová, 2003, s. 274). Zákon č. 541/1992 Sb. nabyl účinnosti k 8. 12. 1992.

17. prosince roku 1996 Parlament ČR přijal *zákon č. 322/1996 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů*. Právní norma stanovila, že politické strany a hnutí mohou zakládat obchodní společnosti, družstva nebo se účastnit jako společníci nebo členové na již založené obchodní společnosti nebo družstvu jen tehdy, je-li výlučným předmětem jejich činnosti mj. provozování vydavatelství, nakladatelství a tiskáren, publikační a propagační činnost příslušné strany či hnutí (Köpplová, 2003, s. 303). Zákon č. 322/196 Sb. nabyl účinnosti k 1. 1. 1996 a platí dosud.

1. března roku 1997 vznikl odbor hromadných sdělovacích prostředků Ministerstva kultury ČR, do jehož působnosti spadala vedle legislativy v oblasti hromadných sdělovacích prostředků i oblast audiovize. Stalo se tak na základě zákona č. 272/1996 Sb..

6. srpna roku 2002 premiér Vladimír Špidla (ČSSD) přednesl v Poslanecké sněmovně programové prohlášení své vlády. Médii byly v programu věnovány dvě pasáže - a to v kapitole 3. 2. Lidská práva: „...Za nedílnou součástí ochrany základních lidských práv považuje vláda ochranu práv národnostních menšin. Pozornost bude věnovat zejména podpoře kulturních aktivit, zajištění rovného přístupu ke vzdělávání v jazycích národnostních menšin, zajištění účasti na řešení věcí, které se jich týkají, včetně užívání menšinových jazyků, podpoře účasti na vysílání veřejnoprávních médií a interkulturní výchově ve společnosti" a v kapitole 6. 7. Kultura: „...Cílem vlády je nezávislost médií na politických stranách a orgánech státu. Současně však vláda požaduje všestrannost šířených informací a odpovědnost za ně, což považuje za důležitou záruku pro jejich objektivitu. Proto zhodnotí dosavadní působení elektronických sdělovacích prostředků, včetně jejich rad, s důrazem na požadavek nestrannosti, všestrannosti a vyváženosti vysílání (...)“ (Köpplová, 2003, s. 439).

I.2.2. Kyrgyzská mediální legislativa po roce 1991⁵

Po vzniku nezávislé republiky Kyrgyzstán v roce 1991 si nová kyrgyzská vláda dala do programu své legislativní činnosti vytvoření širokého mediálního zákona, který by svými pravidly pokryl tři základní oblasti masových médií – tisk, rozhlas a televizi. Tento zákon byl přijat v roce 1992 orientoval se na liberální atlantický model žurnalistiky. Navzdory řadě „hrozeb omezujících činností“, které jsou součástí zákona, vágnost implementačních mechanismů a nejednoznačnost formulací umožnila mediálním organizacím, aby se v tomto období rozvíjely relativně svobodně.

Mediální systém se začal od základů reorganizovat a přístup k profesi a k novinářské práci se začal proměňovat, v mnoha případech se demografické charakteristiky profese modifikovaly. Posuny v sociálním postavení žurnalistů se začaly vzdalovat od tvaru žurnalistů reálného socialismu a demokratické žurnalistická tradice se začala rozvíjet.

Legislativní a právní prostředí pro mediální činnost v Kyrgyzské republice

V současné době v Kyrgyzské republice existuje několik pramenů práva, které se podílejí na právní regulaci médií.

- Nejobecnější zakotvení principů, podle nichž média fungují obsahuje Ústava KR

⁵ Autorka se snažila strukturovat text podkapitoly Kyrgyzská mediální legislativa po roce 1991 podobným způsobem jako v případě podkapitoly Česká mediální legislativa po roce 1989. Přes tuto snahu, vzhledem k tomu, že česká a kyrgyzská mediální legislativy mají mezi sebou výrazné odlišnosti, není možné v některých případech stejným způsobem popsat vývoj mediálního zákonodárství obou států. Proto nemají výše uvedené podkapitoly úplně stejnou strukturu.

a Listina práv a svobod.

- Druhým zdrojem regulace jsou mezinárodní smlouvy (Všeobecná deklarace lidských práv) vtělené do kyrgyzského právního řádu skrze čl. 36 Ústavy KR. Z nich je pro mediální praxi a konkrétně pro problematiku svobody projevu a ochrany osobnosti nejpodstatnější Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Úmluva o ochraně lidských práv a svobod.
- Třetím zdrojem právní regulace jsou zákony. Zde lze jmenovat Zákon o hromadných sdělovacích prostředcích (Mediální zákon), Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání KR, Zákon o svobodném přístupu k informacím atd (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 57).⁶

Níže je uveden stručný rozbor hlavních legislativních aktů upravujících mediální činnost v Kyrgyzské republice.

Ústava z Kyrgyzské republiky

Ustavní zákony týkající se prostředků masové komunikace

Nejobecnější zakotvení principů, podle nichž média fungují, obsahuje Ústava Kyrgyzské republiky. Ústava Kyrgyzské republiky (přijata 5. května roku 1993), která zaručuje každému občanu této země právo "na svobodu projevu a šíření myšlenek, nápadů a názorů, na svobodu literární, umělecké, vědecké a technické tvořivosti, svobodu tisku, přenosu a šíření informací." (Zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 5. května 1993).

Ústavním zákonem (čl. 36) se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon. Listina základních práv a svobod se tak stala součástí ústavy. Listina základních práv a svobod upravila svobodu slova a tisku v oddílu druhém „Politická práva“, článku 36: „1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. 2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. 3) Cenzura je nepřipustná. 4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v

⁶ Další oblasti práva, ve kterých se upravuje činnost masmedií KR jsou: *občanské právo*, které reguluje problematiku zveřejňování mediálních materiálů v případech, kdy dochází k urážce na cti, pomluvě, porušování důstojnosti a dobré pověsti občanů atd.; *právní předpisy týkající se voleb*, které zahrnují volební zákoník a další statutární předpisy a normativní akty upravující přístup ke sdělovacím prostředkům v průběhu voleb; *trestní právo*, které chápe mediální organizaci jako plnoprávní subjekt nesoucí zodpovědnost za svou aktivitu; *pracovní právo*, které chápe média jako organizace sjednocující zaměstnance na základě společných zájmů; *zákoník práce*, který reguluje činnost odborových organizací a sdružení zaměstnanců vytvořených pro ochranu sociálních, ekonomických práv a zájmů svých členů; *daňový zákoník*, který chápe mediální organizace jako ekonomickou jednotku podléhající zdanění; *celní právo*, podle kterého je mediální organizace subjektem majícím právo zapojení do ekonomické činnosti a nesoucí zodpovědnost za porušení daňových předpisů souvisejících s uvedenými výše činnostmi a *finanční právo*, které upravují kontrolu finančních aktivit mediálních organizací ze strany pravomocných orgánů.

demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. 5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon." (Zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 5. května 1993).

17. února roku 1996 v důsledku národního referenda byly přijaty ústavní změny, které garantují svobodu projevu a svobody sdělovacích prostředků. Tyto změny byly zahrnuty do článku 65, s. 8: "Nedovoluje se přijetí zákonů omezujících svobodu projevu a svobodu tisku" (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 57). Je třeba poznamenat, že tato změna byla zavedena po několika pokusech Parlamentu Kyrgyzské republiky prosadit zákony omezující aktivitu kyrgyzských médií.

Zákon o hromadných sdělovacích prostředcích (Mediální zákon)

Zákon o hromadných sdělovacích prostředcích (č. 938-XII/1992 Sb.) je hlavním zákonem upravujícím činnost médií v Kyrgyzstánu. Kyrgyzský mediální zákon přijatý 2. července roku 1992 se orientoval na liberální atlantický model žurnalistiky.

Zákon definuje obecné sociální, právní a hospodářské základy pro fungování masmédií. Tento zákon také "garantuje svobodné fungování masových médií a upravuje jejich vztahy se státními orgány, veřejnými sdruženími, podniky, organizacemi a občany" (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 59).

Kyrgyzský mediální zákon považuje "noviny, časopisy, přílohy k nim, kalendáře, knihy, neperiodické publikace s trvalým titulem určené pro veřejnou distribuci, televizní a rozhlasové vysílání, kino a audio - vizuální záznamy vyprodukované státními orgány, stejně jako informační agentury, politické, veřejné a další organizace za prostředky masové komunikace." (Zákon č. 938-XII/1992 Sb. ze dne 2. července roku 1992 *o hromadných sdělovacích prostředcích*). *Zákon o hromadných sdělovacích prostředcích* obsahuje to, že přímá cenzura v Kyrgyzstánu je oficiálně zakázána (článek 1, s. 2): „1) Cenzura je nepřípustná. 2) Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu." (Zákon č. 938-XII/1992 Sb. ze dne 2. července roku 1992 *o hromadných sdělovacích prostředcích*).

Další pozitivní novinkou tohoto zákona bylo povolení pro masová media být zapojená do obchodní činnosti (článek č. 3). Zprvce to znamenalo, že mediální produkty mají být považované za zboží, které může být volně kupováno a prodáváno.

Zadruhé, toto oprávnění podporovalo rozvoj nezávislých sdělovacích prostředků, které měly nárok na státní dotaci a podporu. Kromě toho, tato novela rovněž upravila mj. podmínky pro vydávání a rozšiřování periodického tisku, a to na základě tzv. registrace. Nadále (podle článku č. 5 *zákona o hromadných sdělovacích prostředcích*) jej mohly vydávat registrované právnické tuzemské osoby, jiné (zahraniční) pak se souhlasem příslušného orgánu státní správy KR. Novela byla prvním projevem demokratizace legislativy sdělovacích prostředků po rozpadu Sovětského svazu (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 63).

Přesto mediální zákon Kyrgyzské republiky má řadu vážných nedostatků. Jedním z takových nedostatků je požadavek na povinnou registraci⁷ všech médií jako právnických osob.

Přestože zástupci Ministerstva spravedlnosti tvrdí, že zápis má pouze záznamový charakter nutný pro legitimaci fungování médií a proto, aby se vědělo kolik prostředků masové komunikace účinkuje na území Kyrgyzstánu, praxe ukázala, že v některých případech může být řízení o registraci použito jako prostředek k zabránění činnosti "nežádoucích" médií .

Druhým vážným omezením zákona je článek č. 23, v němž je uveden seznam typů informací, které nesmějí být veřejně šířeny. Samotný fakt existence takového seznamu je odchylkou od zásad svobody slova a tisku.

Dalším nedostatkem zákona z roku 1992 je jeho zaměření na regulaci tiskových médií. Vzhledem k jejich specifiku, elektronická média mají být upravována samostatným zákonem (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 63).

Později byly udělány pokusy k úpravě obecného zákona o udělování licencí a různých regulačních aktů, což svědčí o tom, že již v té době nazrála nutnost zavedení samostatného zákona o televizním a rozhlasovém vysílání. Na jaře 2001 byl předložen parlamentem ještě jeden návrh uvedeného výše zákona, ale ten byl přijat až v roce 2008.

Pokud mluvíme o obecném charakteru zákona *o hromadných sdělovacích prostředcích*, mnoho mediálních odborníků a právníků zdůrazňuje jeho deklarativní charakter: „Některé články zákona o médiích KR nejsou formulovány dostatečně jasně, a tím je ponechán prostor pro jejich libovolný výklad" (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 63). Kromě toho, příliš široké formulace zákona poskytují obrovské možnosti pro odůvodnění nezbytnosti vydání dodatečných regulačních opatření (vhodných nebo žádoucích pro vládu) pro jednotlivé případy.

Během osmi let po přijetí zákona *o hromadných sdělovacích prostředcích* bylo uděláno několik pokusů o přijetí změn tohoto zákona.

⁷ Registrace prostředků masové komunikace se provádí Ministerstvem spravedlnosti KR.

První změna zákona byla přijata 8. května roku 1993 (zákon č. 1228 -XII/1993 Sb.). Podle tohoto dodatku "nové prostředky masové komunikace mohou být založený buď státními orgány, nebo veřejnými sdruženími. Prostředky masové komunikace nesmí být vlastněny oběma těmito subjekty společně." (Zákon č. 1228 -XII/1993 Sb. ze dne 8. května roku 1993). To znamená, že činnost takových novin jako "Slovo Kyrgyzstana", jejichž zakladateli jsou pracovní kolektiv těchto novin a stát, musí být považovaná za ilegální. Tento rozpor byl vyřešen v dubnu 1996 po pokusu pracovního kolektivu „Slovo Kyrgyzstánu“ získat nezávislost na státu. V důsledku tohoto jednání byly provedeny změny ve vedení „Slova Kyrgyzstánu“ a stát se stal jediným zakladatelem (vlastníkem) těchto novin.

V listopadu roku 1997 Parlament navrhl nový zákon o prostředcích masové komunikaci, podle kterého „novináři nemají právo zveřejňovat veškeré informace o osobách, proti kterým bylo zahájeno trestní řízení, ještě před rozhodnutím soudu“, kromě toho podle tohoto návrhu „žurnalistům není povolen vstup do prostorů akciových společností a soukromých podniků bez zvláštního povolení“. Nový zákon předpokládal „trestní zodpovědnost za "zneužívání" svobody projevu“, která by mohla být použita proti komukoliv z autorů kritických článků. Tyto a další změny zákona o médiích byly považovány reprezentanty nezávislých právních organizací za hrubé porušení svobody tisku. Nakonec premiér republiky použil své právo veta a tento návrh nebyl přijat (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 67).

V roce 1998 došlo k dalšímu pokusu zavést nový zákon o médiích. Tento nový návrh představoval hybridní verzi zákona z roku 1992 a návrhu zákona z roku 1996. Nicméně, tento návrh byl zamítnut parlamentem a zákon z roku 1992 platí dodnes.

Zákony a právní předpisy týkající se rozhlasového a televizního vysílání

Zákon o Národní rozhlasové a televizní korporaci

Zákon o televizním a rozhlasovém vysílání

Zákon o Národní rozhlasové a televizní korporaci (č. 48/2006 Sb.) přijatý 8. června roku 2006 upravuje správu Národní rozhlasové a televizní korporace a je zaměřen na vytváření podmínek pro rozvoj informačního prostoru Kyrgyzské republiky, stejně jako na zlepšení národního vysílání. Zákon č. 48/2006 Sb. nabyl účinnosti k 7. 4. 2007 a platí dosud.

Zákon o televizním a rozhlasovém vysílání (č. 106/2008 Sb.), jak již bylo uvedeno výše, byl přijat 2. července roku 2008. Tento zákon reguluje vztahy ve sféře rozhlasového a televizního vysílání na území KR, určuje právní, ekonomické a organizační (např. vydání licencí) podmínky pro fungování elektronických médií. Tento zákon také obsahuje předpisy pro

vysílání, rozvoj jeho plurality a nezávislost provozování tohoto vysílání. Zákon č. 106/2008 Sb. nabyt účinnosti k 24. 7. 2008 a platí dosud (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 69)..

Zákon o telekomunikacích

Zákon o telekomunikacích (č. 108/1999 Sb.) byl přijat 30. října roku 1999. Jedním z tvůrců zákona byl pracovník Akademie věd KR Valerij Živoglyadov, který odůvodnil nutnost přijetí následujícím způsobem: "Usilujeme o vytvoření informační společnosti, proto potřebujeme právní základ pro společnost tohoto typu." (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 59). Zcela nová právní norma ve věcech telekomunikace upravila: a) podmínky pro zřizování a provozování telekomunikačních zařízení a telekomunikačních sítí, b) podmínky pro poskytování telekomunikačních služeb, c) výkon státní správy včetně regulace. Zákon vymezil základní pojmy jako telekomunikační zařízení, telekomunikační síť, veřejná telekomunikační síť, telekomunikační služba, rušení, regulace atd. Zákon č. 108/1999 Sb. nabyt účinnosti k 1. 11. 1999 a platí dosud (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 68)..

Regulační agentury

V Kyrgyzstánu neexistuje ústřední orgán, který by bezprostředně upravoval činnost prostředků masové komunikaci. Tady je vhodné zase zdůraznit příliš širokou formulaci mediálního zákona, který nespecifikuje, které orgány musí vykonávat regulační funkci vzhledem k prostředkům masové komunikace.

Ministerstvo informací a tisku, které existovalo v Sovětském svazu, bylo zrušené v roce 1991, v důsledku restrukturalizace vlády zahájené prezidentem Akajevem.

Funkce restrukturalizovaného Ministerstva informace v současné době jsou vykonávány dvěma organizacemi – Ministerstvem transformace a komunikace a Státní agenturou pro komunikaci (SAC).

Státní agentura pro komunikace (SAC) nese zodpovědnost za distribuci frekvencí pro rozhlasové a televizní vysílání. V podstatě tato struktura vykonávala funkce jakési nezávislé technické služby zodpovědné za distribuci frekvencí, vydávání licencí, kontrolu stavu technických zařízení patřících rozhlasovým a televizním společnostem (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 63)..

Podle bývalého šéfa Národní agentury pro komunikaci (NAC), pokud nějaká z technických zařízení nespĺňovala normy v souladu s požadavky na frekvenční specifikace, agentura mohla zahájit řízení proti majiteli příslušného zařízení (např. o "zákazu exploatace" vysílače). Ale to nemělo za následek zákaz činnosti příslušné mediální společnosti (majitele

„zakázaného“ zařízení). Zákaz činnosti mediální společnosti mohl být proveden pouze na základě soudního rozhodnutí.

Po restrukturalizaci vlády v roce 2001 ztratila svůj status nezávislé organizace. Přesto NAC nemá v žádném případě vliv na obsah vysílání elektronických médií.

Veřejná komora pro sdělovací prostředky KR byla vytvořena v roce 1994 jako nevládní organizace. Tato organizace řešila otázky spojené s „morálkou a slušností obsahu vysílání“ (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 63). Veřejná komora pro sdělovací prostředky byla zrušena dekretem prezidenta Kyrgyzské republiky v dubnu roku 1996.

Ministerstvo spravedlnosti vykonává specifickou funkci spojenou s činností prostředků masové komunikace. Ministerstvo zodpovídá za registraci mediálních společností jako právnických osob.

Daňové právo⁸

Podobně jako ostatní subjekty provádějící hospodářskou činnost, média také podléhají zdanění. Až do poloviny 90. let daňové právo Kyrgyzstánu bylo velice přínosným pro média: média neplatila daň z přidané hodnoty a daně ze zisku byly ve vyšší 15%, což usnadnilo prudký rozvoj médií a vznik nových sdělovacích prostředků.

Nicméně se zavedením nového daňového zákoníku v roce 1997 se média začala považovat za komerční podnik. Od té doby média byla povinna platit 20% DPH, 30% ze zisku a 8% jiných přímých a nepřímých daní. Situace na mediálním trhu se výrazně zhoršila. V roce 2001 se reprezentanti předních médií obrátili na prezidenta republiky s žádostí o snížení DPH a daní z příjmu, které bránily rozvoji mediálního trhu (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 69).

Registrace hromadných sdělovacích prostředků

Podle zákona z roku 1992 *o hromadných sdělovacích prostředcích* jakékoliv prostředky masové komunikace musí být registrovány (jako právnická osoba) na Ministerstvu spravedlnosti: "mediální organizace je oprávněná vykonávat svou činnost pouze po registraci" (článek 6). Ministerstvo spravedlnosti musí zvážit předložené doklady (o registraci) a udělat rozhodnutí o registraci do jednoho měsíce.

Ve skutečnosti je výše uvedený zákon příliš obecný (ve svých formulacích) a

⁸ Vzhledem k tomu, že ve druhé polovině 90. let daňová politika sehrála jednu z rozhodujících rolí v rozvoji kyrgyzského mediálního trhu v této podkapitole je částečně uvedené daňové předpisy Kyrgyzské republiky týkající se médií. Daňové právo ČR nemělo natolik rozhodující vliv na rozvoj českého mediálního trhu.

nepředepisuje aplikační postupy při registraci mediálních prostředků, což dovoluje libovolnou interpretaci tohoto zákona. Např. zavřít „nebezpečné“ noviny na základě porušení registračních postupů (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 67).

Až do roku 1995 nedošlo k žádným případům, kdy dokumenty byly vráceny žadatelům o registraci v důsledku nesplnění registračních požadavků. Nicméně v roce 1995 došlo k zrušení registrace novin "Semeinaya Gazeta" až po vydání prvního čísla těchto novin.

Ludmila Žolmuamedova (bývala editorka novin „Svobodnyje gory“) otevřela noviny „Semejnaja gazeta“ (Ministerstvo spravedlnosti rozhodlo o registraci těchto novin 19. ledna roku 1995). První výtisk výše uvedených novin obsahoval mnoho materiálů napsaných zpolitizovaným, kritickým způsobem. Editorka jasně dala najevo, že v této tendenci hodlá pokračovat. 6. února roku 1995 Ministerstvo spravedlnosti zrušilo vlastní rozhodnutí o registraci "Semeinaya Gazeta" z důvodu porušení registračních postupů (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 69).

Zákon o ochraně státního tajemství

*Zákon o ochraně státního tajemství*⁹ (č. 1477-XII/1994 Sb.) přijatý 14. dubna roku 1994 byl jedním z prvních právních předpisů týkajících se *hromadných sdělovacích prostředků*. Zákon definuje právní základy fungování systému pro ochranu státního tajemství. Tento zákon platí „pro všechny typy činnosti státních orgánů, podniků, sdružení a organizací, bez ohledu na formy vlastnictví“. Kromě toho tento zákon platí pro „vojenské jednotky a občany Kyrgyzské republiky na celém území státu a v jeho institucích umístěných na území jiných států“ (Zákon č. 1477-XII/1994 Sb. ze dne 14. dubna 1994 *o ochraně státního tajemství*). Tento zákon jasně rozlišuje, co je státním tajemstvím (státním tajemství, vojenské tajemství a úřední tajemství) a co státním tajemstvím není (obchodní tajemství, informace pro kancelářské použití, lékařské tajemství, osobní tajemství atd.) (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 71).

Zákon o profesní činnosti novinářů

Zákon o profesní činnosti novinářů (č. 88/1997 Sb.) stejně jako zákon o svobodném přístupu k informacím byl přijat v listopadu roku 1997.

Pracovníci médií upozorňovali na to, že tento zákon má celou řadu nedostatků, a to zejména ve formulacích právních předpisů. Tyto formulace mají příliš obecnou povahu, často jsou pouhým přepisem právních ustanovení zahrnutých do zákoníků občanského a trestního

⁹ Zákon byl kritizován jako omezující lidská práva (zejména právo novinářů na volný přístup k informacím).

práva. Zákon č. 88/1997 Sb. nabyl účinnosti k 5. 12. 1997 a platí dosud (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 71).

Zákon o svobodném přístupu k informacím

Zákon o svobodném přístupu k informacím (č. 89/1997 Sb.) byl přijat 5. listopadu roku 1997. Právní norma upravila podmínky práva svobodného přístupu k informacím a stanovila základní podmínky, za nichž byly informace poskytovány. „Povinnými subjekty, které mají podle tohoto zákona povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti, jsou státní orgány a orgány územní samosprávy. Povinnými subjekty jsou dále ty subjekty, kterým zákon svěřil rozhodování o právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech fyzických nebo právnických osob v oblasti veřejné správy, a to pouze v rozsahu této jejich rozhodovací činnosti...” (Zákon č. 89/1997 Sb. ze dne 5. listopadu 1997 o svobodném přístupu k informacím). Zákon č. 89/1997 Sb. nabyl účinnosti k 11. 11. 1997 a platí dosud (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 67).

Autorský zákon

6. listopadu roku 1999 byl přijat Zákon č. 120/1999 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). Tento zákon upravil práva autora k jeho dílu, práva související s právem autorským: 1. práva výkonného umělce k jeho uměleckému výkonu, 2. právo výrobce zvukového záznamu k jeho záznamu, 3. právo výrobce zvukově obrazového záznamu k jeho záznamu, 4. právo rozhlasového nebo televizního vysílatele k jeho původnímu vysílání, 5. právo zveřejnitel k dosud nezveřejněnému dílu, k němuž uplynula doba trvání majetkových práv, 6. právo nakladatele na odměnu v souvislosti se zhotovením rozmnoženiny jím vydaného díla pro osobní potřebu. Dále právo pořizovatele k jím pořizené databázi, ochranu práv podle tohoto zákona a kolektivní správu práv autorských a práv souvisejících s právem autorským (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 59). Zákon č. 120/1999 Sb. nabyl účinnosti k 16. 12. 1999 a platí dosud.

Zákon o ochraně osobních údajů

4. dubna roku 2008 byl přijat Zákon č. 58/2008 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. Právní norma upravila ochranu osobních údajů o fyzických osobách, práva a povinnosti při zpracování těchto údajů a stanovila podmínky, za nichž se uskutečňuje jejich předávání do jiných států.

Zákon o reklamě

Zákon o reklamě (č. 155/1998 Sb.) byl přijat 24. listopadu roku 1998. Tento zákon reguluje „vztahy vznikající v procesu výroby, umístění a šíření reklamy na trzích zboží, prací a služeb Kyrgyzské republiky, včetně trhů s cennými papíry, bankovních trhů, pojišťoven a dalších služeb spojených s použitím peněžních prostředků fyzickými a právními subjekty.“ (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 60). Cílem tohoto zákona je ochrana proti nečestné konkurenci v oblasti inzerce, blokování reklamy s klamvým obsahem nebo reklamy, která může způsobit poškození zdraví, majetku fyzických nebo právnických osob, narušení životního prostředí, anebo způsobit poškození cti, důstojnosti nebo obchodní pověsti osob uvedených výše.“ (Zákon č. 155/1998 Sb. ze dne 24. listopadu 1998 *o reklamě*). Zákon č. 155/1998 Sb. nabyt účinnosti k 6. 1. 1999 a platí dosud.

Další zákony, právní předpisy a vládní prohlášení týkající se prostředků masové komunikace

Ustanovení o urážce na cti

Ustanovení *o urážce na cti* má zvláštní místo v regulaci mediálních aktivit v Kyrgyzstánu. Zodpovědnost za hanobení cti je upravována občanským a trestním zákoníkem KR.

Zvláštní omezení pro činnost novinářů představují články č. 127 a 128, uvedené v platnost v roce 1998 (na základě těchto předpisů obsažených v těchto člancích jsou často zahájena multimilionová soudní řízení). Články č. 127 a č. 128 stanovují trestní postihy pro urážku na cti a pomluvy (část 3 článku 127, například, předepisuje vězení od 3-6 měsíců nebo odnětí svobody až na 3 roky) (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 59).

Během období 1999-2000 se počet soudních případů ve spojení s hanobením cti zvýšil natolik, že v červnu 2001 parlament musel navrhnout zákon o změně trestní zodpovědnosti za urážku na cti. Jako jednu ze změn parlament také navrhoval zrušit výše uvedenou část třetí, článku 127. Nicméně, tyto změny nebyly přijaty.

Zákon o ochraně cti, důstojnosti a podnikatelské pověsti

Zvláštní pozornost by měla být věnována neúspěšnému pokusu o přijetí zákona "*o ochraně cti, důstojnosti a podnikatelské pověsti*" v červnu 1999. Tento zákon byl zaměřen na ochranu cti a důstojnosti všech občanů této země (například, tento zákon obsahoval zvláštní ustanovení o ochraně cti a důstojností dětí a zemřelých). Ve skutečnosti tento zákon byl zaměřen na ochranu zástupců vlády a úředníků. Jeho součástí byl speciální článek (článek 6) *o ochraně cti a důstojnosti prezidenta, poslanců Jogorku Kenesha, členů vlády a Ústavního*

soudu.

Předtím parlament KR přijal ústavní zákon, který byl zaměřen na to, aby zabránil přijetí zákonů omezujících svobodu projevu a sdělovacích prostředků, což bylo důvodem k tomu, že předseda vlády KR použil práva veta, v důsledku čeho tento zákon "o ochraně cti, důstojnosti a podnikatelské pověsti" nebyl přijat (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58).

I.3. Formování nového typu masmedií (soukromá masmedia)

I.3.1. Formování nového typu masmedií (soukromá masmedia) v ČR

Stupeň vládní kontroly nad médii

Česká mediální scéna prošla, podobně jako celá společnost, v 90. letech 20. století transformačním procesem, odrážejícím přechod od státně regulované ekonomiky a autoritářského režimu k ekonomice volného trhu a pluralitnímu, demokratickému politickému systému. Větší diverzita a také větší (jakkoli v žádném případě ne naprostá) míra nezávislosti masových médií na státních orgánech, kterou tato transformace přinesla a jež je obecně považována za podstatný předpoklad jakékoli funkční demokratické společnosti, však byla do jisté míry „vykoupena“ vzrůstem závislosti médií na ekonomickém systému a jeho principech, determinujících povahu médií a znatelně ovlivňujících jejich společenské působení, jež je nezdědka terčem kritiky a zdrojem obav o potenciál masových médií sehrávat i nadále ony sociálně-politické role, které stály u zrodu moderních veřejností a demokratických politických obcí (Habermas, 2000, s. 87).

Deklarování a institucionalizace svobody tisku

V březnu roku 1990 Federální shromáždění novelizovalo tiskový zákon z roku 1966 tak, že z něj vypustilo paragrafy týkající se cenzury a zrušilo omezení, která bránila vydávat soukromým subjektům periodický tisk. Registrace nového titulu přestala být schvalovacím procesem a plnila především informační funkci. Novela tiskového zákona¹⁰ se nijak nezabývala vlastnickými poměry u vydavatele, který ze zákona měl být československou fyzickou nebo právnickou osobou, přičemž se schválením příslušných státních orgánů mohla vydávat tisk i zahraniční právnická osoba.

Pod silicím tlakem veřejnosti, která žádala zrušení vysílacího monopolu, se federální parlament nakonec soustředil na transformaci právního rámce pro vysílání, které dostalo podobu zákona č. 468/1991 Sb. *o provozování rozhlasového a televizního vysílání*,

¹⁰ Zákon č. 86/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, ze dne 28. března 1990.

přijátého 30. října 1991. Tento zákon byl velice liberální, umožňoval získávat licenci k vysílání nejen právnickým, ale i fyzickým osobám. Licenci k vysílání mohl získat i zahraniční investor, pokud si zřídil obchodní společnost v Československu. Zákon nestanovil žádné hranice zahraniční účasti, uložil pouze orgánům udělujícím licence, aby „přihlédly k přínosu žadatele pro rozvoj původní domácí tvorby“, jakož i k majetkové účasti a zastoupení československých občanů ve společnosti se zahraniční účastí (Šmíd, 2000, s. 71).

Přijetí výše uvedených zákonů bylo prvním krokem na cestě k transformaci právního rámce pro fungování mediálního systému České republiky. Mediální systém se začal od základů reorganizovat a přístup k profesi a k novinářské práci se začal proměňovat, v mnoha případech se demografické charakteristiky profese modifikovaly. Posuny v sociálním postavení žurnalistů se začaly vzdalovat od tvaru žurnalistů reálného socialismu a demokratické žurnalistická tradice se začala rozvíjet (Šmíd, 2000, s. 71).

Vztah médií k politické sféře

Lze rozlišit tři zlomové politické události, které výrazně oddělují jednotlivá období, v nichž se formoval vztah médií k politické sféře, a tím nepřímo také média samotná a etické normy, které ve vztahu k práci politiků uplatňovala média a jednotliví novináři. První je listopad 1989, druhou volby v roce 1990 a třetí rozdělení Československa a vznik samostatné České republiky.

Vývoj politické žurnalistiky uvnitř těchto období byl relativně spojitý, ale každá z těchto událostí zasáhla vztah médií a politické sféry tak zásadním způsobem, že nově formovala klíčové elementy tohoto vztahu (Šmíd, 2000, s. 75)..

Vývoj českých médií po listopadu 1989

Období mezi listopadem 1989 a prvními svobodnými volbami v červnu 1990 bylo obdobím prvního velkého národního konsensu. Pokud jde o situaci v médiích, charakterizovalo je nejenom nadšení z nově nabyté svobody psát bez cenzury, ale také bezvýhradné ztotožnění se naprosté většiny médií a jednotlivých novinářů nejenom s polistopadovým vývojem, ale také s celou politickou sférou, která tento vývoj personalizovala.

Do médií přišlo mnoho nových lidí, kteří za komunismu buď nechtěli, nebo nemohli psát, mnoho z nich bez novinářských zkušeností, bez novinářského vzdělání. Svě nové působení chápali jako misi, jako politické poslání, jako boj za nový režim. To velmi ulehčovalo práci polistopadovým politikům, ale současně podstatným způsobem zpomalilo stabilizaci jinde vžitých standardů profesionální novinářské práce.

Jedním z paradoxních, ale logických důsledků této situace bylo, že nejrychleji se posouvala směrem k běžným standardům ta média, v té době nečetná, která nebyla absolutně a bezvýhradně na straně polistopadových změn. Např. k prvnímu důslednějšímu oddělování názorových textů od textů informačního charakteru přistoupilo tehdejší "Rudé právo". Není překvapením, že v tomto vývoji protipólem byly právě "Lidové noviny" (Šmíd, 2000, s. 71 - 108).

V tomto období nebyl ještě přítomen ekonomický tlak, jeden z klíčových faktorů profesionalizace médií. Bylo to dáno skutečností, že většina novin a časopisů se nacházela ve stavu vlastnického vakua. Původní vlastníci většinou ztratili vliv na dění v redakcích a noví vlastníci se buď ještě neobjevili, nebo nestačili upevnit své vlastnické postavení.

Okamžik změny ve vztahu k vládě a k vlastním rolím a funkcím (rok 1990)

Červen roku 1990 nastartoval nové poměry také v československé žurnalistice. Politická diferenciacie, postupné formování české, či v té době ještě československé politické scény, vedly k rychlému a zřetelnému vývoji v médiích.

Skončilo polistopadové unisono, černobílé hodnocení téměř každé politické události. Noviny začaly být podstatněji nedůvěřivější, náročnější a kritičtější k jednotlivým politikům a jejich skutkům. Média si více začala všimnout potřeb čtenářů než potřeb politiků, začalo období ztotožňování se médií více s určitým hodnotovým systémem než s konkrétní politickou stranou či konkrétními politiky. Vysloveně stranický tisk, jak tradiční, jako např. Lidová demokracie, či nový, jako např. Telegraf, se pohyboval proti celkovému trendu vývoje. Působil cizorodě, a proto se logicky z hlediska čtenářského zájmu dostal na sestupnou trajektorii.

V tomto období byl také patrný sílící vliv vznikajícího soukromého sektoru na média. Postupně rostoucí reklamní průmysl vytvořil atmosféru konkurenčního boje o čtenáře, posluchače či diváka. Denní i týdenní tisk hlavního proudu, jakož i rozhlasové a televizní vysílání, se začaly soustřeďovat převážně na většinové auditorium ve snaze dosáhnout dostatečně velkou čtenost, poslechovost a sledovanost jako nezbytný předpoklad své úspěšné existence, důsledkem čehož byla tzv. „bulvarizace“ zpravodajských médií.

Politické zklidnění přineslo také pokles nákladů a sledovanosti klíčových médií. To ještě podtrhlo konkurenční atmosféru v celém odvětví. Noví majitelé médií, často zahraniční, začali prosazovat know-how opírající se o zahraniční zkušenosti. To vše velmi stimulovalo profesionalizaci a standardizaci celé oblasti. Tento vývoj byl přerušen či do značné míry narušen státoprávní krizí a rozdělením Československa (Šmíd, 2000, s. 78).

Od března či dubna 1992 do zhruba poloviny roku 1993 Česko zažilo druhé období všeobecného národního konsensu s příslušnými důsledky pro vývoj českých médií.

Znovu převládl typ novináře tzv. bojujícího za věc. Znovu informace začala být podřízena cíli. Znovu politici začali mít poměrně snadný život, pokud jde o spolupráci s médii. Tato atmosféra ovlivňovala nejenom novináře zabývající se problémem vztahů se Slovenskem, ale v zásadě celou novinářskou obec orientující se na politické dění.

Znovu přehodnocení vztahu médií a politiky (druhá polovina 90. let)

Druhá polovina 90. let je charakterické poměrně stabilními žánrovými poměry v mediální oblasti. Celý prostor se žánrově strukturoval, od bulváru k tzv. seriózním médiím. Konzumenti tyto žánry poměrně dobře rozlišují a jsou schopni vnímat informační váhu jednotlivých médií. Věta “četl jsem to v Blesku” většinou již nahrazuje přimhouření oka.

Politická krize, k níž došlo v zimě 1997-98, odhalila jinou slabost českých médií: jejich profesionální a materiální nevybavenost pro nezávislé získávání důležitých informací. Slovem “nezávislé” mám na mysli nezávislé na tom, co novinářům podsouvají politikové. Investigativní žurnalistika je v České republice v plenkách také proto, že redakce jsou až na výjimky velmi nepočetné. Je to dáno především malými rozměry českého trhu, a tedy malými náklady jednotlivých médií. Proto v průběhu této krize senzace stíhala senzaci, ale většinou žádná redakce nebyla schopna určit alespoň jednoho redaktora, který by se tématem zabýval delší dobu a dotáhl věc do konce. Musel se totiž zabývat novým míčkem, který mu nadhodili vynalézaví politici (Šmíd, 2000, s. 79)..

Až hysterická vzájemná konkurence mezi médii, která vládla v českých médiích průběhu těchto krizových týdnů, vedla k záplavě nedoložených či nepravdivých informací, které novinářům podsouvali mezi sebou bojující politici. Snad nikdy se tak nerozšířil nešvar citování tzv. anonymního zdroje, jako právě v průběhu této poslední politické krize. Tato atmosféra byla jedním ze zdrojů tzv. blbé nálady ve společnosti. Snížila důvěru občanů nejenom v celou politickou sféru, ale také v média jako taková.

Rozvoj informační nabídky a poptávky

Tržní ekonomika byla v České republice zaváděna postupně, v několika krocích. V květnu 1990 dostali občané České republiky možnost individuálně soukromě podnikat.¹¹ Ve stejné době se změnil Hospodářský zákoník a vznikl provizorní zákon o akciových

¹¹ Zákon č. 105/1990 Sb. ze dne 18. dubna 1990 o soukromém podnikání občanů

společnostech.¹² V říjnu 1990 schválil parlament tzv. Zákon o malé privatizaci, který umožnil dražit majetek státních organizací v oblasti obchodu, služeb a drobné výroby kromě zemědělství.¹³

V únoru 1991 přijal parlament nejdůležitější tzv. Zákon o velké privatizaci, který ustavil Fond národního majetku a stanovil pravidla přechodu státního vlastnictví do soukromých rukou.¹⁴ Když byl na podzim 1991 přijat nový Obchodní zákoník a Živnostenský zákon¹⁵, právní rámec nového tržního hospodářství založeného na soukromém podnikání dostal konečnou základní podobu (Šmíd, 2000, s. 78).

Po počáteční etapě rozptýlení někdejšího státního vlastnictví do rukou milionů držitelů kupónů přeměněných na akcie (1991 – 1995), následovala po roce 1995 fáze koncentrace vlastnictví, ve kterém nejdůležitějšími aktéry byly stovky investičních fondů a desítky bank.¹⁶ Některé z nich investovaly také do médií. Nicméně v hlavních médiích tisku, rozhlasu a televizi se angažovali hlavně zahraniční investoři, kteří zde v letech 1991-1995 získali výhodnou startovní pozici.

První léta ekonomické reformy provázely prudkým nárůstem výdajů na reklamu, která se stala důležitým novým zdrojem financování médií. Reklamní příjmy se u některých médií staly náhradou za ztracené státní dotace, které byly zastaveny již v roce 1991 (Šmíd, 2000, s. 78).

Tiskový žurnalismus (změny v českém tisku v devadesátých letech)

Základní struktura československého tisku se vytvořila v šedesátých letech a od té doby se výrazně neměnila po další tři desetiletí až do roku 1989. Existovalo zde šest českých a pět slovenských celostátních deníků a deset regionálních deníků v sedmi českých a třech slovenských krajích. Kromě toho vycházely dva tematické deníky (sportovní, armádní) a několik metropolitních večerníků ve velkých městech.

Vydavateli českých deníků byly buď politické strany: Komunistická strana Československa (*Rudé právo*), Československá strana lidová (*Lidová demokracie*), Československá strana socialistická (*Svobodné slovo*), nebo „dobrovolné společenské organizace“ jako například Socialistický svaz mládeže (*Mladá fronta*), Revoluční odborové

¹² Zákon č. 104/1990 Sb. ze dne 18. dubna 1990 o akciových společnostech

¹³ Zákon č. 427/1990 Sb. ze dne 25. října 1990 o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby

¹⁴ Zákon č. 92/1991 Sb. ze dne 26. února 1990 o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby

¹⁵ Zákony č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník, a č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, přijaté na podzim 1991 zrušily zákony č. 104/1990 a 105/1990 o soukromém podnikání a o akciových společnostech z předešlého roku.

¹⁶ Ministr financí Kočárník v roce 1996 uvedl, že v České republice existuje asi 600 investičních fondů a 400 investičních společností a že zde vykonává činnost 55 bank. Viz Lidové noviny 2. ledna 1996, str. 12.

hnutí (*Práce*), nebo státní orgány jako Ministerstvo zemědělství (*Zemědělské noviny*) a Ministerstvo obrany (*Obrana lidu*).

Bezprostředně po listopadu 1989 došlo k několika pokusům založit nové deníky, přesto však ještě několik měsíců roku 1990 zůstala základní struktura denního tisku v České republice nezměněná, s výjimkou dvou nových titulů.

Tím prvním byly *Lidové noviny*, které navázaly na samizdat stejného jména vydávaný skupinou disidentů měsíčně od roku 1987 a které se hlásily k tradici předválečného liberálního listu proslaveného kvalitní žurnalistikou. Lidové noviny vyšly poprvé legálně v prosinci 1989. Od ledna 1990 vycházel list dvakrát týdně, deníkem se stal od 2. dubna 1990. Pro potřeby registrace založila skupina disidentů Společnost Lidových novin. V druhé polovině roku 1990 se vydavatelem stala akciová společnost Lidové noviny, ve které si akcie rozdělili členové Společnosti LN spolu s novými členy redakčního kolektivu (Šmíd, 2000, s. 101)..

Druhým novým deníkem se staly *Hospodářské noviny*, které od 21. května 1990 začala vydávat akciová společnost Economia. Zakladatelem a akcionářem se staly státní organizace a instituce (například tisková agentura ČTK, Úřad vlády) včetně státních bank (například Československá obchodní banka ČSOB). Hospodářské noviny nesly název zaniklého týdeníku pro ekonomické záležitosti, jehož vydavatelem byl až do května 1990 vydavatelský dům KSČ Rudé právo.

Institucionální vlastníci a vydavatelé ostatních deníků se ještě několik měsíců po listopadu 1989 neměnili. Politická změna se projevila především v tom, že redakční kolektivy těchto deníků se vzbouřily proti svým šéfům dosazovaným do funkcí se souhlasem KSČ a přestaly poslouchat příkazy vydavatelů. V první polovině roku 1990 naprostá většina českých médií pracovala samosprávným stylem pod vedením šéfredaktorů, které si demokratickým způsobem vybrali pracovníci příslušných redakcí. Tato situace pak umožnila další vývoj událostí, který je popisován jako „spontánní privatizace“¹⁷ médií.

Aby se redaktoři deníku vyhnuli nejistotě ve věci svého budoucího vydavatele, využili dubnový zákon o akciových společnostech, založili akciovou společnost MaF a.s., která získala vydavatelská práva na deník s názvem *Mladá fronta Dnes*. První číslo vyšlo 1. září

¹⁷ Tento proces zahájil mládežnický deník *Mladá fronta*. Její vydavatel Ústřední výbor Socialistického svazu mládeže zanikl. Jednání o přechodu vydavatelských práv na státěm vlastněné vydavatelství *Mladá fronta* se protahovalo a jeho výsledek byl nejistý. Majetek Komunistické strany Československa byl již *de facto* znárodněn a Federální shromáždění připravovalo podobný znárodnovací akt i pro majetek SSM. Otázky majetků KSČ a SSM byly definitivně řešeny 16. listopadu ústavními zákony. Viz Zákon č. 496/1990 Sb., Ústavní zákon o navrácení majetku Komunistické strany Československa lidu České a Slovenské Federativní republiky a Zákon č. 497/1990 Sb., Ústavní zákon o navrácení majetku Socialistického svazu mládeže lidu České a Slovenské Federativní republiky.

1990 s grafickou úpravou podobnou deníku *Mladá fronta*, který 31. srpna 1990 přestal vycházet (Šmíd, 2000, s. 103).

Model faktického vyvlastnění periodika redakčním kolektivem se později ještě vícekrát opakoval, i když detaily mohly být odlišné. Tak například 16. září 1990 redaktoři deníku Komunistické strany Československa *Rudé právo* založili akciovou společnost Borgis a.s., která o dva měsíce později 16. listopadu 1990 začala vydávat vlastní „levicový deník“ *Rudé Právo*. Na rozdíl od redaktorů *Mladé fronty*, kteří svůj postup konzultovali s novými představiteli politické scény a kteří využili možnost pronajmout si redakční místnosti a vybavení starého deníku, redaktoři *Rudého práva* ponechali vše bývalému vydavateli a vzali si sebou jenom svoje know-how.

O něco později, 27. února 1991, redaktoři deníku *Zemědělské noviny* založili akciovou společnost ZN 1. zemská a.s. a k 31. březnu podali výpověď svému vydavateli, kterým bylo Ministerstvo zemědělství. Ministerstvo se snažilo udržet původní deník při životě, našlo si nového šéfredaktora a v průběhu března se snažilo získat redaktory, kteří by pokračovali ve vydávání starého deníku. To se však nepodařilo, původní *Zemědělské noviny* vycházely po určitou dobu jen jako týdeník, pak sice přešly na denní periodicitu a pokoušely se soutěžit s novým deníkem *České a moravské (ČM) Zemědělské noviny*, vydávaným akciovou společností ZN 1. V této soutěži však prohrály, a tak roce 1992 ministerstvo zemědělství zastavilo dotace tomuto ztrátovému listu a původní *Zemědělské noviny* zanikly.

V etapě spontánních privatizací případ *Zemědělských novin* nebyl výjimkou. Často začala vycházet žánrově stejná periodika se stejným nebo podobným názvem, jako v minulosti zavedené a nyní zaniklé tituly. Vítězem v těchto konkurenčních bojích se obvykle stávala ta skupina redaktorů, která měla větší novinářské zkušenosti a která měla lepší vztahy k ještě nezprivatizovaným tiskárnám, a především k monopolnímu distributorovi tisku, státní Poštovní novinové službě PNS, jež vlastnila kmen předplatitelů bývalého periodika (Šmíd, 2000, s. 103).

Zahraniční investoři

Kromě zmíněných spontánních privatizací již existujících deníků, čeští i zahraniční investoři podnikli několik pokusů založit nový celostátní deník. Jen některé z nich uspěly. Všechny deníky s politickými ambicemi dříve či později zanikly. Byl mezi nimi například *Občanský deník* vydávaný Občanským fórem (3. květen 1990 – 12. říjen 1991), nebo *Český deník* podporující pravicovou Demokratickou unii DEU (14. října 1991 - 31. prosince 1994) nebo *Denní Telegraf* dotovaný českými bankami a podporující Občanskou demokratickou stranu ODS Václava Klause (1. ledna 1994 – 6. listopadu 1997).

Jedním z prvních zahraničních vydavatelů, který vstoupil na český trh, byl švýcarský Ringier. V roce 1991 začal Ringier vydávat hospodářský týdeník *Českomoravský profit*, jehož vzorem byl švýcarský časopis *Cash*. V dubnu roku 1992 Ringier začal vydávat první barevný český bulvární deník *Blesk*, který se inspiroval podobným švýcarským titulem *Blick* a známým německým *Bild-Zeitung* (Šmíd, 2000, s. 101 - 105).

Četné další zahraniční vydavatelské domy přicházely zpočátku na český časopisecký trh pouze s odnožemi svých vlastních domácích produktů (např. *Burda*, *Bravo*, *Tina*, *Readers' Digest*, *Chip*, *Autotip* apod.). Do již existujících vydavatelství vstupovali zahraniční investoři až později, a to jen do těch, kterým se podařilo úspěšně přežít období privatizace (např. vydavatel ženských časopisů *Mona*, týdeník *Květy*).

Noví čeští majitelé celostátních deníků se již začátkem 90. let začali rozhlížet po kapitálově silných partnerech, neboť jim chyběly prostředky pro rozvoj a modernizaci zastaralého vybavení redakcí a tiskáren, pro nákup nových technologií. Protože český kapitál buď nebyl ochoten do médií vstoupit, nebo nebyl k dispozici, vlastníky spontánně privatizovaných (*Mladá fronta*, *Zemědělské noviny*) i nově vzniklých (*Lidové noviny*, *Hospodářské noviny*) deníků se stali zahraniční vydavatelé. Také proto, že čeští akcionáři se poměrně ochotně vzdávali svých kontrolních podílů, zvláště když prodejní cena akcií několikanásobně převyšovala částku, kterou kdysi do jejich nákupu investovali (Šmíd, 2000, s. 101 - 105).

Na českém trhu médií byli zpočátku aktivní nejen švýcarský Ringier a německé firmy, ale také francouzští vydavatelé. Firma Socpress ve vlastnictví francouzské skupiny Hersant vstoupila v roce 1991 prostřednictvím nově založené společnosti Mafra a.s. do deníku *Mladá fronta Dnes*. Francouzsko-německo-americké konsorcium Eurexpansion zakoupilo v roce 1991 kontrolní balík ve vydavatelství *Economia a.s.*

Socpress prodala v roce 1995 kvůli finančním problémům své mateřské společnosti podíly v *Mladé frontě Dnes* porýnskému vydavateli Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft (RBVG). O rok později kontrolu nad *Economia a.s.* a *Hospodářskými novinami* získala vydavatelská skupina Verlagsgruppe Handelsblatt, zastupovaná firmou HB-DJ Investments B.V., která je napojena na Dow Jones Group (Šmíd, 2000, s. 101 - 105).

Strategií zahraničních investorů byla zpočátku expanze, při které se všichni hráči snažili využít všech příležitostí a obsadit všechna volná místa na trhu. Kromě švýcarské firmy Ringier byli nejaktivnějšími tři němečtí vydavatelé místního tisku, z nichž však ani jeden nefiguruje velikostí svého obrátu mezi desítkou největších německých vydavatelských domů.

Byly to Verlagsgruppe Passau VGP (Passau - *Passauer Neue Presse*), Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft RBVG (Düsseldorf – *Rheinisch Post*) a Mittelrhein Verlag MRV (Koblenz – *Rhein Post*). Je zajímavé, že silné německé mediální koncerny jako WAZ, Kirchgruppe nebo Axel Springer Verlag v České republice neuspěly v takové míře, jako tito tři menší vydavatelé, a to z několika důvodů.

Velké německé vydavatelské domy váhaly se vstupem na český trh v počátcích privatizace. Měly zájem především o celostátní média, která v té době buď nebyla zisková, nebo již měla své vlastníky. Také proto byly ochotny pouze vstupovat do aliancí s firmou Ringier, která se na trhu již etablovala.¹⁸

Menší vydavatelé německého regionálního tisku přišli do České republiky se záměrem investovat především do regionálního tisku, se kterým měli ve své domovině zkušenosti. Tak například Verlagsgruppe Passau původně začala podnikat především v sousedících regionech jižních a západních Čech. Teprve později VGP využila příležitost, která se jí naskytla (a kterou jí čeští partneři nabídli) a rozvinula se do celostátního měřítká. Ne všichni ze tří uvedených vydavatelů uspěli. Mittelrhein Verlag se v roce 2001 stáhl z vydavatelského podnikání a ponechal si v České republice jen účast v tiskárenských podnicích.

Český regionální tisk

Československý parlament a československá vláda v roce 1990 rozhodly, že veškeré podniky a hospodářská zařízení KSČ se stávají majetkem státu. Například vydavatelský podnik KSČ Rudé právo se přeměnil ve dvě státní společnosti, Delta a Deltapress. Do čela Deltapressu se dostal mladý hospodářský manažer bez aktivní komunistické minulosti Vlastimil Košťál.

Když v roce 1991 vstoupil v platnost tzv. velký privatizační zákon, Košťál opustil Deltapress a spojil se s vydavatelem Passauer Neue Presse VGP a pomohl mu zpracovat projekt, který získal souhlas příslušných úřadů. Akciové společnosti VGP Vltava a.s. a Labe a.s. zpočátku ovládly čtyři ze sedmi regionálních krajských deníků. Košťál se stal ředitelem těchto společností, které postupně vykoupily téměř všechny okresní noviny a časopisy, z nichž se pak staly přílohy nebo místní mutace regionálních deníků.

VGP zpočátku získala kontrolu nad místním a regionálním tiskem v celé České republice, s výjimkou Prahy a moravských krajů. Tři důležité krajské deníky na Moravě vlastnila jednak Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft RBVG (*Svoboda* v Ostravě, *Rovnost*

¹⁸ Kirchgruppe spolupracovala s Ringierem v letech 1993-96 na vydávání *Týdeníku televize*. Axel Springer Verlag byl partnerem a podílníkem české odnože Ringieru v letech 1996-2000.

v Brně) a dále Ringier, který však *Moravskoslezský Den* později přepustil německému vydavateli Mittelrhein Verlag MRV(Šmíd, 2000, s. 101 - 105).

V roce 2000 VGP spojila všechny své české společnosti, včetně vydavatelství Vltava a Labe, do jediné velké firmy Vltava-Labe-Press (VLP). O rok později dochází k dohodě mezi německými vydavateli denního tisku a pod kontrolu VLP se dostávají všechny regionální deníky v České republice.

Právě tento případ může sloužit jako názorný příklad změny strategie zahraničních investorů koncem 90. let. Zatímco zpočátku se investoři snažili expandovat a ostře soutěžili se svými konkurenty o získání co největšího podílu na trhu, později dochází k rozdělení sfér vlivu a k soustředování se na ten segment trhu, ve kterém se jim podařilo úspěšně etablovat.

Například v letech 1994-1995 Mittelrhein Verlag MRV začal vydávat nový celostátní bulvární barevný deník *Expres*, který se stal vážným konkurentem ohrožujícím výhradní postavení podobného deníku *Blesk*. Ringier proto *Expres* odkoupil, jeho vydávání zastavil a výměnou MRV poskytl svůj úspěšný regionální deník *Moravskoslezský Den*. Naproti tomu Ringier prodal v roce 1998 společnost kontrolující vydavatele *Lidových novin* skupině Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft RBVG, která vydává jiný deník „hlavního proudu“ *Mladou frontu Dnes*.

K dohodě o regionálním tisku mezi německými vydavateli došlo někdy v roce 2000. RBVG a MRV předaly své moravské deníky *Svoboda*, *Rovnost* a *Moravskoslezský Den* pasovské skupině VGP. Ta sloučila redakce těchto tří deníků do skupiny „Deníky Moravia“, v níž si každý z uvedených deníků ponechal své jméno, ale jejich obsah je dnes jednotný a liší se jen místními mutacemi a lokálními přílohami(Šmíd, 2000, s. 101 - 105).

Tištěná média v České republice - deníky

V České republice v roce 2003 vycházelo sedm celostátních deníků, které kontroluje pět vlastníků (viz tabulka 5). „Klasickým“ plnoformátovým deníkem je však jen pět titulů, protože *Sport* je deníkem tematickým, a *Haló noviny* jsou spíše informační a propagační tiskovinou Komunistické strany Čech a Moravy s marginální a přesně vymezenou čtenářskou obcí.¹⁹ Z hlediska vlastnických poměrů žádný z vydavatelů nemá na českém trhu celostátních deníků monopolní nebo dominantní postavení.

¹⁹ Vydavatel Haló novin se neúčastní auditu kontrolujícího tištěný a prodaný náklad. Průzkum v rámci Media projektu uvádí čtenost Haló novin kolem 40 000 čtenářů, což je čtvrtinová čtenost ve srovnání s dalším nejméně čteným deníkem *Hospodářské noviny* a pětadvacetkrát menší čtenost než u deníku *MF Dnes*. Viz Media Projekt 2004 společností GfK a Median.

Tabulka 1: České celostátní deníky v roce 2003 – prodaný náklad, čtenost²⁰

Název	Vydavatel	Vlastník	Prodaný náklad červen 2004x)	Čtenost 1+2 Q 2004xx)
Blesk	Ringier ČR a.s.	Ringier Nederland B.V. – 100 %	522 581	1 490 000
MF Dnes	MAFRA a. s.	Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft - RBVG 74 %, MaF a.s. 26 %	312 603	1 201 000
Právo	Borgis a.s.	Zdeněk Porybný 91,4 % drobní akcionáři 8,6 %	182 078	620,000
Lidové noviny	Lidové noviny a.s.	Pressinvest a.s. 96,93 % (100 % vlastněná RBVG) drobní akcionáři 3,07 %	72 270	314 000
Hospodářské noviny	Economia a.s.	HB-DJ Investments 77,5 % ČTK 10,9 % drobní akcionáři 11,6%	66,448	211 000
Haló noviny	Futura a.s.	Ústřední výbor KSČM (majorita) + drobní akcionáři	n.a.	49 000
Sport	Čs.sport a.s.	Ringier ČR a.s. – 100 % kontrola získána koncem roku 2003	75 080	294,000

Naproti tomu regionální tisk je téměř stoprocentně kontrolován společností Vltava-Labe-Press (VLP), jejímž majitelem je POL-Print Medien GmbH, většinově vlastněná Verlagsgruppe Passau VGP. Divize VLP Bohemia v Čechách vydávala na konci roku 2003 45 deníků a divize VLP Moravia na Moravě 9 deníků. V Praze VLP vydává Večerník Praha a kromě toho VLP tiskne 17 týdeníků jako supplementary k jednotlivým regionálním deníkům a 2 samostatné regionální týdeníky (Šmíd, 2000, s. 101 - 105) .

Tento stav je čas od času v médiích kritizován některými vlastenecky naladěnými intelektuály, jakož i politiky, kteří se snaží populisticky vystupovat jako obhájci českých národních zájmů. V těchto diskusích bývá VLP obviňována z toho, že její tisk je při informování o vzájemných česko-německých vztazích advokátem zájmů odsunutých sudetských Němců v České republice. Pro tato obvinění chybějí konkrétní důkazy. Zatím nebylo zjištěno, že by se v denících VLP objevovala sudetoněmecká propaganda či agenda. Na druhé straně se však deníky VLP, na rozdíl od ostatního tisku, vyhýbají kontroverzním diskusím, které se vztahují k minulosti česko-německých vztahů.

²⁰ Audit Bureau of Circulation ČR. Media Projekt 2004[cit. 2010-2-18]. Dostupné z WWW: <http://www.radiotv.cz/p_radio/r_obecne/mediaprojekt-frekvence-1-stiha-radiozurnal>

Tabulka 2: Regionální deníky vydavatelství Vltava-Labe-Press

Název	průměrný prodaný náklad, červen 2004x)	čtenost 1+2 Q 2004xx)
Deníky Bohemia	Σ= 281 126	Σ= 893 000
Západočeské	59 617	209 000
východočeské	56 444	208 000
severočeské	50 318	168 000
jihočeské	43 735	159 000
středočeské + Večerník Praha	71 732	149 000
Deníky Moravia	Σ= 156 824	Σ= 549 000
Středo- a východomoravské	39 828	193 000
Severomoravské a slezské	54 245	145,000
Jihomoravské	45 019	134 000
Vysočina	17 732	77 000
Celkem	437 950	1 442 000

S výjimkou komunistických *Haló novin* jsou české deníky formálně nezávislé na politických stranách a partikulárních ekonomických zájmech. Nejčtenější je bulvární *Blesk* bez vyhraněné politické orientace. Na druhém místě čtenosti stojí deník *MF Dnes*, který se při své středoprávní orientaci snaží profilovat jako nejlépe informovaný český list, jenž ovšem sklouzává, když ne k bulvárním tématům, tak přinejmenším k infotainmentu. Podobné tendence vykazují i *Lidové noviny*, které se v názorové části a přílohách snaží oslovit vzdělanějšího čtenáře. Deník *Právo* lze charakterizovat jako levostředý deník s názory blízkými sociálním demokratům, který se rovněž nebrání bulvární agendě. *Hospodářské noviny* se věnují především ekonomice, nicméně v posledních letech se snaží profilovat jako *journal d'opinion* české mediální scény se středovým, v otázkách ekonomiky konzervativním pohledem na svět. Zcela politicky neutrální je agenda regionálního tisku vydavatelství VLP, jehož deníky vycházejí vstříc masovému čtenáři tím, že ho neobtěžují složitými politickými tématy (Šmíd, 2000, s. 103).

Redakce českých deníků pracují v zásadě samostatně a nezávisle na svých vydavatelích, kteří se bezprostředně nevměšují do práce redakčních týmů. Nicméně tvář českých deníků nepřímo a zprostředkovaně ovlivňují ekonomické zájmy těchto vydavatelů. Ti na jedné straně mají zájem o celkovou společenskou stabilitu, o hospodářskou prosperitu a férové podmínky podnikání. Na straně druhé však usilují o to, aby jejich podniky pracovaly efektivně a se ziskem, tj. aby zvyšovaly prodaný náklad a přitažlivost pro zadavatele reklamy, což tlačí česká média jako celek, a zvláště zpravodajská periodika směrem k infotainmentu a k bulvarizaci agendy.²¹

²¹ Je určitým paradoxem, že nejzranitelnějším ve věci ovlivňování své redakční politiky vnějšími zájmy je deník *Právo*, který jako jediný z masových deníků je v českých rukou. (Akciovou společnost Borgis kontroluje šéfredaktor *Práva* Zdeněk Porybný, který vlastní 91,4 % akcií.). Na jedné straně si *Právo* svoji levicovou orientací vysloužilo pověst politicky nezávislého listu, který se na rozdíl od ostatních českých deníků dokázal kritickými

Časopisy

Až na krátké epizody let 1945-48 a 1965-68 poválečné Československo a Česká republika nezažily tradici populárních zpravodajských politických časopisů. Pokusy oživit zpravodajské týdeníky nebo vlivné kulturní časopisy, které byly po sovětské invazi v roce 1968 zastaveny (např. *Reportér*, *Literární noviny*), se nesetkaly s úspěchem.

Zatímco po roce 1989 vznikly desítky, ne-li stovky nových lifestyleových časopisů pro ženy, rodinu, mládež a domácnost, pouze tři nebo čtyři nově vzniklé časopisy mají jisté zpravodajsko-politické ambice. Nejstarším z nich je *Respekt*²², který je pokračovatelem opozičního samizdatového periodika *Informační servis* z roku 1989. Má novinový černobílý formát, který není příliš přitažlivý pro zadavatele reklamy. Není divu, že velcí zahraniční vydavatelé o něj brzy ztratili zájem, zvláště když jeho čtenářskou obec tvoří převážně intelektuálové (Šmíd, 2000, s. 101 - 105).

Na rozdíl od *Respektu*, týdeník s podobným názvem *Reflex*, který založila skupina českých novinářů v roce 1990, získal přízeň čtenářů a zadavatelů reklamy díky svému formátu, který kombinuje seriózní informace o událostech doby se skandály a společenskými klepy.

Zakladatelé časopisu *Reflex* jej záhy prodali vydavatelství Ringier, který jej dodnes má ve svém portfoliu. *Reflex* prodává týdně v průměru 55 000 až 60 000 výtisků.

Nejrozšířenějším českým výhradně informačním týdeníkem je *Týden*, který od svého vzniku v roce 1994 několikrát změnil vydavatele, mezi nimž byl také Axel-Springer-Verlag a Ringier. Protože *Týden* byl ztrátový a nemohl se proti *Reflexu* prosadit, Ringier prodal jeho vydavatelskou společnost Mediacop polskému podnikateli se švýcarským občanstvím Sebastianu Pawlowskému. Pawlowski do týdeníku investoval údajně velkou, leč nespecifikovanou sumu, vyměnil redakční tým za mladé a motivované lidi a podařilo se mu v průběhu dvou let zvýšit prodaný náklad z 20 000 na 55-60 000 výtisků (Šmíd, 2000, s. 101 - 105).

komentáři postavit převažujícím pravicovým politickým proudům 90. let. Na druhé straně Právo při absenci finančně silného partnera či investora je velice náchylné podléhat ve své redakční politice zájmům zadavatelů reklamy. Deník Právo tak někdy bez větší kritické reflexe poskytoval prostor českým firmám, jejichž podnikatelské praktiky by neobstály ve srovnání s evropskými standardy. Příkladem může být koncilantní postoj ke skupinám spojeným s Investiční poštovní bankou nebo podpora české strany ve sporu o televizi Nova, který mezinárodní arbitráž nakonec rozhodla ve prospěch zahraničního investora.

²² Ve společnosti vydavatele R-Press s.r.o. má 93 procentní většinu Karel Schwarzenberg, někdejší kancléř bývalého prezidenta Václava Havla. Schwarzenbergova investice do neziskového časopisu s prodaným nákladem kolem 18 tisíců výtisků, má politický charakter. Jde o podporu nezávislého liberálního listu usilujícího o vybudování občanské společnosti.

Týden nemá vyhraněný politický profil, nicméně v jeho obsahu a některých investigativních reportážích ze světa podnikání lze vystopovat ekonomické zájmy jeho vydavatele. Pawlowski, jehož hlavní podnikatelskou činností jsou obchod s nemovitostmi a developerské projekty vyžadující podporu politiků a veřejné správy, reprezentuje nový investiční trend, při němž do médií vstupují podnikatelé z jiných ekonomických sfér, kteří si přejí mít vlivná média.

Dalším příkladem takové tendy je ekonomický týdeník *Euro*. Jeho vydavatel Euronews a.s. je financován vlivnou českou finanční skupinou PPF, která v roce 2002 získala kontrolu nad vysíláním televize *Nova*. *Euro* se pokouší soutěžit s konzervativním hospodářským týdeníkem *Ekonom*, který patří do rodiny periodik vydávaný společností *Economia a.s.*

S 25 000 prodanými výtisky je *Ekonom* nejrozšířenějším hospodářským listem. Srovnatelná data o prodaných výtiscích jeho konkurenta *Euro* jsou odbornou veřejností zpochybňována s odkazem na to, že velká část z prodaného nákladu 21 000 výtisků *Eura* se prodává za diskontní cenu, kterou dotuje PPF.

Elektronická média v České republice

V České republice se poměrně záhy, v letech 1991-1994, vytvořil plnohodnotný duální systém vysílání, v němž koexistují veřejnoprávní a soukromé stanice, a to v rozhlasovém i televizním vysílání.

Vysílají zde čtyři celostátní plnoformátové terestrické televizní programy: dva veřejnoprávní programy České televize, *ČT1* a *ČT2*, a dva programy soukromé, *TV Nova* a *TV Prima*. Kromě nich existuje dvanáct regionálních televizních stanic. Ty však většinou jen vstupují do rámcového programu *TV Prima*, která jim podle licence musí poskytnou až tři vysílací hodiny denně v ranních a odpoledních hodinách. Pouze dvě lokální stanice *TV Praha* a *TV Hradec Králové* vysílají celodenně na svých vlastních frekvencích (Černý, 2005, s. 28 – 35).

Průzkumy sledovanosti ukazují, že nejsledovanějším televizním programem je *TV Nova* s podílem na publiku mezi 40 a 50 procenty (viz tabulka 3).

Tabulka 3: Podíly na publiku českých televizních programů v letech 1994-2003 – v procentech²³

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
TV NOVA	68,4	71,2	65,2	52,0	51,3	50,4	46,3	47,7	44,2	43,36
ČT1	24,2	20,6	24,9	27,9	26,7	25,2	23,8	21,5	21,2	22,07
ČT2	2,3	3,0	3,6	7,1	7,3	7,0	7,5	7,6	8,7	7,55
Prima TV	1,7	2,7	3,7	9,1	11,1	12,4	16,5	17,6	20,3	20,58
Ostatní	3,4	2,5	2,6	3,8	3,6	5,0	5,8	5,6	5,6	6,44

Kromě pěti programů veřejnoprávního Českého rozhlasu vysílá v České republice 77 dalších soukromých rozhlasových stanic.²⁴ Dvě z nich – *Frekvence 1* a *Radio Impuls* – jsou celostátní stanice, zbylé mají většinou jen lokální či regionální dosah.²⁵

Liberalní přístup k regulaci vysílacích médií vyvrcholil v polovině devadesátých let, když parlament dereguloval vysílání novelou vysílacího zákona č. 301/1995. Kromě toho, že umožnila vysílatelům zbavit se některých podmínek vázajících se k licenci, novela zákona odejmula Radě pro rozhlasové a televizní vysílání právo kontrolovat změny ve vlastnických poměrech společností provozujících rozhlasové a televizní vysílání. Tento chybný krok sice další novela zákona o osmnáct měsíců později částečně napravila, nicméně zásada, že regulátor vysílání, Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, má právo kontrolovat pouze vlastnické poměry ve společnosti držitele licence, a nikoli ve společnostech dalších, i nadále zůstala v platnosti.

Televize v České republice

Vysílání první soukromé celostátní televize v zemích bývalého východního bloku *TV Nova* bylo a je častým námětem veřejných debat. *Nova* je kritizována za to, že její pořady mají negativní vliv na prostředí české kultury, že snižuje obecná měřítká vkusu při své snaze získat masovou sledovanost, a také kvůli své konfrontační strategii, kterou zvolila od samého počátku ve vztahu k veřejnoprávní České televizi.

Veřejná kritika *TV Nova* a jejího ředitele Vladimíra Železného nabyla na intenzitě v roce 2003, když mezinárodní arbitrážní tribunál UNCITRAL rozhodl, že český stát musí zaplatit 355 milionů US dolarů původnímu investorovi televize Nova, společnosti Central Europe Media Enterprises (CME), za to, že neochránil její investice v České republice.

²³ Audit Bureau of Circulation ČR. Media Projekt 2004[cit. 2010-2-18]. Dostupné z WWW: <http://www.radiotv.cz/p_radio/r_obecne/mediaprojekt-frekvence-1-stiha-radiozurnal>

²⁴ Podle výroční zprávy Rady pro rozhlasové a televizní vysílání za rok 2002.

²⁵ Jistou výjimkou je vysílání *BBC Czech* s přidělenými frekvencemi v celé republice, které však nepokrývají její celé území.

V důsledku právních kroků, které CME proti svému bývalému partnerovi a řediteli televize Nova podnikla, Vladimír Železný v roce 2002 ztratil vlastnickou kontrolu nad licenci Novy a v květnu 2003 i místo generálního ředitele, ze kterého ho noví čeští vlastníci odvolali. Železný, který se na podzim roku 2002 stal senátorem a v roce 2004 poslancem Evropského parlamentu, pak Novu opustil, i když ještě v roce 2004 se snažil zpochybnit ztrátu svého podílu v CET 21 (Šmíd, 2000, s. 205).

Druhý soukromý celostátní program *TV Prima* má českého vlastníka. V letech 1994-2000 byla hlavním investorem kontroverzní Investiční a poštovní banka IPB. Když v červnu 2000 IPB krachovala, byla v ní vyhlášena nucená správa a krátce na to ji stát prodal Československé obchodní bance ČSOB, podařilo se společnosti GES Holding s úzkými vazbami na management IPB získat kontrolu nad bývalými podíly IPB v *TV Prima* a jejích společnostech.

PPF, která získala kontrolu nad televizí Nova, je v tomto ohledu podnikatelským subjektem s vyšším standardem transparentnosti, přestože také její zrod a počáteční vývoj v procesu privatizace státního majetku nejsou zcela průhledné. PPF má dnes totiž solidní finanční základnu, kterou tvoří největší český pojišťovací ústav Česká pojišťovna, zahraniční aktiva, jakož i vlastní banka (Šmíd, 2000, s. 205 - 208).

Při vysílání jsou *TV Nova* a *TV Prima* konkurenti, kteří spolu soutěží, ale v oblastech společného zájmu obě stanice své aktivity navzájem koordinují. Týká se to nákupu zahraničních a sportovních programů, cenové politiky při prodeji reklamního času, jakož i společných stanovisek při obhajobě jejich zájmů vůči vysílateli veřejné služby *České televizi*.

Z hlediska politických postojů se oba komerční programy snaží vystupovat jako neutrální subjekt s vyváženým vztahem vůči vládním i opozičním politickým stranám. Objektivita jejich zpravodajství má však svoje hranice dané obchodními zájmy vlastníků. Ti se na jedné straně do redakční práce nevměšují, ani se nesnaží prosadit do vysílání agendu svých firem, na druhé straně *TV Nova* i *TV Prima* mlčely, když ostatní média informovala o aférách zasahujících obchodní zájmy majitelů stanic nebo jejich spřátelených firem (viz například vyšetřování týkajícího se projektu „Internet do škol“, při kterém došlo k mrhání veřejnými prostředky, nebo aféra nezákonného nakládání s osobními daty v e-Bance vlastněné PPF apod.).

Rozhlas v České republice

Mezi rozhlasovými stanicemi v České republice neexistuje žádná s takovým dominantním postavením, jaké má na televizním trhu *TV Nova*. Tři rozhlasové stanice s největším podílem na trhu – veřejnoprávní *Čro1 Radiožurnál* a soukromé *Frekvence 1* a *Radio*

Impuls – mají zhruba stejný podíl na poslechovosti a rozhlasovém trhu, něco mezi 10 a 12 procenty. Zbytek rozhlasového auditoria je rozptýlen mezi sedmdesát dalších soukromých lokálních stanic, z nichž některé jsou smluvně nebo vlastnický propojeny do jakýchsi „mini-sítí“ (například *Evropa 2*, *Radio Kiss*) (Šmíd, 2000, s. 79).

Z hlediska vlastnických poměrů na rozhlasovém trhu má nejsilnější postavení skupina patřící francouzskému investorovi Lagardere Active Radio International SA, která kontroluje celostátní rozhlasový program *Frekvence 1*, skupinu místních rozhlasů *Evropa 2* a agenturu na prodej rozhlasové reklamy *Radio Regie Music* (RRM).

Druhou největší soukromou rozhlasovou stanicí, celostátní program *Radio Impuls*, je ve vlastnictví konsorcia rozhlasových vysílatelů z východní části Německa Eurocast Rundfunk Beteiligung GmbH.

Osm stanic *Radio Kiss*, které vlastní zahraniční investor, nizozemská společnost Radio Investments N.V., je třetí významnou skupinou rozhlasových vysílatelů, jež navíc provozuje vlastní agenturu na prodej reklamního času RadioNet.

Obě zmíněná mediální zastupitelství, RRM a RadioNet, nabízejí své služby také dalším rozhlasovým stanicím. Tak například *Radio Impuls* využívá k prodeji svého reklamního času RRM, přestože tato agentura patří a slouží jeho konkurentovi stanici *Frekvence 1*.

Třetím mediálním zastupitelstvím na rozhlasovém trhu je Media Marketing Services (MMS), které poskytuje služby 41 nezávislým rozhlasovým stanicím, mezi nimi několika rádiím *Hey* s vazbami na GES Holding. Není vyloučeno, že za nedávnými změnami ve společnosti vlastníka MMS (Stamford Co.) stojí peníze a vliv majitele *TV Prima* GES Holding, jenž se snaží expandovat i do dalších médií (Šmíd, 2000, s. 79)..

Licenční politika Rady pro rozhlasové a televizní vysílání se snaží udržet pluralitu místních rozhlasových stanic. Také proto se staví odmítavě ke snahám o propojování lokálních rozhlasů do vysílacích sítí pod jedním vlastníkem. Na druhé straně Rada nic nenamítá proti spojení lokálních rozhlasových stanic s jinými médii, pokud to odpovídá podmínkám stanoveným v zákonu o vysílání z roku 2001 (viz například nákup *Radio Classic* novinovým vydavatelem Mafra).

Média veřejné služby

Po roce 1989 začalo v ČST docházet ke strukturálním změnám. Televize začala postupně plnit funkce média veřejné služby. Zákon o České televizi z roku 1991 ustavoval Českou televizi se sídlem v Praze zcela oddělenou od státu: “Stát neodpovídá za závazky České televize a Česká televize neodpovídá za závazky státu.” Zákonem byl definován i charakter

“veřejnoprávního poslání” televize: “Jejím posláním je poskytovat objektivní, ověřené, všestranné a vyvážené informace pro svobodné vytváření názorů, rozvíjet kulturní identitu národa a národnostních a etnických menšin v České republice, zprostředkovávat ekologické informace, sloužit k vzdělávání, výchově mladé generace a přispívat k zábavě diváků.”²⁶

V rámci procesu rozdělování Československé federace došlo i na ČST. Zákon z roku 1992 o zrušení Československého rozhlasu, Československé televize a Československé tiskové kanceláře ukončil devětatřicetiletou historii československé televize. Československá televize zanikla ke stejnému datu jako celá československá federace (Černý, 2005, s. 28 – 35).

V následujících deseti letech se Česká televize musela vyrovnávat zejména s konkurencí komerčních televizí, které u nás začaly vysílat v rámci zavedení duálního systému vysílání. Znamenalo to zvýšený zájem o otázky sledovanosti pořadů, a tím otevření tématu veřejné služby. O obtížnosti řešení takových témat svědčí i fakt, že na postu generálního ředitele se v tomto období vystřídal šest mužů. Z nich pouze Ivo Mathé zastával svou funkci po celé funkční období, a to až do roku 1998. Ostatní ředitelé buď sami rezignovali, nebo byli odvoláni radou. Tato rada se stala dozorčím orgánem televize. Doposud nejviditelnější problémy se vyskytly na přelomu let 2000 a 2001, kdy došlo ke stávce zaměstnanců televize, kteří mimo jiné nesouhlasili s tehdejšími jmenováním Jiřího Hodače na místo generálního ředitele. Stávkující podporovala i část veřejnosti a osobnosti veřejně činné. Tato krize vyvolala nejsilnější veřejnou debatu o úkolech veřejné služby a s tím spojené svobodě slova od roku 1989 (Šmíd, 2000, s. 123).

Stejně jako tomu bylo u České televize byl Zákonem o Českém rozhlasu k 1. lednu 1991 zřízen Český rozhlas se sídlem v Praze jako organizace oddělená od státu. Československý rozhlas zanikl ke stejnému dni jako československá federace. Stejně jako Česká televize i rozhlas začal vysílat jako médium veřejné služby. Rozvoj tohoto vysílání však s sebou nepřinesl problémy takových rozměrů, s jakými se potýká vysílání televizní. Na činnost Českého rozhlasu dozírá Rada ČRo.

K dnešnímu dni vysílá Český rozhlas na šesti ze sedmi kanálů, které má k dispozici: ČRo 1 Radiožurnál, ČRo 2 Praha, ČRo 3 Vltava, ČRo 6 (stanice komentářů, několik let vysílání Svobodné Evropy), Radio Praha (ČRo 7 – vysílání do zahraničí). Na pátém kanálu vysílají regionální studia. Ta musí být ze zákona zřízena kromě Prahy (ČRo Regina) také v Plzni, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Brně, Ostravě a Ústní nad Labem (ČRo Sever). Dále vysílají regionální studia z Olomouce, Pardubic a Jihlavy. K Českému rozhlasu také patří

²⁶ Zákon č. 483/1991 Sb. ze dne 7. listopadu 1991 o *České televizi*

Symfonický orchestr ČRo, Dětský sbor ČRo a Dismanův rozhlasový dětský soubor (Černý, 2005, s. 28 – 35).

I.3.2. Formování nového typu masmédií (soukromá masmédiá) v Kyrgyzstánu

Stupeň vládní kontroly nad médii

Do roku 1988 vláda zcela kontrolovala média. Perestrojka a glasnost přinesly demokratické změny jak v postavení, tak sociálním statusu médií. Neuvěřitelný vzestup žurnalistiky se objevil na celém sovětském území. Tento proces provázelo objevení se nových osobností v politice, věda získala relativní nezávislost a stala se politickým tématem (tento proces byl předurčen vzrůstem vědeckých publikací). Lidé v Kyrgyzstánu v té době věřili na pozitivní změny. Bylo to období největší slávy žurnalistiky.

K dispozici byla bohatá a hierarchizovaná síť tištěných médií od centrální úrovně až po regionální tisk, který sjednocoval žurnalisty vychované v rámci Sovětského svazu. Ti byli schopni sloužit straně, ale nebyli zvyklí na profesionální svobodu. Existovala tradice pěstovaná po dlouhá desetiletí vzájemných vztahů mezi vládou a médii, v níž vláda vedla s médii monologickou komunikaci (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

Deklarování a institucionalizace svobody tisku

Kyrgyzský mediální zákon z roku 1992 se orientoval na liberální atlantický model žurnalistiky. Navzdory řadě „hrozeb omezujících činnost“, které jsou součástí zákona, vágnost implementačních mechanismů a nejednoznačnost formulací umožnila mediálním organizacím, aby se v tomto období rozvíjely relativně svobodně.

Mediální systém se začal od základů reorganizovat a přístup k profesi a k novinářské práci se začal proměňovat, v mnoha případech se demografické charakteristiky profese modifikovaly. Posuny v sociálním postavení žurnalistů se začaly vzdalovat od tvaru žurnalistů reálného socialismu a demokratické žurnalistická tradice se začala rozvíjet.

Kampaň za sebeidentifikaci médií začala na vlně diskreditace všeho sovětského a komunistického. Poprvé měli žurnalisté možnost být přímo zapojeni do všeho, co se týkalo fungování médií. Jistá denacionalizace informační sféry začala. První vlna nových médií, která se v tomto období objevila, byla převážně reprezentována zpolitizovanými novinami (Res Publica, Aalam, Manas-Ata, Muras, Maidan, Erkin Too, Ene Til aj.) (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

Spolu s vlnou denacionalizace a komercializace informační sféry byla žurnalistika také zaplavena různými „vetřeleckými“ typy bulvárního, žlutého žurnalistiky.

Většina nově se objevujících titulů byla založena na využívání zájmu v destruktivních emocích spojených s kriminalitou, pornografií a erotikou. Spolu se žlutou žurnalistikou samotnou byl aktivně indoktrinován stereotyp do všeobecného povědomí, že publikum se vždycky zajímá o vraždy s krvavými detaily, o deprivované a nízké city a o dramata se zlomenými srdci.

Realita takové konstrukce byla potvrzována nárůstem médií s takovou tematikou a stabilním růstem nákladů a čtenosti většiny z nich. Během období post-perestrojky se objevily seriály (soap opera) většinou jihoamerické telenovely na místních televizích (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

Okamžik změny ve vztahu k vládě a k vlastním rolím a funkcím

Šoková terapie přivedla mnoho mediálních organizací na hranici zániku. První mediální bouře a vydatné deště se objevily s prezidentským požadavkem na prvním kongresu právníků v srpnu 1994. Prezident žádal zavření novin „Svobodnye gory” – a poslušnou implementaci tohoto požadavku do konce roku. V téže době se noviny „Politika” rychle objevily a rychle opět zmizely. Vydavatelem „Politiky” byl bývalý ministr vzdělávání, Chinara Jakypova, která nyní vede kancelář IWPR v Bishkeku. Velmi pravděpodobně si vedení země v té době ujasnilo, že demokracie znamená rozložení moci, vytvoření mnoha různých center rozhodování, která zákonitě činí moc nestabilní. Čím více struktury obsahovaly individuální hvězdy, tím více byl ohrožen stávající status quo a tím pravděpodobnější byly změny ve strukturách moci (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 68).

V boji o reálnou politickou moc prezidentské síly opustily demokratické způsoby vlády. Bylo to v době, kdy se vláda nad zemí a politika zcela oddělily, a jako výsledek „tiché“ revoluce přešla země od parlamentního k prezidentskému systému. Prezident za pomoci intrik a regionálních vládců aktivizoval své vládní pravomoci a začal sabotovat parlamentní iniciativy zevnitř. Nezkonsolidovaný parlament vedený poslanci, kteří byli nezkušení v řízení a organizování politických procesů, předurčili výsledek: parlament byl rozpuštěn.

Byl to začátek období spolupráce poslanců a představitelů Akajejova „týmu“ reprezentovaného jeho osobnostmi Tiskového sekretariátu. Toto období ukázalo, jak opravdu proměnlivé mohou být nálady a záměry držitelů moci. Pocit nestability moci byl posilován politickými změnami na politickém Olympu. Postupně mocenské změny začaly být vnímány jako něco samozřejmého a to byl zřejmě důvod, proč sémantický důraz na „svobodu“ žurnalistů se postupně přesouval na „vlastnictví“. Žurnalisté stále více chápali, že politická svoboda nic neznamená, když ji provází ekonomická nesvoboda. Během tohoto období se diskuse týkající se

role žurnalistu ve společnosti a ve státě objevovaly tak často, jako ty týkající se míry zaujaté podpory médií státem (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71)..

Zákon o masových médiích, přijatý v r. 1992, dal silný podnět k procesu komercializace masové komunikace.

Ekonomické předpoklady pro to byly vytvořeny přející a přátelskou legislativou existující v té době – média neplatila 20 % daň z přidané hodnoty a daň ze zisku byla 15 %. Mnoho mediálních tisků a novin se objevilo s čistě reklamním charakterem, ostatní pokrývaly zločinností a erotiku. Celkový náklad a počet výtisků neustále vzrůstal.

Na jedné straně se během tohoto období objevilo jen velmi málo omezení a oblastí, které by nemohly být kritizovány, a vláda se snažila nereagovat na „kousnutí“ přicházející z médií. Svoboda slova se změnila ve svobodu prázdného klábosení bez naděje být poslouchán nebo vyslyšen. Nejenom žurnalisté získali příležitost psát o čem chtějí, ale také vláda získala příležitost nečíst mediální vyjádření, a když je četla, tak nereagovat.

Není náhodou, že diskuse o efektivnosti médií v té době začala v žurnalistických kruzích. V této diskusi se žurnalisté rozdělili na dva tábory. Jedni tvrdili, že hlavním úkolem žurnalistů je objasnit problém, přilákat pozornost publika a úkolem vlády je problém řešit, druzí tvrdili, že úkolem žurnalistů je nejenom odhalit problém ve společnosti, ale také se aktivně podílet na jeho řešení. Totéž se odehrávalo i mezi čtenáři. – „Dříve, když někdo z oficiální představitelů byl podroben kritice v novinách, druhý den byl vyhozen. Nyní vůbec nezáleží na tom, jak mnoho se píše o úplatkářství nebo zneužívání moci – všichni jsou bezpečně zajištěni ve svých místech.“ – to byl jeden z mnoha čtenářských komentářů z té doby. Na druhé straně kyrgyzská vláda měla krajně efektivní mechanismus pro „distribování“ mediálních dotací. Tyto dotace měly různé formy: např. vláda přímo finančně podpořila médium, aby pokrylo výrobní náklady a výdaje na zaměstnance. Nestátní média, která byla loajální k vládě, dostávala „dárky“ v podobě daňových prázdnin, které, vyjádřeno v částkách, byly srovnatelné s podstatnými finančními podporami (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 70).

Bylo to v té době, kdy bývalý prezident Akajev věnoval stále více a více pozornosti médiím, protože příliv zahraničních investic se řídil obrazem demokratického Kyrgyzstánu a progresivního, liberálního prezidenta – garanta nezvratných demokratických změn. Pravidelně se setkával se žurnalisty jak soukromě, tak na tiskových konferencích ke všem neodkladným problémům země a samozřejmě ukazoval touhu, aby byly všechny procesy transparentní. Tyto jednoduché metody se ukázaly být bezpečné - mnoho žurnalistů a mnoho mediálních titulů začalo být velmi loajálních - jako výsledek této strategie užívané Akajevem. Díky úspěchu této

strategie se obraz hlavy státu stal v některých médiích velmi pozitivním – elegantní, čestný a otevřený, prezident zásadový s demokratickým duchem.

Éra soutěžení o ustavení informačního trhu, boj o zdroje pro tištění, informační zdroje a o zmnožení mediálních pozic – všechny tyto faktory nekonsolidovaly, ale naopak zneprátlily žurnalistické skupiny. Nebylo náhodou, že začátek těchto represivních časů státní politiky k médiím různí kyrgyzští editoři spojují s různými časovými obdobími. Např. Zamir Sydykov určuje toto období na pololetí 1993–1994, zatímco Viktor Zapolski na rok 1996, navzdory faktu, že před dvěma lety „Politika“, doplněk novin „Delo Nomer“, byla zakázána. Aby byla zavedena takto represivní politika, byly užívány různé metody aby žurnalisté byli rozděleni, a aby žurnalisté začali mezi sebou bojovat, uplatňovaly se různé scénáře. Např. díky této politice se rozhádnala žurnalistická scéna na mnoho let a vznikli nesmiřitelní soupeři. Takovými nesmiřitelnými politickými soupeři byly záhy proprezidentský „Asaba“ a opoziční „Res Publica“ Státní TV pod ředitelováním Karypkulova a pozdní „Asaba“ (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

Rozdělení médií na etnickém základě

Velmi důležitou tendencí na začátku tohoto období bylo rozdělení médií na etnickém základě. Zpolitizovaná média tohoto období reprezentovaly dva bojující tábory: média v ruském a jazyce a prorusky orientovaná média a nacionalistická média v kyrgyzském jazyce. Boj byl veden pod sloganem: „Klima je špatné pro provinční Rusy“ – problém národní identifikace Rusů v této historické změněné situaci byl velmi bolestivý a média jedné skupiny vyjadřovala jejich pocity a zájmy. „Kyrgyzstán pro kyrgyzské lidi“ – myšlenky národního obrození a cesty národní prosperity převládly v radikální žurnalistice. Vypadalo to, že právě se rodící oportunistus bude moci trvat mnohem déle než staré žurnalistické kádry, protože většina militantních nacionalistických médií byla reprezentována mladou generací, často bez profesního vzdělání (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 59).

V té době neměl prezident žádnou podporu od tradičních institucí (klanů/rodů). Byl nominován reprezentanty inteligence, která nikdy neměla příliš velkou váhu ve společnosti, a proto byl rurální většinou populace vnímán jakou rusifikovaná osoba bez podpory, která ztratila své originální kořeny. To byl důvod, proč prezident volil strategickou politiku vytvořit o sobě obraz opravdu kyrgyzského prezidenta. Aby se to stalo, řada novin začala s taktikou „zaplnování bílých míst“ publikováním mýtických příběhů. Tento proces vyvrcholil během první návštěvy kazašského prezidenta Nursultana Nazarbajeva, při které byl ustaven pokrevní vztah mezi Akajevem a vznešeným hostem. To znamená, že média přímo participovala na PR kampani, která byla zaměřena na změnu archaických mentalit s cílem rychlého přijetí a tradiční

legitimizace prezidentské osobnosti. Tato kampaň ve skutečnosti znamenala obrat k tradičním vládním technikám v kádrové politice země.

Opozice vlády a masových médií (1996)

Relativně příznivá a mírová perioda pro média definitivně skončila v r. 1996. V té době už bylo jasné, že pozitivní zprávy přicházející ze třetích zemí nejsou v principu zajímavé, to znamená, že mezinárodní komunita není připravena poskytovat dlouhodobou finanční pomoc pro pozitivní vztahy mezi médii a vládou v Kyrgystánu.

Spolu s výhodami placení za demokratický obraz se tolerance vlády ztrácela a nárůst útoků médií se také ztenčoval. Logicky začala nová fáze. Média byla oddělena od nejvyšší moci a mnoho žurnalistů upadlo do nebezpečí umlčení a kritiky nebo se stalo loajálními ze strachu z pronásledování, přestali psát a informovat o reálném světě, ve kterém žila jejich publika, i o jejich požadavcích a potřebách. Je zajímavé, že prezidentův tým, který chápal a oceňoval vzdělávací a propagandistický potenciál médií, se pokusil média používat pro své cíle a restauroval staré metody. Je zákonité, že nekritická bezzubá média byla odsouzena k zániku a že publika reagovala stejným způsobem jako reagovala na vládnoucí administrativu – nedůvěrou a ztrátou zájmu. V takové situaci se média stala referujícími sama o sobě a vliv a reputaci měla také pouze na sebe. Lidé se stáhli do svých domovů, jenom částečně a na krátkou dobu se integrovali do národní komunity díky latinskoamerickým seriálům a životním dramatickým osudům všech Marií, Joseů a Pedrů. Držitelé moci si samozřejmě nemohli dovolit zpřetrhat všechny vztahy s lidmi, které jsou zajišťovány médii, protože žádný vládnoucí systém není schopen existovat bez vstupních dat z okolního prostředí. To je důvod, proč dovolil médiím vytvořit „virtuální svobodu opozice“ s tím, že zaměřil kritiku žurnalistů na parlament, který prakticky ztratil všechnu moc. Vznikla tak podivuhodná virtuální demokracie, v níž parlament de jure zajišťující právní systém země, byl neustále atakován tiskem a televizí. Kromě toho „kritická úroveň“ potvrzená vůdci byla v zájmu prezidenta a lidí okolo něho. Kdykoli parlament přestal hrát roli mu svěřenou, loajální žurnalisté se mu začali věnovat (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

Média, která se nechtěla stát politicky loajálními, si stanovila nové cíle a zvolila novou herní strategii: mezinárodní organizace poskytovaly mnohem více peněz za obraz médií pronásledovaných vládou. Objevily se možnosti stát se slavným ve světové komunitě ne díky vysokému stupni profesionality, ale pro „čestný boj“ za demokracii a profesní principy. Média začala odhodlaně vytvářet virtuální realitu boje za demokratické výdobytky.

Nicméně období totální opozice mezi médii a vládou bylo krátké. Média totiž měla příliš velký potenciál politického PR pro budování strategií virtuálního boje mezi politickými pozicemi a osobnostmi. Kyrgyzská vláda neomylně přidala mediální potenciál ke své výzbroji a začala přípravné práce. Tak po roce 1996 byla média srovnána s výrobními podniky a začala platit těžké daně: 20 % daň z přidané hodnoty, 30 % daň ze zisku a 8 % dalších přímých i nepřímých daní. Kromě toho nová vlna soudních pojednání, vyšetřování a pronásledování žurnalistů zaplavila zemi.

Např. v r. 1999 v podstatě „uvěznila“ dřívějšího poslance, ředitele Kara-Balta dolu T. Kazakbaeva.

Pravidelně kritizovala a obtěžovala poslance Tekebajeva a Masalieva a v r. 2001 byla média zapletena do zastrašování poslance Tashtanvekova a Omurkulova. Obzvláště aktivní v tom byl „*Vechernij Biškeek*“ a „*KOORT*“ (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 63).

V tomto ohledu je velmi charakteristický konflikt mezi novinami „*Naryn*“ a oblastními novinami „*Tenir Too*“ s jejich vlastním zakladatelem – oblastním státním úřadem. Žurnalisté, kteří se stali pyšnými a zapomněli na to, kdo je živí, začali kritizovat (velmi mírně, ovšem) místní úřady na základě informací získaných na Oblastní radě. Na základě toho Oblastní administrativa zavřela finanční kohoutky novinám a zastavila materiální podporu, protože publikace „protiřečí názorům akimiatu“. Incident se odehrál podle scénáře držitelů moci: editor Rakim Asylbaev, který zašel příliš daleko a který se odvážil odporovat úřadům, byl donucen rezignovat.

Redistribuce a koncentrace mediálního vlastnictví po r. 1999

Žádný politický systém nemůže efektivně fungovat bez přísunu informací. Každá moc se snaží usurpovat informační pole, protože to jí zajišťuje hladké fungování mechanismů pro operování s požadavky a mění potřeby společnosti do předpřipravených veřejných produktů připravených k užití v rozhodovacích procesech. Protože politický diskurs v Kyrgyzstánu trpěl nedostatkem idejí – jak politické strany, tak organizace i jednotliví politici, tedy samo politické pole je v principu virtuální, a proto vnější formální prvky politických institucí se velmi konvenčně převedou do virtuálního mediálního diskursu.

První test užití PR-strategií byl učiněn v předvolební parlamentní kampani r. 2000. Tehdy byly vyzkoušeny techniky vytváření hrdinů a antihrdinů. Televize, rozhlas i tisk se v jedné mocné frontě postaraly o to, aby dlouho před volební kampaní byly vytvořeny předsudky o historii, „zneviditelnění“ kandidáti na prezidenta, obzvláště opoziční kandidát Felix Kulov (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 68).

Metody a mechanismy umravňování neposlušných médií, které byly dříve vyzkoušeny, se v tomto období také často používaly. Příkladem může být přístup do médií během volební kampaně: v průběhu prezidentské kampaně 2000 bývalý prezident Akajev, podle mediálního monitoringu Unie žurnalistů, získal 90 % vysílacího času na „nezávislých stanicích“, zatímco na státních stanicích měl 100 %.

Technika prefabrikování faktů byla jako vždycky docela úspěšná: nově objevený hrdina Kulov zmizel pohlcen mořem tekoucí mediální virtuality.

Ačkoli takové metody jsou spojovány s velkými „morálními náklady“, vláda se zmocnila mediálního potenciálu a začala proces koncentrace mediálního vlastnictví ve vlastních rukou. Je dostatek příkladů, technik a metod, jak privatizovat a získat současná média do osobního vlastnictví omezeného kruhu lidí. Např. v sousedním Kazachstánu první rodina v zemi pomalu, ale zcela otevřeně, získala vlastnictví mnoha populárních médií jak elektronických, tak tištěných. Dnes se hodně píše o Nazarbajevově mediálním impériu. Ukázalo se, že mediální organizace a podniky, které nenesou zisk jen v termínech politické strategie, ale také v z hlediska ekonomiky – mohou produkovat docela významné zisky a je jim vlastní velký ziskový potenciál. Například podle soudu některých specialistů byl v roce 2000 „Večernij Biškek“ novinami relativně nezávislými jak z hlediska financí, tak z hlediska ediční politiky. Novinami vlastněná reklamní agentura „Rubikon“ zajišťovala docela podstatný příliv reklam a daňové poplatky novin státu občas překračovaly poplatky zlatého dolu „Kyrgyz Altyn“. Vláda nechtěla nechat takové velké sumy v rukou rodících se „novinových magnátů“. Skupina podnikatelů spojená s vládou se začala pokoušet o přerozdělení kyrgyzského mediálního trhu. Prostřednictvím finančních kontrol a obvinění z překračování daňových zákonů se vládě podařilo přerozdělit akcie novin „Večernij Biškek“. Bývalí zaměstnanci novin věřili, že byli o své akcie prostě okradeni. Formálně vláda ovládla akci prostřednictvím společnosti „Kyrgyzalko“. Ovšem opoziční politici tvrdili, že opravdoví vlastníci novin jsou dcera bývalého prezidenta Bermet Akajevová a její kazašský manžel Adil Toigonbaev. Parlamentní poslanec Adakhan Madumarov ujišťoval: „Nyní stojí prezidentova rodina za těmito novinami. Žádný článek se neobjeví na stránkách novin, pokud před tím nebyl Rodinou schválen.“ Tvrdí se, že mediální impérium rodiny zahrnuje také „KOORT“²⁷ (v současnosti „5. kanál“) a *NBT* (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71)..

²⁷ V roce 2005 v důsledku "tulipánové revoluce" došlo ke změně vlastníků televizních kanálů „KOORT“ a „Pyramida“, což svědčí o posílení konkurenčního boje o televizní vysílání ze strany politické elity. V struktuře mediálního vlastnictví došlo k přerozdělení sfér vlivu ve prospěch vlády a nové politické elity.

Je nemožné hovořit o velkých výnosech a vlastnictví, obzvláště když se vlastnictví týká prvních lidí v zemi. Ekonomická část existence informačního tisku a kanálů je skryta před očima veřejnosti.

Dokonce i náklady novin se během post perestrojového období staly tajnou informací. Např. podle informací „*Osh Times*“ byl v r. 1997 mezi národními novinami na prvním místě „*Večernij Biškek*“ (100,000 výtisků), „*Delo Nomer*“ (60,000-70,000), „*Paishamba*“ (45,000), „*Asaba*“ (30,000), „*KTR-OBO*“ (130,000), „*Pyramida Plus*“ (50,000) a „*Aalam*“ (30,000). Podle novin „*Asaba*“, byla čísla o nákladech trochu odlišně „*Večernij Biškek*“ 40-80,000, „*Delo Nomer*“ - 75,000, „*Paishamba*“ - 55,000, „*Asaba*“ - 50,000, „*Aalam*“ - 25,000. Bezpochyby tyto a jiné rozdíly byly dány dvojím účetnictvím a skrýváním reálných výnosů z daní (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 68).

Nevládní média okamžitě zjistila nebezpečí z vyplývající z dané situace. Hrozba z toho, že ztratí své mediální podnikání, donutila mediální podnikatele změnit jejich politickou orientaci. A tak televizní a rozhlasová společnost „Pyramida“, na základě výsledků prezidentských voleb začala být překvapivě loajální k existující vládě a snažila se nebýt „napadnutelná pro styky s opozicí“.

Když odpovídal na prohlášení NDI a OSCE delegací, které ukazovaly na nedostatečné pokrytí kandidátů soupeřících s Akajevem, *TRK* „*Pyramida*“ prezident A. Biynazarov vysvětloval, „že zde byly objektivní příčiny, jednou z nich byl nedostatek technických, materiálních a lidských zdrojů pro pokrytí kampaně každého kandidáta. V téže době sami kandidáti navzdory našim četným požadavkům nám nenabídli žádné videonahrávky nebo informace o jejich setkáních s elektorátem.“ Odmítnutí uveřejnit materiály prezidentských kandidátů bylo vysvětleno tím, že v průběhu kampaně někteří kandidáti aktivně užívali nevhodné informační techniky z propagandy, které obsahovaly neetické a někdy i ilegální materiály“.

Velmi důležitým pro vztah médií a vlády se stalo rozhodnutí o deregistraci 16 nových médií. Podle Rina Prizhvoit, žurnalistky jedněch z deregistrovaných novin „*Moya Stolitsa*“ toto rozhodnutí bylo předurčeno touhou vlády nedat médiím, „nebezpečným z hlediska očekávané informační politiky“, žádnou šanci ovlivnit masu.

Rozvoj informační nabídky a poptávky

Od začátku až do poloviny devadesátých let byla žurnalistika v Kyrgystánu charakterizována extrémní nestabilitou: populární žurnalistický diskurs byl zaplavován neprofesionály, jejichž cílem bylo udělat si jméno, vydělat peníze, kteří k tomu užívali potenciál

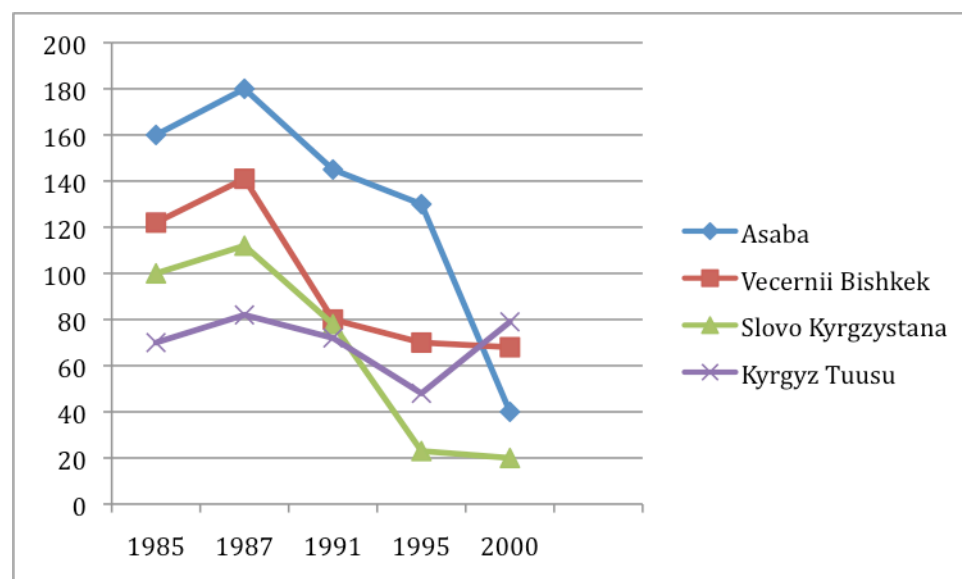
médií jako dobrého výrobního nástroje. Pohyb na mediálním trhu byl neustálý a zásadní: mnoho novin se objevilo, ostatní odumřely, avšak celkově množství médií stále rostlo (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Změny v Kyrgyzském tisku v devadesátých letech

Rok	1990	1996	2000
Množství novin	148	149	184
Cirkulace (v tisících kopií)	1622,0	1314,8	1122,1

Ve stejné době odumřela „gigantománie“ sovětských časů, pokud jde o čtenost: reálná poptávka řídila úroveň informování (viz graf 1). Struktura médií se zásadně proměnila v druhé polovině devadesátých let. Popularita časopisů u čtenářů začala klesat. Komericializace mediálních činností a produktů změnila sociální složení uživatelů – inteligence a zaměření na ni zmizely z popředí (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

Graf 1: Oběh v celostátních novin (v tisících kopií)

Pluralizace uživatelského vkusu začala měnit uživatelský vkus směrem k utilitaristickému žurnalismu (reklamní a informační tisk), zábavnému čtení, včetně krimi a erotických tiskovin.

Tiskový žurnalismus

Obecně platí, že v polovině devadesátých let se zvětšilo množství lidí, kteří více sledovali televizi a méně četli noviny. Takové tendence se skrývaly za zřetelnými změnami sledovanými státní statistikou o užívání média v nárůstu novin na hlavu. V druhé polovině devadesátých let seriózní ruský tisk prakticky zmizel z novinového trhu Kyrgyzstánu. Přesto, že hlavní noviny jako „*Komsomolskaja Pravda*“ (mají dokonce korespondenta v Kyrgyzstánu a

doplňek „*Komsomolskaja Pravda v Kyrgyzstánu*“), „*AiF*“ a další jsou stále docela populární v centru (resp. v Biškeku), výše uvedené tiskoviny se prakticky nedostávají do regionů a oblastí. Populace, která má tradici ve čtení centrálního tisku po mnoho desetiletí, jej nyní odmítá. Důvod není jen v nakupovací schopnosti populace, která klesá, problém je i v tom, že ve své snaze po suverenitě sama ruská média se stahují z regionů více a více. V té době nebyly prakticky žádné zprávy z Kyrgyzstánu v hlavních ruských novinách (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

Regionální situace

Koncem devadesátých let ruská tištěná média nehrála v regionech Kyrgyzstánu žádnou roli. Např. V Kochkorském rajónu byly jen 4 kopie „*AiF*“ a 18 „*Komsomolské Pravdy*“ subskribovány v druhé polovině roku 2000, zatímco nejprodávanější noviny „*KTR-Obo*“ si předplatilo 2101 čtenářů, „*Kyrgyz Karavan*“ měl 695 předplatitelů, „*Kyrgyz Tuusu*“ – 323, „*Tagdyr*“ – 254 a „*Aalam*“ – 168. Oblastní noviny „*Tenir Too*“ čtlo 148 předplatitelů v rajónu, ačkoli provládní noviny („*Kyrgyz Tuusu*“, „*Tenir-Too*“, „*Aidenek*“, „*Asylzat*“) užívaly represivní metody a jejich pomoc při předplácení byla jako vždycky. I když předplatitelský list zahrnuje i noviny, které byly vybrány nepochybně dobrovolně, takové jako „*Kyrgyz Karavan*“, „*Tagdyr*“ a „*KTR-Obo*“ (Kulikova, Ibraeva, 2002, s. 58 - 71).

V tom samém rajónu se v srpnu 2000 prodalo málo přes 1000 výtisků novin na stáncích nebo privátními prodejci. A opět vede *KTR-Obo* s 300 kopiemi. Lidé si jej oblíbili mezi jiným také proto, že poskytoval plný televizní program, měl monopol na národní televizi. „*Asaba*“ prodal okolo 80 kopií, „*Delo Nomer*“ a „*Urkor*“ prodaly každý 60 kopií a 50 kopií prodaly noviny „*Zaman*“, „*Tagdyr*“ a „*Ukmushtu okuyalar*“. A tak jak zájem, tak preference populace potvrdily dominantní masové vědomí známé ze studií sociální psychologie.

Jako by zákonitě regionální média a žurnalisté tyto studie neznali a ukazovali na nejasné hranice cílových skupin svých médií a dávali zcela protichůdný obraz svých diváků nebo čtenářů. Polovina respondentů (účastníci focus groups pro mediální vedoucí a účastníci korespondenčního výzkumu a interview celkem 114 editorů) řekla, že mají zcela aproximativní, vágní představu o svém publiku založenou na běžné znalosti statistických dat o obyvatelích a jejich vlastních životních zkušenostech a očekáváních.

Rozrůznění a nárůst mediálních stylů (diverzita specializovaných médií pro speciální cílové skupiny) se děly na pozadí rozrůznění životních stylů populace. Zvláštní postavení měly po dlouhou dobu „*Večernij Biškek*“, „*Kyrgyz Tuusu*“, „*Asaba*“ a „*Delo Nomer*“ (viz tabulka 5).

Tabulka 5: Kyrgyzské celostátní deníky v roce 2002 – prodaný náklad, četnost

Název	Vydavatel	Vlastník	Prodaný náklad květen 2002x)
Kyrgyz Tuusu	Kyrgyz Tuusu a.s.	Ústřední výbor KSKR (majorita) + drobní akcionáři	78000
Večernij Biškeek	Večernij Biškeek a.s.	“Kyrgyzzalko” (majorita) + drobní akcionáři	68000
Delo N	Vydávateľsky dům „ Delo N“ a.s.	Viktor Zapolskij 95 % drobní akcionáři 5 %	65000
Asaba	Asaba a.s.	Ústřední výbor strany „Asaba“ (majorita) + drobní akcionáři	42000

Z dob politických skandálů umírajícího systému se „Večernij Biškeek“ stal symbolem svobody tisku a projevoval se jako vlivná síla v kyrgyzském žurnalismu. Noviny pak iniciovaly nový fenomén – senzační žurnalismus, který není vždy slučitelný s faktičností a nebrání se falzifikaci a zkreslení fakt. Tok bulvárního žurnalismu se doslova přehnal zemí. Specialisté se domnívali, že objevení se takového masového tisku je spojeno s rehabilitací „potlačovaných“ forem pocitů a názorů na svět, které po desetiletí byly zatlačovány na území opovržení a hanby. Snad tento fenomén závisí na změnách chronologie a politiky práce a odpočinku. Po mnoha letech politické převahy ekonomických profesionálních a produkčních zájmů nad odpočinkem, jež byla pod vlivem technokratické politiky, zjistili držitelé informačního prostoru, že odpočinek je nejen ekvivalentní pracovnímu času z hlediska zisku, ale že je mnohem důležitější než práce z hlediska sociálního významu.

Tyto a jiné změny v mediální nabídce určily zásadní pohyb v mediální poptávce. Mnoho výzkumníků popsalo novou tendenci, která začala v konci devadesátých let jako „zpětný“ pohyb ve struktuře spotřeby. Vzdělaní lidé se nyní méně dívají na televizi čtou méně novin (střední a chudší obyvatelstvo bylo vždy méně aktivní v užívání médií). Jako výsledek se rozdíl mezi vzdělanými a méně vzdělanými lidmi vytrácí. To také ukazuje, že užívání politických informací ztrácí svůj diferenciační charakter specifický pro různé sociální vrstvy (jak tomu bylo původně). A tak proces určování informačních potřeb na základě nabídky a poptávky je vždy vzájemný. Často potřeby vyvolají specifickou nabídku, ale ne méně je frekventované, že mediální nabídka formuje stabilní preference v populaci. A v kterémkoli modelu nebo konceptu médií hrají ve vztahu mezi vládou a lidmi média zprostředkující roli.

Elektronická média v Kyrgyzské republice

Televize v Kyrgyzské republice

Politické a ekonomické změny, ke kterým došlo v důsledku rozpadu socialistické

soustavy, sehrály klíčovou úlohu v reorganizaci kyrgyzského televizního vysílání. Nová etapa rozvoje televize byla do značné míry spojená se vznikem soukromých televizních kanálů. V televizním vysílání se začalo formovat konkurenční prostředí, které přispělo ke vzniku nových elektronických médií.

Ve druhé polovině 90. let v Kyrgyzské republice fungovalo více než deset komerčních soukromých televizních stanic, z nichž většina sídlila v hlavním městě Biškeku (viz tabulka 3). Mnohé z nich nemohly dlouho přežít v podmínkách silné tržní konkurence a byly zavřeny (Мырзагулов, 2007, s. 79).

Popularita konkrétního kanálu kyrgyzské televize závisela na rozsahu informačně-komunikativních dopadů na publikum ruského kanálu, pořady kterého byly retranslovány touto kyrgyzskou stanicí. Kyrgyzské televizní kanály (stanice) ve své většině retranslovaly pořady největších ruských televizních kanálů („ORT“, „RTR“, „NTV“, „TVC“, „RenTV“). Retranslace ruských pořadů se prováděla na základě oboustranných smluv. Klíčovou podmínkou těchto smluv byla přítomnost vlastního zpravodajského pořadu v harmonogramu vysílání kyrgyzského kanálu. Zaměstnanci kyrgyzských elektronických médií si uvědomují nutnost vytvoření vlastního informačního prostoru. Přesto, soukromé televizní stanice preferují používat šablony nabízené ruskou televizí pro vytvoření vlastních pořadů (viz tabulka 6).

Tabulka 6: Podíly na publiku televizních programů vysílání v Kyrgyzstánu v letech 1999 - 2003 – v procentech

Kanál	Dosah	1999	2000	2003
ORT (ruský státní kanál)	celostátní	67	76.1	62.6
KTR (kyrgyzský státní kanál)	celostátní	50	50.2	60.8
RTR (ruský státní kanál)	celostátní	48	56.4	38.1
Pyramida (kyrgyzský soukromý kanál)	celostátní	17	18.7	21.2
NTV (ruský soukromý kanál)	celostátní	9	4.6	4.8
KOORT (kyrgyzský soukromý kanál)	celostátní	12	10.6	19.7
NBT (kyrgyzský soukromý kanál)	celostátní	6	2	-
Naryn TV (kyrgyzský soukromý kanál)	regionální	3	-	-
VOOST (kyrgyzský soukromý kanál)	celostátní	4	-	-
TVTS (ruský soukromý kanál)	celostátní	1	-	-
Asman TV (kyrgyzský soukromý kanál)	celostátní	2	-	-
Osh – TV (kyrgyzský soukromý kanál)	regionální	5	14	10.7
UZ-TV (uzbecký státní kanál)	celostátní	7	3.3	1.2
TV-6 (ruský soukromý kanál)	celostátní	7	-	-
Yoshlar (uzbecký státní kanál)	celostátní	6	3.2	2.1
Jalalabad TV (kyrgyzský soukromý kanál)	regionální	0.01	-	-
Ostatní		2	0.1	0.1

Současné zpravodajské pořady kyrgyzských televizních kanálů jsou vysílány v ruském, kyrgyzském, uzbeckém a částečně v anglickém jazyce. Ve struktuře národního vysílání převažují (včetně retranslovaných programů) televizní pořady vysílané v ruském jazyce. Zpravodajské pořady soukromých televizních kanálů (TRK "Pyramida", KOORT („5.

kanál“), *NBT* - "Nezávislá biškekská televize“ (*NTS* atd.), jsou vysílány denně v době od 18 do 22 hodin. Délka zpravodajského pořadů se nejčastěji pohybuje v rozmezí 15 až 30 minut (Мырзагулов, 2007, s. 81-85).

Retranslace ruských programů poskytují národním televizním kanálům možnost vysílání mezinárodních událostí. Republiková média nemají ani technické ani organizační možnosti pro poskytování informací o mezinárodních událostech ve stejném objemu jako ruské kanály. Pro kyrgyzská elektronická média problém velkého počtu retranslovaných pořadů zůstane aktuálním, dokud existuje praktika retranslace zahraničních pořadů soukromými stanicemi.

V poslední době probíhá rozvoj intenzivní spolupráce kyrgyzských televizních kanálů s mediálními organizacemi sousedních středoasijských zemí. Například, televizní a rozhlasová společnost "Nová televizní síť" („*TRK NTS*“), spolupracuje s kazašskými a tádžickými kanály.

Od svého vzniku byly zpravodajské pořady téměř všech kyrgyzských televizních kanálů dvojjazyčné. Programy tohoto typu se vysílaly v ruském a kyrgyzském jazyku. Jedním z kanálů, který vysílá ve dvou jazycích, je Národní televizní a rozhlasová společnost Kyrgyzské republiky („*NTRK KR*“). Na počátku roku 2000 se celostátní televizní trh obohatil o zpravodajský pořad v uzbeckém jazyce. „*NTRK KR*“ je často kritizována veřejností ve spojení s její provládní orientací.

Za inovativní způsob vysílání v *KR* lze považovat nově vzniklé zpravodajské vysílání kanálu „*KOORT*“²⁸ („5. kanál“). Kyrgyzské zprávy s anglickým překladem se vysílají každý den v 21 hodin 50 minut. Absence v harmonogramu vysílání „*NTRK*“ pořadů v anglickém jazyce snižuje jeho popularitu u anglicky mluvícího auditoria (Мырзагулов, 2007, s. 81-85).

Co se týče vlastnictví kyrgyzských televizních kanálů, většina soukromých televizních stanic patří zahraničním vlastníkům: většinový podíl v "5. kanálu a.s." má americká společnost „*MGN Group*“, *NBT* patří kazašskému média holdingu "31 kanál", ruská společnost „*Gazprom*“ vlastní *NTS*. Jedním z kanálů, který patří kyrgyzskému vlastníku, je „*Pyramida*“ (většinový podíl v „*TRK "Pyramida" a.s.*“ má kyrgyzská společnost „*Invest – Media*“).

Rozhlas v Kyrgyzské republice

Obzvláště zřejmé změny nastaly v radiovém žurnalismu. Rozhlasové programy sovětské éry rychle upadaly v zapomnění. Změny na tomto poli začaly s expanzí nových

²⁸ *KOORT* ukončil vysílání 12 února 2007. Místo tohoto kanálu, na stejné frekvenci se vysílá nový "5. Kanál". Většinový podíl v "5. Kanálu a.s." má americká společnost „*MGN Group*“.

ruských rádií (většinou soukromých) do Kyrgystánu na začátku devadesátých let: „*Europa Plus*“, „*Russkoje Rádio*“, „*Hit FM*“, „*Rádio Šanson*“ atd. Na začátku tisíciletí už bylo na kyrgyzském trhu více než 20 soutěžících radiových kanálů celonárodního a regionálního dosahu. K nejpůvodnějším kyrgyzským rozhlasovým stanicím patří : „*Pyramida*“ (viz výše) , „*Kyrgyzské rádio*“, „*Rádio Max*“, „*Radio Ok*“. Mezi nimi je pouze „*Kyrgyzské rádio*“, které je součástí Národní televizní a rozhlasová společnosti Kyrgyzské republiky („*NTRK KR*“) a je ve vlastnictví státu (Мырзагулов, 2007, s. 39).

Avšak radiový žurnalismus, jak se mu rozumělo v sovětských dobách, se specifickými rozhlasovými žánry už více neexistoval. Moderní rádio, zhusta zalidněné DJs užívajícími slang a přizpůsobujícími se vkusu davu, je zcela jiný fenomén. Navzdory tomu, že žádný z radiových kanálů nebo stanic neprohlásily, že budou mít národní pokrytí, je možné hovořit o určitých skupinách stálých uživatelů, které stanice mají. Tento typ mediální komunikace umožnil získat zkušenosti s konkurenčním bojem různých studií, stanic a kanálů. Avšak tento boj není v podstatě bojem rozdílů v přístupech k vysílací politice a myšlenkám, protože většina rozhlasových stanic zní jako dvojčata, spíše je bojem v rozdílných zdrojích (včetně schopnosti přitáhnout bohaté sponzory, vlastnit bohatší diskotéku atp.).

II. Sociologické vymezení menšin

II. 1. Vymezení pojmu národnostní menšina

Termín národnostní menšina (national minority) se tak jako jemu příbuzné termíny národ, národnost potýká s problematickými snahami o co nejjednoznačnější definici. Většina autorů se domnívá, že vymezení pojmu národnostní menšina se v podstatě shoduje s vymezením pojmu etnikum, či etnická skupina. V anglických textech je používán synonymický termín etnická menšina (ethnic minority) či jazyková menšina (language minority). V německých textech je také užíván pojem národnostní skupiny (Volksgruppe).

Jan Průcha ve své publikaci ilustruje složitost definice na citaci Leoše Šatavy: „Národnostní menšina je mnohovýznamový a nepřesný pojem, jenž bývá užíván k tomu, aby bylo možné zařadit pod jeden stručný „střešní termín“ všechny typy kategorie etnických společenství s výjimkou státních národů na vlastním teritoriu, tedy (a) jak „malá etnika“ nedisponující vlastním národním státem, tak (b) části velkých státních národů sídlící na území jiného státu resp. (c) specifické případy na pomezí etnografické či sociální skupiny.“ (Šatava, 1994, s. 125).

K tomuto nejvolnějšímu pojetí termínu národnostní menšina, které považuje za příslušníky národnostních menšin jak trvalé usazené cizince, tak příslušníky určitých

národností na území cizích států, se přiklání i tato práce. Osoby, které jsou v některých případech řazeny do dvou samostatných kategorií – cizinci bez českého občanství žijící na území České republiky a občané České republiky hlásící se k jiné národnosti – jsou v této práci do jediné zastřešující kategorie národnostní menšina.

Toto pojetí se odklání od legislativního vymezení, které za národnostní menšinu pokládá jen držitele českého státního občanství, kteří se hlásí k jiné než české národnosti. Toto širší vymezení je v práci použito proto, že v mediálním zobrazení nebývá ve většině případů patrný rozdíl mezi cizincem a příslušníkem národnostní menšiny podle legislativního vymezení a negativní rysy stereotypního zobrazování cizinců často dopadají na příslušníky národnostních menšin.

Další příklady definice pojmu národnostní menšina

Politologický

Národnostní menšina je skupina osob uvnitř státního svazku, jež je nositelkou určitých znaků vlastního národa jako jazyk, tradice, náboženství a pod. Charakteristickými znaky jsou především silné národní povědomí a fixace na mateřský národ a jeho kulturní a historické tradice (Šatava, 1994, s. 125).

Národopisný

Z tohoto hlediska považujeme za národnostní menšiny společenství osob, jež mají společné určité jazykové, etnické a kulturní znaky odlišné od většinového obyvatelstva a projevují přání být považované za národnostní menšiny v zájmu uchování a rozvíjení vlastní identity, mateřského jazyka a kulturních tradic (Gabal, 1999, s. 15).

Sociologický

Příslušníci národnostních menšin jsou právě na základě příslušnosti k ní znevýhodňováni v přístupu k moci nebo dalším zdrojům. Může se stát, že v některém státě je ve skutečnosti v nadřazeném postavení skupina početně menšinová, třeba bílé obyvatelstvo, a v znevýhodněném postavení jsou příslušníci většinové skupiny, třeba obyvatelstvo barevné (Šišková, 1998, s. 55).

Legislativní

Pojem „národnostní menšina“ je v české legislativě vymezen normou – zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně zákona, který schválila Poslanecká sněmovna v červenci roku 2001. Podle něj je národnostní menšina společenství

občanů ČR žijících na území současně České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou, tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem zachování a rozvoje vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření zájmů jejich společenství, které se historicky vytvořilo. Příslušníkem národnostní menšiny je občan ČR, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti (Šišková, 1998, s. 55).

II. 2. Národnostní složení České republiky

Sčítání lidu v České republice z roku 2001 uvedlo 10 206 436 obyvatel celkem;²⁹ z toho 380 474 obyvatel moravské národnosti, 10 878 slezské národnosti, 193 190 slovenské národnosti, 39 106 německé národnosti, 51 968 polské národnosti, 14 672 maďarské národnosti, 11 746 romské národnosti, 39 477 ostatní a nezjištěné národnosti.

Pokles počtu některých národnostních menšin (zejména Slováků, Romů) vedl některé jejich představitele k různým politizujícím úvahám o složitosti určování národností, o možnosti uvést dvě národnosti, o nedostatečné informovanosti, včetně případných obav uvést v souvislosti s připravovaným zákonem o národnostech v ČR jinou národnost než většinovou apod.

Po desetiletí svobody, výměně generací v národnostních menšinách, zřejmě sehrává roli také právo na přirozenou integraci potomků národnostních menšin v třetí i další generaci společně s mnoha dalšími faktory, které mohou působit na mnohé příslušníky národnostních menšin. Jak ukázaly poslední terénní výzkumy na Tachovsku, Liberecku a Semilsku, je jedním z působících faktorů příliv cizinců z různých zemí bývalého SSSR, z Asie, z balkánských států. Mít české občanství a být české národnosti se stává prestižním znakem pro nové přílivové vlny slovenských, ukrajinských a rusínských cizinců, právě tak jako pro potomky z „původních“ minorit. Souvisí se sociální stabilizací, sociálním vzestupem, integrací do EU, ale také s tím, že část obyvatel klade pomyslné rovnítko mezi státní příslušností a národností.

²⁹ Upraveno dle statistického bulletinu za 1. čtvrtletí 2002

Tabulka 1. Počty národnostních menšin v ČR podle výsledků Sčítání lidí v rocích 1991 a 2001³⁰

Národnost	1991	2001
Slovenská	314 877	193 190
Polská	59 383	51 968
Německá	48 556	39 106
Romská	32 903	11 746
Maďarská	19 932	14 672
Ukrajinská	8 220	22 112
Ruská	5 062	12 369
Rusinská	1 926	1 106
Bulharská	3 448	4 363
Rumunská	1 034	1 238
Řecká	3 379	3 219
Vietnamská	441	17 462
Albánská	0	690
Chorvatská	0	1 585
Srbská	0	1 801
Ostatní	631	39 477
Neuvedená	31 877	172 827

Národnostní menšiny v České republice (historický kontext)

Ve středověku, kdy byla Evropa ještě řídce obydlená, byly mezi jednotlivými etnickými skupinami pásy lesů, stepí, hor či bažin, které je oddělovaly, a nedocházelo tedy k národnostním střetům. Jazyk, kterým lidé mluví, nebyl důležitým rozlišovacím měřítkem, hranice států určovaly spíše mocenské a hospodářské vztahy. Mnoho většinou malých knížectví vytvářelo obranné spolky nikoli dle jazykové shodnosti, ale podle mocenských zájmů. Větší roli hrála náboženská příslušnost. Koncem středověku v souvislosti s náboženskou reformací začíná národnostní uvědomování a s ním i touhy po národnostně jednotném „národním“ státu. Proti tomuto hnutí stojí v té době velké, mnohonárodnostní říše, které před sebou mají ještě dlouhou historii. Teprve v osmnáctém a devatenáctém století dosahuje národnostní uvědomění takové úrovně, že se tyto říše začínají na národnostním principu federalizovat a později ve dvacátém století drobit.

Rozdělení mnohonárodnostních říší na jednotlivé národní státy však nikdy nemohlo vést přesnou čáru mezi lidmi různých etnik, různých jazyků. Hranice států byly často určovány vítěznými mocnostmi u zeleného stolu, ohledy byly brány spíše na hajitelnost hranic, než na

³⁰ Statistické údaje o počtu minoritních skupin v letech 1991 a 2001: Výsledky ČSÚ ze Sčítání lidu v roce 2001 [cit. 2009-05-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/home>>

národnostní citění obyvatel. Tak se v nově vytvořené Československé republice (v roce 1918) vedle Čechů a Slováků ocitlo jeden a půl milionů Rusínů (Ukrajinců), tři čtvrtě milionů Maďarů, tři a půl milionů Němců, více než sto tisíc Poláků a Romů (Gabal, 1999, s. 56).

První prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk usiloval o ustavení národa československého, národa politického, nikoli etnického, po vzoru Spojených států amerických, respektive Švýcarské konfederace. V této věci se však neshodl s českými nacionalisty, kteří prosazovali vnímání národa na etnických a jazykových principech a uznávali jen národ československý se dvěma dialekty československého jazyka. Příslušníci ostatních národností byli postaveni do druhořadého postavení a prakticky diskriminováni. Nespokojenost především německé národnostní menšiny později nahrála Hitlerovým snahám o rozbití republiky, nespokojeni byli ovšem i Slováci, kteří vytvořili Slovenský štát, který s Hitlerem kolaboroval, a nestabilní situace využili i Poláci k dočasnému přičlenění oblasti Těšínska k Polsku. I když první Československá republika patřila k nejdemokratičtějším státům v Evropě, český nacionalismus znemožnil rozumnou národnostní politiku a nechtěně tak napomohl jejímu rozpadu.

Po druhé světové válce přichází Československo o Zakarpatskou Ukrajinu, která je přičleněna k Sovětskému svazu a na základě postupimských dohod vystěhovává ze svého území většinu zde žijících Němců a část Maďarů. Národnostní politika je upravována podle stalinistických pouček a na příslušníky národnostních menšin je vyvíjen silný asimilační tlak. Hranice jsou neprodyšně uzavřeny, kulturní přeshraniční výměna znemožněna, národnostním spolkům okleštěna činnost a zabaven majetek. Mnoho představitelů národnostních menšin končí v komunistických koncentračních táborech pro „rozvracení republiky“, mnozí nemohou pracovat v kvalifikovaných profesích nebo jsou nuceni se stěhovat do oblastí, kde žádní příslušníci jejich národnostní menšiny nežijí. Na úřadech jsou jedinými akceptovanými jazyky čeština a slovenština, ve školách s výjimkou nepatrného počtu národnostních základních škol se vyučuje pouze ve státních jazycích. Národnostní tisk je silně omezen, dovoz knih ze zahraničí téměř znemožněn.

Kulturním útlakem je postižena zvláště německá menšina. Němci, kteří po odsunu zůstali v Československu, byli ti, kteří se aktivně účastnili protifašistického odboje, případně byli nenahraditelnými odborníky, přesto jim byl zabaven nemovitý majetek, bylo zrušeno německé národnostní školství, znemožněno organizovat se na národnostním základu a celkově s nimi bylo zacházeno jako s občany druhé kategorie. Druhou zvláště postiženou skupinou byli

Romové. Podle stalinských definic³¹ nebyli Romové uznáni za národ (národ dle těchto definic by musel mít vlastní území), romský jazyk byl považován za hantýrku a romským komunitám byl v lepším případě dán statut etnické skupiny, častěji však na ně bylo pohlíženo jako na skupinu sociálně patologickou. Relativně lépe na tom byli Poláci, na Slovensku Maďaři a Ukrajinci. V omezené míře mohli svůj jazyk užívat v základních školách, měli svůj národnostní tisk a od šedesátých let dvacátého století mohli zakládat i kulturní spolky. Některé talentované děti z těchto menšin mohly od sedmdesátých let studovat v rodném jazyce v zahraničí (Gabal, 1999, s. 58).

Po roce 1990 se situace národnostních menšin mění. Národnostní menšiny dosahují svého uznání (včetně Romů), organizování v národnostních spolecích není omezováno, není omezováno ani vydávání časopisů a knih. Stát naopak v rámci své kulturní dotační politiky podporuje národnostní tisk i činnost národnostních občanských sdružení, podporuje národnostní školství i rozvoj národnostní kultury. Nově přijatý zákon o právech příslušníků národnostních menšin (zák. 230 ze dne 10. června 2001) vymezuje jejich práva v souladu s evropskými právními řády.

Největší národnostní menšinou v ČR jsou **Slováci**. Slováci přicházeli do Čech již v osmnáctém století, tehdy především studovat. Někteří se zde již tenkrát usídlili. Po vzniku Československé republiky přišlo na Moravu a do Čech mnoho Slováků studovat i pracovat, ještě více jich přišlo za prací po roce 1945 a po roce 1968, kdy byl stát změněn na federaci. Po rozdělení Československa se tito Slováci stali národnostní menšinou v novém státě. V ČR žije přibližně sto osmdesát tisíc Slováků, žijí především ve velkých městech, v některých severomoravských městech vytvářejí souvislé osídlení bloků a ulic. Vzhledem k jazykové blízkosti nemají žádné větší problémy, dochází však k jejich pozvolné asimilaci. Na místech s větší koncentrací slovenské menšiny jsou otevřeny základní školy se slovenským vyučovacím jazykem (Karviná), jinde je umožněno a státem dotováno vyučování slovenského jazyka jako nepovinného předmětu. Stát podporuje slovenský národnostní tisk (Slovenské listy, Dotyky, Korene). Příslušníci slovenské národnostní menšiny se potýkají především s asimilací. Asimilace probíhá sice spontánně, ale příslušníci menšiny vytýkají českému státu, že této asimilaci nebrání. Často srovnávají situaci se Slovenskem, kde žije mnohem méně Čechů, ale přesto zde vychází mnoho knih v českém jazyce, televize vysílá české filmy bez dabingu, a dokonce i zahraniční filmy s českým dabingem.

³¹ Stalin definoval národ jako „historicky vzniklou stabilní pospolitost řeči, území, hospodářského života a psychického založení projevujícího se v pospolitosti kultury“ (Stalin, 1913, s.11).

Druhou co do početnosti národnostní menšinou jsou nesporně **Romové** (přibližně sto osmdesát až dvě stě tisíc), i když to tak podle výsledků sčítání lidu nevypadá. Romové jsou na území České republiky již od patnáctého století, nicméně téměř všichni, kteří zde žili před druhou světovou válkou, byli v průběhu okupace vyvražděni v koncentračních táborech (zůstalo cca 600 osob). Ostatní Romové se přistěhovali převážně ze Slovenska po roce 1945, částečně dobrovolně, částečně pod nátlakem komunistického režimu. Až do roku 1988 státní orgány usilovaly o jejich úplnou asimilaci. Mluvit romsky bylo možné jen v soukromí, děti ve škole byly vedeny k tomu, aby svůj jazyk i všechny tradice zapomněly. Dospělí pracovali převážně v nekvalifikovaných profesích a žili rozptýleně na celém území s většími koncentracemi v průmyslových městech severních Čech, severní Moravy a ve Slezsku. Dnes jsou Romové uznanou národnostní menšinou se zaručenými menšinovými právy, sdružují se na národnostním principu, vydávají periodické i neperiodické publikace v romštině, rozvíjejí svou kulturu na každoročních festivalech. V česko-romské verzi vychází časopisy *Romano Hangos*, *Romano vodi* a *Kereka*. U větší části Romů však došlo k sociálnímu propadu, jsou vytlačováni na okraje měst a stávají se závislí na sociálních dávkách. Tito Romové srovnávají svou materiální situaci se svou situací před rokem 1990 a toto srovnání dopadá pro současnost nelichotivě (Šišková, 1998, s. 78).

Třetí nejpočetnější menšinou jsou **Poláci**. Tradičně (od nepaměti) žijí na severu Moravy v dnešních okresech Karviná a Frýdek-Místek. Podle sčítání lidu je jich padesát tisíc. Menšinové polské školství se skládá ze třiceti základních škol, dvou gymnázií a šestnácti tříd na středních odborných školách. Pro malé děti je zřízeno padesát mateřských škol. V polském jazyce vychází státem dotované noviny *Glos ludu* a dále časopisy *Zwrot*, *Nasza gazetka*, *Prazsky kuryr*. Stát prostřednictvím grantů podporuje i vydávání knih menšinových autorů v polském jazyce. Polský jazyk užívá ve svém vysílání regionální studio Českého rozhlasu. Na celém území, kde polská menšina žije, lze zachytit vysílání polské televize. Poláci v ČR si stěžují na diskriminaci při vstupu na vysoké školy (přijímací zkoušky je možno vykonat pouze v českém jazyce), pociťují diskriminační přístup i při jednání na některých úřadech a jsou rovněž přesvědčeni, že příspěvky státu na rozvoj národnostní kultury jsou malé. Kritizují i přijatý zákon o právech příslušníků národnostních menšin, jako obtížně vymahatelný (Šišková, 1998, s. 79).

Čtvrtou co do početnosti národnostní menšinou jsou **Němci**. V českém pohraničí a v českých městech žili od třináctého století, kdy je do řídce obydlené země přizval Přemysl Otakar II. Se svými čtyřiceti tisíci tvoří jen malý zbytek kdysi velké menšiny. Většina příslušníků této menšiny patří ke starším lidem, mladší generace Němců v ČR se plně

asimilovaly a dnes se již nechtějí vrátit k původní národnosti. Němci se stali plnohodnotnou národnostní menšinou teprve po roce 1990. Jestli původně žili především v českém pohraničí a ve velkých městech, dnes žijí relativně rozptýleně po celém území. Proto dodnes nevzniklo německé národnostní školství plně dotované státem (jsou soukromé německé školy dotované ze zahraničí), v rámci restitucí nezískaly německé spolky své spolkové domy, a tak musely svou činnost začínat od nuly. Velice jim v počátcích pomohli krajané vysídlení do Německa a Rakouska. Státní podporu získal německý národnostní tisk, týdeníky Landes–Anzeiger, Landes Zeitung a Prager Volkszeitung, podporováno je i vydávání neperiodických publikací v německém jazyce. Občané německé národnosti se organizují do mnoha občanských sdružení regionálního charakteru, z nichž některá mají přeshraniční působnost.

Organizovaně a ve větším počtu začali **vietnamští** občané přijíždět do Československa v padesátých letech 20. století po navázání diplomatických vztahů mezi ČSR i a VDR (došlo k němu 2. února 1950). V rámci mezinárodní pomoci válkou postiženému Vietnamu k nám roku 1956 přijíždí skupina sta dětí, sirotků, kteří zde měli získat základní vzdělání, popřípadě i následující odborné vzdělání.

Vietnam prožíval těžká období válečné i hospodářské krize, krize zdravotní péče, krize vzdělávání. Proto využíval možnosti vzdělávání svých pracovních sil v zahraničí. Silná tradice vzdělanosti jen posílila zájem vietnamských studentů o toto vzdělávání. Na základě vzájemných mezivládních dohod do Československa přijížděli žáci odborných průmyslových škol a studenti vysokých škol. Brzy je následovali první praktikanti a studenti postgraduálního studia. Jejich počet byl omezen kvótami pro přijímání zahraničních studentů do Československa. Ročně jich přijíždělo 2050.

Roku 1956 oba státy podepsaly Dohodu o vědecko-technické spolupráci, na jejímž základě do ČR koncem padesátých let přišli první vietnamští praktikanti, učňové a pracující, kteří se vzdělávali především v oblastech strojírenství a lehkého průmyslu (potravinářského, textilního a obuvnického). Zmíněná dohoda měla podpořit rozvoj hospodářských styků. Roku 1966 vietnamská strana požádala o mimořádné přijetí většího počtu (2100) technických kádrů a kvalifikovaných dělníků na vyškolení do československých škol do strojírenství, kovoprůmyslu, chemického průmyslu, sklářství apod.

Další dohody byly podepisovány v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století. Na jejich základě k nám přijíždělo několik tisíc pracovníků a praktikantů. Roku 1980 navštívil Vietnam prezident Gustav Husák. Bylo podepsáno mnoho dalších vzájemných dohod. Československá vláda a některé podniky v té době pocítovaly nedostatek pracovních sil. Jako jednu z cest nápravy zvolily přijetí pracovních sil ze zahraničí, mezi něž se řadí i vietnamští pracující. V roce

1981 bylo v Československu již asi 30 tisíc vietnamských občanů, z toho dvě třetiny pracujících v dělnických profesích (Šišková, 1998, s. 77).

Vietnamské hospodářství se po roce 1986 velmi rychle otevírá a mění. Po politickém přelomu v Československu roku 1989 se přední politici začali obracet zády ke všem bývalým spolupracujícím zemím RVHP. Česká republika vyrovnala finančně své nesplněné závazky vůči Vietnamu a přerušila téměř veškeré mezistátní vztahy, čímž si uzavřela cestu na nově se rozvíjející vietnamský trh.

Od devadesátých let do České republiky přicházejí Vietnamci již většinou z jiných důvodů než za studiem a odbornou praxí. Bez ohledu na své předchozí vzdělání se živí především obchodní činností v podmínkách našeho tržního hospodářství. Přijíždějí většinou stejně jako předtím na období kolem pěti let a více. S nimi přicházejí také jejich děti, rodiny, příbuzní.

Maďaři jsou v České republice jednou z nejmladších menšin. První přicházeli především do Prahy a velkých měst po vzniku Československa ze Slovenska a Zakarpatí, nejvíce jich bylo do Čech deportováno po roce 1945, kdy byli vysídlováni do Maďarska a jistá část (především odborníci) i do Čech na převýchovu. Později jim bylo umožněno vrátit se na Slovensko, ale jejich domy mezi tím buď přestaly existovat, nebo již měly nové obyvatele. Tak mnoho Maďarů zůstalo v ČR. Dnes jich zde rozptýleně žije cca deset tisíc (při sčítání se jich přihlásilo jen necelé čtyři tisíce). Většinou se do značné míry asimilovali, ale dosud mají vztah k maďarskému jazyku a kultuře. Maďarské národnostní školství nevzniklo a vzhledem k rozptýlenému osídlení ani nevznikne, ale maďarská občanská sdružení pořádají se státní podporou pro děti menšiny kurzy jazyka a prvků kultury. Maďarská menšina s podporou státu vydává *Pragai Tükör* (Šišková, 1998, s. 80).

Ukrajinci a **Rusíni** přicházejí do českých zemí po vzniku samostatného Československa. Většinou zde studují, po studiích se zde někteří usazují natrvalo. Nedostatek pracovních příležitostí v Zakarpatí přiměl nemalý počet tamních obyvatel hledat obživu v Čechách a především na Moravě, kde se prudce rozvíjel těžký průmysl. Vznik Sovětského svazu a jeho represivní politika vůči šlechtě a buržoazii vyhnání mnohé Ukrajince i Rusíny z vlasti a někteří z těchto vyhnanců nacházejí nový domov v České republice. Mezi válkami je v ČSR již tolik ukrajinských a rusínských emigrantů, že je zde možno založit se státní podporou nejen ukrajinské gymnázium, ale i univerzitu, pedagogický ústav a polytechniku. Početnost ukrajinské a rusínské menšiny se podstatně snížila v průběhu války a hlavně bezprostředně po ní. Před blížící se sovětskou armádou uprchli mnozí dále na Západ, z těch, kteří zůstali, odveklí mnohé sověti do Sovětského svazu. Komunistický režim dokončil zkázu zákazem všech národnostních spolků a zrušením ukrajinských národnostních škol. V současné době žije v ČR

přibližně pět tisíc Ukrajinců a Rusínů. Obě skupiny užívají stejný jazyk, ale lpí na svých kulturních odlišnostech. Sdružují se do více občanských sdružení a s podporou státu pěstují svůj jazyk a kulturu. V současné době je v ČR mnoho Ukrajinců za prací, někteří zde mají dlouhodobý pobyt, oženili se zde, založili rodiny a dostali občanství. Lze očekávat, že právě touto cestou se tato menšina bude i nadále zvětšovat. Ukrajinská menšina vydává čtvrtletník *Porohy* (Šišková, 1998, s. 81).

Rusové přicházejí na Moravu a do Čech především po roce 1918. Emigranti přicházející před bolševickým terorem jsou v České republice přijímáni s otevřenou náručí, jedná se především o lidi vzdělané z vyšších společenských vrstev. Také mnozí českoslovenští legionáři si z Ruska přivedli ženy. Ve dvacátých letech žilo v ČSR na 35 tisíc Rusů. Později se jejich počet začal snižovat, většinou odcházeli dále na Západ, z části i do Ameriky. Válka a události po roce 1945 počet Rusů podstatně snížily. Nacisti podezírali Rusy ze spolupráce se Sovětským svazem a Sověti je po válce soudili jako zrádce a mnoho jich odvěkli do Sovětského svazu. Pod komunistickou vládou to potomci ruských emigrantů neměli lehké. Jakákoliv spolková činnost jim byla zakázána a pouze povinné vyučování ruského jazyka jim umožnilo udržet si vlastní jazyk a kulturu. V tomto období mnoho českých studentů volí jako jedinou možnost zahraničního studia studium v Sovětském svazu a zde se nezdědka ožení a svého ruského partnera si přivezou domů. Tito partneři se ale ve většině případů zcela asimilovali. Po roce 1993 po odsunu sovětských vojsk přichází Rusové do ČR za prací. Také z nich mnozí získávají možnost dlouhodobého pobytu, zakládají zde rodiny a žádají o občanství. Ruská národnostní menšina se bude touto cestou nadále zvětšovat (Šišková, 1998, s. 83).

Bulhaři přicházejí do Čech v druhé polovině 19. století (nepočítáme-li Cyrila a Metoděje, kteří v devátém století přišli z území dnešního Bulharska a mohli být bulharské národnosti). Přicházejí sem studovat, ale hlavně zavádět a zvelebovat zahradnictví. Kvalifikovaní bulharští zahradníci v Čechách často zbohatli a usadili se zde natrvalo. Větší vlna přistěhovalců z Bulharska přišla do Čech po roce 1923, kdy Bulharsko ovládli fašisté. Čeští Bulhaři se v období II. světové války účastnili partizánského odboje i Pražského povstání, a proto byl po roce 1945 jejich osud příznivější. Dále do ČR přicházeli studenti i dělníci z Bulharska a někteří se zde usidlovali natrvalo. Mnozí se asimilovali, a tak se dnes k bulharské národnosti hlásí jen 4 tisíce Bulharů.

Chorvati se začali na jižní Moravě usidlovat okolo roku 1530, kdy opustili svou vlast před nájezdem Turků. Na Moravě založili několik vesnic v úrodné oblasti, a tak, když nebezpečí pominulo, většina zde již zůstala. V průběhu let se někteří Chorvaté počestili, jiní

poněmčili, těm druhým hrozil po roce 1945 odsun. Bohaté chorvatské vesnice byly však trnem v oku okolním obyvatelům a ti navrhovali hromadný odsun všech Chorvatů. Naštěstí k tomu nedošlo. Nicméně někteří Chorvaté nečekali na výsledek a své vesnice opustili. Jiní byli násilím deportováni a rozstěhováni ze tří vesnic do 188 obcí. I když jim bylo později umožněno vrátit se do jejich rodiště, křivda nebyla nikdy zcela odčiněna a stín roku 1948 leží dosud na vzájemných vztazích s Čechy (Šišková, 1998, s. 85).

Řekové přišli do Československa teprve v souvislosti s občanskou válkou, která probíhala v Řecku v letech 1946-49. Nejprve Československo přijalo tři a půl tisíce řeckých sirotků, kteří zde pak vyrůstali v dětských domovech, později poskytlo azyl deseti tisícům dospělých, kteří utíkali před vítězi občanské války. Když se v šedesátých letech v Řecku prosadily demokratické poměry, vrátila se většina Řeků do vlasti, v České republice zůstalo asi tři tisíce Řeků (Šišková, 1998, s. 85).

První přistěhovalci z **Rumunska** (tehdy nazývaného Valachie) se usadili na Valašsku v 15. až 17. století. Byli do této hornaté krajiny přizváni právě proto, aby zde zavedli chov ovcí a kopaničářskou metodu obdělávání horské krajiny. Tito první přistěhovalci se během let zcela asimilovali a z jejich původní kultury zůstaly jen některé místní názvy. Koncem druhé světové války se usadilo v Československu několik desítek rumunských vojáků, kteří přišli se sovětskou armádou. V padesátých letech pak přišlo do Čech deset tisíc zemědělských dělníků, z nichž někteří si zde založili rodiny a usadili se natrvalo. Také v současné době přichází z Rumunska, které je stíženo ekonomickou krizí, mnoho Rumunů, kteří v ČR hledají útočiště a usilují o získání azylu. Nepočetná rumunská menšina se bude do budoucna jistě zvětšovat.

Nové národnostní menšiny

Od roku 1993 je Česká republika otevřenou zemí, od května 2004 je součástí Evropské unie. Každý občan může tuto zem opustit a každý cizinec může v této zemi požádat o dlouhodobý pobyt, politický azyl a případně o občanství. Podmínky pro udělení občanství jsou obdobné jako v jiných evropských zemích, a tak je pravděpodobné, že vývoj, který v těchto zemích probíhá již několik desetiletí, čeká i naši republiku. V současné době žije v České republice několik desítek tisíc Ukrajinců, Rusů, Vietnamců, Číňanů, tisíce Mongolů, Arabů ale i Američanů a dalších cizinců. Někteří jsou již dnes rozhodnuti zůstat v této zemi natrvalo, jiní se ještě v průběhu času v této zemi usadí. Pokud dostatečný počet příslušníků některého národa získá české občanství a pokud budou mít zájem, stanou se novou národnostní menšinou. Dnes se to týká již Vietnamců, zítra mohou následovat další.

II. 3. Národnostní složení Kyrgyzstánu

Kyrgyzstán je stejně jako jiné středoasijské země etnicky smíšená země. Dominantním etnikem jsou Kyrgyzové. Tento fakt doplňují další tři významné skutečnosti: existence postsovětské menšiny, existence hraničních menšin a rozdělení kyrgyzské většiny do klanů.

Postsovětské menšiny jsou standardně Rusové, Ukrajinci, Němci apod. Poměr postsovětských menšin se za posledních deset let snížil asi o 20% (asi o 4% celého obyvatelstva). V současné době tvoří obyvatelstvo Kyrgyzstánu asi z 12% Rusové, 2,5% Ukrajinci, 2,4% Němci a 12% příslušníků jiných národů. Ruské osídlení je velmi tradiční a již v roce 1926 bylo v zemi Rusů asi 11% celého obyvatelstva. Po druhé světové válce jich bylo dokonce 30% a poměr se však postupně snižoval ve prospěch Kyrgyzů v důsledku odlišné natality. Poslední odliv slovanského a německého obyvatelstva v devadesátých letech dvacátého století byl způsoben kombinací hospodářských a politických podmínek. Odvětví, ve kterých pracovalo obyvatelstvo evropského původu, zkrachovala více než jiná a také nový jazykový zákon slovanicky hovořící Kyrgyzstánce příliš nenadchl.

Přihraniční menšiny jsou Uzbeki, Kazaši, Tádžikové, Ujguři a Dungani. Nejsilněji jsou zastoupeni Uzbeki, kteří tvoří 13% celkového obyvatelstva a jsou usídleni zejména ve Ferganské dolině v ošském regionu na jihozápadě země poblíž hranic s Uzbekistánem.³² Ferganská dolina, která je z větší části v Uzbekistánu, byla v minulosti celá jeho součástí. Menšina je pod silným ideovým vlivem Uzbekistánu. Menšina kazašská, ujugurská a dunganská jsou početně nepatrné: každá představuje jedno procento společnosti. Ujguři a Dungani žijí na východě v okolí města Karakol, poblíž čínských hranic. V Číně žije příslušníků těchto menšin mnohem více. V posledních letech probíhá silná migrace z Číny, která je jak ujugurská, tak čínská. Migrační proud je způsoben jednak obrovským politickým terorem ujugurské menšiny v Číně a dále je motivován ekonomicky. Podobný migrační proud tekla do Kyrgyzstánu z Tádžikistánu, kde byla v letech 1993 až 1997 občanská válka (Kokaisl, Pargač, 2006, s. 123).

³² CIA. *The World Factbook 2000, Kyrgyzstan*. CIA, Washington, 2000. [cit. 2010-2-21]. Dostupné z WWW: <http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2000/geos/kg.html>

Tabuka 2. Počty národnostních menšin v Kyrgyzstánu podle výsledků Sčítání lidí v rocích 1989 a 2001

Národnost	1989	2001
Ruská	917000	603,1000
Uzbecká	550000	679 000
Ukrajinská	108000	30133
Německá	101000	12325
Tatarská	73000	37223
Kazašská	37000	40171
Dunganská	37000	58790
Ujgurská	37000	50200
Tadžická	34000	46795
Azerbanžanská	16000	2541
Turecká, Kurdská	35000	35654
Korejská	18000	18669
Běloruská	9000	2054
Židovská	6000	706
Estonská	2056	1043
Litevská	3400	207
Jiné	70000	47212

Národnostní menšiny v Kyrgyzské republice (historický kontext)

Až do poloviny 19. století na území Kyrgyzstánu žili převážně Kyrgyzové. Kyrgyzové vedli převážně kočovný život. Kyrgyzové se zabývali hospodařením s domácími zvířaty a zemědělstvím. Tempo růstu počtu obyvatel v první polovině 19. století bylo velmi nízké. Po přijetí Kyrgyzstánu (v tu dobu Turkestánu) do sestavy Ruského imperia se tato země stala místem, kde se prováděla imperiální koloniální politika. V důsledku této politiky velká část úrodné půdy byla převzata od domorodých lidí a předána přestěhovalcům z Ruska a také byly zvýšené daně za vlastnictví půdy.

Během první světové války zhoršily obrovské daně a jiné poplatky sociální a ekonomickou situaci obyvatel na území Kyrgyzstánu. Zhoršení sociální situace obyvatel Kyrgyzstánu vedlo k omezení velikosti obyvatelstva kyrgyzské národnosti.

Velká část kyrgyzského obyvatelstva (převážně ze severní části Kyrgyzstánu) zahynula v následku povstání domorodců proti carskému režimu v roce 1916.

Během občanské války, kolektivizace, represivních procesů vedených pod heslem "obnova třídního boje" se zastavil růst kyrgyzské populace. Během druhé světové války se

prudce snížila velikost mužské populace. Zvýšení počtu přistěhovalců na území Kyrgyzstánu v druhé polovině 19. století přispělo ke geografickému rozšíření a sociálně-ekonomickému rozvoji Kyrgyzstánu. V letech 1877-78 se část dunganských uprchlíků (přestěhovalci z Číny) nastěhovala do Kyrgyzstánu. Ve stejných letech byla z východu Turkestánu přesunuta na území Kyrgyzstánu část uighurského obyvatelstva. Ve druhé polovině z 19. století a také na začátku 20. století byli do Kyrgyzstánu přemístěni rolníci z Ruska (z Volhy, Uralu, Sibíře a dalších částí Ruska). Přistěhovalci založili v Kyrgyzstánu mnoho vesnic (Kokaisl, Pargač, 2006, s. 123 - 128).

Poté, co zvítězila Říjnová revoluce, se počet přestěhovalců do Kyrgyzstánu mnohonásobně zvyšuje. Během druhé světové války v důsledku stalinských represí byli do Kyrgyzstánu deportováni Čečenci, Balkarci, Inguši, Karachaevcí, Turci, Korejci, obyvatelé severního a jižního Kavkazu a reprezentanti jiných národností žijících v republikách Sovětského svazu, což značně zvýšilo počet obyvatelů Kyrgyzstánu.

Během průmyslového rozvoje Kyrgyzstánu v 50. letech se zahájila druhá fáze migrace přistěhovalců z Ruska (převážně specialistů různých průmyslových odvětví). Výsledkem výše označených procesů bylo to, že Kyrgyzové (titulární národ Kyrgyzstánu) reprezentovali pouze malou část celkového počtu obyvatel (1970 - 43,8%, 1979 - 47,9%). Po roce 1989 (po rozpadu Sovětského svazu) byl odstartován proces rychlé emigrace Rusů, Ukrajinců a Bělorusů z Kyrgyzstánu. Podle zprávy Státního statistického úřadu, v období od r. 1989 do r. 1996 krajinu opustilo 600.000 lidí. Masová emigrace ruského obyvatelstva způsobila změny v etnické skladbě obyvatelstva Kyrgyzstánu. Zatímco v roce 1989 podíl ruského obyvatelstva byl 21,5% ze všech obyvatel, v r. 1996 - 15,7%, nebo 707.750 lidí. Počet Ukrajinců se zmenšil z 108.000 (2,5% z celkového počtu) na 75.000 (1,7%), Bělorusů - z 9.200 v r. 1989 (0,2% z celkového počtu) na 7.000 v r. 1995 (0,16%). Tato emigrace měla celkem negativní dopad na ekonomický vývoj Kyrgyzstánu (Kokaisl, Pargač, 2006, s. 123 - 128).

Vystěhování vysoce kvalifikovaných specialistů vyvolalo nedostatek pracovníků v stavitelském, strojním, elektrotechnickém i bavlnářském sektoru ekonomiky. Ve spojení s tímto demografickým vývojem se katastrofálně propadla průmyslová výroba, uzavřely se továrny a vyskytuje se masová nezaměstnanost.

Na konci 90. let XX. století dosáhli Kyrgyzové nadpoloviční většiny z celkového počtu 5 milionů obyvatel Kyrgyzstánu (58,6 %). Ještě v roce 1996 byl tento podíl 48,4 %, ale vlivem odchodu především ruského obyvatelstva došlo ke zvýšení podílu Kyrgyzů.

Rozmístění obyvatelstva je velice nerovnoměrné a souvisí s geografickými podmínkami země. Nejvyšší hustotou zalidnění se vyznačuje Ferganská, Čujská a Talaská

nížina společně s pobřežím Issyk-kulu, ostatní části Kyrgyzstánu mají hustotu obyvatelstva velmi nízkou.

Podle početnosti obyvatelstva, jak již bylo řečeno výše, stojí v Kyrgyzstánu na druhém místě **Uzbeci** (13,5 % obyvatelstva Kyrgyzstánu). Z tohoto počtu žije 80 % v Ošské a Džalalabádské oblasti. V jižních oblastech žije 22 % Uzbeků (podíl z celkového počtu obyvatelstva jižních oblastí). Souvislá místa, kde žijí, hraničí s uzbeckými oblastmi Namangan, Andižan a Fergana. Další Uzbeci žijí v severním Kyrgyzstánu - jde o potomky Uzbeků, kteří střežili hraniční pevnosti Kokandského chanátu (Kokaisl, Pargač, 2006, s. 123 - 128).

Rusové tvoří s 603.000 obyvatel třetí nejpočetnější menšinu (13 % obyvatelstva Kyrgyzstánu), ale jejich relativní i absolutní počet v posledních letech stále klesá. Naprostá většina ruského obyvatelstva žije ve městech, případně v některých zemědělských oblastech na severu země (Čujská nížina).

Největší procentuální zastoupení v populaci Kyrgyzstánu měli Rusové v letech padesátých. Od této doby se jejich podíl na celkovém počtu obyvatel stále snižuje, což je důsledkem nejen nižší porodnosti (v porovnání s jinými etniky), ale také reemigrace příslušníků ruského etnika zpět do Ruska. Tato reemigrační vlna začala již v sedmdesátých letech a největší intenzity dosáhla v první polovině let devadesátých.

K výraznému narušení poměrně bezkonfliktního rusko-kyrgyzského soužití došlo na konci osmdesátých a na počátku devadesátých let, kdy v kyrgyzské společnosti začalo docházet k rozmachu nacionalistických (a protiruských) nálad.

Tyto skutečnosti měly společně s nízkou životní úrovní obyvatel tohoto státu (při porovnání s Ruskem) zásadní vliv na proces ruské reemigrace. Skutečnost, že odcházející ruské obyvatelstvo vykonávalo především práce kvalifikované, se projevila i ve sníženém výkonu státní ekonomiky.

Proti tomuto trendu se rozhodl zasáhnout bývalý prezident Askar Akajev, z jehož popudu bylo přijato několik zákonů (o zákazu jazykové diskriminace, o poměrném zastoupení v místních orgánech, o zvýšení trestní sazby za propagaci nacionalismu a v roce 2000 také zákon o uznání ruštiny jako dalšího oficiálního jazyka). Přestože tato opatření vedla ke zpomalení ruské emigrační vlny (část ruského obyvatelstva se dokonce vrátila zpět do Kyrgyzstánu), procentuální zastoupení příslušníků ruského etnika v celkové kyrgyzské populaci bylo na konci devadesátých let při porovnání s rokem 1989 výrazně nižší.

Ukrajinci se objevili na území dnešního Kyrgyzstánu společně s Rusy - přesídlovali se především z Poltavské oblasti na Ukrajině a z Ruska. Ukrajinci (společně s

Bělorusy) v současnosti žijí především ve větších městech v Čujské oblasti. Jejich současný počet (cca 67 000 osob) je zhruba poloviční oproti roku 1989.

Němci se do Kyrgyzstánu přestěhovali v největší míře z Ukrajiny a osidlovali hlavně Talaskou oblast spolu s okresem Kant v Čujské nížině. Část Němců žila v oblasti dnešního Kyrgyzstánu již v devatenáctém století (první osada zde byla založena 1880), kdy se v tomto regionu začali usazovat němečtí menonité, kteří svoje původní domovy opustili z důvodů náboženského pronásledování. V letech 1941-1945 bylo přesídleno do střední Asie dalších přibližně 500 000 Němců (převážně povolžských), aby nemohli (podle Stalinova výkladu) kolaborovat s postupujícími německými vojsky. V roce 1989 tvořili Němci 2,4 % obyvatelstva republiky, ale vlivem migrace do Německa, která byla podpořena německou vládou, došlo k jejich výraznému poklesu (1989 - 101,3 tis.; 1995 - 26,1 tis.; 1999 - 21,4 tis. osob) (Kokaisl, Pargač, 2006, s. 123 - 128).

V současnosti žije v Kyrgyzstánu kolem 38 tisíc **Tatarů**, kteří se zde objevili na začátku 20. století. Většina Tatarů tvořila místní inteligenci, mnozí z nich byli učitelé a zakladatelé prvních kyrgyzských škol. Tataři žijí nejvíce ve městech.

Koncem 19. století přichází do Kyrgyzstánu ze severozápadní Číny v důsledku pronásledování po nezdařeném povstání tisíce **Dunganů**. V rozmezí let 1877-1878 uprchla jedna část dunganských běženců z Číny do Džeti-Suu (z čínské provincie Šan-Si) a druhá do Kyrgyzstánu (z provincie Kan-Su). Dungané jako potomci arabských a perských kupců, kteří v minulosti působili mezi čínskými etniky, mluví čínsky a vyznávají sunnitský islám. Nejvyšší koncentrace této menšiny je v Čujské nížině (Tokmok, vesnice Alexandrovka, Miljanfan, Ken-Bulun) a u Issyk-kulu (Karakol, vesnice Yrdyk). Dungané se zabývají obchodem.

Část **Ujgurů** přišla do Kyrgyzstánu ve 20. letech 19. století z čínské provincie Sin-ťiang (Xinjiang) a druhá vlna emigrantů v počtu několika tisíc osob následovala od 50. let 20. století (zvláště během čínské „kulturní revoluce“). Na rozdíl od Dunganů patří Ujguři mezi etnika turkická, a tudíž se od většiny obyvatel Číny neliší pouze náboženským vyznáním, ale také kulturně a jazykově (východní skupina turkické větve alajské jazykové rodiny). Ujguři tvoří původní obyvatelstvo tradiční turkické lokality, která byla v roce 1884 anektována Čínou (založení provincie Sin-ťiang). Kulturně tedy patří Ujguři do regionu turkického (tzv. západní Turkestán), politicky však podléhají Číně. Proti čínské nadvládě turkičtí Ujguři několikrát povstali a dvakrát se jim podařilo vyhlásit nezávislý Východní Turkestán (v letech 1933 a 1944 - 1949). Tyto snahy však byly vždy potlačeny. Represivní tlak ještě zesílil po vyhlášení Čínské lidové republiky v roce 1949. Od tohoto roku bylo v reakci na muslimská protičínská

povstání popraveno přibližně 360 tisíc Ujgurů, dalších 500 tisíc jich bylo uvězněno v koncentračních táborech a přibližně 200 tisíc obyvatel emigrovalo (především do Turecka a západní Evropy). Dnes žije v Kyrgyzstánu 43,7 tisíc Ujgurů (v zemědělských zónách u Biškeku, Tokmoku a Karakolu) (Kokaisl, Pargač, 2006, s. 123 - 128).

Dále žije v Čujské a Talaské oblasti 43 000 **Kazachů** zabývajících se chovem dobytka a obchodem a 18 000 **Korejců**, kteří kromě těchto míst žijí i v Ošské oblasti. Korejci jsou potomky přesídlenců z Dálného východu, kteří sem přišli ve 20. až 30. letech 19. století.

III. Srovnání výzkumů věnovaných mediálními prezentacím národnostních menšin

V této kapitole se autorka zabývá komparací mediálních analýz, které byly realizované Petrou Klvačovou, Tomášem Bitrichem: Jak se (ne)píše o cizincích³³, Věrou Malkovou: Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования³⁴, Stuartem Hallem³⁵ (The spectacle of the “Other”), Bernardem Berelsonem, Patricií J. Salterovou³⁶ (Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction).

Pro toto srovnání jsme rozhodli použít výše uvedené výzkumy z následujících důvodů:

1. Všichni uvedené autoři se zabývali studiem mediální reprezentace etnických skupin, které se nacházely v minoritním postavení vzhledem k majoritní etnicitě.
2. Studie realizované Petrou Klvačovou, Tomášem Bitrichem a Věrou Malkovou se věnovaly reprezentacím minoritních skupin v mediálním diskurzu České republiky a Kyrgyzstánu (výše uvedené mediální diskurzy jsou srovnávané v empirické části tohoto výzkumu). Analýza těchto výzkumů nám dovolila ukázat specifické rysy mediálních realit představujících největší zájem pro autorku této práce.
3. Bernard Berelson, Patricia J. Salterová (Frankfurtská škola), Stuart Hall (Birminghamská škola) reprezentují klasické výzkumné směry zabývající se studiem médií a jejich práce posloužily orientačně pro náš výzkum. Kromě toho srovnání metodologických postupů kyrgyzského, českých a amerických autorů dovolila uvést náš výzkum do mnohem širšího badatelského kontextu, než by tomu bylo v případě komparace výzkumů realizovaných v České republice a Kyrgyzstánu.

³³ Klvačová, Petra; Bitrich, Tomáš. Jak se (ne)píše o cizincích. In Hořavová, B. (ed.). In: Nečitelní cizinci: jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2003, s. 19-41. ISBN 80-239-1137-6.

³⁴ Малькова, Вера Константиновна, Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования. Москва: МГУ, 1993.

³⁵ Hall, Stuart. “The Spectacle of the Other.” In Representation: Cultural Representations and Signifying Practices, edited by Stuart Hall, s. 223-90. London: Sage Hill, 1997. ISBN 978-0761954323

³⁶ Bernard Berelson, Patricia J. Salter. Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction. In Public Opinion Quarterly 10, s. 168-190. Oxford: Oxford University, 1946

Než začneme srovnávat uvedené výše výzkumy (metodologické postupy), popíšeme pojem „repräsentace“ a uděláme stručný popis studií věnovaných repräsentaci etnických menšin v majoritních médiích.

III. 1. Repräsentace etnických menšin v majoritních médiích

Pojem „repräsentace“

V této části kapitoly nejprve stručně charakterizujeme fenomén repräsentace etnických menšin, abychom v dalších oddílech mohli na tuto kapitolu navázat přehledovou studií výzkumů zabývajících se zobrazováním minority ve většinových médiích (viz kap. III.2). Cílem této kapitoly není podat vyčerpávající výčet výzkumů a jejich podrobných výsledků. Svou pozornost spíše krátce zaměříme na vývoj fenoménu repräsentace etnických menšin a na některá výzkumná shrnutí autorů Van Dijka (2000), Bergera a Luckmanna (1999), Cottleho (2000), Halla (1997) a dalších výzkumníků.

Repräsentací se v mediálních studiích rozumí proces, jímž jsou abstraktním ideologickým pojmům (válka, individualismus, ženská otázka, podnikatelé, česká povaha, třída, rodina apod.) dávány konkrétní podoby. Richard Dyer (1985) nabízí čtyři výklady slova repräsentace, jak se objevují v literatuře věnující se médiím (Jirák, Köpplová, 2003, s. 141):

1. *Re-präsentace* (doslova „znovu předvedení“) - tento význam odkazu je především k užívání výrazových prostředků, tedy ke zvyklostem, které platí při zobrazení, předvádění či znovu předvádění světa publiku.

2. *Repräsentativnost* (typizace) - tento význam odkazuje k tomu, které typy osob jsou užívány, aby předváděly (repräsentovaly) jednotlivě sociální skupiny (tento význam má nejblíže k pojmu „stereotyp“).

3. *Prezentování (předvedení)* - tedy to, kdo je za prezentování odpovědný a jak instituce vytvářející mediovaný text podobu prezentování ovlivňuje - tento význam zvláště vystupuje do popředí při „předvádění“ rodu (gender), a to především v souvislosti s tím, že prezentování v mediálních organizacích často zajišťují muži.

4. *To, co si publikum myslí, že se mu předvádí* - význam zamýšlený a význam pochopený či akceptovaný se od sebe mohou významně lišit. Repräsentaci je tedy možné mít na mysli i to, co o předváděném soudí publikum.

5. *Repräsentace sociální skutečnosti* v mediální komunikaci je tedy především zvláštní formou re-präsentace obecných soudů a představ v podobě konkrétních výjevů či údajů. Například existence tak abstraktní představy, jakou je veřejné mínění, je v médiích re-prézenlována výsledky výzkumů veřejného mínění, tedy na výsost

konkrétními údaji (Lewis, 2001, s. 37n.). Praktiky a pravidla takové reprezentace jsou médií bohatě využívány.

Reprezentace etnických menšin v majoritních médiích

Ve Spojených státech, Velké Británii, ale i v dalších zemích světa probíhají již od padesátých let výzkumná šetření, která se zabývají mediálními reprezentacemi etnických minorit. Zájem mediálních výzkumníků o rasu a etnicitu vystal spolu s fenoménem mezinárodní migrace. Počáteční výzkumy zaměřovaly svou pozornost například na mediální zobrazování přistěhovalců v kontextu rasových nepokojů, etnického napětí či možných zdravotních rizik.³⁷ V sedmdesátých letech pak byly publikovány studie, které se zabývaly kriminalizací černošské populace a vyvoláním morální paniky nad množstvím přepadení, pouličního násilí a městských nepokojů.³⁸ Od osmdesátých let přesunuli výzkumníci svůj badatelský zájem směrem k „novému rasismu“³⁹ a mediální prezentaci xenofobií a zobecňujících zpráv.⁴⁰

Cílem mnohých mediálních výzkumů je odhalit chyby médií při prezentaci etnicity a rasy. Studie často poskytují důkazy o pod-reprezentaci a stereotypní charakterizaci, o ochuzených, jednodimenzionálních a někdy také silně rasistických obrazech etnických menšin v mainstreamových médiích. „*Marginalizované skupiny - a mezi nimi také etnické minority - nikdy nebudou vybrány jako hodné pozornosti médií, dokud neudělají či neřeknou něco, co se bude hodit k podpoře jejich stereotypu.*“ (Hartley, 2000, s. 75). Novináři podle Van Dijka (2000) obecně preferují události, které zdůrazňují špatné jednání příslušníků minorit a správné počínání majority, a mají tendenci ignorovat strukturální nerovnosti. Při zpravodajské prezentaci etnických menšin se pak soustředí zejména na negativní a problematicky orientovaná témata typu nelegální imigrace, sociální problémy, odlišné kulturní charakteristiky, deviantní chování, hrozby či integrační konflikty. Také některá potenciálně neutrální témata podle něj později směřují do negativní dimenze, čímž nabízejí majoritním čtenářům možnost polarizované identifikace ve smyslu oni vs. my. Minority bývají podle Van Dijka (2000) médii často zobrazovány v pasivní roli, je zdůrazňován kontrast mezi nedostatkem jejich vlastní iniciativy a potřebou majoritní pomoci. Takovéto negativní a stereotypní obrazy prezentované

³⁷ Butterworth, Eric. *The 1962 Smallpox Outbreak and the British Press*. In: *Race & Class VII*, London: British Press, 1966, s. 347-364

³⁸ Stuart Hall et al. *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*. London: Macmillan Press. 1978 238 s. ISBN 0333220617; Holland, Patricia. *The new cross fire and the popular press*. In: *Multi-racial Education* 9(3), London: British Press, s. 61-80

³⁹ Tento fenomén podle Van Dijka (2000) reflektuje současné nové formy rasismu, které se na rozdíl od jeho starších (násilných) podob projevují symbolicky a bývají explicitně vyjádřeny v rámci veřejného diskurzu a každodenní komunikace.

⁴⁰ Murray, Nancy. *Anti-racists and Other Demons: the Press and Ideology in Thatcher's Britain*, In: *Race & Class* 27(3), London: British Press, 1986, s. 1-19; Twitchin, John. *Black and White Media show Book: Handbook for the study of Racism and Television*. London: Trentham Books, 1988, 230 s. ISBN 0948080094

v médiích pak podle DeFleura a Everetta (1996) napomáhají majoritě udržovat minority v podřízeném postavení.

Způsob reprezentace etnických menšin ovlivňuje podle Cottleho (2000, s. 19), jak mnoho vnějších vlivů (např. státní regulační a mediální politika, globalizační obchodní trendy, vzrůstající komercialismus či technologický pokrok), tak vnitřní faktory zahrnující organizační hierarchii, institucionální konzervatismus, profesionální normy, postoje jednotlivých žurnalistů a očekávání publika. Zejména tržní tlaky způsobují snahu zpravodajských organizací zasáhnout maximální počet lidí, a proto upřednostňují zájmy majoritní střední třídy na úkor hlasů a názorů etnických minorit. Každodenní nejistota a tlaky zpravodajských uzávěrek pak vedou k vytvoření zpravodajských rutin a hodnot, které napomáhají selekci témat pokrývajících etnické menšiny. „V kontextu informování o etnických minoritách pak asi nepřekvapivě zprávy staví do popředí obrazy etnických minorit kvůli konfliktu, dramatu, kontroverznosti, násilí a deviaci.“ (Cottle, 2000, s. 21) V neposlední řadě má vliv na prezentaci etnik v masových médiích také národnostní skladba pracovníků. Zástupci etnických minorit bývají ve většinových médiích jako zaměstnanci silně podreprezentováni a nemají do médií přístup ani jako informační zdroje. Jejich názory nejsou podle Van Dijka (2000, s. 65) vyhledávány a jsou považovány za nespolehlivé či nedůvěryhodné. Pokud jsou mluvčí etnických komunit ve zpravodajství citováni, pak podle něj novináři vybírají zejména ty názorové zmínky, které odpovídají majoritním postojům. Minoritní skupiny tak nemají dostatek moci, aby mohly veřejně oponovat zaujatému zpravodajství.

Posun směrem k multikulturalismu

Média podle Cottleho (2000, s. 10) hrají zásadní roli při veřejné reprezentaci nerovných sociálních vztahů a stojí na klíčové straně hry o kulturní moc. Na druhé straně však také potvrzují sociální a kulturní diverzitu a mohou poskytovat prostor pro změnu předepsaných identit a zájmů. „*Mediální reprezentace rasy jsou produktem sociálních a diskursivních procesů mediovaných skrze zavedené kulturní formy, avšak nejsou předem rozhodnutou záležitostí a určitě nejsou nenapadnutelná či nezměnitelná.*“ (Cottle, 2000, s. 10).

V současnosti se americký a britský výzkum začal soustřeďovat také na změny v mediální prezentaci etnických minorit po rozšíření antirasistických a asimilačních politik.⁴¹ Mediální terén se totiž podle Cottleho (Cottle, 2000, s. 10) v dnešní době přizpůsobuje myšlenkám multikulturalismu. Také Campbell (1995, s. 21) hovoří o tom, že od devadesátých

⁴¹ Např. Bourne, Stehen. *Black in the British Frame. Leicester: Leicester Universit, 1998. 272 s. ISBN 978-0826478986* ; Wilson, Clint C, Gutierrez, Felix. *Race, Multiculturalism, and the Media: From Mass to Class Communication. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1995, 458 s. ISBN: 0803946295*

let se média snaží etnické menšiny zasadit do rámce asimilačního přijetí, které zdůrazňuje harmonii a otevřenou společnost. Cottleho výzkum britských regionálních televizních programů prokázal stávající tendenci médií zobrazovat etnické menšiny úmyslným „multikulturním“ způsobem a to skrze prezentaci kulturních festivalů, úspěchů jednotlivců,⁴² pozitivních příběhů či zdůrazňováním jejich exotiky. Tyto obrazy jsou pak přebírány s ohledem na zavedené mediální konvence zpravodajského žánru a hraničí až s populistickým hledáním pozitivních příběhů a oslavných stránek. Navzdory nejlepšímu úmyslu pak podle něj takovéto „multikulturní“ reprezentace mohou sloužit k posilování vnímání etnických minorit jako „těch druhých“ nebo „těch sociálně zvyhodněných“ a mohou odklánět pozornost od přetrvávajících nerovností a rozdílných mocí.

Reprezentace a konstruování sociální reality

Realita je podle Bergera a Luckmanna (1999) vytvářena sociálně. Ve svém pojednání o sociologii vědění autoři analyzují procesy, kterými k tomuto fenoménu dochází. „Každodenní život se jeví jako realita, kterou lidé nějak vykládají a jež má pro ně subjektivní význam jako určitý logicky soudržný svět.“ (Berger, Luckmann 1999, s. 25) Tento svět má původ v myšlenkách a činnostech členů společnosti a je právě těmito myšlenkami a činnostmi jako reálný udržován. Ukotvení v každodenní realitě je pak podle autorů zajištěno jazykem, který poskytuje nezbytné prostředky pro objektivizaci reality a stvrzuje existenci řádu. Symbolický jazyk je tedy základním stavebním prvkem reality každodenního života a běžného vnímání této reality. Prostřednictvím jazyka lidé uchopují objekty světa a chápou vztahy mezi nimi.

Jazyk lze tedy vnímat jako určité privilegované médium, které užívají členové společnosti jako reprezentační systém ke konstrukci významů konkrétních objektů reality. V rámci procesu reprezentace pak podle Halla (1997, s. 38) jedinci spojují všechny věci, lidi a události, skutečné i fiktivní, s mentálními koncepty zformovanými ve vlastních myšlenkách. Význam je tudíž závislý na vztazích mezi objekty reality a jejich mentálními reprezentacemi. Podle Halla (1997, s. 38) každý člověk interpretuje svět individuálním a unikátním způsobem, avšak v rámci každé osobní a sociální interakce dochází ke směně a sdílení významů. Díky vzájemné komunikaci nakonec lidé chápou realitu podobně, participují na kultuře významů a konstruují svůj sociální svět.

Výše uvedení zastánci konstruktivistického přístupu tvrdí, že představy jedinců o sociální realitě jsou záležitostí společensky produkovanou a distribuovanou skrze určité sociální

⁴² Příkladem je prezentace černochů jako úspěšných bavičů či atletů.

zdroje poznání. V moderní společnosti se na konstruování sociální reality začala významnou měrou podílet právě masová média. Významy, které každý člověk spojuje s různými slovy, jsou podle DeFleura a Dennise (1996, s. 58) podstatně ovlivněny způsoby masmediální prezentace obrazů, popisů a interpretací aspektů reality. Média v lidech dokáží ustavit významy pro nová slova, rozšířit význam známých slov či stabilizovat vztahy mezi určitými slovy a jejich významy na základě repetice standardizovaných propojení. Členové společnosti pak podle DeFleura a Dennise (1996, s. 58) často přebírají tyto mediální interpretace a prostřednictvím interpersonální komunikace je tvarují či zakotvují. Média tak hrají nepřímou, ale významnou dlouhodobou roli ve formování lidských myšlenek a jednání.

III. 2. Studie věnované reprezentaci národnostních menšin v mediálním diskursu

Petra Klvačová a Tomáš Bitrich (Jak se (ne) píše o cizincích)

Cílem tohoto výzkumu je ukázat, zda a v čem se bude lišit obraz cizinců, o nichž by se dalo předpokládat, že jsou více součástí české společnosti než právě uprchlíci.

Zdroj informací

Zdrojem informací o cizincích jsou samotné studované články z deníky MF Dnes, Lidové noviny, Právo, Blesk a týdeníku Respekt a Reflex, Pátek Lidových novin, Magazín MF Dnes a Magazín Práva.

Pro analýzu byli vybráni cizinci pocházející ze tří zemí: Vietnamu, Rumunska a Ukrajiny.

Důvodem tohoto výběru je jejich zájem o lidi pocházející ze zemí, jejichž situace bývá popisována jako ekonomicky, politicky či sociálně horší, než je situace České republiky: Vietnamci, Rumuni. Obvyklé představy o nich bývají spojovány s různými, poměrně charakteristickými činnostmi: vietnamští obchodníci, ukrajinští dělníci a rumunští žebráci či zloději.

Uspořádání výzkumu

1. Stručná charakteristika shromážděných novinových textů
 - a. název novin
 - b. datum
 - c. žánr diskursu (úvodník, zpráva, hlavní téma)
2. Statistiky: počty článků a počty cizinců
3. Tématická struktura článku o lidech pocházejících z Rumunska, Vietnamu a Ukrajiny
4. Analýza jednotlivých dílčích témat
 - a. škola

- b. označování: cizinci a Češi, my a oni
- c. povolení k pobytu
- d. zvláštní znamení : Ukrajinec
- e. čtyřicetiletý J. K. nebo Ukrajinec?
- f. škvírou mezi cizince

5. Závěr

Věra Malkova (Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования)

Cílem tohoto výzkumu je ukázat, jak kognitivní, sociální, historické, kulturní nebo politické kontexty, v nichž je používán jazyk a komunikace, narážejí na obsah, významy, struktury nebo strategie textů.

Zdroj informací

Zdrojem informací o etnických menšinách jsou články publikované v Rusku a republikách bývalého Sovětského svazu z let 1990 až 1993. Do studie byly zahrnuté následující noviny: *Moskovsky komsomolec*, *AIF*, *Nezavisimaja gazeta*.

Pro analýzu v tomto případě byli vybráni reprezentanti minorit pocházející z republik bývalého Sovětského svazu.

Uspořádání výzkumu:

1. Úvod
2. Tematická analýza článků
3. Analýza obsahů článků:
 - a. Analýza faktické informace, která je obsažena v člancích: život etnických skupin, jejich kultura, hospodářství, politika.
 - b. Analýza článků z pohledu „stereotypizace“ (vytvoření a rozšiřování etnických stereotypů)
 - c. Analýza článků z pohledu etnickou ideologie (Vytvoření etnických idejí, někdy podškrtaujících prospěch nebo škodu "nám" ze strany "jiných".)
 - d. Analýza článků z pohledu mytologie

- e. Analýza slovní zásoby článků (tolerantní nebo konfliktní slovní zásoba článků, včetně i v záhlaví.)
- 4. Analýza zobrazujících prostředků (fotografie, karikatury s etnickou tematikou)
- 5. Závěr

Stuart Hall (The spectacle of the “Other”)

Cílem této studie je ukázat prostřednictvím jakých obrazů a stereotypů se v populární kultuře a v masových médiích reprezentují minoritní skupiny.

Zdroj informací

Zdrojem informací o minoritách jsou samotné studované články (z novin „*The Sunday Times Magazine*“ za rok 1988, „*The Sunday Times 1988 Olympic Special*“), reklamní obrázky (*Bovril advertisement, Hantley and Palmer’s biscuit advertisement, Nineteenth – century advertisements for Pear’s soap atd.*), a filmy (*Still from Charlie McCarthy (1942), George Washington Slept Here (1947), Island in the Sun (1957), Looking for Langston (1989)*).

Pro analýzu v tomto případě byli vybráni reprezentanti americké černošské a přistěhovalecké minority.

Uspořádání výzkumu

1. Úvod
 - a. Hrdinové i ničemové (Lingvistická analýza mediálních obsahů článků).
 - b. Proč na rozdíl zaleží (binární opozice podle Derridy, deSaussura)
2. Racionalizace "jiných" (analýza reklamních obrázků)
 - a. Komodita rasismu (Impérium a svět domorodců)
 - b. Mezitím na plantacích
 - c. Význam rasových rozdílů
3. Stanovení rasových “rozdílů”: melodie zaznívá (analýza obrázků a obrazů)
 - a. Reprezentace, „rozdíly“ a moc
 - b. Moc a fantazie
 - c. Moc a odmítnutí
4. Kontextualizace reprezentací rasy (analýza filmů)
 - a. Obrácené stereotypy
 - b. Pozitivní a negativní image
 - c. Přes prizma reprezentací

5. Závěr

B. Berelson, Patricie J. Salterová (Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction)

Cílem tohoto výzkumu je určit a popsat diferenciální povahu reprezentace minoritních skupin ve fiktivních příbězích publikovaných v populárních časopisech.

Zdroj informací

Zdrojem informací o minoritách jsou příběhy (198 fiktivních příběhů) publikované v nejpopulárnějších časopisech z let 1937 a 1943. Do studie byly zahrnuté následující časopisy: „*Saturday Evening Post*“, „*American*“, „*Cosmopolitan*“, „*Woman's Home Companion*“, „*Ladies' Home Journal*“, „*True Story*“, „*True Confessions*“.

Pro analýzu v tomto případě byli vybráni reprezentanti americké černošské a přistěhovalecké minority (černošská minorita, Židé, Mexičané, Italové, Japonci, Irové).

Uspořádání výzkumu

1. Úvod
 - a. Předsudky vůči národnostním menšinám
 - b. Cíl, vzorek, předmět
2. Příběhy
 - a. Distribuce postav
 - b. Vzhled postav
 - c. Status postav
 - d. Cíle postav
3. Závěr: implicitně “ANO” a explicitně “NE”

III. 3. Srovnání metodologických postupů

Výzkumné cíle jednotlivých autorů

Berelson a Salterová ve své práci *Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction*, Hall v *The Spectacle of the “Other”* a V. K. Malková v *Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования*, analyzovali mediální reprezentace různých etnických skupin v tištěných médiích svých států,

v tom se shodují. Avšak, Berelson a Salterová, se zabývali analýzou obrazu etnických menšin, S. Hall se obrátil na rasovu specifiku v reprezentaci.

Na rozdíl od autorů uvedených výše Klvačová a Bitrich provedli svůj vlastní výzkum týkající se reprezentace cizinců.

Terminologické a pojmové rozdíly

Menšina - skupina, která se od „většiny“ liší nejen počtem, nýbrž především svými kvalitativními charakteristikami: je zajisté „menší“, ale především je znevýhodněna.

Etnikum (etnická skupina) - Pojem etnikum se užívá k členění lidstva na skupiny pomocí kulturně vyjádřených totožností a odlišností jejích členů. „Etnikum“ či etnická skupina od 70. let 20.st. nahrazuje termín „kmen“. Etnicitu lze určovat podle zjevných komponentů (jazyk, rasa, kultura, soc. struktura) a komponentů subjektivních (etnická identita).

Rasa - původně zoologický a botanický termín rasa byl převzat pro popis a třídění lidského druhu. Pojem rasa se v jeho původním, biologickém významu míní velká skupina lidí, kteří vykazují charakteristické vrozené, geneticky předávané znaky.

Cizinec - je vždycky někdo, kdo se liší. Liší se v různé míře a v různých směrech. Cizinec má v dokladech napsanou jinou zemi původu, může se jinak oblékat, může jinak vypadat. Může také jinak jednat. To co dělá, může být jiné, než co dělají domorodci.

V užívání této terminologie nejsou mez autory rozdíly.

Vymezování předmětu výzkumu

Všechny autory sblíží to, že používali pro svou práci společný objekt analýzy - tištěná média. S. Hall ve své práci použil pro výzkum mediálního diskursu nejen tištěná média, ale i analýzu fotografií a filmů (elektronická média).

Metodologie zpracování

Autoři používají kvantitativní i kvalitativní metody, konkrétně se zabývají obsahovou, textovou a sémiotickou analýzou mediálních sdělení, ale existují rozdíly mezi procedurami realizace daných výzkumů.

Shody mezi metodami analýzy

I. Analýza obsahů článků

1. Analýza mediálních obsahů z pohledu mytologie a etnické stereotypizaci byla použita S. Hallem a V. K. Malkovou.

2. Analýza mediálních obsahů z pohledu majoritní ideologie - S. Hallem, V. K. Malkovou a B. Berelsonem, P. J. Salterovou.
3. Tematická a žánrová analýza článků - S. Hallem, V. K. Malkovou a B. Berelsonem, P. J. Salterovou.
4. Analýza faktické informace, která je obsažena v člancích, život etnických skupin, jejich kultura, hospodářství, politika - V. K. Malkovou a B. Berelsonem, P. J. Salterovou.

II. Frekvence objevování se různých skupin

1. Statistická šetření: počty článků a počty cizinců (představitelé různých etnických skupin).

Daná metoda byla použita P. Klvačovou, T. Bitrichem, B. Berelsonem, P. J. Salterovou.

III. Analýza sémiotických znakových prostředků

1. Fotografie, karikatury s etnickou tematikou byly použity S. Hallem a V. K. Malkovou. Oba autoři prováděli analýzu zobrazujících prostředků v souvisí s textem článku.

Metodologické rozdíly v analytické proceduře

Každý z autorů měl také svou položku v metodologii, která se neshodovala ani s jednou metodou zpracovanou jiným autorem:

I. P. Klvačová, T. Bitrich: Jak se (ne)píše o cizincích

1. Analýza komunikačních strategií při prezentování a interpretaci problémů.

II. K. Malkova (Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования.)

1. Analýza článků podle rubrik
2. Analýza slovní zásoby článků (tolerantní, nebo konfliktní slovní zásoba titulků, perexu i celých článků).

III. Stuart Hall (The spectacle of the "Other")

1. Lingvistická analýza mediálních obsahů (binární opozice podle Derridy, deSaussura).
2. Analýza mediálních obsahů ve spojení s historickým kontextem.
3. Analýza mediálních obsahů ve spojení s kulturním kontextem.

IV. B. Berelson, P. J. Salterová (Majority and Minority Americans: An analysis of magazine fiction)

1. Rozbor charakterů klíčových postav s použitím 8 charakteristik: role v příběhu (významnější, méně-významná, menší; hrdina, hrdinka, darebák); pohlaví, postavení pozice (zaměstnání, ekonomická postavení, úroveň vzdělání), sociální původ

(národnost, původ, náboženství), charakterové vlastnosti, cíle nebo hodnoty, “plus-minus” pozice (schválení, nebo nesouhlas charakteru: soucit-nepřátelství, příjemnost-nepříjemnost, atd.), souhrnná identifikace etnických skupin (používání obou - explicitních a zahrnutých ukazovatelů).

Způsob prezentace výsledků

I. P. Klvačová, T. Bitrich: Jak se (ne)píše o cizincích

1. Tabulky
2. Popis

V.K. Malkova (Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования.)

1. Tabulky
2. Popis
3. Kritika

Stuartem Hall (The spectacle of the “Other”)

1. Popis
2. Kritika
3. Výklad
4. Tabulky

B. Berelson, P.J. Salterová (Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction)

1. Tabulky
2. Grafy
3. Popis
4. Kritika
5. Výklad

Závěr je zřejmý: je možné komparovat mediální analýzy, které byly realizované Petrou Klvačovou, Tomášem Bitrichem: Jak se (ne)píše o cizincích, V. K. Malkovou: Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования, Stuartem Hall (The spectacle of the “Other”), B. Berelson, P. J. Salterová (Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction), pokud jde o mediální prezentaci etnických skupin, včetně i etnických menšin, protože v každé etapě analýzy výrazně převažují shody nad rozdíly, a to tak, že v obligatorních rysech je shoda téměř stoprocentní.

Není možné komparovat mediální analýzy, pokud jde o prezentaci rasy, to je charakteristický problém pro Spojené státy a státy západní Evropy, ale ani v České republice (Petra Klvačová, Tomáš Bitrich), ani v Kyrgyzstánu (V. K. Malková) tento problém není aktuální.

B. Výzkumný oddíl

I. Reprezentace národnostních menšin v mediálním diskursu České republiky a Kyrgyzstánu

I.1. Úvod

Pro zjištění zvláštnosti, které jsou charakteristické pro reprezentaci národnostních menšin v mediálním diskursu České republiky a Kyrgyzstánu v devadesátých letech 20. století., byl tento výzkum realizován pomocí kvalitativní a kvantitativní analýzy.

První část výzkumu byla uskutečněna pomocí obsahové analýzy (kvalitativní a kvantitativní) souborů textů (materiály) z tištěných masmédií. Autorka této práce si rozhodla ohodnotit články (z let 1990 - 1999) publikované v následujících novinách :

1. Hospodářské noviny :: Literaturnyj Kyrgyzstán (reprezentanty seriózního tisku)
2. Právo :: Slovo Kyrgyzstánu (reprezentanty levicového tisku)
3. Lidové noviny :: Večerním Biškek (reprezentanty pravicového tisku)
4. Blesk :: Komsomolskaja Pravda (reprezentanty bulvárního tisku)

Jako základ obsahové analýzy posloužila následující kritéria, která již byla definovaná a použita takovými výzkumníci jako: Petra Klvačová, Tomášem Bitrich, Věra Malková, Stuart Hall, Bernard Berelson, Patricia J. Salterová⁴³:

- I. *Frekvence objevování se různých skupin (statistická šetření: počty článků a počty cizinců (představitelé různých etnických skupin))*
- II. *Tematická a žánrová analýza článků*
- III. *Analýza článků podle rubrik*
- IV. *Analýza faktické informace, která je obsažena v člancích (život etnických skupin, jejich kultura, hospodářství, politika)*

Srovnávací meta-analýza, že výše popsané kritéria jsou obligatorní pro zmíněné (viz kap. *Srovnání výzkumů věnovaných mediálním prezentacím národnostních menšin*) analýzy reprezentací minoritních skupin v tištěných médiích. Proto se autorka rozhodla realizovat vlastní výzkum za použití těchto výzkumných metod (metodologických postupů).

Druhá část výzkumu byla realizována pomocí hloubkových rozhovorů na zvolené téma (menšiny), které byly vedeny s představiteli médií, politiky a vědy z České republiky a Kyrgyzstánu. Soubor otázek byl vypracován na základě poznatků z teoretické části této práce a z obsahového hodnocení souborů novinových článků věnovaných národnostní problematice.

⁴³ Ve svých metodologických postupech autorka vychází z rysů zajišťujících obligatorní jádro metodologií vypracovaných Klvačovou, Bitrichem, Malkovou, Hallem, Berelsonem a Salterovou (viz kap. III. 2.).

Analýza informací získaných v důsledku obsahové analýzy a hloukových rozhovorů dovolila autorce dané práce vytvořit kontrastivní obraz dvou vzdálených mediálních diskursů, které prošly podobným historickým vývojem od výchozího typu mediálního diskursu přes směřování k novému typu, který mění reprezentaci národnostních menšin, a prověřit naši hypotézu vlastním výzkumem.

I.2. Reprezentace národnostních menšin v mediálním diskursu České republiky (analýza obsahů článků)

Naše analýza je založená především na tzv. kvalitativní výzkumné strategii, což mimo jiné spočívá v tom, že jsme si předem neurčovali žádný seznam jevů, které bychom v textech článků hledali (jako například negativní a pozitivní souvislosti). Naopak, kategorizace obsahu článků, ale také jejich formy, struktury textu a dalších charakteristik vznikala postupně v průběhu analýzy. Soubor článků, o kterém hovoříme, jsme různým způsobem četli celý. U některých článků se naše čtení omezilo jen na titulky nebo na zhrnutí obsahu, některé vybrané články jsme podrobili detailní analýze. Při třídění článků jsme také využívali funkce automatického vyhledávání přes databáze „Anopress“ a Národní knihovny Kyrgyzstánu .

Zdrojem informací o národnostních menšinách jsou i samotné studované články, ačkoliv v této oblasti je analýza tisku spíše sekundární metodou (mnohem přínosnější by byl například etnografický výzkum). Přesto však můžeme z článků získat mnoho informací o jednotlivých skupinách, které by se daly využít jak pro další výzkum.

I.2.1. Charakteristika analyzovaných článků (Česká republika)

Náš výběr zahrnoval deníky „Blesk“, „Lidové noviny“, „Hospodářské noviny“ a „Právo“.

Věnovali jsme se článkům, které byly publikovány v období od 1990 do 1999. Za sledované roky vyšlo ve sledovaných tiskovinách 274 článků o menšinách (viz tabulka 1).

Tabulka 1: Články o menšinách ve sledovaných tiskovinách (Česká republika)

Lidové noviny	Právo	Hospodářské noviny	Blesk	Celkem
132	90	36	15	273

Přičemž větší počet článků o národnostních menšinách je v publikacích datovaných roky 1996, 1997, 1998, 1999 (viz tabulka 2).

Tabulka 2: Články o menšinách ve sledovaných tiskovinách podle roku (Česká republika)

Rok	Blesk	LN	HN	Právo	Celkem
1991	0	0	1	0	1
1992	1	2	0	1	4
1993	4	3	3	3	13
1994	3	9	0	7	19
1995	3	21	0	4	28
1996	1	27	9	32	69
1997	3	16	6	18	43
1998	0	28	11	7	46
1999	0	26	6	18	50
Celkem	15	132	36	90	273

Soubor článků, se kterým jsme pracovali, vznikl s pomocí automatického vyhledávání v elektronické databázi článků Anopress. Jádro analýzy tvoří články, ve kterých se vyskytují slova {Romové}, {Slováci} nebo {Němci} a další tvary odvozené od kořenů těchto slov jako {romská}, {romský} apod. Kromě toho jsme do výběru zařadili i články, obsahující některé obecnější výrazy jako jsou {menšina} nebo {minorita}.⁴⁴

Frekvence objevování se různých skupin

Statistická šetření (počty článků a počty cizinců) ukázaly, že i přesto, že slovenská menšina v 90. letech patřila k největším minoritám žijícím na území ČR, publikace o Slovácích činí jen 8,0 % z celkového počtu článků. Největší zastoupení v tisku mají německá a romská minoritní skupina, jež mají 3. a 4. pozici v tabulce, reprezentující počet zástupců národnostních menšin.

Překvapivé velký počet, vzhledem k celkovému počtu článků, reprezentují publikace o Židech (16 článků (5,8 %), i přesto, že počet reprezentantů židovské národnosti na území České republiky činil v 90. letech kolem 3 tisíc (viz tabulka 3).

Kromě toho nejsou reprezentované v českém tisku 90. let polská, maďarská, ukrajinská, ruská, rusínská, bulharská, rumunská, řecká, vietnamská a jiné národnosti, žijící na teritoriu ČR.

⁴⁴ Statistické údaje o počtu minoritních skupin v letech 1991 a 2001: Výsledky ČSÚ ze Sčítání lidu v roce 2001 [cit. 2009-05-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/home>>

Tabulka 3: Statistická šetření počty článků a počty cizinců (Česká republika)

Národnost	1991	2001	Celkový Počet článků	Celkový Počet článků (%)
Slovenská	314 877	193 190	22	8.0
Polská	59 383	51 968	3	1.1
Německá	48 556	39 106	85	31.1
Romská	32 903	11 746	87	31.9
Maďarská	19 932	14 672	10	3.6
Ukrajinská	8 220	22 112	2	0.7
Ruská	5 062	12 369	9	3.3
Židovská	4 562	2 962	16	5.8
Rusinská	1 926	1 106	0	0
Bulharská	3 448	4 363	0	0
Rumunská	1 034	1 238	0	0
Řecká	3 379	3 219	0	0
Vietnamská	441	17 462	5	1.8
Albánská	0	690	7	2.5
Chorvatská	0	1 585	0	0
Srbská	0	1 801	0	0

I.2.2. Tematická a žánrová⁴⁵ analýza článků (Česká republika)

Pokusíme se teď stručně ukázat nejviditelnější charakteristiky souboru článků, se kterým jsme pracovali. Za sledovaný rok vyšlo ve sledovaných tiskovinách 273 článků, ve kterých se vyskytoval jeden nebo více z řetězců znaků {Romové}, {Slováci} nebo {Němci}. Jejich nejvýraznější rys spočívá v tom, že většina z těchto článků je věnována politickým událostem. Kromě toho, ve velké části z výše uvedených článků se vyskytují slova, která jsou nějak spojená diskriminací, rasismem a antisemitismem (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Články o menšinách v českých tiskovinách (tematické okruhy):

Téma	Četnost	Procento
Politika (deklarace)	93	34.1
Diskriminace (rasismus, antisemitismus)	39	14.3
Legislativa (Právo)	29	10.6
Migrace	28	10.3
Dějiny	24	8.8
Sociální problematika	15	5.5
Školství (Vzdělání)	15	5.5
Kultura	14	5.1
Kriminalita	11	4.0
Náboženství	5	1.8
Celkem	273	100

Vysoký podíl článků se týká témat: „legislativa (právo)“, „migrace“, „dějiny“.

⁴⁵ Žánr je ustálený, opakující se typ nebo kategorie mediálních produktů vyznačujících se společenskými rysy (tematickými, kompozičními, formálními) jak je třeba zpráva (Burton, Jiráček, 2001, s. 260).

Výše uvedené skupiny článků odpovídají následujícím novinovým rubrikám (viz tabulka 5):

Tabulka 5: Články o menšinách v českých tiskovinách (podle rubriky):

Rubrika	Četnost	Procento
Diskuse	38	13.9
Názory	34	12.4
Titulní strana	22	8.0
Publicistika	21	7.7
Z domova	16	5.9
Politika	16	5.9
Zpravodaj	14	5.1
Orientace	7	2.6
Zahraničí	7	2.6
Kultura	7	2.6
Slovensko	7	2.6
Bezpečnost	6	2.2
Téma	5	1.8
Mezinárodní vztahy	5	1.8
Čtení na sobotu	5	1.8
Aktuální téma	4	1.5
Společnost	3	1.1
Události	3	1.1
Evropa	2	0.7
Problém	2	0.7
Poslední strana	2	0.7
Ze světa	2	0.7
Média a komunikace	1	0.4
Reportáž	1	0.4
Missing	43	15.7
Celkem	273	100

Předběžná analýza článků ukázala, že články o národnostních menšinách se vyskytují v různých rubrikách, ale počet článků, reprezentovaných v rubrikách „Diskuse“, a „Názory“, je viditelně větší.

Tématické rozdíly v reprezentaci minoritních skupin (Česká republika)

Jak již bylo naznačené výše, největší zastoupení v českých tiskovinách má romská minoritní skupina. Tato menšina je reprezentovaná v největším počtu tematických okruhů. Většina publikací se týká problémů diskriminace, sociálních problémů a vzdělání. Velký počet publikací o Rómech je věnován tématům migrace a legislativy.

Tematická rozmanitost článků o Němcích (druhé skupiny podle počtu publikací ve sledovaných v českých novinách) není tak velká. Většinu zpráv tvoří informace o politických událostech spojených s přijetím Česko-německé deklarace v letech 1994 -1996.

V 15 z nich se nacházejí informace o vyhnání sudetských Němců a o represích v poválečném období. Pro publikace o Němcích v kontextu dějin (20 publikací) je charakteristické, že v nich vyskytují informace o diskriminování sudetských Němců v minulosti.

V podobném kontextu je podaná informace i o Židech. V většině příběhů se hovoří o popravách Židů během druhé světové války.

Co se týká Slováků, články o této minoritě se především spojují s přijetím hranic a vízové povinnosti. V spojení s přijetím hranic píše se i o Polácích.

Maďaři jsou reprezentováni ve spojitosti s politickými událostmi na Slovensku „boj o práva“. V článcích jsou zveřejňovány názory představitelů této minority, žijící na teritoriu ČR, na výše uvedené problémy.

Informace Rusech, Ukrajincích jsou spojovány se zvyšujícím se počtem emigrantů z bývalého Sovětského svazu a s kriminálními činy.

Několik článků o Vietnamcích popisuje kriminální činy představitelů dané minority a také se o nich píše v kontextu diskriminace a problémů s nelegálním prováděním obchodních aktivit (viz tabulka 6).

Tabulka 6: Články o menšinách v českých tiskovinách (podle tématických okruhů):

Téma	Politika	Diskriminace	Legislativa	Migrace	Dějiny	Sociální problémy	Školství (Vzdělání)	Kultura	Kriminalita	Náboženství	Celkem
Albánci	1	0	0	6	0	0	0	0	0	0	7
Maďaři	7	2	1	0	0	0	0	0	0	0	10
Němci	50	7	10	1	14	1	0	2	0	0	85
Poláci	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	3
Romové	9	17	10	12	5	12	13	5	4	0	87
Rusové	0	3	0	5	0	0	0	0	1	0	9
Slováci	14	1	2	1	2	0	0	2	0	0	22
Ukrajinci	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2
Vietnamci	0	1	1	1	0	0	0	0	2	0	5
Židé	0	4	1	0	5	0	0	1	0	5	16
Jiní	12	4	2	2	0	0	2	3	2	0	27
Celkem	93	39	29	28	24	15	15	14	11	5	273

I.2.3. Konstruování mediálního obrazu menšiny v českém tisku⁴⁶

Reprezentace Romské národnostní menšiny

Největší zastoupení v českých tiskovinách má romská minoritní skupina (87 článků). Tato menšina je reprezentovaná v největším počtem tematických okruhů. Většina publikací se týká problémů diskriminace, sociálních problémů a vzdělání. Velký počet publikací o Rómech je věnován tématům migrace a legislativy. Jejich nejvýraznější rys spočívá v tom, že ve 59 z nich se vyskytují slova, která jsou nějak spojena s diskriminací a rasismem.

Diskriminace Romů

Poměrně velkou část souboru článků o Romech tvoří články, které se různým způsobem dotýkají diskriminace Romů. Jsou to především články, které nějakým způsobem hodnotí oficiální politické události (takové jako vydání vládní zprávy o romských komunitách, hodnocení Evropské komise o stavu romské minority atd.) Ve většině článků takového typu je romská menšina reprezentována jako utlačována minorita. Podívejme se na příklad: „*Za romský problém mohou i Češi. Vládní zpráva o Romech napadá společenské předsudky. Postoje české většiny hodnotí vládou přijatá zpráva v České republice nemilosrdně a kriticky (...). Podle Trojana vznikla u nás po roce 1989 atmosféra, která měla rysy xenofobie. Česká společnost je podle něj zatížená neporozuměním (...) Společnost nedokázala potlačit násilné rasistické akce.*“ (*Za romský problém mohou i Češi. Lidové noviny. 6. 11. 1997*)

O diskriminaci Romské minority se mluví také ve spojení s porušováním mezinárodní úmluvy ze strany České republiky: „*Česká republika porušují Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace, jak vyplývá ze zhruba třicetistránkového rozboru Anny Šabatové a Petra Uhla o dodržování práv národnostních menšin v ČR v letošní zprávě Českého helsinského výboru (ČHV).*“ (*Romy jsme přehlíželi. Hospodářské noviny. 24. 4. 1998*)

Články, ve kterých se žurnalisté snaží podívat na romský problém z jiného pohledu (bez snahy k sebekritice ze strany většiny), jsou v českém tisku 90. let velmi vzácné. Ale zkusme se podívat na takový příklad: „*Pod dojmem novinových článků, prohlášení politiků, vystoupení „profesionálních humanistů“ a mezinárodních organizací na ochranu lidských práv člověk snadno propadne představě, že Češi jsou bandou rasistů. Diskriminujeme černochoy, terorizujeme Vietnamce, utlačujeme Romy. Na národnostní a rasové menšiny jsme se zvykli dívat jako na oběť našeho rasismu (...). Když jsem připravoval analytický materiál o romském*

⁴⁶ V této části kapitoly je uvedena detailnější analýza novinových příspěvků věnovaných statistiky nejpočetnějším národnostním minoritám žijícím v České republice. Kromě toho, tyto skupiny jsou reprezentovány ve většině analyzovaných novinových článků.

rasismu, někteří kolegové novináři mi říkali: Nepiš o tom. Nikomu to nepomůže, vyvolá to nenávist k Romům a zbagatelizuje to „bílý“ rasismus, s nimž se u nás menšiny ve vzrůstající míře setkávají. Jenže ani následující řádky nevypovídají o Romech jako celku vůbec nic. Dokazují jen, že minorita může být za jistých okolností pro majoritu nebezpečná úplně stejně.“ (Romský rasismus. Lidové noviny. 12. 8. 1999).

Velkou skupinu článků, kterou je možno vztáhnout k tematickému okruhu „diskriminace Romů“ tvoří skupina příspěvků „Zed' v Matiční ulici“. Ve většině příspěvků se diskutuje o zákonnostech oddělení několika rodinných domů od sousedních domů, ve kterých bydlili převážně Romové.

„Zatímco děti v Matiční včera spontánně užívaly nově postavené pískoviště, skluzavky a houpačky, jejich rodiče tonuli v nervozitě: „Doslechli jsme se, že když nebudeme souhlasit s plotem, tak tady to hřiště zase zbourají,“ stěžuje si jedna z matek. Má pravdu. Alespoň podle stanoviska neštěmické radnice. „Celou výstavbu je nutně považovat za jeden celek tak, jak byla schválena“.... (V Matiční ulici se zatím staví dál. Lidové noviny. 2. 7. 1999)

Málokdy jsou publikovány články, ve kterých se žurnalista snaží v hodnocení situace vycházet z vlastního názoru:

„Aféry v Čechách se obvykle rozplizávají tak, až všude kolem z útrpnosti nevědí, kam s očima. Původně lokální problém soužití obyvatel čtyř rodinných domků s hlučnými a nepořádnými nájemníky obecního činžáku přerostl v mezinárodní událost. Kdosi přišel na nešťastný nápad oddělit domkáře od těch druhých zdí. Ke všemu ti druzí byli převážně Romové, občané jiných zvyklostí, kteří nemají v České společnosti na růžích ustláno.“ (Zed' jako symbol. Hospodářské noviny. 6. 10. 1999)

Další skupina článků, kterou je možné vztáhnout k tematickému okruhu „diskriminace Romů“, jsou informace o vystoupeních skinheadů proti Romům, případně o trestních činech vůči reprezentantům Romské národnosti. Jeden z příkladů článků, ve kterém se reprezentují vztahy mezi Romy a skinheady je „Případ Danihel a český postoj k rasismu“. Tady se také vyskytuje informace o nespravedlivém chování majority vůči příslušníkům romské komunity. Dokonce jsou kritizovány i české justiční orgány:

„Dne 24. září roku 1993 zahrnala skupina skinheadů v Písku čtyři Romy do řeky Otavy a jeden z nich, Tibor Danihel, utonul. Případ vyvolal značný zájem veřejnosti. 18 skinheadů bylo obžalováno z trestných činů násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, z podpory a propagace hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod občanů, z ublížení na zdraví a vydírání. Soudní jednání se však vleкло (...). Letos v únoru se došlo k tomu, že Nejvyšší soud vrátil kauzu k posouzení Krajskému soudu (KS) v Českých Budějovicích, aby ji znovu projednal tentokrát

jako vraždu ... Zamyslíme-li se nad smutnou kauzou, zjistíme, že zdaleka nejde „jen“ o posouzení zavrženíhodného jednání skinheadů, ale o jakýsi prubířský kámen české justice, orgánů činných v trestním řízení a policie...“ (Případ Danihel a český postoj k rasismu. Lidové noviny, 3. 7. 1997)

Diskriminace Romů v dějinném kontextu

Problém diskriminace Romské minority je představen také z historického hlediska. V tomto případě lze mluvit o dvou velkých skupinách článků: „Sterilizace romských žen v povalečných letech“ a „Utlačování Romů během druhé světové války“. Podnětem pro začátek diskuze o sterilizaci žen posloužil skandál ve Švédsku kvůli nucené sterilizaci. Podívejme se na několik příkladů k tomuto tématu: *„Nucená sterilizace se prováděla v řadě zemí. Původně švédský skandál kolem nucených sterilizací žen rozpoutal lavinu obvinění v Norsku, Finsku a Rakousku. Zhruba 2000 osob, mužů a žen, bylo v letech 1934 až 1976 nuceně sterilizováno v Norsku, kde ovšem tento fenomén nenabyl takového rozsahu jako ve Švédsku. V souvislosti s právě rozvířeným skandálem kolem případu nucených sterilizací ve Švédsku, (...) , to včera podle agentury AFP uvedlo ministerstvo zdravotnictví v Oslu.“ (Nucené sterilizace se prováděly v řadě zemí. Lidové noviny. 27. 8. 1997)*

„Pod hrozbou odebrání sociálních dávek a za finanční náhradu přistupovaly ženy na sterilizační zákrok vedle Švédska také v Norsku, Finsku, Rakousku a komunistickém Československu. V komunistickém Československu umožňovala sterilizace žen „v zájmu populace“ dokonce legislativa (...).“ (Nucená sterilizace se prováděla také v bývalém Československu. 27. 8. 1997 Lidové noviny)

Příkladem článku, reprezentující problém utlačování romské minority, je „Náš přístup k vepřínu v Letech u Písku“:

“Televizní žurnalisté (a po nich i český tisk) před několika dny oznámili, že proslulý vepřín v Letech u Písku nestojí přesně na místě bývalého koncentračního tábora pro Rómy a Sinty, nýbrž "v těsné blízkosti". Jistě nemůžeme nic namítat proti snaze novinářů o přesnost a proti úctě k faktům, zaráží ovšem, že se tato informace nesmyslně prezentuje jako senzační odhalení a interpretuje jako jakýsi průlom v diskusi, zda má být vepřín zrušen, nebo ne.

Neexistuje zákon, který by zakazoval postavit prasečák tam, kde trpěla a umírala spousta lidí, jejichž národ měl být podle tehdejší okupační moci zcela vyvražděn. Zdá - li se nám chov prasat na takovém místě nepatřičný, neřídíme se předepsanými pravidly, nýbrž citem a svědomím, tedy něčím těžko uchopitelným a vysvětlitelným.“ (Náš přístup k vepřínu v Letech u Písku. Lidové noviny 15. 2. 1999)

Romové a školství

Problém vzdělávání romských dětí je osvětlován z několika pohledů. Zaprvé „Potíže spojené se vzděláváním Romů“, zadruhé „Segregace v českém školství“, za třetí „Postoj učitelů vůči problému diskriminace romských dětí v českých školách“.

Jako příklad k prvnímu z uvedených výše témat („Vzdělávání romských dětí v českém školství“) použijme citaci z článku „Oddělená výchova nemůže problému romských dětí vyřešit“: *„Jistě s romskými dětmi jsou ve škole potíže a často se potřebují a hlavně si zaslouží zvláštní pomoc. Vzpírám se však umělým důvodům pro vydělování některých skupin občanů ze společenských škol (...). Jsem přesvědčená, že odděleně vedená výchova (...) propast mezi většinou a menšinou jen prohlubuje (...).“* (Oddělená výchova nemůže problém romských dětí vyřešit. Lidové noviny. 10. 3. 1998)

V mnohých případech se mluví o zrušení oddělené výchovy romských dětí.

O segregaci v českém školství se mluví především v dějinném kontextu, ale osvětluje se i současná situace. V článku „Rasová segregace v českém školství“ se Romové zase reprezentují jako utlačovaná menšina:

„V Československu 70. let běžel na plné obrátky systém základních a zvláštních škol. Oficiálně šlo o oddělení normální populace od dětí mentálně postižených, jak stanovila příslušná vyhláška ministerstva školství. Ve skutečnosti šlo však o něco úplně jiného, a to o rasovou segregaci. Naprostá většina Romů chodila do zvláštních škol a bílí Češi chodili do základních škol. Tento stav se dodnes nezměnil, nadále je české školství rasově segregované.“ (Rasová segregace v českém školství. Lidové noviny. 18. 2. 1998)

Jsou příspěvky, ve kterých se novináři pokoušejí popsat problém diskriminace romských dětí z pohledu vyučujících, ale takové články se vyskytují jen výjimečně:

„České školství diskriminuje Romy. Letitý problém, o němž se dosud jenom diskutovalo, dostal jasné kontury. Zástupci českých Romů vzali za svou zprávu Evropského centra pro práva Romů a hodlají si stěžovat u Ústavního soudu. Na listině žalovaných se ocitlo pět ostravských zvláštních škol (...). Představitelé školy v Karasově ulici mají ovšem hned dvojnásobný pocit křivdy. Jejich škola byla zřejmě vůbec první v republice, která začala se speciální předškolní přípravou dětí. „Osobně jsme tenkrát obcházeli rodiče dětí, které přípravu potřebovaly nejvíce,“ vzpomíná na své začátky dnešní ředitelka školy.“ (Učitelé z ostravské školy mají po žalobě Romů pocit křivdy. Lidové noviny. 24. 6. 1999)

Emigrace českých Romů do Anglie a Kanady

Velký počet publikací o Romech je věnován tématu emigrace reprezentantů romské minority do Anglie a Kanady. Diskutuje se v nich především o hrozbě znovuzavedení víz pro české občany.

Další publikace představují buď krátké zprávy s uvedením statistické informace o emigrantech z České republiky, nebo vyjádření k danému tématu:

„Anglie je zděšena přílivem stovek Romů. Třináctiletá Romka porodila minulý týden ve francouzském přístavu Calais a po několika dnech zmizela neznámo kam.

Do Britanie zatím táhli hlavně Romové ze Slovenska. Teprve v minulém týdnu zesílil příliv českých Romů. V Doveru požádalo o uplynulém víkendu o azyl 171 Romů, z toho 125 z ČR. “(Anglie je zděšena přílivem stovek Romů. Lidové noviny. 21. 10. 1997)

„Kanada znovu zavedla vízovou povinnost pro občany ČR. Kanada neměla jinou možnost než obnovit vízovou povinnost, tvrdí někteří experti. Jenom za letošní rok tam požádalo o azyl a status uprchlíka více než 1300 Čechů (...). Naprostá většina žadatelů jsou Romové, kteří tvrdí, že jsou v ČR vystaveni mnohostranné diskriminaci (...).“ (Ottawa se snaží zastavit romský exodus. 9. 10. 1997. Lidové noviny)

Jen výjimečně se publikují články, ve kterých se novináři pokoušejí komplexně zanalyzovat situaci spojenou s odstěhováním Romů do zahraničí. Podívejme se na jeden z takových příkladů: *„Romské hledání zaslíbené země za Atlantikem začalo jako televizní idylka. Ta by se mohla rychle změnit v řadu tragédií a kolosální mezinárodní ostudu. Největší chybou by bylo tvrdit, že žádný problém neexistuje a v ČR je vše v nejlepším pořádku. Romů máme nejméně 200 tisíc (...). Soužití s nimi často není jednoduché a rasisticky podbarvené postoje nemalé části populace nejsou jen ideové konstrukce (...). “(Jednoduchý recept neexistuje. Hospodářské noviny. 15. 8. 1997) .*

Sociální problém

Poslední velký tematický okruh, který reprezentuje Romskou minoritu, je „sociální problém“. V této souvislosti se mluví o tom, že je zapotřebí účasti vlády k vyřešení „romské otázky“: *„Romové patří v České republice do skupiny s nejnižší sociální úrovní, s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání a neúměrně vysokým podílem na trestně činnosti. Jejich podíl s ohledem na celkový počet v populaci se neustále zvyšuje. Odhaduje se, že u nás nyní žije asi dvě stě tisíc Romů. Obtížně se přizpůsobují majoritní společnosti, zejména nyní, kdy vysoké tempo společenských změn klade zvýšené nároky na jejich adaptabilitu.“ (Hlavní*

problémy na sociálním dně jsou vzdělanost, nezaměstnanost a bydlení. Hospodářské noviny. 11. 9. 1997)

„Romský problém je v České republice natolik zanedbaný, že jej již nedokáží vyřešit samotné obce, ale je nutné, aby jim pomohla vláda. Státní správa příliš mnoho neudělala pro zlepšení podmínek, v nichž žije romská menšina. Nezlepšily se vztahy mezi Romy a Neromy (...).“ (Pouze obce romskou otázkou nevyřeší. Hospodářské noviny. 29. 10. 1998).

Reprezentace německé menšiny

Tematická rozmanitost článků o Němcích (druhé skupiny podle počtů publikací ve sledovaných českých novinách) není tak velká, jak v případě reprezentace Romské minority. Většinu zpráv představují informace o politických událostech spojených s přijetím Česko-německé deklarace (64 článků). V 14 z nich se informuje o vyhnání a represích sudetských Němců v poválečné období.

Sudetoněmecká otázka v politickém kontextu

Většina publikací reprezentuje sudetoněmecký problém v kontextu s politickými událostmi. Tyto články tvoří buď oficiální informace o přijetí česko-německé deklarace, nebo diskusi politiků o daném problému. Podívejme se na ukázkou takové publikace:

„Mluvčí sudetoněmeckého landsmanšaftu (SdL) dr. Franz Neubauer je důsledný a nemění své požadavky, jak to dokazuje i v článku pro Lidové noviny (27. 12. 1997) Sudetoněmecké vyrovnání je užitečné pro všechny. Tentokrát je shrnul do pouhých tří předpokladů. 1. Ve vyrovnání musí být zachovány zájmy obou stran, aby bylo politicky prosaditelné. Jenže Česká republika nemá důvod vyrovnávat se se skupinkou lidí, kteří se vydávají za představitele bývalých českých Němců, odsunutých po prohrané světové válce do vytoužené domoviny Heim ins Reich.“ (Tři staronové nepřijatelné předpoklady. Lidové noviny. 26. 1. 1998)

V publikacích tohoto typu je přijetí česko-německé deklarace představeno převážně z pozitivní stránky:

„Kritici česko-německé deklarace, kterou dnes v Praze opatří svými podpisy kancléř Helmut Kohl a premiér Václav Klaus, vytykají textu dokumentu mimo jiné to, že v některých bodech zůstává za formulacemi smlouvy podepsané v roce 1992 mezi SRN a tehdejší Českou a Slovenskou Federativní republikou. Autoři výroků, ve kterých je deklarace označována jako vágní, málo konkrétní a jednostranná, však vůbec nepochopili význam a smysl dokumentu a nakonec ani jeho právní dosah. Česko-německá deklarace není mezistátní smlouvou, nýbrž pouze slavnostním prohlášením vlád obou zemí, ke kterému se následně budou vyjadřovat

parlamenty v Praze a Bonnu. Je vyjádřením vůle příslušných vládních míst přispět k definitivnímu uzavření těch kapitol společné česko-německé minulosti, které zásadním způsobem přispěly k historickému rozchodu Čechů a sudetských Němců.“ (Deklarace není právním dokumentem. Lidové noviny. 21. 1. 1997)

Málokdy je možné setkat se s kritikou tohoto přijetí, nebo s komplexní analýzou tohoto politického kroku. Jako příklad kritiky použijeme citace z článku „Uplynulo sedm měsíců od česko-německé deklarace“ :

„Pokusím se tedy o to. Dne 21. ledna byla pány Kohlem a Klausem podepsána česko-německá deklarace, která je směřována hlavně do budoucnosti. Je v ní ale bod 7, který mluví o vyrovnání se s minulostí, a to zřízením Fondu budoucnosti a Diskusním fórem. Po více než sedmi měsících po podpisu bohužel není nic z toho realizováno. Úkolem Fondu budoucnosti je postarat se také o vyrovnání se s oběťmi nacionálního socialismu. K tomu je samozřejmě nutné fond zřídit. Tím bylo pověřeno Ministerstvo zahraničních věcí. Stanovy fondu musejí odpovídat našim zákonům, ale právě zákon o nadacích byl letos již dvakrát vrácen k přepracování.“ (Uplynulo sedm měsíců od česko-německé deklarace. Lidové noviny. 5. 9. 1997)

Odsunutí Němců ze Sudet v dějinném kontextu

O publikacích, ve kterých se popisuje odsun sudetských Němců, lze mluvit ve dvou rovinách: 1. „Němci jako utlačována minorita v povalečných letech“ (publikace tohoto typu převažují v mediálním diskursu první poloviny 90. let) 2. „Vyhnání Němců jako odpověď na zahájení druhé světové války“ (publikace tohoto typu převažují v mediálním diskursu druhé poloviny 90. let)

K prvnímu z označených výše typů je možné vztáhnout publikace “Odsun nelze hodnotit mimo kontext Postupimi:

„Deklarace se zabývá lidskou stránkou této kapitoly dějin - utrpením nevinných z řad odsunutých Němců, ale i morálním selháním jednotlivců na české straně, tj. zejména nehumánními činy spáchanými při odsunu, pro než není ospravedlnění (...).

Slova lítosti, jež v deklaraci vyslovuje česká strana nad utrpením a křivdami, které odsun způsobil nevinným lidem, byť jsou pro předmětné události používány výrazy jiné než ty, jež znají příslušné mezinárodní dokumenty, proto nelze zaměňovat s právní kvalifikací odsunu, tedy s otázkou jeho legitimacy (...).

Z hlediska budoucnosti česko-německých vztahu je významné, že vlády „se shodují v tom, že spáchané křivdy náleží minulosti.“ (Odsun nelze hodnotit mimo kontext Postupimi. Právo. 16. 12. 1996)

K druhému z označených výše typů je možné vztáhnout publikace „Vyhánění Němců a Albánců lze srovnávat“

„V době, kdy Němci srovnávají své poválečné vyhnání se současnou etnickou čistkou v Kosovu, vede snaha udržet stabilitu ve vztahu k nim ke zvláštním efektům. Tak například polský politik Tadeusz Mazowiecki zopakoval zdůvodnění, proč nelze etnickou čistku po druhé světové válce připodobňovat k etnické čistce v Kosovu. "Vždy zdůrazňuji zásadní rozdíl mezi aktuální situací na Balkánu a událostmi po druhé světové válce. Na Balkáně jsou etnické čistky politickým cílem, zatímco vystěhování Němců z Polska a Československa po druhé světové válce bylo důsledkem Němci rozpoutané války."(Vyhánění Němců a Albánců lze srovnávat. Lidové noviny. 11. 6. 1999)

Přesto i v publikacích konce 90. let se dost často objevují komentáře zástupců názorů, že Němci byli především utlačovanou minoritou v poválečné době:

„Současnou polemiku o poválečném vyhnání sudetských Němců zahájil Václav Houžvička tvrzením, že vyhnání nelze srovnávat s etnickou čistkou v Kosovu. Na mé námitky odpověděl obhajobou oprávněnosti vyhnání samého, přičemž se domnívá, že spor má zásadnější charakter. S tím i já souhlasím. Události, "jež osudově ovlivnily novodobý vývoj vztahu Čechů a Němců v českých zemích" (Houžvička), mají totiž vážné důsledky i pro dnešek. Již celé desetiletí se česká politika opíjí přeludem, že to, co po válce zorganizovala Národní fronta včetně značného revolučního násilnictví (kolektivní msty, "znárodnění", "odsunu" atd.), byla ideální svoboda. Tvrdí, že kdyby se této tradice zřekla, stalo by se něco strašného. Jistě, za nacionalismus a optiku kolektivních vin by musela vymyslet koncept české státnosti odpovídající situaci v dnešní integrující se Evropě.“ (Etnická čistka jakožto etnická čistka. Lidové noviny. 12. 8. 1999)

Část článků vyprávějících o osudu sudetských Němců v minulosti tvoří kroniky. V takových publikacích historici vyjadřují svůj názor na události minulosti:

„Historik Ladislav Řezníček podnikl pokus o revizi většiny dosavadních poznatků o poválečném nuceném vysídlení německého obyvatelstva z ČSR. V článku nazvaném Velmoci naléhaly na urychlený odsun tvrdí s odvoláním na dosud neznámé, anonymní (a tudíž neověřitelné) "zpravodajské materiály vlád různých států", že prý "zejména USA" měly eminentní zájem na urychlení odsunu, čímž údajně chtěly "také dosáhnout cíle při řešení politické a ekonomické situace v Německu, v ČSR a v SSSR". Je to tvrzení vskutku objevené. Jak ve Velké Británii, tak ve Spojených státech následovalo záhy po Postupimi tolik nekonečných veřejných diskusí, že roku 1949 americký Kongres uznal za nutné ustavit zvláštní vyšetřovací komisi a definitivně prověřit, zda americká místa nenesou spoluvinu na etnických čistkách v zemích pod sovětskou nadvládou.“(Originální pokus o revizi dějin. Lidové noviny. 12. 8. 1999)

Slovenská národnostní minorita

Na rozdíl od publikací o romské a německé minoritě, většina textů, ve kterých se mluví o Slovácích, má charakter krátké, několikařádkové zprávy.

Publikace o této minoritě osvětlují oficiální politické události (přijetí hranic, vízová povinnost):

„Definitivní vytyčení česko-slovenské hranice, které bylo v uplynulých čtyřech letech předmětem urputných diskusí a politických bojů, schválila včera překvapivě hladce Poslanecká sněmovna. Po potvrzení Senátem a ratifikaci společné smlouvy prezidenty bude mít ČR konečně definovanou svoji východní hranici (...).

Stanislav Gross odůvodnil postoj strany slovy, že nelze ani jediného občana zbavit práva na domov. Vzhledem k nepřijetí ústavního zákona tak nemohla vstoupit v platnost ani mezistátní smlouva, která zakotvila změny v průběhu hranic. Mezi změnami vzbudil největší pozornost přesun obce Sidónie do ČR a osady U Sabotů na Slovensko. Obyvatele osady česká vláda odškodní: všichni v ní žijící čeští občané dostanou 400 tisíc korun (děti polovinu), ti, kdo se rozhodnou přestěhovat do ČR, pak 1,5 milionu.“ (Hranice se Slovenskem prošla hladce. Lidové noviny. 27. 2. 1997)

Diskuse v těchto článcích jsou především věnovány koaličním sporům v českém parlamentu:

„Zajištění podpory za této podmínky je krok vsřičný a státotvorný,“ komentoval výsledek místopředseda ČSSD Václav Grulich a vyjádřil naději, že "vláda udělá vše pro to, aby v občanech nezůstal pocit křivdy, zapomenutí a odstrčení". Z 57 přítomných poslanců ČSSD nakonec zákon podpořilo 42. Koaliční hlasy získal návrh bez výjimky, proti byly naopak obě extrémistické strany. Republikáni se navíc ještě včera pokusili celý materiál vrátit zpět do jednání výborů. Zákon ale výraznou převahou hlasy 141 poslanců prošel, stejně jako Grulichovo usnesení, které naopak podpořila celá koalice.“ (Hranice se Slovenskem prošla hladce. Lidové noviny. 27. 2. 1997).

Publikace, které se bezprostředně týkají Slováků žijících v Česku, se vyskytují velmi řídko. Jeden z takových příkladů je článek „Zvýhodnění Slováků by mohlo vést k tragédii“, ve kterém se mluví o možnosti zastoupení Slováků v českém parlamentu:

„Za naprosto nepřijatelné považuje ministr bez portfeje Pavel Bratinka (ODA) úvahy o zvláštním zastoupení slovenské menšiny v českém parlamentu. Předseda Matice slovenské Jozef Markuš tento týden během své návštěvy Prahy řekl, že by zde zástupci českých Slováků mohli vytvořit poradní orgán, jenž by nebyl ve volbách volen, nebo by měli předem rezervován určitý počet poslaneckých křesel. V této souvislosti Markuš zmínil zákon platící v Rumunsku, který zá

stupcům menšin zaručuje specifické postavení v zákonodárném sboru. "Takovýto krok je cestou k Bosně a Hercegovině, protože vytváří z etnických menšin politicky privilegované skupiny..." (Zvýhodnění Slováků by mohlo vést ktragedii Lidové noviny. 10.10.1997).

I.3. Reprezentace národnostních menšin v mediálním diskursu Kyrgyzstánu (analýza obsahů článků)

I.3.1. Charakteristika analyzovaných článků (Kyrgyzstán)

Náš výběr zahrnoval deníky „Večernij Biškek“, „Slovo Kyrgyzstána“, „Komsomolskaja Pravda“, a týdeník „Literaturnyj Kyrgyzstan“.

Věnovali jsme se článkům, které byly publikovány v období od 1990 do 1999. Za sledované roky vyšlo ve sledovaných tiskovinách 112 článků o menšinách (viz tabulka 7).

Tabulka 7: Články o menšinách ve sledovaných tiskovinách (Kyrgyzstán)

Slovo Kyrgyzstána	Večernij Biškek	Literaturnyj Kyrgyzstán	Komsomolskaja pravda	Celkem
56	45	9	2	112

Přičemž větší počet článků o národnostních menšinách byl opublikován v letech 1994, 1992, 1995, 1997 (viz tabulka 8).

Tabulka 8: Statistická šetření: počty článků a počty cizinců (Kyrgyzstán)

Rok	Slovo Kyrgyzstana	Večernij Biskek	Literaturnyj Kyrgyzstan	Komsomolskaja pravda	Celkem
1991	1	0	1	0	2
1992	4	2	8	0	14
1993	4	1	0	2	7
1994	9	7	0	0	16
1995	13	9	0	0	22
1996	2	5	0	0	7
1997	12	11	0	0	23
1998	5	6	0	0	11
1999	6	4	0	0	10
Celkem	56	45	9	2	112

Soubor článků, se kterým jsme pracovali, vznikl s pomocí automatického vyhledávání v elektronické databázi článků Národní knihovny Kyrgyzstánu. Jádrem analýzy tvoří články, ve kterých se vyskytují slova {Rusové}, {Němci} nebo {Uzbeci} a další tvary odvozené od kořenů těchto slov jako {ruská}, {ruský} apod. Kromě toho jsme do výběru zařadili i články, obsahující některé obecnější výrazy jako jsou {menšina} nebo {minorita}.

Frekvence objevování se různých skupin (Kyrgyzstán)

Statistická šetření: počty článků a počty cizinců ukázaly, že největší zastoupení v kyrgyzském tisku mají ruská a německá a minoritní skupina, zastávající 1. (2.) a 4. pozici v tabulce reprezentující počet zástupců národnostních menšin.

Uzbecká minorita, i přesto, že na konci 90. let patřila k největším minoritám žijícím na území Kyrgyzstánu, je reprezentována jen v 7,1% příspěvků z celkového počtu článků.

Kromě toho dunganská, tádžická, korejská, estonská, litevská a jiné národnosti, žijící na teritoriu KR, nejsou reprezentované v kyrgyzském tisku 90. let (ve sledovaných tiskovinách).

Jiné minority (Karačaevci, Čičané (Dungaňané), Bělorusové) jsou prezentovány jenom v malém počtu článků (1- 4 články) (viz tabulka 9).

Tabulka 9: Statistická šetření: počty článků a počty cizinců (Kyrgyzstán)

Národnost	1989	2001	Celkový Počet článků	Celkový Počet článků (%)
Ruská	917000	485686	38	33.9
Uzbecká	550000	736186	8	7.1
Ukrajinská	108000	30133	0	0
Německá	101000	12325	21	18.7
Tatarská	73000	37223	7	6.2
Kazašská	37000	40171	2	1.8
Dunganská	37000	58790	0	0
Ujgurská	37000	50200	3	2.7
Tadžická	34000	46795	0	0
Azerbanžanská	16000	2541	3	2.7
Turecká, Kurdská	35000	35654	2	1.8
Korejská	18000	18669	0	0
Běloruská	9000	2054	3	2.7
Židovská	6000	706	3	2.7
Estonská	2056	1043	0	0
Litevská	3400	207	0	0

I.3.2. Tematická a žánrová analýza článků (Kyrgyzstán)

Pokusíme se teď stručně ukázat nejviditelnější charakteristiky souboru článků, se kterým jsme pracovali. Za sledované roky vyšlo ve sledovaných tiskovinách 112 článků, ve kterých se vyskytoval jeden nebo více z řetězců znaků {Rusové}, {Němci}, {Uzbeci} atd.. Vysoký podíl článků se týká témat „politika“, „migrace“, „dějiny“, „kultura“ (viz tabulka 10)

Tabulka 10: Články o menšinách v kyrgyzských tiskovinách (tématické okruhy):

Téma	Četnost	Procento
Politika	22	19.6
Diskriminace	16	14.3
Legislativa	6	5.4
Migrace	22	19.6
Sociální problém	6	5.3
Dějiny	15	13.4
Školství	1	0.9
Kultura	16	14.3
Náboženství	1	0.9
Ekonomika	3	2.7
Jazykový problém	4	3.6
Cekem	112	100.0

V překvapivě vysokém podílu článků ve (14,3 %) , stejně jako v kyrgyzském tisku, se vyskytují slova, která jsou nějak spojená s diskriminací, rasismem a antisemitismem (viz tabulka 10).

Výše označené skupiny článků odpovídají následujícím novinovým rubrikám:

Tabulka 11: Články o menšinách v kyrgyzských tiskovinách (podle rubriky):

Rubrika	Četnost	Procento
Názory	23	20.5
Diskuse	21	18.7
Události	18	16.1
Aktuální téma	13	11.6
Čtení na sobotu	10	8.9
Národnostní menšiny	8	7.1
Život diaspor	8	7.1
Vzpomínka	4	3.6
Školství	2	1.8
Titulní strana	2	1.8
Sociologie	1	.9
Skandál	1	.9
Na vlastní oči	1	.9
Celkem	112	100.0

Analýza článků ukázala, že články o národnostních menšinách se vyskytují v různých rubrikách, ale počet článků reprezentovaných v rubrikách „Názory“, „Události“ a „Diskuse“ je viditelně větší (což je dost podobné rozložení článků podle rubrik v českých tiskovinách).

Tematické rozdíly v reprezentaci minoritních skupin

Jak již bylo řečeno výše, největší zastoupení v kyrgyzských vybraných tiskovinách má ruská minoritní skupina. Tato menšina je reprezentována v největším počtu tematických

okruhů. Většina publikací se týká politiky, diskriminace. Velký počet publikací o Rusech je věnován tématům migrace a jazykovému problému (přijetí nového zákona o státním jazyku).

Tématická rozmanitost článků o Němcích (druhé skupiny podle počtu publikací ve sledovaných v kyrgyzských novinách) není tak velká. Většinu sdělení tvoří informace o migraci. Několik článků je věnováno dějinám (období po druhé světové válce), represím vůči Němcům v tomto období. V podobném kontextu je také podána informace o Židech.

Co se týká Karačajevců a Azerbanžánců, texty o těchto minoritách jsou především spojené s diskriminací a dějinami.

Minority kazašská, běloruská, uzbecká a korejská jsou reprezentovány ve spojení s politickými a kulturními událostmi.

Minority kurdská, turecká, uzbecká a korejská se také uvádějí ve spojení se sociálními problémy (sociální nezabezpečení, špatné životní podmínky atd.) diskriminací a legislativou (viz tabulka 12).

Tabulka 12: Články o menšinách v kyrgyzských tiskovinách (podle tematických okruhů):

Minority	Politika	Diskriminace	Legislativa	Migrace	Sociální problém	Dějiny	Školství	Kultura	Náboženství	Ekonomika	Jazykový problém	Celkem
Azerbanžanská	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	3
Běloruská	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	3
Ujgurská	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Karačaevská	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4
Kazašská	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
Korejská	2	0	0	0	1	2	0	2	0	0	0	7
Kurdská	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2
Německá	3	1	0	14	0	3	0	0	0	0	0	21
Ruská	11	9	1	5	1	2	1	3	1	0	4	38
Tatarská	0	0	0	1	0	1	0	5	0	0	0	7
Turecká	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Ujgurská	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	3
Uzbecká	2	1	0	0	1	0	0	2	0	2	0	8
Židovská	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3
Jiní	2	1	0	0	0	3	0	0	0	1	0	7
Celkem	22	16	6	22	6	15	1	16	1	3	4	112

I.3.3. Konstruování mediálního obrazu menšiny v kyrgyzském tisku⁴⁷

Reprezentace ruské národnostní menšiny

Největší zastoupení v kyrgyzských vybraných tiskovinách má ruská minoritní skupina. Tato menšina je reprezentovaná v největším počtu tematických okruhů. Většina publikací o Rusech se týká politiky a diskriminace. Velký počet publikací o Rusech je věnován tématům „migrace“ a „jazykovému problému“ (přijetí nového zákona o státním jazyku).

Politika

Poměrně velkou část souboru článků o Rusech tvoří články, ve kterých se různým způsobem hodnotí oficiální politické události (Příjezd do Kyrgyzstánu ruské vládní delegace, otevření fóra „Ruská menšina v Kyrgyzstáně“ atd.)

“Reprezentanti ruské delegace studující problémy krajanů v zahraničí, kteří včera přijeli do Biškeku s oficiální návštěvou, řekli, že považují za jeden z důležitých úspěchů místní diaspory při organizaci a realizaci tradičních festivalů slovanské kultury a písemností: “Jediná republika ve Střední Asii, kde tak široce probíhají akce podobného formátu, je Kyrgyzstán. Není co říct více!” (Festival slovanské kultury. Slovo Kyrgyzstánu. 13. 6. 1994)

"Na zasedání organizačního výboru bylo uvedeno, že prezident Akajev přikládá velký význam tomuto fóru. A. Akajev, stejně jako v případě Kurultae, je jedním z iniciátorů výše uvedeného setkání. Prezident Kyrgyzstánu se zúčastní několika akcí v rámci tohoto fóra, a to zejména kulatého stolu plánovaného na 11. června za účasti významných reprezentantů politického a veřejného života Ruské federace a Kyrgyzstánu. K nejdůležitějším tématům tohoto kulatého stolu patří: duchovní stav ruské diaspory v Kyrgyzstánu, její historie, problémy migrace, místo ruského jazyka v Kyrgyzstánu, rusko-kyrgyzské vztahy" (Rusové v Kyrgyzstánu. Slovo Kyrgyzstánu. 14. 6. 1994).

V takových člancích žurnalisté hodnotí situaci dosti kriticky vzhledem ke kyrgyzské vládní politice. Zdůrazňuje se, že Kyrgyzové ukazují svou loajalitu vzhledem k ruské minoritě žijící v Kyrgyzstánu jen proto, aby získali finanční pomoc ze strany Ruské federace:

"Viděl jsem dost těch účastníků různých kulatých stolů a setkání s ruskými diplomaty. Jejich volební motto a krédo je možné vystihnout třemi slovy: "Rusko, dej úvěr!" (Hej, Slované! Slovo Kyrgyzstánu. 15. 4. 1997)

⁴⁷ V této části kapitoly je uvedena detailnější analýza novinových příspěvků věnovaných statistiky nejpočetnějším národnostním minoritám žijícím v Kyrgyzstánu. Kromě toho, tyto skupiny jsou reprezentovány ve většině analyzovaných novinových článků.

V kyrgyzských novinách se často diskutuje o možnosti zvláštního zastoupení představitelů ruské menšiny v Kyrgyzském parlamentu:

"Je zapotřebí přijmout konkrétní opatření garantující rovnou účast příslušníků národnostních menšin ve veřejné správě. Chyby udělané při vytvoření orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní vyvolaly kritické reakce ze strany obyvatelů mnohonárodního Kyrgyzstánu." (Diskuse na staré téma. Slovo Kyrgyzstánu. 13. 2. 1996)

Diskriminace Rusů

Poměrně velkou část souboru článků o Rusech tvoří články, které se různým způsobem dotýkají diskriminace reprezentantů této minority. Žurnalisté upozorňují na to, že diskriminace vzhledem k Rusům je přítomná jak na vyšší úrovni (nerovný přístup k Rusům v otázkách zastoupení ve vládních orgánech, zaměstnání, vzdělání), tak i v existenciální sféře (představitelé většiny často urážejí reprezentanty ruské minority). V takových člancích jsou Rusové reprezentováni jako utlačovaná minorita.

"V Kyrgyzstánu se snižuje možnost získání dobrého vzdělání pro ruské děti (...) Také je zřejmá diskriminace ze strany orgánů soudní a výkonné moci v oblasti podnikání a privatizace. Rovná účast příslušníků národnostních menšin ve veřejné správě není možná. Kádrová politika vlády prakticky uzavřela přístup k vládním orgánům ze strany národnostních menšin. Nazývali nás „Rusáci“, „Rusofilové“ a nedávno se objevil termín "etničtí Rusové". Nacionalisté se snaží oddělit (ne zcela bezúspěšně) „původní“ obyvatele republiky od „nepůvodních“ a stanovit pro každého jeho historickou mateřskou zemi." (Konformnost: žádný jiný východ není. Slovo Kyrgyzstánu. 8. 11. 1994)

Jazykový problém

O diskriminaci Ruské minority se mluví také ve spojení s jazykovým problémem (zrušení statusu státního pro ruský jazyk). V publikacích se často píše o tom, že ruskému jazyku by měl být vrácen oficiální status, protože představitelé ruské minority (většinou starší a střední generace) ztrácejí zaměstnání kvůli tomu, že neznají kyrgyzský jazyk na dost vysoké úrovni:

"Celkový podíl ruského jazyka stále klesá. Uzavřelo se velké množství škol s výukou v ruském jazyce. Objevuje se celá řada antiruských sociálních hnutí a prostředků masové komunikace." (Jakým procentem duše měříte? Slovo Kyrgyzstánu, 27. 8. 1994).

Články, ve kterých se žurnalisté snaží podívat na jazykový problém z jiného pohledu (ruští občané Kyrgyzstánu by se měli naučit kyrgyzštinu), jsou v kyrgyzském tisku 90. let velmi vzácné. Podívejme se na takový příklad:

"Moji drazí krajané, moji drazí ruští soudruzí! Jak víte, Kyrgyzstán se stal suverénním po zhroucení sovětského systému. Jako výsledek se náš mateřský jazyk stal státním. Dříve, abychom mohli vyřizovat nezbytné úřednické věci, museli jsme se naučit ruský jazyk. Nejen naši zpěváci, herci, lékaři, ale také starší lidé a moldolor-kněží mluví rusky na dost solidní úrovni. A moji drazí Rusové? Mnozí z vás nechápou slovo kyrgyzsky i přesto, že bydlí v Kyrgyzstánu několik desetiletí. Nestydíte se za sebe? To je znevážení původní národnosti." (Kelgile kyrgyzsča, Slovo Kyrgyzstánu. 8. 11. 1994).

Emigrace Rusů

Další velkou skupinu článků o Rusech je možné přiřadit k tematickému okruhu „emigrace reprezentantů ruské minority“. Podívejme se na příklady článků o emigrantech. O emigrace se píše z několika pohledů:

1. Články analyzující důvody zvyšujícího počtu ruských emigrantů:

"Parlament, nehledě na vůli velké části populace, nepřiznal ruský jazyk za oficiální (jazyk mezinárodní komunikace), což by umožnilo vést soudní jednání v ruštině v případech, kdy jde o rusky mluvící obyvatele (včetně Kyrgyzů, kteří nemluví kyrgyzsky) a zkoušet v ruštině při přijímání do škol. Mladí lidé opouštějí Kyrgyzstán. Mladí lidé, kteří potřebují dělat kariéru, vytvořit rodinu, lidé, kteří myslí na osud svých dětí (...). Neopouštěli by svou zemi, pokud by si byli jisti, že "budoucnost" může být tady." (Ruský jazyk v Kyrgyzstánu, Slovo Kyrgyzstánu. 13. 6. 1994)

2. Sociálně ekonomické problémy spojené s odstěhováním Rusů do zahraničí:

"Čím hrozí ztráta druhého místa na demografickém žebříčku ruskému obyvatelstvu? Možná, že ruský jazyk nezíská ústavní status. (...) Možná, že brzy bude zapotřebí technologů - mlékařů jako vzduch. My jsme přestali vyučovat profesi „mlékař“ již před 10ti lety. Kde máme hledat mlékaře teď? V naší žajylské oblasti se otevřel závod na výrobu mléka "Eri-dan-sut". Mnohé mini-farmy sní o vlastní výrobě mléka." (Rusové v Kyrgyzstánu, Slovo Kyrgyzstánu. Kyrgyzstana, 14.06.1994)

3. Zhoršení politických vztahů Kyrgyzstánu a Ruska spojené s odstěhováním Rusů do zahraničí:

"Mění se národnostní složení Kyrgyzstánu může vést k revizi mezistátních vztahů. Ruští vedoucí politici dali najevo, že se pomoc ze strany Ruska poskytuje Kyrgyzstánu především kvůli ruskému obyvatelstvu. Podle této logiky, můžeme předpokládat, že redukce ruskojazyčného obyvatelstva bude vést k redukce zájmů Ruska v Kyrgyzstánu. Ale

pravděpodobně vzroste vliv Uzbekistánu v Kyrgyzské republice." (Rusové v Kyrgyzstánu: dnes jsou druzí, ale zítra? Večernij Biškek, 1. 5. 1998)

4. Negativní aspekty života emigrantů z Kyrgyzstánu v zahraničí:

"Samozřejmě, my jsme jiní Rusové - jsme ruští Asiaté. To se projevuje na psychice, v chování, dokonce na zevnějšku. Něco je nepochopitelné pro nás, něco je nepochopitelné na nás. Vzájemné poznání někdy bývá dost náročné a bolestivé. Proto mnozí odstěhovalci (resp. ti, co odjeli do Ruska) se vracejí do Kyrgyzstánu." (Jedeme, jedeme, jedeme. Večernij Biškek. 11. 2. 1994)

Kultura

Poslední velký tematický okruh, který reprezentuje ruskou minoritní skupinu, je „kultura“. Kulturní tematika je představená publikacemi o Kazácích, kteří bydlí na uzemí Kyrgyzstánu. O Kazácích se mluví také ve dějinném kontextu. Podívejme se na příklad takového článku: *"V prostředí místních Kozáků probíhají paralelně dva procesy. Na jedné straně roste počet kozáckých stanic, na straně druhé pokračuje migrace Kozáků a jejich rodin do zahraničí. Počet Kozáků stále klesá. Tento problém se zhoršuje tím, že některé z hlav kozáckých stanic zanedbávají své povinnosti a úkoly. Někteří z takových „atamanů“ byli dnes propuštěni a již nikdy nebudou reprezentovat kozácká kulturně–hospodářská střediska v Kyrgyzstánu." (Kozáci se sešli v kruhu. Slovo Kyrgyzstánu. 25. 2. 1994)*

Reprezentace německé menšiny

Tematická rozmanitost článků o Němcích (druhé skupiny podle počtu publikací v sledovaných v kyrgyzských novinách) není tak velká jak v případě reprezentace ruské minority.

Emigrace „kyrgyzských“ Němců

Maximální počet publikací o Němcích je věnován problému obměňování reprezentantů německé minority do zahraničí. O emigraci se píše z několika pohledů:

1. Negativní aspekty života emigrantů z Kyrgyzstánu v zahraničí:

„Poslední několik let byly poznamenány migrací kyrgyzských Němců do Německa. Téměř všichni reprezentanti německé minority odjeli z takových kyrgyzských malých měst jako je Kant, Lucemburk. Odjeli tam, kde je dobré pivo a kde jsou dobré a kvalitní silnice. Odjeli tam, odkud před dvěma sty lety přišli jejich předkové. Dříve kancléř Kohl a německá vláda dělali všechno pro návrat krajanů do Německa. Ale brzy se jejich názor změnil. Nyní se německá

vláda snaží zabránit přílivu imigrantů. Nastala výrazná změna ve vztahu k imigrantům. Většina z 60 tisíc kyrgyzských občanů, kteří se rozhodli přestěhovat do Německa, nemá možnost získat dobře placené zaměstnání. Přesto, mnozí ze 40 tisíc Němců, kteří zůstali v Kyrgyzstánu, chtějí opakovat jejich cestu." (Sto minus 82, anebo jak zastavit exodus celé diaspory? Slovo Kyrgyzstánu. 22. 5. 1998)

2. Články analyzující důvody zvyšujícího se počtu německých emigrantů. V těchto článcích se píše o tom, že jedním z důvodů emigrace „kyrgyzských Němců“ je zhoršení sociálně-ekonomických podmínek v Kyrgyzstánu, druhý – nezájem vlády o národnostní politiku, třetí – chybějící možnost „zachování národnostní svébytnosti Němců na teritoriu Kyrgyzstánu“:

"Jaké jsou předpoklady pro zvyšující se migraci Němců? To jsou obzvláště vleklé reformy, sociální a ekonomické problémy. Teď se objevil ještě jeden problém – polovina rodiny se již odstěhovala do Německa, ale její druhá polovina zůstala v Kyrgyzstánu. Mnozí se snaží obnovit příbuzenské vazby. Bohužel, národnostní politika se nestala prioritní pro náš stát. Mnoho prohlášení týkajících se národnostních problémů bylo učiněno na nejvyšší úrovni, ale poté již nenásledovaly žádné další kroky. Národnostní otázky již nebyly předmětem parlamentní diskuse." (Mezi dvěma ohni. Večernij Biškek, 13. 5. 1997)

"Asimilace Němců pokračuje, ztrácejí se jejich národní kultura a národní identita. V kyrgyzských školách se uzavírají německé třídy (s výukou v němčině). Dramaticky se snížil počet Němců v orgánech veřejné správy." (Němci v zemi Manasu. Slovo Kyrgyzstánu, 30. 10. 1999).

3. Sociální problémy spojené s odstěhováním Němců do zahraničí:

"Nemůžeme nepoukázat na takové procesy, jako jsou odstěhování reprezentantů inteligence, snížení počtu žáků a zároveň snížení kvality vzdělávání (kvalita je nízká i podle starých sovětských norem)." (Sto minus 82, anebo jak zastavit exodus celé diaspory? Slovo Kyrgyzstánu. 22.5.1998)

4. Články popisující snahy vyřešit problém migrace na vládní úrovni:

"Primátor hlavního města Biškek Felix Kulov, který je v současnosti také vládním komisařem Kyrgyzské republiky pro otázky menšin, přislíbil otevření nových možností pro německé obchodníky. Kyrgyzští Němci přijali jeho slova s jistou mírou optimismu." (Ruští Němci nedělají Knisen. Slovo Kyrgyzstánu, 9. 11. 1998)

"Na kongresu byla zveřejněna zpráva Rady Němců Kyrgyzstánu (Folksrata) "O zachování a rozvoji svébytnosti německé menšiny v Kyrgyzské republice". Tato zpráva obsahovala analýzu

etnosociálního rozvoje německé diaspory a návrh vládního programu na zachování německé diaspory v Kyrgyzstánu (...). (Rada se sešla na kongresu. Slovo Kyrgyzstánu, 18. 5. 1997)

Reprezentace německé minority v dějinném kontextu

Několik článků o Němcích je věnováno dějinám (období po druhé světové válce). V těchto publikacích se píše o represích vůči Němcům v poválečném období (po druhé světové válce) a odstěhování „ruských“ Němců do Kyrgyzstánu ve XX století: *"Podle reprezentantů německé diaspory vládní programy rehabilitace potlačovaných národů, které jsou obětí politických represí, zůstávají jen na papíře. Tyto programy nebyly realizovány v žádném ze států – členů SNS. Kromě toho, většina z výše uvedených států se rozhodla snížit financování těchto programů (...)." (Ruští Němci nedělají Knisen. Slovo Kyrgyzstánu, 9. 11. 1998)*

"Kateřina II velmi vítala přesídlení Němců do Ruska, což bylo před dvěma sty lety. Kateřina Veliká velkoryse rozdávala přestěhovalcům půdu. Tak se postavilo městečko Krunf na teritoriu severního Kavkazu. V tomto městě se narodila a vyrůstala Emma. Devatenáctiletá dívka pracovala v bance, když se válka začala. Přes noc Emma ztratila všechno (...)." (Poslední Mohykán. Večernji Biškek. 19. 11. 1997)

Reprezentace uzbecké národnostní menšiny

Na rozdíl od publikací o ruské a německé minoritě, většina textů, ve kterých se mluví o Uzbekích, má charakter krátké, několikařádkové zprávy.

Publikace o této minoritě většinou vysvětlují kulturní události (otevření centra „národnostního sdružení Uzbeků“, otevření výstavy uzbeckého národního umění atd.):

"Konference republikánského sdružení uzbeckých národně kulturních center se konala v městě Oš. Delegáti z biškekského a ze třech regionálních (ošského, žalal-abadského a čujského) center uzbecké diaspory jednomyslně podpořili vytvoření ústředního centra uzbecké kultury." (Uzbecká centra se slučují. Večernij Biškek, 27.2.1997)

"Nová krásná hala našeho společného domova" - tak byla pojmenována nově otevřená výstava se zaměřením na historii a etnografii Uzbeků v Kyrgyzstánu předsedou „Shromáždění národů Kyrgyzstánu“ Sopubekem Begalievem. Výstava se konala v hlavní budově muzea M. F. Frunzeho. Ale budovy všech muzejí hlavního města nebudou stačit na to, aby byly vystaveny všechny exponáty našich společných dějin (...)." (Svátek potomků uzbeckého khanu. Večernij Biškek, 3. 5. 1997)

Politika

Uzbeci jsou také reprezentováni v člancích osvětlujících politické události. V takových člancích diskutují o možnosti zvláštního zastoupení představitelů uzbecké menšiny v Kyrgyzském parlamentu (stejně diskuse se vyskytovaly i v publikacích o ruské menšině):

"Jak hodnotíte situaci v Kyrgyzstánu? Zejména skutečnost, že v Parlamentu jsou slabě zastoupeny uzbecké menšiny? To jsou volební výsledky, nedá se s tím nic dělat. Samozřejmě, existuje mnoho problémů. Mluvil jsem s prezidentem, vicepremiérem, ministry (...)."
("Parlamente, naslouchej menšině!" Večernij Biškek, 24. 5. 1995)

Etnické konflikty

V několika publikacích o Uzbecích je reprezentován problém národnostních konfliktů. V takových člancích se většinou píše o Oškém konfliktu (konflikt mezi Uzbecky a Kyrgyzy v roce 1990) a také o možnostech vypuknutí podobných konfliktů v budoucnosti (obavy z opakování konfliktů ze strany politologů, snaha vyřešit národnostní střety na vládní úrovni):

„Před rokem 1961 byli Uzbeci reprezentováni ve vládě Kyrgyzské republiky, pracovali ve správních orgánech a měli stejná práva při přijetí na kyrgyzské univerzity. V 80. letech se však situace výrazně zhoršila. Na začátku 90. let Uzbeci byli téměř úplně vyloučeni ze všech více či méně relevantních orgánů státní správy a ze vzdělávacích institucí. Počet obyvatel uzbecké národnosti zůstal stejný, nezměnily se duševní a pracovní schopnosti reprezentantů této národnosti, co se stalo? Kde jsou skutečné kořeny etnických konfliktů? Z oficiálních informací o vyšetřování příčin tragédie je známo, že Uzbeci údajně monopolizovali obchod se zbožím různého druhu na jihu Kyrgyzstánu, což bylo příčinou nepořádků v Oše. To se pak několikrát opakovalo na stránkách moskevských a republikánských novin. To není pravda. Lidé, Kyrgyzové a Uzbeci, to vědí.“ (*Jakým procentem duše měříte? Slovo Kyrgyzstánu, 27. 8. 1994*).

II. Hlubkové rozhovory

Na začátku této části musíme zdůraznit, že tuto kapitolu předkládáme spíše jako názorovou sondu než jako plnohodnotný výzkum, pro který jsme nesehnali ani dostatek respondentů ani případně dostatek prostředků, kteří a které by jeho kvalitu zajišťovali. Tato část výzkumu vypovídá o názorovém spektru a základních přístupech respondentů (účastníků hloubkových rozhovorů) k národnostní problematice .

Do seznamu respondentů pro hloubkové rozhovory byly zařazeny představitelé české a kyrgyzské veřejnosti, kteří zaujímali pododné postavení ve sféře médií, politiky a vědy v 90. letech XX. století. To nám dovolilo udělat kontrastivní srovnání názorů lidí s podobným postavením na jevy a procesy, které se týkaly národnostních menšin. Rozhovorů se zúčastnili:

Odborníci na mediální komunikaci:

Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc (vedoucí katedry mediálních studií, proděkanka UK FSV. Na katedře mediálních studií se věnuje hlavně rozvoji mediálních studií a vývoji českých médií. Je vedoucí Centra pro mediální studia UK FSV (CEMES). :: **Doc. PhDr. Aleksandr Kacev, CSc.** (vedoucí katedry žurnalistiky Kyrgyzsko-ruské (Slovanské) univerzity, hlava židovské diaspory v Kyrgyzstánu. Na katedře žurnalistiky se věnuje vývoji kyrgyzských médií.).

Teoretici, zúčastnili se transformace TV:

Prof. PhDr. Jan Jiráček, PhD. (teoretik médií, zástupce vedoucí CEMES, proděkan pro studijní záležitosti FSV UK. V 90. letech se podílel na založení katedry mediálních studií na UK FSV, pomáhal založit Centrum pro mediální studia CEMES). :: **Doc. PhDr. Aleksandr Kňazev** (Působí na katedře žurnalistiky Kyrgyzsko-ruské (Slovanské) univerzity. V 90. letech se podílel na založení katedry žurnalistiky na Kyrgyzsko-ruské (Slovanské) univerzitě, působil jako speciální korespondent ruské televizní a radiové společnosti „RTR” v Kyrgyzstánu a Centrální Asii).

Žurnalisté v prestižním postavení v tištěných médiích:

PhDr. Jan Horálek, PhD. (redaktor časopisu „Přítomnost“, novinář, lexikograf, vysokoškolský pedagog. V 90. letech byl pravidelným přispěvatelem do rubriky Nejde jen o slova v měsíčníku Přítomnost; člen komise pro etiku v Syndikátu novinářů.). :: **Mgr. Aleksandr Ivanov** (hlavní redaktor týdeníku „Literturnyj Kyrgyzstán“ (od roku 1986), spisovatel, novinář).

Žurnalisté v prestižním postavení v elektronických médiích (rozhlas, televize):

PhDr. Václav Moravec (redaktor, moderátor, vysokoškolský pedagog. V 90. letech působil jako redaktor a moderátor, prošel rádií Profil, Český rozhlas, Evropa 2, Frekvence 1. Od února 2001 až do jejího uzavření 31. ledna 2006 byl redaktorem a moderátorem české sekce rádia BBC. V roce 2004 začal moderovat diskusní pořad České televize Otázky Václava Moravce. V současnosti také moderuje každodenní interview Impulsy Václava Moravce na Rádiu Impuls). ::

Mgr. Michail Dudnikov (redaktor, režisér, moderátor, vysokoškolský pedagog. V 90. letech byl redaktorem a moderátorem pořadu kyrgyzské televize („KTR“) „Kraj družby“. V současnosti působí jako redaktor redakce aktuální publicistiky televize „KOORT“.).

Žurnalisté, zastánci práv menšin:

Ing. Petr Uhl (novinář a publicista, člen Rady pro lidská práva. Roku 1990 byl zvolen poslancem Federálního shromáždění za Občanské fórum. V 90. letech byl pracovníkem Komise OSN pro lidská práva, vykonával funkci generálního ředitele ČTK, pracoval jako redaktor deníku Právo. V letech 1998-2001 byl zmocněncem vlády pro lidská práva a zároveň předsedou Rady pro národnosti, Rady pro lidská práva a Mezirezortní komise pro záležitosti romské komunity, a také náměstkem vlády pro lidská práva.). :: **Mgr. Ivan Šlojev** (novinář, redaktor, člen organizace „Shromáždění národů Kyrystánu“ (organizace zaměřené na podporu práv národnostních menšin). V 90. letech pracoval jako novinář a pak jako redaktor deníku Večernij Biškek. V roce 2000 se stal členem „Shromáždění národů Kyrystánu“. V současnosti působí jako hlavní redaktor novin „Argumenty i fakty v Kyrgyzstánu“).

Politici, představiteli protikomunistické opozice:

Doc. JUDr. Petr Pithart (politik, člen Křesťanské a demokratické unie - Československé strany lidové, bývalý předseda a současný místopředseda Senátu Parlamentu České republiky. Na začátku 90. let byl předsedou české vlády). :: **Doc. PhDr. Aleksej Železnov, CSc.** (politik, člen Sociálně demokratické strany. V 90. letech byl ministrem trhu Kyrgyzstánu.).

Politici, vědci, komunisté i v současnosti:

Prom. fil. Nikolaj Savický, CSc. (politik, vědec, lingvista, člen KSČM. Od roku 1992 pracuje ve Slovanském ústavu AV jako vedoucí odd. lingvistiky a lexikografie). :: **PhDr. K. A. Ažybekova, CSc.** (politika, vysokoškolský pedagog (zaměření: filozofie), předseda komunistické strany Kyrgyzstánu).

Uznávané sociologové, akademičtí pracovníci:

Doc. PhDr. Pavol Frič, CSc. (sociolog, vysokoškolský pedagog. Na začátku 90. let pracoval ve Slovenské akademii věd, kde se zabýval otázkami metodologie prognózování. Dlouhodobě se věnuje výzkumu sociálních problémů (speciálně problému korupce) a problematice neziskových organizací, vůdcovství a soudržnosti elit. Kromě práce v CESES také přednáší v Institutu sociologických studií University Karlovy na Fakultě sociálních věd. Zabýval se výzkumem národnostních menšin (je spoluautorem sborníku “Maďarská menšina na Slovensku, Christopher Lord, Praha 1993.”). :: **Doc. PhDr. Nurbek Omuralijev, CSc.** (Sociolog, akademický pracovník. Od roku 1992 je ředitelem Centra sociálních výzkumů Akademie věd Kyrgyzské republiky. Zabýval se výzkumem národnostních menšin („Ošský konflikt 1991. AVKR, Biškeek: 1993“).

Sociologové zabývající se výzkumem menšin:

PhDr. Ivan Gabal, CSc. (sociolog. V roce 1991 pracoval v Kanceláři prezidenta ČSFR jako vedoucí Odboru politických analýz. Od roku 1994 pracuje výhradně v Gabal Analysis & Consulting, resp. GAC spol. s r. o.. Vedle toho působí v několika nevládních a nadačních organizacích. Zabývá se výzkumem národnostních menšin (je spoluautorem sborníku “Etnické menšiny ve střední Evropě. GplusG, Praha: 1999.”). :: **PhDr. Nina Bagdasarova, CSc.** (socioložka. Od roku 1995 je ředitelkou nadačního fondu „Za tolerantnost“. Zabývá se výzkumem etnopolitických konfliktů.).

II. 1. Hlubkové rozhovory (Česká republika)

Žurnalisté

1. Jaké funkce plnila tištěná a elektronická média z hlediska národnostních menšin cca poslední 2 roky před krachem totalitního režimu?

Podle odpovědí dotazovaných reprezentantů médií na otázku o funkcích médií 2 roky před krachem totalitního režimu, masová média žádnou velkou úlohu nehrála. Existovalo několik listů, které vycházely v jazycích minorit, ale v tu dobu označené výše tiskoviny plnily spíše informativní funkce.

Jan Jiráček - Já si myslím, že ani tištěná, ani elektronická média nevěnovala příliš velkou pozornost národnostním menšinám. Ta politika státu, a média byla pod státem, byla asimilační. Ale, říkám to jenom pro Českou republiku, protože myslím, že na Slovensku ta situace byla trošičku jiná. Tam vycházel maďarský list „Ursol“, a ta maďarská menšina měla přece jenom lepší postavení.

Petr Uhl - Tomu odpovídal ten tisk, který byl centrálně ovládán. Hlavním orgánem byla komunistická strana česko-slovenská. Tisk byl stranickým orgánem. Žádnou zvláštní úlohu, pokud se týká života menšin, ten tisk nehrál.

Václav Moravec - ...jako člověk, který poslouchal hodně rozhlasové vysílání, především jsem byl rozhlasovým posluchačem, tak si vzpomínám, že český rozhlas Hradec Králové vysílal pořad pro národnostní menšinu, pro polskou, který byl dělán ve spolupráci s Ostravským studiem Československého rozhlasu.

Barbara Köpplová -...My jsme měli v socialistickém Československu několik titulů, které se týkaly národnostních menšin. Především německé menšiny, to bylo „Fox Zeitung“ myslím, vycházel od roku 1952, prošel různými změnami a německá menšina měla tento týdeník. Pak měla maďarská menšina, ale ta byla na Slovensku, svůj list, to byl denník, a ten se distribuoval také v Čechách a na Moravě. Byl tady i polský denník „Glas ludu“, ten vycházel v Ostravě. A to byly hlavní tři listy. Já si nejsem jistá, jestli měly národnostní menšiny další listy.

2. Mohl(a) byste stanovit prvních pět témat sociální agendy komunistického režimu, záležejí nám na pořadí, která se uplatňovala v tištěných a elektronických médiích?

Na tuto otázku účastníci hloubkových rozhovorů reagovali odlišným způsobem. Ale většina žurnalistů souhlasila s tím, že se média především věnovala tématům, která byla značně ovlivněna politickou agendou a měla výrazně propagandistický charakter.

Jan Horálek - Psalo se o socialismu. Sláva a mír. Ale, k tomu patřilo to, že komunistická ideologie zdůrazňovala, že není pacifistická. Jinak, že není pro každý mír, nýbrž jenom pro spravedlivý.

Jan Jiráček - Já bych řekl, že ve elektronických médiích to byla témata v tomto pořadí: Vyrovnání města a vesnice, ochrana spotřebitele, ochrana kulturního dědictví, životní prostředí a postavení starých lidí.

Barbara Köpplová - Já se musím přiznat, že neznám elektronická média, to byla Československa televize a československý rozhlas, ale rozhodně z těch sociálních témat na prvním místě bylo vzdělávání, a pak byla takováhle záležitost jako „Co s volným časem?“. To znamená, že existovaly různé kroužky, různé organizace, které nabízely, já to beru jako sociální téma, ... třeba, že děti mohly sportovat. Mohly rozvíjet svou osobnost v dalších institucích, jako „Tělovýchova“, „Svaz mládeže“, „Pionýr“, ale i odborové hnutí.

Petr Uhl - Já si myslím, že se psalo o úspěších národního hospodářství, to je první téma. To bylo velice obvyklé, že se neustále snažili křečovitě dokázat, že jsou lepší, než ty na Západě. Druhé velké téma bylo spojenství se Sovětským svazem. Snažili se to vydávat za spojenectví rovného s rovným. Třetí téma

bylo vyzbrojování západu raketami SS 20. Byla to pravda, ale podávalo se to, jako že jde o jednostranné vyzbrojování.

3. Byly mezi těmito tématy také otázky, které byly spojené s etnickými menšinami?

Dotazovaní se většinou shodují v tom, že před krachem socialistického režimu se média otázkám minorit nevěnovala, kromě toho existovala tendence utajovat jakékoliv informace o problémech národnostních menšin.

Jan Horálek - Rozhodně se nepsalo o maďarské menšině. Ale to se týkalo Československa. Problém československých Maďarů se neřešil mediálně, ani jinak. Protože existoval mediální, jak se tomu říká, monopol státu...

Petr Uhl - Vůbec ne. Byla v tu dobu taková tendence, že případné problémy, pokud byly (vím, že například existovaly problémy spojené s národnostní identitou Maďarů, protože se omezovala jejich kulturní autonomie a určitá práva), utajovat.

Jan Jiráček - Myslím si, že se tam neobjevovaly nějak intenzivně. Menšiny, které tu padaly v úvahu, což byla hlavně romská menšina, a také takové menšiny jako například přestěhovalci ze Kuby, tak byly na okraji mediální pozornosti. Média si jich nevšímala.

Podle odpovědí na další otázku: „Nakolik bylo toto téma, podle vašeho soudu, tabuizované?“ - je možné udělat předpoklad, že na konci 80. let toto téma bylo ve značné míře tabuizované.

Jan Jiráček - Myslím, že tady byla určitá forma tabuizace. V ideologii české společnosti bylo většinové vidění, jako důsledná integrace a problematika menšin, zvláště národnostních byla marginalizovaná. Ono to také bylo politikou. Nezapomeňte, že poválečné Československo vzniklo na geografické likvidaci menšin, myslím tím Němců. Čili, ta ideologie jediného velkého národa českého, ta tady prostě byla.

Barbara Köpplová - Já se nedomnívám, že bylo nějak tabuizované. Tady bych to neviděla. Je možné, že německá menšina měla ten pocit, přesto ale oni měli svůj svaz kulturní, kde mohli jako by působit, ale rozhodně pod větším tlakem psychickým, než tomu bylo v té polské, maďarské nebo ukrajinské menšině. Tabuizaci těch menšin bych neviděla. Mluvíme o národnostních záležitostech, nepokládám židovskou komunitu jako národnost, obyčejnou. Z mého hlediska nepatří sem (...) . Když jsem studovala, tak tam byla dívka z německé rodiny, tady pod Libercem, a ještě jedná dívka z jihlavské menšiny, pochopitelně mluvily dobře německy. Ale neviděla bych to jako tabuizaci. Něco jiného je, nakolik to ty lidi berou sami

jako autocenzuru, nakolik sami to potlačují. Ale to je něco jiného. Je velmi komplikované najít tu rovnováhu. Ale nemám představu, že šlo o tabuizaci.

4. Čemu bylo věnováno nejvíce pozornosti po roce 1989 (vytváření nové legislativy, změnám struktury vlády...atd.)?

Podle odpovědí respondentů se média po roce 1989 především věnovala otázkám sociálního rozvoje, ekonomickým problémům, vytvoření legislativy. Národnostní minority stále zůstávaly na okraji mediální pozornosti.

Václav Moravec - Když se podívám na tu vlastní zkušenost, práce v médiích, na to, co média reflektovala, tak bezesporu to byla změna struktury a vytváření nové legislativy. Dovolím si tvrdit, že ta témata, která se věnovala národnostním menšinám, tak byla na okraji zájmu, protože šlo především o ekonomickou transformaci. Z toho vlastního pozorování si dovolím tvrdit, že ekonomická transformace, změna struktury vlády, změna vládnoucích mechanismů, nebo dělby moci, byla asi tím nejzásadnějším tématem. A dovolím si tvrdit, že i problematika soužití Čechů a Slováků, v tom mediálním diskursu, byla reflektována především jenom kompetencemi a rozdělením pravomocí.

Jan Jiráček - Tam byla asi velká pozornost věnovaná vyrovnání s minulostí. Pokud jde o vyložení sociální otázky, tak se hodně diskusí vedlo kolem míry nebo síly sociálního státu. Jestli má být Česká republika sociální stát, nebo spíše liberální stát. Tehdy se hodně mluvilo o metafoře „záchranné sítě“ – stát jako záchranná síť. To si myslím bylo klíčovým tématem a pak, pochopitelně, restituce (návrat majetku).

Barbara Köpplová - Já myslím si, že to byl velký chaos, který nastal a nastala situace komplikovaná. Já se zřejmě budu lišit od ostatních. Já si myslím, že některé sociální jistoty v tom období předchozím byly relativně dobré. Což souvisí s celou tradicí vývoje Československa.

Jan Jan Horálek - Psalo se zase o ekonomice. Po rozpadu socialismu se psalo o tom, že se zvedne životní úroveň a lidé se budou mít lépe a lépe. Určitě si média nepřestala všimnout takových témat, jako je sport. Ale to je samostatné téma. Ale nejsem si jistý, protože jsem si témata vybíral.

5. Jakými způsoby se vysvětlovala situace spojená s rozdělením Československa? Existoval rozdíl mezi médii veřejné služby a soukromými médii?

Situace spojená s rozdělením Československa se vysvětlovala podle dotazovaných pouze z formálního hlediska („spory o kompetence, napětí mezi Klausem a Mečiarom, o záležitostech nerovnoměrného vývoje těch dvou zemí“), nikoliv z hlediska sociálně historického.

Co se týče rozdílů mezi médii veřejné služby a soukromými médii, ten byl dán tím, že na rozdíl od médií veřejné služby se soukromá média vůbec nevěnovala otázkám rozpadu federace a spíše se zaměřovala na „mediálně atraktivnější, častější a volnější témata“.

Václav Moravec - Ten rozdíl byl zásadní, média soukromá, především tedy hudební rozhlasové stanice, pouze referovala o těch vnějších stránkách o rozpadu Československa, tu širší roli sehrál transformovaný český rozhlas, respektive, okruh Československo, který spadal do rozhlasu, stále ještě československého, který stále ještě nebyl transformován a byl státním médiem. Ta etapa byla poměrně složitá a i velmi zajímavá. A dovolím si tvrdit, že když se podíváme na to, jak média osvětlovala tu situaci, spojenou s rozdělením Československa, tak, podle mého názoru a vlastního pozorování, se zabývala tou vnější stránkou, především jenom spory o kompetence. Ten mediální diskurs, podle mého názoru, nevyházel z sociálně historických a jiných kořenů, které není možné oddělovat od důvodů rozpadu společné federace.

Barbara Köpplová - Asi to podporovala média. Nepochybně, byla menšina, která byla proti rozdělení. Ten ohlas, který byl proti tomu rozdělení, byl minimální.

Petr Uhl - Československý stát skončil svou existence v červnu 1992. Prožíval jsem to velmi úzkostlivě. Já jsem se považoval za Čechoslováka. Byl jsem v tu dobu ředitelem Československé tiskové kanceláře a v podstatě jsem byl odvolán z této funkce pod záminkou, že nechci rozdělovat kancelář na českou a slovenskou. Já jsem byl nakloněn k určitému rozdělování, ale aby to byla jediná kancelář se dvěma pobočkami (ústřednami), pražskou a bratislavskou. Pak jsem v Tiskové kanceláři pracoval téměř dva roky. Dělal jsem vydávajícího redaktora rubriky Události. Tehdy jsem se snažil vyhnout kontroverznímu lexiku ve vztahu k rozdělování státu...

Jan Horálek - Moc nevím jak na Slovensku, ale tady část lidí byla pro rozdělení Československa, část proti tomu. Dokonce jsem také napsal několik článků souvisejících s Československem. Podle mně ta situace vypadala dost chaoticky. Jinak, soukromá média, na rozdíl od seriózního tisku, se spíše zaměřovala na mediálně atraktivnější, častější a volnější témata.

Jan Jiráček - Tam bylo několik rovin. Myslím, že dominantní byl akcent na pokojnost toho procesu. Tedy, že se jedná o kultivovaný rozchod, že byl zvládnut organizačně: oddělení měny, oddělení bank, oddělení státních institucí, oddělení médií. Na druhém místě byly otázky - příčiny tohoto rozpadu nebo rozložení, kde se hodně uvažovalo o tom, že to je záležitost nerovnoměrného vývoje obou zemí. Ale také o antagonismu a napětí mezi Klausem a Mečiarom, se hodně mluvilo. A, myslím si, že bychom dokázali v českých médiích najít směr, ve kterém byl rozpad Československa spojován s osobnostními rysy ČR.

Také se dost uvažovalo, i když opatrně, o vzniku slovenského nacionalismu. O českém nacionalismu se moc nemluví. Ten Češi nevidí.

6. Jak podrobně se masmédia věnovala problémům, které jsou spojené s etnickými menšinami po krachu totalitních režimů v devadesátých letech?

Podle respondentů se média v 90. letech začala podrobněji věnovat národnostní problematice, než tomu bylo během socialistického období. Psalo se především o romské menšině (romském problému), o Němcích (v kontextu vyrovnání s minulostí) a o Slovácích (problém rozdělování hranic).

Petr Uhl - Takže ten tisk se minoritám věnoval a nevěnoval. Já musím říci, že ty mladí novináři konce 90. let začali to dělat seriózněji. Pokud jde o delší články a analýzy, je to lepší, je to vpořádku. Pokud jde o zprávy, tak ty jsou povrchní. Tam jsou používány takové výrazy jako „Romové nebo rasisté“, „nacisté nebo anarchisté“. Pokud nejste nacist, jste anarchista nebo Rom. Jsem také proti nacismu, ale nejsem anarchista ani Rom.

Jan Jiráček - Jednoznačně, otázce bývalé německé menšiny, ohodnocení budoucího návratu sudetských Němců apod. Na druhém místě byla otázka postavení Romů a další otázky se vlastně týkaly menšin, které menšinami nebyly. Postavení sovětské armády, to byla dost vážná věc. A myslím si, že velkou část zájmů o národnostní otázky absorboval vztah mezi Čechy a Slováky.

Václav Moravec - Dovolím si tvrdit, že rozpad Československa by mohl vést k větším rozborům homogenity české společnosti, to tedy odsun sudetských Němců, oddělení se od Slováků, protože tam v té mediální a politické zkratce vznikl názor „my Češi na ně doplácíme“. Myslím si, že ta podrobnost, tak, jak se nabízela po krachu totalitního režimu, stejně jako v době rozdělování Československa, by mohla být daleko hlubší, ale to bylo zas tím, že tady ještě existovaly dva děje: ekonomická transformace, rozpad Československa a ještě se věnoval menšinám, tudíž ten mediální prostor byl zaplněn těmi tématy, která média považovala za podstatnější. ... Je to především romská tematika, která, když už se dostávala do té širší mediální agendy, tak byla především spojena s takovými tématy jako „Jaké postavení mají Romové v naší společnosti“, a další témata této agendy byla spojena s mimořádnými událostmi, takovými, jako byl příliv Romů do Kanady v devadesátých letech a zavedení kanadských víz, pak zavádění kontrol na letištích.

Jan Horálek - Československý, pak český tisk se věnoval romské otázce. Pak se média zajímala o vztah česko-německý (historický, vnitřní, současně vnější). Uvažovalo se o možnosti přidělení statusu národnostní menšiny Slovákům. Ale pak se to nechalo na mladé generaci, ta se tady necítí jako cizinci. Má české vzdělání, chodí do českých škol..

Barbara Köpplová - Nastala úplně jiná situace, a ty menšiny, které tu zůstaly a chtěly, tak se mohly více etablovat, to znamená mít větší prostor v rámci demokratizace společnosti. Projevilo se to také na větší šíře periodik i na zařazení do rozhlasu. Třeba český rozhlas má vysílání pro menšiny, což nebylo do té doby. Tím bych viděla, že média sama se toho problému trochu chopila. Souvisí to také pochopitelně s tím, že chtěli získat nové posluchače. Ale je to také možné dané tím, že nastala nová legislativa, že Němci najednou mohli mít školy a že i z Německa na německou menšinu nastal tlak, aby tady byly. To je složitá situace, protože najednou tu je francouzská, rakouská, německá, anglická a americká škola.

7. Jaké typy mediálních výstupů byly konkrétně věnovány etnickým menšinám?

Podle účastníků hloubkových rozhovorů se největší objem informací o národnostních minoritách dostával do veřejné agendy přes zprávy (v případě, když doházelo k nějaké kolizi). Kromě toho byly minoritám věnované komentáře, pokud šlo o přijetí zákona o minoritách. Ve svých odpovědích reprezentanti mediálních elit také uvedli, že v 90. letech začaly vycházet speciální tematické pořady věnované různým etnickým skupinám. Pořady tohoto typu byly produkovány médii veřejné služby.

Petr Uhl - Zprávy. Pokud, například Romové měli hudební festival, tak o tom jsou pozitivní zprávy. O Němcích zprávy nejsou. Dnešní Němci jsou asimilovaní, ale existují i ti, kteří za 60 let ještě dneska umějí německy líp než česky... To se týká Romů, daleko méně Poláků a Němců, všechno je poplatné komerčním pravidlům. Média se zajímají o to, co nejvíce zaujme, o to, co je zakázané, a o to, co nejvíce rozesměje nebo zatahá za nervy... Já jsem četl od svého redakčního kolegy Pavla Čírtka článek o hrůzách v brněnském Bronxu. Je to o Romech, o zločineckém životě, o drogách atd. Sama reportáž byla napsána tak, že vyvolává sympatie vůči Romům. Takže i o takových věcech se dá napsat tak, že to zní pozitivně.

Jan Jiráček - Média veřejné služby začala rozvíjet programy pro menšiny, „Romský portrét“ – pořad pro Romy a o Romech. Začaly vycházet pořady podobného typu. Jinak si myslím, že se objevovaly především ve zpravodajství.

Václav Moravec - U médií veřejné služby to jsou specializované pořady, kdy polská menšina v dnešním moravsko-slezském kraji má vlastní pořad v české televizi Ostrava. Dále pak to je specializovaný pořad studia českého rozhlasu v Ostravě, který je tomu věnován. To znamená, spíš jde o ty specializované pořady, které jsou věnované menšinám a které jsou jedním z úkolů vyplývajících ze zákona o České televizi a Českém rozhlasu. Do běžné zpravodajské agendy se tato témata dostávala, jestliže tam byl nějaký konflikt, nebo problém (to znamená velké podléhání zpravodajským hodnotám).

Jan Horálek - Zprávy, když dojde k nějaké kolizi: zmlátí nebo zabijí nějakého Roma, nebo naopak. Nebo, když jsou žhářské útoky proti Romům, tak zprávy nebo komentáře se tím zabývají.

8. Existovala témata spojená s etnickými menšinami, která nepřekročila práh médií, která nebyla mediována?

Odpovědi dotazovaných na tuto otázku se velmi liší. Přesto, když shrneme všechny odpovědi na tuto otázku, je možné udělat předpoklad, že v médiích chyběla informace o etnické a kulturní identitě etnických skupin a o tzv. „nových“ minoritách (pokud jde o problémech azylu). Jan Horálek také podotkl, že v médiích se málo mluvilo o osudech Němců, kteří emigrovali do západního Německa.

Petr Uhl - Po mém soudu se tisk a média velmi zabývaly sociálními problémy a docela dobře poukazovaly na nerovnoprávnost, špatné bydlení, špatné vzdělání. Co se nedostalo, tak je to etnická identita, kulturní identita.

Jan Horálek - Chyběly publikace o osudech sudetských Němců v západním Německu. To je zajímavé, že o tom se nemluvilo, i když jejich emigrace nebyla ilegální. O tom se nepsalo a nemluvilo i mezi novináři, kteří s vysídlením nesouhlasili. Ale o těch emigrantech se mělo psát. To opravdu chybělo v tom tisku 90. let.

Jan Jiráček - Ono se to nejlépe pozná teprve, až to tam dostanou. Posuzováno podle toho, co se objevilo po roce 2000. Tak etnické menšiny nebyly spojovány s otázkami sociálního postavení. Chudoba etnických menšin byla tabuizovaná. A když se pak najednou začali objevovat lichváři mezi romskou minoritou, tak to najednou začal být velký problém. Hodně se probíraly otázky tzv. nových minorit, což byli především ilegální a legální ekonomičtí přestěhovalci z Ukrajiny a z Asie, a otázka možného vztahu majority k nim.

Václav Moravec - Ale možná bych zmínil etnické menšiny, které začaly vznikat v České republice v důsledku přistěhovalectví, to jsou témata, která, dovolím si tvrdit, v médiích, jež patří k mainstreamovým médiím, se vyskytují jen sporadicky, a přitom to je zajímavé téma. Česká republika jako jedna z destinací přílivu emigrantů z jakýchkoliv důvodů, tak to je téma, které se nedostává do širší agendy, a přitom vznik nových menšin z důvodu přistěhovalectví z politických, ekonomických důvodů a získávání azylu je jedním ze zajímavých témat. Ten azylový zákon... Samozřejmě, i tato témata byla v médiích zmíněna. Ale dovolím si tvrdit, že jednotlivé problémy (témata), které souvisejí z projitím azylového zákona, práh medií, v některých ohledech, nepřekročila.

Barbara Köpplová - Já si to nepamatuji. Ale mám takový pocit, že se tam dostalo víc, než by se v normální situaci dostalo. Protože emoce tou dobou byly velmi silné a každý si chtěl prosadit svou koncepci. Čili se tam dostalo asi všechno, ale já jsem to nesledovala.

9. Byla dávána vládními strukturami doporučení, jakým způsobem prezentovat národnostní problémy (konflikty) v masmédiích?

Dotazovaní se shodují na tom, že rozhodně žádná doporučení nebyla dávána vládními strukturami. Václav Moravec dokonce podotknul to, že „Rada vlády pro národnostní menšiny“ komunikovala s médii a že dávala nejen doporučení. ... Ale že komunikace českých vládních struktur s českými médii, ať už jde o média veřejné služby, nebo o média soukromá, jak prezentovat, nebo vůbec informovat o národnostních problémech nebo konfliktech, že tato komunikace nebyla zcela dostatečná, což souvisí právě s nepříliš efektivní činností těchto vládních struktur, které si vláda zakládá a má je, aby jí pomáhaly v řešení těchto problémů.

Sociologové

1. Jaké sociální procesy, které určují, nebo ovlivňují existenci národnostních menšin byly aktuální v devadesátých letech?

V odpovědi na otázku týkající se sociálních procesů, ovlivňujících existenci národnostních menšin, sociolog Ivan Gabal zdůraznil, že národnostní otázka se na začátku 90. let najednou dostala do veřejného diskursu a ne vždy výklad tohoto problému odpovídal skutečnosti („začaly vykládat i sebevětší potomosti“).

Pavol Frič v odpovědi na tuto otázku uvedl následující problémy příznačné pro národnostní menšiny: pro Romy v 90. letech se stal aktuálním problém nezaměstnanosti a zhoršení životní úrovně, pro Ukrajince a Poláky problém integrace do české společnosti, pro Vietnamce vzrůst konkurence ze strany „nových“ imigrantů z Vietnamu.

Ivan Gabal - V devadesátých letech jako by se to všechno odehrálo: ve Střední Evropě, ruské menšiny, v balkánských zemích. Na Balkáně byla válka. Je toho poměrně hodně. To všechno je v té knize (...). Protože dynamika jakéhosi sebeurčení nebo samoidentifikace těch menšin, byla hodně politicky artikulována, podporována, zneužívána a využívána. Tak ten problém byl komplexní a poměrně výbušný. To asi souviselo s tím, že to bylo za komunismu potlačené. A souviselo s tím nadšením, se kterým se začaly vykládat i sebevětší potomnosti.

Hlavní je to, že se najednou národnostní problém mohl dostat do veřejného diskursu. To je jedna věc. Druhá, samozřejmě, že se rozšiřoval prostor demokracie do té části Evropy, kde jsou země poměrně heterogenní.

***Pavol Frič** - V devadesátých letech - národnostní menšiny tradičně v Česku žily dlouhá léta. Jistě na ně působily ty samé procesy, co na majoritní populaci. Problém je, jestli se teda zajímáte i o Romy? Tedy s Romy problém zrovna byl právě v tom, že oni měli právě nekvalifikovanou práci, která postupně v některých regionech, hlavně ve Severních Čechách a na Moravě, pomalu zanikala. Uzavíraly se doly, uzavíraly se hutě, takže tito lidé ztráceli práci. Stali se z nich nezaměstnaní. O Romech se tvrdí, že tak odhadem 90 procent z nich jsou nezaměstnaní. Takže šli se sociálním statusem ještě níž po revoluci, než jak žili za socialismu (...).*

Dříve tady Ukrajinci nežili v jakémisi větším počtu a teď jsou tady v podstatě jako sezónní dělníci. Někteří si pořizují trvalé pobyty, ale mnozí se často vracejí domů. Jejich situace je dána tím, že často výdělek mají tady a rodiny mají doma. Stále přijíždějí a odjíždějí. Oni tady žijí většinu času, ale jsou koncentrovaní na práci. Některé své zvyky nepěstují. Nejsou zaměřeni na to, aby tady nějakým způsobem vytvářeli a trávili volný čas podle svých zvyků z Ukrajiny (...).

Co se týče Slováků, jsou tady rozptýlení, nežijí tady nějakými politickými, národnostními problémy. Spíše mají kulturní akce, pořádají tady kulturní plesy, setkání, mají tady své časopisy, ale jsou rozptýlení, nebojují nijak za svá práva. Starají se spíše o svou kulturu a vzpomínky. Ke svým rodinám na Slovensku to mají blízko. Jejich situace je dobrá od začátku, protože nemusejí žádat o pracovní povolení, byli bráni jako čeští občané, protože tady mají ta pracovní místa jako by více dostupná, protože tady není taková konkurence, jako je na Slovensku (...).

Poláci, těch tady příliš není. Ti jsou hlavně v severních regionech: Ostrava, Poruba a Mladá Boleslav. Tam pendlují weekendově. Ztrácejí zaměstnání v Polsku nebo výdělký jsou tam nižší, tak radši odcházejí dělat do Mladé Boleslavi nebo do Ostravy. Někteří dojíždějí denně. Třeba do Mladé Boleslavi jezdí autem. Nasednou ráno do auta, ve 4 ráno vstávají, a večer se vracejí domů. Také mají takovou pověst jako Slováci. Jedou do dobrodružství. Jsou to většinou mladí lidé, od 20 do 35 let a chtějí si trošičku zařádit, něco si vydělat a tak (...).

Pak, samozřejmě, jsou tady Vietnamci. Na ně ty procesy působily ze začátku velmi dobře. Tady byli Vietnamci ještě za socialismu. Na začátku 90. let se otevřela šance (možnost) podnikat v prodeji toho drobného zboží. Pak v 90. letech byl pro ně boom. Učili se česky, snažili se integrovat své děti. Vietnamci chodí do českých škol a jsou k nerozeznání, co se týče jazykové vybavenosti, jsou velice pilní i na vysokých školách a mají velice silný integrační potenciál. Na druhou stranu vychovávají takovou integritu národnostní: mají poměrně silnou komunitu, i když ona prochází určitými změnami. Přicházejí nové a nové vlny emigrantů z Vietnamu a starousedlíci (Vietnamci), mnozí z nich jsou velcí podnikatelé, ty nové, co přicházejí jako za prací, nemají jako zaměstnance rádi.

2. Změnilo se, podle vašeho soudu, národnostní složení obyvatelstva po desintegraci ČR a proč?

Podle sociologů se česká společnost po rozpadu Československé republiky více kulturně zhomogenizovala. Přesto, co se týče početnosti cizinců, přibyla početnost přistěhovalců z ekonomické slabších zemí (např. z Ukrajiny). Kromě toho vzrostl počet přistěhovalců ze Západu (např. z Ameriky).

Ivan Gabal - Ještě více se národnostně zhomogenizovalo. Vlastně jsme začínali v multinárodním Československu, včetně zakarpatských Rusínů. Pak jsme odsunuli Němce, zčásti Maďary. Pak po rozpadu Československa jsme už neměli žádnou větší menšinu. Máme teď samozřejmě i německou menšinu, i polskou, ale z hlediska kulturního, my jsme (Česko) homogenní kultura a společnost.

Pavol Frič - Jistě, že se změnilo. Již podle toho, kolik cizinců tady v Česku žije. Ted' tady žije 450 tisíc cizinců, což je něco přes 2 procenta z celkového počtu obyvatel. Dříve tady žilo kolem 0,8 procent reprezentantů různých národností. Takže jich přibývá. V Praze žije hodně Slováků. Samozřejmě, tady jsou i takzvaní západní cizinci, kteří tady jsou více méně neviditelní a kteří nemají žádné velké problémy s integrací. Jsou bráni nakonec jako lepší společnost. Hodně Američanů je reprezentováno na primárním pracovním trhu, jsou velice dobře placeni, nemají žádné velké starosti se zaměstnaností. Prostě mají dobré zaměstnání nebo podnikají. Ti jsou tady velice dobře umístěni... Co se týče toho zbytku, tak největší podíl tady samozřejmě tvoří Slováci, kteří se integrovali velice pohodlně a dobře. Problém, že mluví slovensky, nevzniká. Já jsem také Slovák, přednáším slovensky. Takže není žádný problém. Mám pocit, že ty největší komunity se tady uchytily dobře(...). Co se týče těch Ukrajinců, tak s nimi česká společnost prostě počítá. Fakticky na potřebné práce. S odstupem, že mají vyšší vzdělání atd.

3. Který rok považujete za vrchol sociálního napětí spojeného s národnostními menšinami?

Dotazované sociologové zdůraznili to, že sociální napětí spojené s národnostními menšinami vzniklo za vlády Klause (v Česku) v první polovině 90. let. Tohle napětí bylo spojené s vyjednáváním sudetoněmecké otázky.

Ivan Gabal - Já si myslím, že to nebylo jenom v České republice. Ale, zaprvé, když začala vláda Mečiara na Slovensku. A zejména potom, když Klaus začal vyhrocovat česko-německé vztahy. Když se dojednávala Česko-německá deklarace, tak najednou to bylo hodně náročné, napjaté. Češi nejsou nacionalisté. Jsou pitomci, mají spousta slabin, ale nacionalismus nepatří mezi jejich typické rysy. Netolerance, samozřejmě, ale to není nacionalismus.

Frič Pavol - Kromě Romů, myslím si, že neexistovalo sociální napětí. Tady (těžko říct) existovala v 90. letech německá otázka. Německá minorita je ovšem malá. Měli tady v Česku strach, že Němci by si mohli nárokovat ty pozemky, které tady zanechali po odsunu. Ta situace de facto více méně pominula. Je to spíše mezinárodní otázka. Mezi Německem a Českem, více na úrovni státu, než mezi lidmi.

4. Myslíte, že z hlediska sociologický poznatků bylo věnováno dostatek pozornosti vyřešení problémů etnických menšin ze strany státních struktur na jedné straně a ze strany médií na straně druhé?

Podle odpovědí účastníků hloubkových rozhovorů, z hlediska sociologických poznatků nebylo věnováno dostatek pozornosti vyřešení problémů etnických menšin ani ze strany státních struktur ani ze strany médií. Kromě toho podle Pavola Friče se český stát staral o legislativní překážky, namísto integrace reprezentantů etnických minorit do české společnosti.

Ivan Gabal - Soudě podle výsledku, ne. A jeden z typických kořenů je, že ti noví politici z roku 1989 více dali jakoby na principy, na ideologie a na normativní přístup, než na faktické znalosti a poznání, či vtažení sociologického poznání do politiky.

Pavol Frič – Samozřejmě, že ne. Protože je jasné, že cizinců bude přibývat. Je jasné, že česká společnost stárne a že budou potřebovat stále více cizinců. Je jasné, že co se týče zřízení, tady ta situace integrace je nezvládnuta. Což nese v sobě velice závažné problémy, jakými jsou existence různých mafí a kriminality. Komunity, když mají co řešit, obracejí se na státní orgány a na zprostředkovatele. Je to proto, že český stát staví velké legislativní překážky na místo jejich integrace: na místo toho, aby se otevřel a systematicky nebo cíleně integroval ty cizince, o které má zájem (...).

5. Jaké otázky spojené s problémy etnických menšin byly, podle vašeho názoru, nejzávažnější?

Jeden z nejzávažnějších problémů, podle Ivana Gabala, na začátku 90. let byl vznik tzv. „populistického nacionalismu“.

Ivan Gabal - Překrytí nedemokratičnosti nacionalizmem. Často vlastně ty národnostní otázky kryly nedemokratické metody a rozkrádání divoké privatizace: zabírání majetku, zabírání území. Typický příklad je válka v Bosně, kde vlastně došlo k tomu, že největšími nacionalisty byli ti největší primitivové, kteří překompenzovali své komplexy a nedostatek vzdělání a svou neschopnost si vydělat zabíjením lidí. Stejně tak na Slovensku se za nacionalismem ukrývalo velmi temné období Mečiara, ale na druhou stranu ta populace na nacionalistické, populistické výzvy reagovala volebním chováním. To znamená, že ten deficit vzdělání a kulturního kapitálu se projevuje zejména v těch postkomunistických zemích, v těch nedemokratických metodách a populistickém nacionalismu.

6. Mají Slováci postavení specifické menšiny v ČR, a pokud se domníváte, že ano, tak proč?

Podle sociologů, Slováci v ČR mají specifické postavení především proto, že nejsou vnímáni reprezentanty majoritní společnosti jako menšina.

Ivan Gabal - Já říkám, že Česká republika je nechtěné dítě, které máme se Slováky. To znamená, že oni tady nemají status menšiny, ale status příbuzných. A, za prvé, příbuzné si nikdo nevybírá a, za druhé, o příbuzných víme ty nejintimnější drby, tím pádem je vidíme v kuchyni i v ložnici, a proto dneska můžeme mít slovenského ministra ve vládě. Proto třetina naší armády jsou Slováci. Proto na českých vysokých školách studují tisíce slovenských studentů.

Pavol Frič - Za socialismu se říkalo, že český stát se skládá z české menšiny a slovenské většiny (...). Nicméně, Češi měli ten neustalý pocit, že jsou tím starším bratrem v tom svazku a na Slováky se dívali s jistým nadhledem a neustalým pocitem, že oni ty Slováky tahají do civilizovaného světa.

7. Jak potřebné byly sociologické výzkumy masmédií a vládních struktur?

Výzkumy tohoto typu (spojené s národnostními problémy) podle odpovědí Ivana Gabala, se používaly do roku 1992. Po nástupu Klause a Mečiara sociologické výzkumy přestaly být zapotřebí.

Ivan Gabal - Do roku 1992 byly potřebné a používaly se. Po nástupu Klause a Mečiara se užívaly minimálně, až pak, když se začala vyjednávat třeba Česko-německá smlouva, my jsme dělali poměrně rozsáhlou analýzu pro Ministerstvo zahraničních věcí, ale platily to německé nadace. A bylo to také pro německou vládu. Takže ten zájem se postupně začal obnovovat.

Pavol Frič - Prováděly se, dokonce i pořád se provádějí. Např. Ivan Gabal dělal výzkumy tohoto typu.

8. Existoval rozdíl mezi oficiálně dávanou informací o etnických menšinách a výsledky vašich výzkumů (prováděných nezávislými organizacemi)?

Podle odpovědí sociologů na tuto otázku se vědecký diskurs oproti politickému neuměl prosazovat. Také byl vědecký diskurs zastíněn ideologií a sociální politikou a tyto věci se vůbec neřešily. Kromě toho, podle Pavola Friče, se informace o cizincích často zkreslovaly (v médiích se často objevují negativní informace o reprezentantech minorit).

Ivan Gabal - Já myslím, že se tady dlouhodobě popírala existence jakýchkoliv menšin. V tom smyslu, že se v naší společnosti vyvíjelo posilování individuálních svobod, tak se k lidem přistupovalo spíše občansky. Ať už na bázi konceptu lidských práv, nebo na bázi ekonomické. Dlouhodobě se popíral romský problém a také se dlouhodobě některým věcem nevěnovala odborná vědecká pozornost. A protože máme strašně krotkou vědeckou komunitu, která nejde do konfliktu s politikou, tak se řada věcí

nechávala být. A ten vědecký diskurs se oproti tomu politickému neuměl prosazovat. Také byl vědecký diskurs zastíněn ideologií a sociální politikou a tyto věci se vůbec neřešily.

Pavol Frič - Je to dost komplikovaná otázka. Protože informace jsou většinou podávány nevládními organizacemi. Problém je v tom, že informace jsou podávány různými kanály, v nichž dochází k různým šumům a zkreslením. Třeba informace, že většina cizinců dostane příspěvek, ta se k většině Vietnamců nedostala. Neumějí číst, nedívají se na televizi. Proto jsou často tyto informace zkreslované (...). Mediálně se vyjadřují lidé, kteří si většinou stěžují na cizince. To je téměř černá kronika. Já mam přehled o Mladoboleslavském denníku, tam jsou cizinci neustalými aktéry černé kroniky (...).

Politici

1. Jaká situace ve sféře národnostních vztahů se vyvinula po desintegraci Československa?

V odpovědi na tuto otázku Petr Pithart uvedl, že se česká společnost po roce 1992 značně homonegizovala.

Petr Pithart - Tak já musím říci, že před válkou bylo Československo státem s největším procentem národnostních menšin v Evropě, 33 procent. Poláci, tuším, byli na druhém místě, 32 procent. Přičemž to číslo je matoucí, protože se počítal československý národ jako jeden národ. To bylo přání otců myšlenky české, ne slovenské. Kdybychom ty Slováky odečetli, tak bychom byli ještě mnohem pestřejší. Dneska jsme, slyšel jsem, etnicky nejčistší národ, snad s výjimkou Islandu. Nejčistší stát v Evropě.

Podle Savického se po disintegraci ČR zvýraznily problémy spojené s romskou minoritou a ruskými přistěhovalci. Objevil se „sebekritický trend“ vzhledem k poválečnému odsunu německé minority.

Nikolaj Savický - Samozřejmě, problém Romů. Ten problém je mediálně osvětlován, zejména v černé kronice nebo, když se stane nějaká rvačka. Velké jsou diskuse i o politických výročích některých politicky viditelných osobností. Kdysi to byl pan Sládek, předseda republikánské strany. Teď už není mediálně viditelný (...).

Mluví se hodně o ruské mafii, což je také součást ruské menšiny.

Otázka německé menšiny a jejího odsunu je přemětem velkých diskusí. Pravda je, že v poválečné situaci to asi jinak řešit ani nešlo. A nebyli také odsunuti všichni. Jinak existuje dost výrazný trend sebekritický, řekněme.

2. Jakým problémům se bylo možné, podle vás, vyhnout, za předpokladu alternativního chování tištěných a elektronických médií?

Podle Petra Pitharta a Nikolaje Savického média v 90. letech refletovala převažující většinové názory na národnostní problematiku („*tlumočila ten většinový názor*“), čímž

způsobila zakotvení stereotypních názorů na reprezentanty minoritních skupin (např. „Romové nechtějí dělat, že jsou paraziti a že kradou“) a způsobili sociální problémy, např. to, že Romové většinou nedostávají pracovní místa.

Petr Pithart - Tak Romové se ocitli v nové a těžší situaci, než to bylo za socialismu, protože dřív existovala povinnost, kdo nepracoval, dopouštěl se trestného činu – „příživnictví“. Čili byl za to trestán, takže většina Romů byla zaměstnána. Po roce 1989 nic takového jako povinnost pracovat neexistuje. Ta nabídka a poptávka na trhu práce se řídí samozřejmě kvalitou a schopností. A ti Romové okamžitě prudce sociálně upadli, to je první objektivní věc. Druhá, média je líčí tak, že nechtějí pracovat. Romové prostě ta místa většinou nedostanou. Když telefonuje Rom, tak to místo je, když přijde, tak to místo není. Třetí objektivní příčina je, že romské děti přicházejí do českých škol s handicapem, protože neumí dobře česky. Po prvním, druhém roce končí v normální škole. Jsou odlifrované do nějakých zvláštních škol, čili už nikdy nedoženou ty své normální české vrstevníky. A média podle mého názoru tlumočí ten většinový názor, že Romové nechtějí dělat, že jsou paraziti a že kradou. Samozřejmě že v jisté míře to platí, ale jenom v jisté. Média to zevšeobecňují a ukazují ty lidi tak, co si většina tak jako tak myslí.

Nikolaj Savický - To, co dělají média, stejně to, co dělají ostatní složky společnosti, je v podstatě determinováno zájmy, kterým ta média slouží. Řídí se potřebou zisku, potřebou mít co nejvíce čtenářů. Prostřednictvím většího množství čtenářů získávat větší množství reklam. Takže nevěřím, že by se dalo něco změnit za daného společenského systému.

3. Jaké otázky spojené s problémy etnických menšin byly, podle vašeho soudu, nejzávažnější?

V odpovědi na tuto otázku Petr Pithart uvedl, že hlavním problémem většinové společnosti ve vztahu k minoritám je to, že reprezentanti většiny neuměli reflektovat a sebekriticky hodnotit vztah k minoritám, což je přivedlo k nezvládnutí česko-německých a česko-slovenských vztahů.

Petr Pithart - My máme ještě jeden jakýsi historický komplex, to je problém odsunu, nebo vyhnání Němců. Ten problém je vidět i dnes. Je možné ho kdykoli vytáhnout a zneužít. Tam je ten problém v tom, že se po válce uplatnil princip kolektivní viny. A dosud veřejnost není ochotna uznat, že to bylo špatně a že se mělo postupovat podle individuální zodpovědnosti, což jistě bylo těžké. A je možné, že to vždycky ani všude nešlo. Po těch poválečných dnech a týdnech, kdy tu procházely pochody smrti z koncentráků... Se Slováky to bylo podobné (...). To lidé velmi prožívali. Tam šlo spíše o určitý český paternalismus. Určitý přezíravý vztah, jak se říkalo: „k mladšímu bratrovi“, který sice zlobí, ale on doroste a že bude, jako jsme my. To je to, co se Slovákům nikdy nelíbilo. Chtěli, aby se s nimi jednalo jako rovný s rovným. A ten shovívavý, paternalistický vztah nesnášeli. Češi zase čekali od Slováků vděk: „My jsme vám pomohli hned po první válce. Vybudovali jsme tam průmysl. Musíte být vděční.“ Vděku se zpravidla nedočká ani v osobních vztazích, a už vůbec ne ve vztazích mezi národy. Čili stejně jako jsme to neuměli

reflektovat a sebekriticky zhodnotit v otázce povalečného odsunu, tak jsme nezvládli ten česko-slovenský vztah.

Podle Savického nejzávažnějším problémem byla nezaměstnanost:

Nikolaj Savický - Během restituce kapitalizmu se po 40ti letech objevil problém nezaměstnanosti, což výrazně ovlivnilo situaci spojenou s rómskou menšinou.

5. Předcházela mediální agenda politickou, nebo tomu bylo naopak?

Podle Petra Pitharta *„masová média byla tím hybatelem a tím, kdo ty problémy formuloval. Politika až dodatečně reagovala...“*

Podle Nikolaje Svického *„Ve většině případu politickou agendu předcházela mediální.“*

6. Dělal-li vládní struktury pokusy dohodnut svou činnost spojenou s národnostními menšinami s masmédií?

Podle dotazovaného Petra Pitharta, vliv vládních struktur na média je v České republice minimální, a to platí pro případ činnosti médií spojenou s národnostními menšinami.

Petr Pithart - *Zasahují jenom v krajních případech a ukládají pokuty, ale ty nejsou ničující. Jiný způsob, jak politika může ovlivňovat média, neexistuje. Jedině ta veřejnoprávní. Ted' byl pokus dokonce i Senátu, platit ta média ze státního rozpočtu. To by se ze medií učinila doslovně státní média. Naštěstí jsme přemluvili kolegy, aby ten návrh stáhli, a dokonce se vůbec neprojednával. Ale, není vyloučeno, že se znovu objeví. Pak existuje druhá tendence – všechno zprivatizovat. Všechno, i ta veřejnoprávní. Obojí není správné. My nakonec můžeme najít tu definice veřejnoprávnosti (jako je BBC, nebo jiné osvědčená veřejnoprávní média). Ten vliv tady není tak silný, jak je třeba na Slovensku. Tam politici přijali zákon, který dodává politikům práva požádat o to, aby média na stejném místě a v stejném rozsahu umístila reakci politika na článek, když se o něm špatně píše.*

II. 1. Hlubkové rozhovory (Kyrgyzstán)

Žurnalisté

1. Jaké funkce plnila tištěná a elektronická média z hlediska národnostních menšin cca poslední 2 roky před krachem totalitního režimu?

Podle odpovědí dotazovaných na otázku o funkcích médií 2 roky před krachem totalitního režimu z hlediska národnostních menšin média plnila informační funkce, napomáhala národnostním menšinám uvědomit si svou samostatnost. Kromě toho, podle Alexandra Kaceva, média poslední dva roky před krachem totalitního režimu začala významně ovlivňovat politickou agendu.

Michail Dudnikov - V tu dobu jsem pracoval v mládežnické redakci národní televize. Měli jsme pořady věnované různým národnostem žijícím v Kyrgyzstánu. Například, pořad pod názvem „Adresa družby“. Takové pořady plnily funkce etnického sblížení.

Existoval také televizní pořad „Kraj družby“. Ten pořad byl věnován osvětlování života v různých republikách Sovětského svazu. Tenhle pořad obsahoval syžety pořizené v různých sovětských republikách (např. jeden syžet byl věnován Uzbekistánu, druhý Kazachstánu atd.).

Vycházely také pořady věnované určitým národnostním problémům. Když vznikl problém migrace Němců (Němci začali masově odjíždět z Kyrgyzstánu), začal se objevovat pořad věnovaný německé problematice. Pan Gregor moderoval ten pořad v německém jazyce.

Aleksandr Kňazev - Především, ve srovnání se sovětským obdobím, média začala plnit informační funkce. Například: V letech 1988 - 1991 týdeník „Literaturnyj Kyrgyzstán“ měl rubriku, která se jmenovala „Malé národy Kyrgyzstánu – jednota a mnohotvárnost“. V té době pracovníci tohoto časopisu vyhledávali své autory mezi reprezentanty národnostních diaspor (menšin), kteří ve spolupráci s pracovníky redakce vyprávěli o svém „osudu“; o historii migrace těchto menšiny do Kyrgyzstánu (v tu dobu do Kyrgyzské SSR), o životě v této republice z jejich individuálního pohledu. Ti autoři psali o své historii, o svých zvycích a tradicích, o své psychologii atd.

Aleksandr Kacev - Masmédia plnila moc důležitou funkci. Vysvětlím vám to pomocí příkladu. Ve svém interviu pro noviny „Věčernij Biškek“ první místopředseda komunistické strany Artemov řekl: „Nedovolím „Kozlinským“ pracovat v médiích. Dál sledovali různá židovská příjmení“. Já jsem okamžitě vystoupil v masmédiích proti tomuto článku. A komunistická strana s tím musela počítat. Artemov se musel odvolat z funkce. A to bylo ještě před krachem Sovětského svazu.

Aleksandr Šepelenko - Poslední 2 roky před krachem totalitního režimu masmédia napomáhala národnostním menšinám uvědomit si svou samostatnost, vyvolávala u reprezentantů minorit pocit sebevědomí. To znamená, že to, o čem se dříve mluvilo jenom v soukromí, se začalo objevovat v médiích. Masmédia vlastně protlačovala myšlenku o tom, že minority (mám na mysli všechny etnické menšiny bydlící na teritoriu Sovětského svazu) mají možnost mít svůj vlastní stát. Kromě toho nutila obyvatele sovětských republik vypracovávat strategii „boje o svou samostatnost“.

Ivan Šlojev - Když si vzpomeneme na rok 1990, tak ten rok došlo ke konfliktu v Oše. Podle mého názoru masmédia dost objektivně osvětlovala situaci spojenou s ošským konfliktem. Můžu říct, že v osvětlování tohoto konfliktu, stejně jako jakéhokoliv problému spojeného s menšinami, neexistovalo subjektivní mínění. Některé z tiskovin se spíše držely oficiální pozice, některé ne. Jestli hovořit o takových tiskovinách jako „Slovo Kyrgyzstánu“, nebo „Erkin-too“, tyhle noviny se spíše držely oficiálního názoru

(náзору vládních struktur). Ostatní, takové jako „Argumenty i Fakta“ vycházely při výkladu ošského konfliktu z objektivního předpokladu.

2. Mohl(a) byste stanovit prvních pět témat sociální agendy komunistického režimu, záležití nám na pořadí, která se uplatňovala v tištěných a elektronických médiích?

V odpovědích na tuto otázku účastníci hloubkových rozhovorů souhlasili s tím, že témata uplatňovaná v médiích poslední 2 roky před krachem totalitního režimu byla spojená se vznikem „národních hnutí“, „bojem“ za zrušení různých restrikcí, bojem za svobodu projevu a za vznik kooperativů.

Michail Dudnikov - Diskutovalo se o změnách, které v tu dobu probíhaly v Pobaltí a Gruzii. V tu dobu jsem měl stáže v Pobaltí, mně již tehdy překvapil jejich negativní vztah k Rusům.

*Aleksandr Kňazev - V novinách „Komsomolec Kirgizii“ , kde jsem pracoval na konci 80. let, v období tak zvané „perestrojky“ , velice aktuálními a populárními byla témata spojená se změnami, které v tu dobu probíhaly v některých republikách Sovětského svazu, konkrétně v Pobaltí a na Kavkaze. To byla témata spojená se vznikem „národních hnutí“, „bojem“ za zrušení různých restrikcí a bojem za svobodu projevu. Kromě toho se také psalo o vzniku **kooperativů**. To všechno patřilo k seriózním tématům. Ale, v tu dobu, kdy žurnalistům byla dána určitá svoboda, se mediální pracovníci začali věnovat tématům, která spíše patřila do kategorie „žlutého tisku“. Na začátku 90. let, konkrétně v roce 1991, se jedním z hlavních témat stala „ufologie“ (objevování různých UFO).*

3. Byly mezi těmito tématy také otázky, které byly spojené s etnickými menšinami?

Dotazovaní se většinou shodují v tom, že před krachem socialistického režimu se o národnostních menšinách psalo a také se o nich mluvilo v elektronických médiích.

Aleksandr Kňazev - Myslím, že toto téma bylo dost populární. Nevím, jestli patřilo k pětce nejpopulárnějších. Mezitím se o národnostních menšinách psalo a také se o nich mluvilo v elektronických médiích. Tomu se nebránilo, o tom se mluvilo. Osvětlovala se situace spojená s národnostními konflikty. Například se mluvilo o ošském konfliktu roce 1990, nebo o konfliktu v Ferganě roku 1989. Ale diskutovalo se o těchto tématech velmi opatrně...Řeknu ještě jednu věc. Žurnalistika v té době (v Kyrgyzstánu) byla slabá, pokud jde o analytický pohled. Například byly obavy mluvit o množství obětí při národnostním konfliktu. Podle mého názoru by se o takových věcech mohlo mluvit, ale nesmělo by se to publikovat v novinách určených širokému okruhu čtenářů, ale například v analytických časopisech určených úzkému okruhu čtenářů. A tyto informace by bylo nutné správně interpretovat. Ale tato dovednost našim žurnalistům chyběla, a proto se různým citlivým tématům snažili vyhýbat.

Aleksandr Kacev – Všechno, co jsem naznačil v odpovědi na předcházející otázku, přímo nebo nepřímo souviselo s problémy národnostních menšin. Ve spojení s národnostní otázkou můžu říct, že konec Sovětského svazu posloužil k vzniku diaspor. Na začátku 90. let byla otevřena různá centra „Národnostních kultur“. Tehdy jsem se obracel na Ministerstvo kultury s návrhem na otevření „Centra kyrgyzské kultury“.

Přesto, podle odpovědi na další otázku: „Nakolik bylo toto téma, podle vašeho soudu, tabuizované?“ - je možné udělat předpoklad, že na konci 80. let toto téma bylo do značné míry tabuizované: „Diskutovalo se o těchto tématech velmi opatrně. Existoval určitý „diktát“ ze strany (tehdy ještě) stranických orgánů. Kromě toho existovala jakási vnitřní cenzura (samocenzura) na straně reportérů“ (Aleksandr Knjazev).

4. Čemu bylo věnováno nejvíce pozornosti po roce 1989 (vytváření nové legislativy, změnám struktury vlády...atd.)?

Podle odpovědi respondentů se média po roce 1989 především věnovala otázkám sociálního rozvoje, jazykovým problémům, otázkám rozvoje vzdělání a migračním problémům. Národnostní minority zůstaly na okraji mediální pozornosti.

Aleksandr Šepelenko - Zaprvé, to byl „jazykový problém“. Dříve se mělo za to, že znalost ruštiny dává reprezentantu minority spousta možností kariérního růstu. Proto všichni se snažili naučit ruský jazyk. To způsobilo situaci, při které mnozí obyvatelé sovětských republik nemluvili mateřským jazykem (resp. Kyrgyzové, kteří absolvovali vysoké školy v Moskvě, nemluvili kyrgyzsky). Myslelo se, že není „rentabilní“ studovat jazyk, kterým mluví jenom malá část sovětských obyvatelů. Pak, problém vzdělání. V kterém jazyce zahájit výuku na univerzitách. Byly otevřené vysoké školy, na kterých se studovalo ve kyrygyzštině. Problém byl spojen s tím, že kyrgyzština neměla dostatek vědecké terminologie (nebylo možné v tomto jazyce vystudovat technické povolání). Je nutně říct, že populárními se staly západní metody výuky. Objevili se američtí „dobrovolníci“, kteří začali pracovat ve vzdělávacích institucích. Poslední téma, které bylo populárním v tu dobu, je migrace. Migrační růst, podle mého názoru, byl podmíněn nejenom zhoršením ekonomické situace, ale také vznikem nacionalistických nálad, nejenom mezi řadovými obyvateli, ale mezi představiteli vlády. 99 procent novinových článků, televizních pořadů a diskusí bylo věnováno uvedeným tématům.

5. Jakými způsoby se osvětlovala situace spojená se vznikem samostatné KR.? Existoval rozdíl mezi médii veřejné služby a soukromými médii?

Situace spojená se vznikem samostatné KR se osvětlovala podle dotazovaných spíše z formálního hlediska a v podobě krátkých informací, nikoliv z hlediska sociálně – historického.

Co se týče rozdílů mezi médii státními a soukromými médii, ten byl dán tím, že na rozdíl od státních médií soukromá média si mohla dovolit kritizovat novou vládu, kritizovat představitele vlády.

Samostatnost se osvětlovala velice pompézně a bezalternativně. Z internacionalistů se stali radikální nacionalisté, kteří se rádi předváděli, vystupovali v televizi, psali články. Všichni začali mluvit kyrgyzsky.

Michail Dudnikov - Samostatnost se osvětlovala velice pompézně a bezalternativně. Z internacionalistů se stali radikální nacionalisté, kteří se rádi předváděli, vystupovali v televizi, psali články. Všichni začali mluvit kyrgyzsky.

Aleksandr Kňazev - Na začátku 90. let se již začala objevovat soukromá média. Soukromá média se věnovala objasňování úzkého okruhu problémů, které neměly, řekněme, celostátní význam. Zprávy o vzniku samostatné KR byly poskytovány „státními“ médii a informační agenturou „TASS“ v podobě krátkých informací. Později, po rozpadu Sovětského svazu v prosinci 1991 a po podpísání dohody o vzniku „CHŤ“ (Svazu nezávislých států), se začaly objevovat jakési podrobnější informace. O samostatnosti se mluvilo s velkým patosem, což z mého hlediska bylo trochu naivní. Všude se křičelo o nezávislosti (přijetí nové konstituce, hymny, vlajky atd.), ve skutečnosti nikdo nepochopil, co se vlastně stalo. O téhle situaci se mluvilo se stejným nadšením, se kterým se dříve oslavovalo splnění plánu pětiletky. Používaly se stejné šablony, avšak mírně se změnila rétorika. To znamená, že o nezávislosti se informovalo standardním způsobem bez snahy tuto situaci hodnotit. Kromě toho existovala určitá nepřipravenost.

Aleksandr Kacev - V tu dobu nikdo nic nepochopil. Nepochopili, co se vlastně stalo. Myslelo se, že tohle je dočasná situace. Skupina nacionalistů se organizovala a pak všechno bude obnoveno. SSSR bude existovat. Jenom později všichni pochopili, že se to opravdu stalo a my jsme samostatní. Soukromá média se v tu dobu jenom začala objevovat. Ale, k tomu je nutné říct, že když se v komerčním tisku objevil článek, ve kterém se vyjadřovalo „oblíbení“ nebo „neoblíbení“ jakékoliv národnostní menšiny, bylo to problémem jenom soukromé struktury.

Aleksandr Šepelenko - Ano, rozdíl existoval. Soukromá média se mohla dovolit kritizovat novou vládu, kritizovat představitele vlády, kteří měli kyrgyzské příjmení. Státní média byla omezená z tohoto hlediska. Od žurnalistů, kteří pracovali ve státních mediích, se vyžadovala znalost kyrgyzštiny, i když např. tyto tiskoviny nebo pořady vycházely v ruštině. Také soukromá média, na rozdíl od státních, si mohla dovolit podporovat rusky mluvící obyvatele.

6. Jak podrobně se masmédia věnovala problémům, které jsou spojené s etnickými menšinami po krachu totalitních režimů v devadesátých letech?

Podle respondentů se v 90. letech o minoritních skupinách v médiích mluvilo buď v kontextu nějakých kulturních událostí (to patřilo k pozitivnímu diskursu), nebo, když docházelo k nějakým konfliktům (v kontextu černých kronik).

Michail Dudnikov - Osvětlovala se situace v Oše. Mluví se o tom velice opatrně. V tisku se objevovaly informace o běžencích z Afghánistánu, nebo naopak se psalo o zvýšení migračních nálad ze strany ruskojazyčného obyvatelstva. Přesto, podle mně, se minoritám nevěnovalo dost pozornosti.

Aleksandr Kňazev - V polovině a na konci 90. let situace spojená s objasňováním problémů národnostních menšin vypadala podle mého názoru mnohem hůř, než tomu bylo v pozdním sovětském období. A to proto, že se změnila prezentace samotných etnických skupin. Z Kyrgyzů se stala dominantní národnost již nezávislého státu, Rusové se začali pokládat za menšinu. Proto se v elektronických mediích a v tisku přednostně mluví především o kulturní tematice („otevření Kyrgyzsko-ruské slovanské univerzity“, „dny slovanské kultury“ atd.). Ale o seriózní problematice se většinou nediskutuje. Kromě toho se do mediální agendy dostávaly jenom informace pozitivního charakteru. Např. během volebního období se ve zprávách objevovalo, kolik reprezentantů etnických menšin se dostalo do vlády.

Aleksandr Kacev - Dost podrobně. Uvedu jeden příklad, který z jednoho pohledu souvisí s židovskými tradicemi, z druhého – s muslimskými. Spojil jsem se s židovskou diasporou (v Belgii) a pozval do Kyrgyzstánu lidi, kteří prováděli obřadovou „obřízku“. Je to k smíchu, ale všechny celostátní noviny o tom napsaly a upozornily na to, že nic na tom není, když kyrgyzští muslimové chtějí také provést stejný obřad. Ale, tohle patří ke kuriozitám. Dost podrobně se v tiskovinách osvětlovala kulturní tematika. Např., když se psalo o představení Ruského divadla, které bylo věnováno nějakému svátku, psalo se nejen o samotném představení, ale také o historii tohoto svátku. To znamená, že média reflektovala život diaspor.

Aleksandr Šepelenko - Ve spojení s etnickými minoritami se objevovaly zprávy, když docházelo ke konfliktním situacím. Líbilo se mluvit o reprezentantech menšin také v kriminálním kontextu, což, podle mého názoru, provokovalo napětí v národnostních vztazích. To napětí se pociťovalo ve vesnicích, kde

reprezentanti různých diaspor bydlili vedle sebe. Doházelo k tomu, že reprezentanti jedné minority podpalovali domy patřící reprezentantům jiné etnické skupiny. Bohužel, málo se psalo o minoritách z pozitivního pohledu. Podle mého soudu mělo by se psát o věcech, které nás spojují (co máme společného, co bylo dosaženo v důsledku spolupráce představitelů různých národností v sovětské období). Samozřejmě, se někdy objevovaly články o kulturních událostech nebo o činnostech humanitních organizací ve spojení s národnostními minoritami (podobné články patřily k publikacím pozitivního charakteru). Ale, podle mého soudu, to nebylo postačující. Negativní informace převládaly v tisku té doby.

Ivan Šlojev - Podle mého názoru, masmédia věnovala pozornost národnostním menšinám. Zvláště, když docházelo k národnostním konfliktům. Problém je v tom, že vláda se o tyto problémy nezajímala. Dodnes, jsem si v tom jist, ani ve vládních orgánech, ani u prezidenta, neexistují takové struktury, které by se věnovaly vyřešení problému národnostních menšin. Co se týká masmédií, žurnalisté projevují zájem o menšiny jenom v případě nějaké mimořádné události („horké novinky“). Neexistují žádné tiskoviny, které by se speciálně věnovaly národnostní tematice.

7. Jaké typy mediálních výstupů byly konkrétně věnovány etnickým menšinám?

Podle účastníků hloubkových rozhovorů se největší objem informací o národnostních minoritách dostával do veřejné agendy přes zprávy a krátké informace. Kromě toho v novinách existovaly speciální rubriky věnované etnickým skupinám.

Aleksandr Kacev - Na začátku 90. let v různých tiskovinách existovaly rubriky věnované národnostní problematice. Kromě toho rádio a televize měly pořady v ukrajinském, ujugurském a německém jazyce. Vycházel časopis v tatarském jazyce. Ale, postupem času toto všechno zmizelo. Na konci 90. let již v celostátních vydáních neexistovaly rubriky, které by se věnovaly problémům národnostních menšin. Dneska nikdo nic nechce poslouchat a problémy etnických menšin odešly na „druhy plán“ (do pozadí).

Aleksandr Šepelenko - V polovině 90. let v novinách již neexistovaly speciální rubriky věnované národnostním minoritám. Dříve, naše noviny („Slovo Kyrgyzstánu“) měly rubriku „diaspora“, která se věnovala diskusím spojeným s problémy národnostních minorit. V případě, když docházelo k nějaké krizové situaci v národnostních vztazích, média se začínala věnovat národnostní otázce. Ale to všechno nemělo permanentní charakter.

Ivan Šlojev - Ve spojení s národnostními menšinami se v novinách většinou objevují informace o různých kulturních událostech. Takové jako „Otevření výstavy uzbeckého umění“ nebo „Vystoupení ukrajinského pěveckého sboru“. Popsali, zveřejnili a zapomněli. Podle mého názoru národnostní

problematicke se masmédia věnují jenom okrajově (neodráží skutečné problémy, spojené s národnostními minoritami).

8. Existovala témata spojená s etnickými menšinami, která nepřekročila práh médií, která nebyla mediována?

Odpovědi dotazovaných na tuto otázku se velmi liší. Přesto, když shrneme všechny odpovědi na tuto otázku, je možné udělat předpoklad, že v médiích chyběla migrační tematika, nepsalo se o některých aspektech týkajících se jazykového problému. Podle Kňazeva, Šepelenka a Dudnikova média neprovádí žádnou "prevenci" národnostních konfliktů.

Psal se hodně o národnostních konfliktech, zhoršení sociální situace, ale bohužel se nepsalo o metodách vyřešení těchto konfliktů. Neobjevovaly se hlubší analýzy národnostní situace v Kyrgyzstánu. Všechno, co se objevovalo, vypadalo nějak příliš formálně, povrchně.

Michail Dudnikov - Psalo se hodně o národnostních konfliktech, zhoršení sociální situace, ale bohužel se nepsalo o metodách vyřešení těchto konfliktů. Neobjevovaly se hlubší analýzy národnostní situace v Kyrgyzstánu. Všechno, co se objevovalo, vypadalo nějak příliš formálně, povrchně.

Aleksandr Kňazev - Vůbec se nemluvílo o Uzbekích, přestože ještě existoval problém na jihu Kyrgyzstánu. Určitě se to může vysvětlit obavou ze zopakování konfliktu roku 1990. Kromě toho, jak již jsem řekl, migrační tematika se také nedostávala do mediální agendy.

Aleksandr Kacev - Ano, určitě. Nepsalo se například o jazykovém problému. Napsal jsem v novinách „Argumenty i Fakty“ článek o kyrgyzském jazyce: „Rusové nechtějí studovat kyrgyzštinu, protože nechápou, proč to potřebují. Proto, aby se uměli zeptat „Kolik to stojí?“ Ale, to není tím správním důvodem. Proto, aby lidé chtěli studovat kyrgyzský jazyk, je třeba tenhle jazyk rozvíjet. Bohužel, se to u nás nestává.

Aleksandr Šepelenko - V novinách se nepsalo o některých aspektech týkajících se jazykového problému. Např. nepsalo se o nutnosti použití synchronního překladu na zasedáních parlamentu (během zasedání se mluvilo jenom kyrgyzsky, pro rusky mluvící bylo těžké pochopit tyhle diskuse). Vzhledem k tomu, že ruský jazyk měl oficiální status, parlamentní diskuse by se mohly překládat aspoň do ruštiny. Nepsalo se také o diskriminaci. Žurnalisté neměli možnosti dát podrobnější informace o jakémkoliv etnickém konfliktu.

Ivan Šlojev - Samozřejmě, existuje spousta takových příkladů. Například masmédia neprovádí žádnou "prevenci" národnostních konfliktů. Masmédia se začínají věnovat národnostní problematice jenom tehdy, kdy již ke konfliktu dochází. To je spojené s tím, že masmédia se ráda věnují „horkým novinkám“

(kriminálním zprávám, událostem spojeným s životem celebrit). Píšeme o tom, co nám pomáhá vyžít a vydělat. Bohužel, taková je realita.

9. Byla dávána vládními strukturami doporučení, jakým způsobem prezentovat národnostní problémy (konflikty) v masmédiích?

Dotazovaní se shodují na tom, že rozhodně žádná doporučení nebyla dávána vládními strukturami. Jenom v případě, kdy docházelo k národnostnímu konfliktu, formovala se speciální komise pro vyřešení tohoto konfliktu. Představitelé této komise se snažili mluvit s představiteli médií. Říkalo se o tom, že média musí spolupracovat s představiteli vlády a pokusit se obměkčit vzniklou situaci. Ale k takovým situacím docházelo jen výjimečně.

Sociologové

1. Jaké sociální procesy, které určují, nebo ovlivňují existenci národnostních menšin byly aktuální v devadesátých letech?

V odpovědích na otázku týkající sociálních procesů, ovlivňujících existenci národnostních menšin, sociologové označili následující procesy: prohlášení nezávislosti, zvýšení nacionalistických nálad a zhoršení ekonomické situace. Minority na tyto procesy reagovaly především migračními náladami.

Nurbek Omuralijev - V první řadě – prohlášení nezávislosti. To patří k politickým procesům. Minority na tuhle událost reagovaly především „migračními“ náladami. Vzrůst migrace byl také spojen s ekonomickou situací. Na začátku období tzv. „perestrojky“ Kyrgyztán měl velké množství průmyslových podniků, ve kterých pracovali především rusky mluvící odborníci. V polovině 80. let se začaly zavírat průmyslové podniky (zejm. podniky, které patřily k vojenskému průmyslu), což mělo za následek pokles životní úrovně obyvatel a zhoršení celkové ekonomické situace. Zemědělství také nebylo v nejlepším stavu... Ještě jeden jev, který měl místo v této době: je to zvýšení nacionalistických nálad. To je také možné vztáhnout k politickým procesům. V tu dobu měla velkou popularitu „strana národního obrození“ „Asaba“, která šířila nacionalistické nálady. Ale v průběhu času tahle strana ztratila svou popularitu.

Nina Bagdasarova - Zaprvé, se otevřela „železná opona“, a vznikla možnost emigrovat do jiných ekonomicky vyvinutých zemí. Reprezentanti menšin odjížděli do takových zemí jako Německo, Izrael a Řecko. To zmámená ten, kdo měl možnost, emigroval do více či méně ekonomicky vyvinutých států. Důvodem ke vzniku migrační vlny bylo zhoršení ekonomické situace. Není možné říct, že existovaly reálné politické důvody, které vyvolaly vlnu migrace. V tu dobu se vláda snažila rychle reagovat na jakékoliv změny národnostních nálad.

2. Změnilo se, podle vašeho soudu, národnostní složení obyvatelstva po desintegraci SSSR a proč?

Podle sociologů se kyrgyzská společnost po desintegraci SSSR více kulturně zhomonegizovala (ve své většině odjeli z Kyrgyzstánu během 90. let reprezentanti tzv. „rusky mluvící“ skupiny. Jsou to Ukrajinci, Bělorusové, Rusové, Němci.) Přesto, co se týče početnosti cizinců, početně přibyli přestěhovalci z Uzbekistánu a Tádžikistánu.

Nurbek Omuralijev - Jestli mluvit o menšině, představitelé, kteří ve své většině odjeli z Kyrgyzstánu během 90. let, jsou reprezentanti tzv. „rusky mluvící“ skupiny. To jsou Ukrajinci, Bělorusové, Rusové, Němci. Co se týká Němců, ze 120 tisíc obyvatel žijících na teritoriu Kyrgyzstánu na začátku 90. let, zůstalo v naší republice jenom 11 tisíc. Rusové ve své většině také emigrovali... Ale, také existují národnostní skupiny, jejichž počet vzrostl během 90. let. Jsou to reprezentanti sousedních států - Uzbeki, Tádžikové atd.

Nina Bagdasarova - Jestli věřit informacím „Národního statistického komitétu“, zvětšilo se procento kyrgyzského a uzbekského obyvatelstva. Rusové podle své početnosti zaujímali druhé místo, po rozpadu SSSR Rusové již obsadili třetí místo.. Přesto, Kyrgyzové, Uzbeki a Rusové patří k největším etnickým skupinám žijícím na teritoriu naší republiky. Stejně tomu bylo během sovětského období.

3. Který rok považujete za vrchol sociálního napětí spojeného s národnostními menšinami?

Dotazovaní sociologové zdůraznili to, že sociální napětí spojené s národnostními menšinami vzniklo v roce 1990, který je poznamenán konfliktem mezi Kyrgyzy a Uzbeky v Oše. Podle socioložky Bagdasarové se situace ve sféře národnostních vztahů také zhoršila ve letech 1994 – 1996, což souviselo se zhoršením ekonomické situace a souvisejícím s tím vzrůstem migrační aktivity. Pak v r.1998 se z ekonomického a ze sociálního hlediska situace zlepšila (pozoroval se ekonomický vzrůst a zmírnění migrace).

Nurbek Omuralijev - Rok 1990 , který byl poznamenán ošským konfliktem mezi Kyrgyzy a Uzbeky. Podle oficiálních informací v průběhu tohoto konfliktu zemřelo kolem 600 lidí. Ale pak jsme prováděli vlastní výzkum (v roce 1991 prováděli jsme dotazování v Oše, Kara-Suu a Uzgenu) a zjistilo se, že během tohoto konfliktu zahynulo kolem 1200 lidí. To se stalo během třech dní. V první den tohoto konfliktu 70 procent zavražděných tvořili Kyrgyzové. Druhý a třetí den, Kyrgyzové z jiných měst přišli na pomoc svým příbuzným a 78 procent zavražděných již bylo z uzbecké strany. Pak do tohohle konfliktu zasáhla Rjazaňská letecká divize a v Ošském regionu byl zaveden zákaz vycházení. Konflikt byl ukončen. Pro srovnání, uvedu následující příklad: během ozbrojeného konfliktu v Náhorním Karabachu během týdne byl zabit jenom jeden člověk. U nás během tří dní zamřelo 1200 lidí.

Do roku 1990 trval také konflikt mezi Uzbeky a Turky - Meschitinci v Uzgenském regionu. Za týden z Uzbekistánu odjelo 12000 obyvatel. V tomhle regionu nezůstal žádný reprezentant turecké menšiny. Mnozí z těch lidí se přestěhovali do Kyrgyzstánu.

Nina Bagdasarova - Nejvíce krizový z hlediska sociálního napětí byl rok 1990 (konflikt v Oše). Pak roky 1994 - 1996. To byly nejhorší roky z ekonomického hlediska, což ovlivnilo také situaci spojenou s národnostními vztahy. Tehdy se pozoroval růst migrační intenzity. Pak v r.1998 se z ekonomického a ze sociálního hlediska situace zlepšila (pozoroval se ekonomický vzrůst a zmírnění migrace).

Co považujete za hlavní tři příčiny tohoto napětí?

Za příčiny napětí v Oše sociologové považují nerovnoprávný status Uzbeků a také to, že Kyrgyzové žádali podíl z pozemků, které vlastnili Uzbeki. Také to, že kyrgyzský jazyk měl získat status „státního jazyka“.

Nurbek Omuralijev - Příčinami tohoto konfliktu (v Oše) byly sociálně-ekonomické rozpory. Zaprvé existoval nerovnoprávný status (ve vládních strukturách většinou byli zaměstnáni Kyrgyzové, v servisních Uzbekové). Kromě toho, Kyrgyzové žádali podíl z pozemků, které vlastnili Uzbeki. Byly zorganizované skupiny tzv. „camozaxbama“, které vyžadovaly půdní podíl z pozemků nacházejících se na teritoriu sovchozu „Lenina“ a patřících Uzbekům.

Nina Bagdasarova - Zaprvé, zákon o kyrgyzském jazyce (přiznání kyrgyzskému jazyku status „státního“). Například na konci 90. let zase vzniklo napětí v kyrgyzsko-uzbeckých vztazích. Tehdy byla založená radikální organizace, která vyžadovala přiznání uzbeckému jazyku oficiálního statusu. V této době se pozoroval vzrůst napětí spojeného s národnostními menšinami, resp. napětí ve kyrgyzsko-uzbeckých vztazích. Občas podobné napětí vzniká znovu, resp. tehdy, kdy se zase začíná projednávat „jazyková otázka“.

4. Myslíte, že z hlediska sociologický poznatků bylo věnováno dostatek pozornosti vyřešení problémů etnických menšin ze strany státních struktur na jedné straně a ze strany médií na straně druhé?

Podle odpovědí účastníků hloubkových rozhovorů, z hlediska sociologických poznatků nebylo věnováno dostatek pozornosti vyřešení problémů etnických menšin ani ze strany státních struktur, ani ze strany médií.

Nurbek Omuralijev - Ne, na začátku 90. let nebylo uděláno vůbec nic ze strany politických a mediálních struktur. Naopak, vládní struktury se snažily zatajit problémy spojené s národnostními menšinami. Později se o těchto problémech začalo mluvit...

5. Jaké otázky spojené s problémy etnických menšin byly, podle vašeho názoru, nejzávažnější?

Podle sociologů, nejzávažnější problémy spojené s etnickými minoritami jsou následující: 1. jazykový problém, 2. vzrůst nezaměstnanosti a 3. migrace.

Nurbek Omuralijev - V 90. letech vznikla celá řada problémů spojených s etnickými menšinami. Tyhle problémy vznikly v důsledku následujících událostí: po prohlášení nezávislosti Rusové ztratili vládnoucí pozici v Kyrgyzstánu a ocitli se v postavení menšiny. Dříve bylo zvykem, že Rusové zaujímali „druhou pozici“ ve vládnoucích orgánech. Později, po rozpadu Sovětského Svazu, ten princip přestal platit. Kromě toho, sféra jejich činností se velmi zúžila. Závody a průmyslové podniky se zavřely. Rusové se začali cítit jako „nepotřební“ lidé. Někteří se překvalifikovali. Začali se zabývat komercí, pracovat v servisním odvětví, ale většina lidí zůstala bez práce.

Kromě toho, etnické menšiny se nezúčastňovaly politického života. Všechny změny, včetně změn ve vládních strukturách proběhly bez jejich spoluúčasti. Všechny průmyslové podniky, které ještě přinášely zisk, byly rozdělené mezi Kyrgyzy.

Ekonomické změny byly důvodem vzniku problémů v sociální sféře. Takovým, jako je vznik diskusí o ruském jazyku (udělení nebo neudělení ruštině oficiálního statusu).

Nina Bagdasarova - Samozřejmě, je to jazykový problém. Přičemž vznikalo větší množství problémů spojených s výukou kyrgyzského jazyka, než s výukou ruského. Ta část obyvatelstva, která ovládala jenom ruský jazyk, neměla možnosti dostat se na dobrou pracovní pozici. Kromě toho, pro národnostní menšiny bylo důležité zajistit si podporu vlády ohledně zachování a rozvoje vlastního jazyka. Potom, co byla vytvořena organizace „Asambleje národů Kyrgyzstánu“, se začaly otvírat různá jazyková centra. Za pozitivní považují to, že neexistovaly žádné zábrany ze strany legislativy pro otevření takových center. Když si nějaká diaspora přála otevřít třídu, ve které studium probíhalo např. v ukrajinštině (při statním gymnáziu), to přání bylo možné realizovat za předpokladu souhlasu ze strany ředitele tohoto gymnázia. Takovým způsobem byly otevřené korejské, ujigurské a ukrajinské třídy. Přesto se to muselo realizovat za vlastní finanční prostředky, vládní struktury nepodporovaly finančně podobné projekty. Celkový politický diskurs byl pozitivní vzhledem k národnostním menšinám.

5. Mají Rusové postavení specifické menšiny v KR, a pokud se domníváte, že ano, tak proč?

Podle sociologů, Rusové v KR mají specifické postavení především proto, že nebyli vnímáni reprezentanty majoritní společnosti jako menšina. Kromě toho z kulturních, sociálních a jazykových hledisek Rusové zaujímají dominantní postavení.

Nina Bagdasarova - Podle moderních sociologických koncepcí výraz „menšina“ nemůže být použit jako „nálepka“ pro určitou skupinu. To znamená, že podle některých kritérií Rusové mohou být zařazeni do kategorie „národnostní menšina“, podle jiných nemůžou. Například, z jazykového hlediska Kyrgyzové a Uzbeki dodnes mohou být považováni za menšiny. Protože ruský jazyk je světový jazyk. Vysokoškolské vzdělání z 90-ti procent v Kyrgyzstánu je v ruském jazyce, internet také. Rodiče si přejí, aby jejich děti ve školách studovaly ruský jazyk. Je těžké se cítit jako menšina, když dodnes z kulturních, sociálních a jazykových hledisek Rusové zaujímají dominující postavení. Z „kádrového“ hlediska Kyrgyzové určitě dominují. K tomu existují objektivní předpoklady. Kyrgyzové mají určitou výhodu před Rusy. Mnozí Kyrgyzové jsou bilingvisté. To znamená, že tahle část obyvatelstva perfektně ovládá ruštinu a kyrgyzštinu. Rusové ve své většině neovládají kyrgyzský jazyk a při přijímání do práce preferují vzít si k sobě specialistu, který ovládá ruský a kyrgyzský. Pro některá povolání je to moc důležité.

7. Jak potřebné byly sociologické výzkumy masmédií a vládních struktur?

Výzkumy tohoto typu (spojené s národnostními problémy) podle odpovědí sociologů, byly potřebné na začátku a v polovině 90. let. Na konci 90. let vládní struktury ztratily zájem o výzkumy týkající se národnostních otázek.

Nurbek Omuralijev - Po konfliktu v Oše se vládní struktury začaly zajímat o sociologické výzkumy. My jsme znovu připravili a realizovali výzkum v Oše a v jiných regionech Kyrgyzstánu (v Čujiském regionu, v Biškeku). Výsledky tohoto výzkumu jsme uvedli ve zprávě pro prezidenta Akajeva. Akajev s tímhle referátem odjel za prezidentem Uzbekistánu Karimovem. V důsledku spolupráce s Uzbekistánem se podařilo vyhnout se zopakování ošského konfliktu. Kromě toho, výsledky našich výzkumů byly rozeslány regionálním vládním strukturám a použity pro vyřešení lokálních problémů. Přesto, tyhle informace byly použity jenom pro služební účely a nedostaly se do masmédií. Naše výzkumy byly potřebné na začátku a v polovině 90. let. V tu dobu byla vytvořena organizace „Shromáždění národů Kyrystanu“, se kterou jsme aktivně spolupracovali. Později vládní struktury ztratily zájem o naše výzkumy (výzkumy Akademie věd). Na konci 90. let bylo vytvořeno „Centrum pro výzkumu veřejného mínění při prezidentovi KR“, které provádělo výzkumy pro vládní struktury a často poskytovalo neobjektivní hodnocení situace.

Nina Bagdasarova - Po konfliktu v Oše se sociologické výzkumy staly potřebné. V tu dobu existovalo „Oddělení pro výzkum národnostních problémů při Akademii věd“. Elebajeva Ajnura Bekturovna a Omuraliev Ajbek Imanujilovič (vedoucí tohoto oddělení) prováděli řadu výzkumů týkajících se národnostní problematiky pro vládní struktury. Výzkumy byly také prováděné pro administraci prezidenta Akajeva. Na konci 90. let vládní struktury ztratily zájem o výzkumy týkajících se národnostních otázek. Například mezinárodní organizace „Fond za tolerantnost“ regulárně prováděla monitoring „konfliktogenosti“, resp. národnostních konfliktů. Ředitelka tohoto fondu mi sdělila, že oni regulárně rozesílají zprávy (výsledky výzkumů) vládním úředníkům. Problém je v tom, že úředníci nemají ve zvyku pracovat s podobnými informacemi. Důkazem je to, že pracovníci této organizace nedostali ani jedinou odezvu na své zprávy ze strany vládních struktur.

8. Existoval rozdíl mezi oficiálně dávanou informací o etnických menšinách a výsledky vašich výzkumů (prováděných nezávislými organizace)?

Podle odpovědí sociologů na tuto otázku ve vztahu k etnickým menšinám byly zveřejňované informace výhodné pro vládní struktury.

Nurbek Omuralijev - Určitě existovaly. Všechny výzkumy, které byly realizované „Centrem pro výzkumu veřejného mínění“, byly pochopitelně prováděné na zakázku vlády a byly zveřejňované jenom ty informace, které byly výhodné pro vládní struktury.

Politici

1. Jaká situace ve sféře národnostních vztahů se vyvinula po desintegraci SSSR?

V odpovědích na tuto otázku politici uvedli, že vzhledem k tomu, že většina průmyslových pomníků, závodů byla zavřena, mnozí obyvatelé Kyrgyzstánu ztratili práci, zhoršila se situace ve sféře národnostních vztahů. V důsledku těchto procesů se objevil problém migrace.

Klara Ažybekova - Ty neshody ve sféře národnostních vztahů, které existovaly během sovětského období, se staly ostřejšími. Například, my jsme měli problém v Oše. Kyrgyzové byli přesvědčeni o tom, že nemají dost míst ve vládních orgánech a že Uzbeki se snaží získat pod své vedení jih Kyrgyzstánu. Pak v Oše ještě existovaly určité další problémy. Což se později stalo jedním z důvodů konfliktu v r. 1990. Kromě toho, podle mého názoru, etnické konflikty byly vyprovokované „reprezentanty“ západní ideologie, aby posloužily k rozpadu Sovětského svazu. V „postsovětských“ republikách se nacionalistická ideologie stala vládnoucí.

Aleksej Železnov - Problém národnostních vztahů byl vždycky aktuálním pro naši republiku. Avšak po desintegraci Sovětského svazu se situace jenom zhoršila. Vzhledem k tomu, že většina průmyslových podniků, závodů byla zavřena, mnozí obyvatelé Kyrgyzstánu ztratili práci (Ukrajince, Rusové, Kyrgyzové zůstali bez práce). Reprezentanti národnostních minorit začali hledat lepší ekonomické zabezpečení. Objevil se problém masové migrace.

2. Jakým problémům se bylo možné, podle vás, vyhnout, za předpokladu alternativního chování tištěných a elektronických médií?

Podle politiků, opoziční média v 90. letech většinou provokovala národnostní konflikty.

Klara Ažybekova - Existovaly různé prostředky masové komunikace. Ty, které reflektovaly státní politiku, a ty, které vystupovaly na straně opozičních sil (např. Demokratické strany Kyrgyzstánu). Ty, které stály na straně opozice, provokovaly národnostní konflikty a ukazovaly všechno, co bylo dosaženo během existence Sovětského svazu v černém světle. Ale často se zapomínalo na to, že Kyrgyzové vytvořili svůj státní systém jenom za pomoci sovětské vlády.

3. Jaké otázky spojené s problémy etnických menšin byly, podle vašeho soudu, nejzávažnější?

V odpovědi na tuto otázku se politici shodují v mínění, že mezi nejzávažnějšími problémy spojenými s etnickými minoritami patřily nezaměstnanost a jazykový problém.

Klara Ažybekova - Především jazykový problém. Zaprvé, Kyrgyzové, kteří se začali nazývat „hlavní“ národností, byli přesvědčení o tom, že začínají ztrácet svůj mateřský jazyk. Což podle mého názoru není relevantní. Stačí se podívat na současnou situaci, vesničané nemluví ani ruským, ani jiným jazykem, kromě kyrgyzštiny. Je pravda, že v minulosti existoval problém spojený s tím, že Kyrgyzové žijící v centru, v hlavním městě, mluvili převážně rusky. Ale k tomu existovaly objektivní důvody. Protože tzv. „nacionální okrajiny“ SSSR bylo nutné rozvíjet, bylo zapotřebí připravit odborníky různých profesí. Z důvodu, že mnohé národnosti, podobně jako Kyrgyzové, neměly své písemnictví, integraci malých národností do vyvinutější kultury bylo možné realizovat jenom pomocí ruského jazyka (za předpokladu znalosti ruštiny). Proto proces rusifikace měl pro nás v tu dobu určité výhody. Samozřejmě, že v sovětském období byly udělány ve sféře jazykové politiky některé chyby. Bylo nutné se také věnovat rozvoji kyrgyzského jazyka. Ve školách se měly vyučovat nejen ruské dějiny, ale také kyrgyzské. V tom případě by na začátku 90. let nevznikla situace, ve které většina rusky mluvících obyvatel nemluvila kyrgyzsky a pro vyučování kyrgyzštiny neexistoval žádný vědecký základ... Pak migrace. Migrační růst byl ovlivněn především zhoršením ekonomické situace. Můžu říci, že odjížděli nejen Rusové nebo Němci ale také sami Kyrgyzové.

Aleksej Železnov - Zaprvé, jestli mluvit o ekonomické situaci, to je náhlé zhoršení ekonomického zabezpečení a s tím spojená masová migrace reprezentantů ruský mluvící části obyvatelstva. Během sovětského období Kyrgyzstán zaujímal velice dobré ekonomické postavení ve srovnání s jinými státy v centrální Asii (Turkmenistánem, Kazachstánem). Měli jsme dost vyvinutou ekonomiku (dostatek surovin, dostatek pracovní síly) a dobré sociální zabezpečení. V republice byla nízká nezaměstnanost. Obyvatelstvo mělo jistotu, že jejich děti budou mít kvalitní vzdělání. Po rozpadu Sovětského svazu se situace změnila. Infrastruktura, která byla vybudována během sovětského období, byla zničená. Tohle všechno vyprovokovalo masovou migraci. Podle mého soudu by se měly zachránit aspoň částečné vztahy v sociální a ekonomické sféře, které existovaly během existence Sovětského svazu.

5. Předcházela mediální agenda politickou, nebo tomu bylo naopak?

Podle Klary Ažybekové, mediální agenda v mnohém protlačovala tu politickou.

Klara Ažybekova - Mediální agenda v mnohém protlačovala tu politickou. Existovaly různé prostředky masové komunikace. Ty, které reflektovaly státní politiku, a ty, které vystupovaly ze strany opozičních sil. Ty, které stály za opozicí spíše, jak jsem již řekla, provokovaly národnostní konflikty.

6. Dělal-li vládní struktury pokusy dohodnut svou činnost spojenou s národnostními menšinami s masmédií?

Podle dotazovaných podobné pokusy existovaly. Důkazem pro to může posloužit vytvoření organizace „Shromáždění národů Kyrystánu“, prostřednictvím které bylo možné vést veřejné diskuse věnované problémům národnostních menšin.

Klara Ažybekova - V 90. letech byla vytvořena organizace „Shromáždění národů Kyrystánu“. Podle mého názoru, tato organizace výborně vykonávala své funkce. Prostřednictvím této organizace bylo možné vést veřejné diskuse věnované problémům národnostních menšin .

Aleksej Železnov - Po konfliktu v Oše byla vytvořena organizace „Asambleje (shromáždění) národů Kyrystánu“. Ta vznikla proto, aby každá menšina měla možnost zachovat vlastní kulturu a jazyk. Také byla otevřena národnostně-kulturní centra. Prostřednictvím těchto organizací bylo možné vést veřejné diskuse věnované problémům národnostních menšin za účasti reprezentantů médií. Prostřednictvím tiskových konferencí se tyto informace objevovaly v médiích.

7. Jak ovlivnila, podle vás, činnost masmédií v devadesátých letech situaci ve sféře národnostních vztahů? Provokovala napětí v dané sféře, nebo naopak zmírňovala situaci?

Podle politiků média spíše příliš neovlivnila situaci ve sféře národnostních vztah. Přesto, někdy docházelo k tomu, že média provokovala napětí ve sféře národnostních vztahů (většinou ze strany opozičního tisku).

Klara Ažybekova - Existovaly různé prostředky masové komunikace. Ty, které reflektovaly statní politiku, a ty, které vystupovaly ze strany opozičních sil. Ty, které stály za opozicí spíše, jak jsem již řekla, provokovaly národnostní konflikty.

Aleksej Železnov - Podle mého názoru, činnost masmédií ani nezhoršila, ani neobměkčila situaci spojenou s národnostními vztahy. Masmédia zaujímala spíše neutrální postoje vzhledem k tomuto problému. Samozřejmě, byly situace, ve kterých některý z reprezentantů médií (většinou opoziční tisk) se snažil protlačovat nacionalistické myšlenky. Ale to se stávalo jen zřídka.

8. Stalo se někdy, že byl vytvořen nový předpis v zákoně o masmédiích kvůli nepříjemné činnosti dané instituce ve vztahu k národnostním minoritám?

Podle politiků k takovým situacím nedocházelo. Kromě toho média často sama navrhovala změny v zákonu o masmédiích.

Klara Ažybekova - Ne. Naopak, žurnalisté navrhovali změny v zákonu o masmédiích, což pak bylo použito při tvorbě tohoto zákona.

Aleksej Železnov - Nemůžu si to připomenout. Myslím, že ne.

III. Konstrukce mediálního obrazu menšiny v České republice a v Kyrgyzstánu (srovnání)

Úvodem této kapitoly je nutné zdůraznit, že autorka nemá za cíl srovnání běžných realit České republiky a Kyrgyzstánu (protože v daném případě je to těžké, a někdy i nemožné), ale provádí komparaci mediálních realit v českých a kyrgyzských tištěných médiích. V každém mediálním diskursu převládá určitý typ prezentace i ideologizace a mytologizace národnostních menšin, jež nejsou dány rozdílnou realitou, ale mediálními postupy, praktikami a rutinami. To se projevuje v tzv. gate-keepingu, v nastolování agendy (agenda-setting), v rozdílných heterostereotypech, v předpojatosti atp. Příkladem mohou být právě rasové a etnické menšiny, které jsou v médiích zastoupeny nepoměrně jinak, ač sociální realita se může jevit srovnatelná, ale je tomu podobně i s kriminálními činy, ekonomickými jevy nebo geopolitickými

orientacemi. Vzhledem k tomu, že média jsou jedním ze základních zdrojů informací v moderní společnosti a zároveň je jedním z důležitých socializačních činitelů, mediální realita (množství mediálních reprezentací) více či méně působí na příjemce informací a formují jejich světy.

III. 1. Analýza komunikačních strategií při prezentování a interpretaci problémů

Frekvence objevování se různých skupin

Statistická šetření počtu článků a počtu cizinců ukázala, že v obou případech (v českých a kyrgyzských tištěných médiích) statisticky nejpočetnější minoritní skupiny (Slováci a Uzbeki) zůstávají na okraji mediální pozornosti. Publikace o Slovácích v českém tisku a o Uzbekích v kyrgyzském tisku činí jenom 7 až 8 procent z celkového počtu článků (viz tabulky 1 a 2).

Tabulka 1⁴⁸ : Statistická šetření počtu článků a počtu cizinců (Česká republika)

Národnost	1991	2001	Celkový Počet článků	Celkový Počet článků (%)
Slovenská	314 877	193 190	22	8.0
Polská	59 383	51 968	3	1.1
Německá	48 556	39 106	85	31.1
Romská	32 903	11 746	87	31.9

Tabulka 2 : Statistická šetření počtu článků a počtu cizinců (Kyrgyzstán)

Národnost	1989	2001	Celkový Počet článků	Celkový Počet článků (%)
Ruská	917000	485686	38	33.9
Uzbecká	550000	736186	8	7.1
Ukrajinská	108000	30133	0	0
Německá	101000	12325	21	18.7

Tematická a žanrová analýza článků (srovnání)

Po tematické analýze článků jsme zjistili, že v obou případech (v českých a kyrgyzských tištěných médiích) národnostní minority jsou reprezentovány v rámci podobných tematických okruhů (viz tabulka 3). Specifickým tematickým okruhem pro česká média je v tomto případě “Kriminalita”, pro kyrgyzská média je specifickým tematickým okruhem “Ekonomika”.

⁴⁸ V této tabulce jsou také uvedeny jenom statisticky nejpočetnější minoritní skupiny

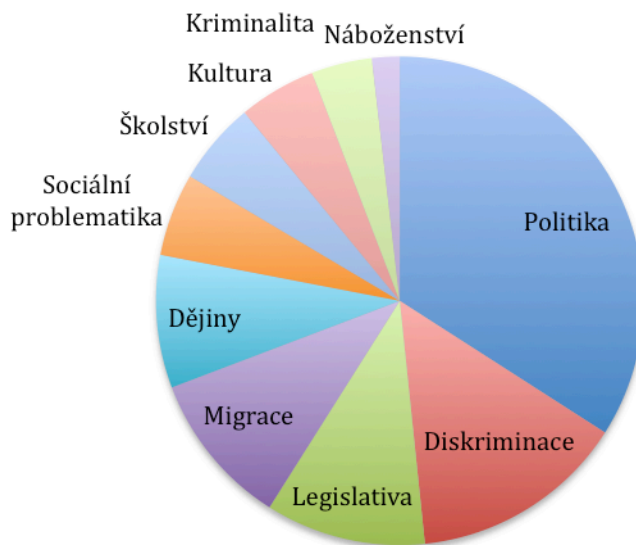
Tabulka 3: Články o menšinách v českých a kyrgyzských tiskovinách (tematické okruhy):

Téma	Český tisk	Kyrgyzský tisk
Politika (deklarace)	+	+
Diskriminace (rasismus, antisemitismus)	+	+
Legislativa (Právo)	+	+
Migrace	+	+
Dějiny	+	+
Sociální problematika	+	+
Školství (Vzdělání)	+	+
Kultura	+	+
Kriminalita	+	-
Náboženství	+	+
Jazykový problém	+	+
Ekonomika	-	+

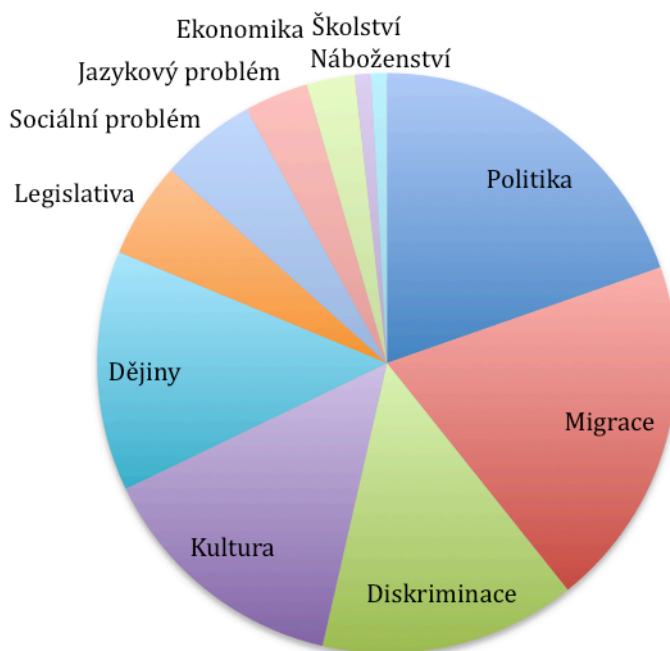
Nejvýraznější společenský rys reprezentací problematiky národnostních menšin v českém a v kyrgyzském mediálním diskurzu spočívá v tom, že většina z článků, které se týkají problematiky minoritních skupin, je věnována politickým událostem. Kromě toho, ve velké části z výše uvedených článků (v obou případech) se vyskytují slova, která jsou nějak spojená s diskriminací, rasismem a antisemitizmem (viz obrázky 1 a 2). Vysoký podíl článků publikovaných v českých a kyrgyzských tiskovinách se týká témat „migrace“ a „dějiny“.

Odlišnosti mezi výše uvedenými reprezentacemi spočívají v tom, že na rozdíl od kyrgyzského diskurzu tematický okruh „Kultura“ nepatří mezi nejvíce zastoupené okruhy v českém tisku. Naopak, na rozdíl od českého diskurzu, mezi nejzastoupenější okruhy z kyrgyzské strany nepatří „Legislativa“ (viz obrázky 1 a 2).

Obrázek 1 : Články o menšinách v českých tiskovinách (tematické okruhy):

Obrázek 2: Články o menšinách v kyrgyzských tiskovinách (tematické okruhy)

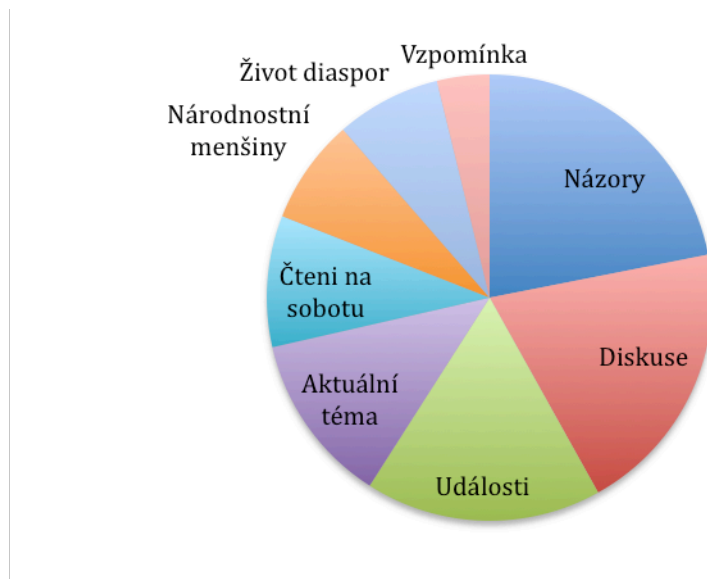

Analýza článků podle rubrik ukázala, že v obou případech (v českých a v kyrgyzských tištěných mediích) větší podíl článků o národnostních menšinách se vyskytuje v rubrikách „Diskuse“ a „Názory“ (viz obrázky 3 a 4).

Obrázek 3: Články o menšinách v českých tiskovinách (rubrika):

Obrázek 4 : Články o menšinách v kyrgyzských tiskovinách (rubrika):

Přesto rozmanitost článků podle rubrik je mnohem větší v případě českých tiskovin v porovnání s kyrgyzským tiskem (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Články o menšinách v kyrgyzských tiskovinách (počet rubrik)

Země	Česká republika	Kyrgyzstán
Počet rubrik	23	11

III. 2. Hlubkové rozhovory (kontrastivní srovnání)

Žurnalisté (podobnosti)

Po srovnání názorových sond jsme zjistili, že podobnosti se vyskytují v případě odpovědí českých a kyrgyzských respondentů (žurnalistů) na otázky 3, 4, 5, 7 a 9 (viz tabulka 5).

V odpovědi na otázku č. 3 respondenti uvedli, že na konci 80. let témata a otázky, které byly spojené s etnickými menšinami, byly do značné míry tabuizované (existovala tendence utajovat jakékoliv informace o problémech národnostních menšin).

Čeští a kyrgyzští respondenti se také shodují v odpovědi na otázku č. 4. Respondenti uvádějí, že se média především věnovala otázkám sociálního rozvoje, ekonomickým problémům, vytvoření legislativy (v případě Kyrgyzstánu se k výše uvedeným otázkám přidává jazykový problém). Národnostní minority zůstaly na okraji mediální pozornosti.

Na otázku č. 5 reprezentanti obou zemí odpověděli, že situace spojená s rozdělením Československa/se vznikem samostatné KR se vysvětlovala spíše z formálního hlediska a v podobě krátkých informací, nikoliv z hlediska sociálního a historického.

Ohledně typů mediálních výstupů věnovaných etnickým menšinám (otázka č. 7) čeští a kyrgyzští respondenti uvedli následující typy mediálních výstupů: zprávy, krátké informace, komentáře, speciální rubriky věnované etnickým skupinám, speciální tematické pořady.

V odpovědi na otázku č. 9 reprezentanti obou zemí uvedli, že vládní struktury žádná doporučení nevydávaly.

Tabulka 5: Hlubkové rozhovory (otázky, žurnalisté)

Žurnalisté
3. Byly mezi těmito tématy také otázky, které byly spojené s etnickými menšinami?
4. Čemu bylo věnováno nejvíce pozornosti po roce 1989 (vytváření nové legislativy, změnám struktury vlády...atd.)?
5. Jakými způsoby se vysvětlovala situace spojená s rozdělením Československa/ se vznikem samostatné KR?
7. Jaké typy mediálních výstupů byly konkrétně věnovány etnickým menšinám?
9. Byla dávana vládními strukturami doporučení, jakým způsobem prezentovat národnostní problémy (konflikty) v masmédiích?

Žurnalisté (odlišnosti)

Odlišnosti se vyskytují v případě odpovědí českých a kyrgyzských respondentů (žurnalistů) na otázky 1, 2, 6, 8 (viz tabulka 6).

V odpovědi na otázku o funkcích médií z hlediska národnostních menšin (otázka č. 1), čeští respondenti uvedli, že masová média žádnou velkou úlohu nehrála. Kyrgyzští respondenti odpověděli, že masová média plnila informační funkce, napomáhala národnostním menšinám uvědomit si svou samostatnost, před krachem totalitního režimu začala významně ovlivňovat politickou agendu.

Ohledně prvních pěti témat sociální agendy komunistického režimu (otázka č. 2) čeští respondenti uvedli, že média se především věnovala tématům, která byla značně ovlivněna politickou agendou a měla výrazně propagandistický charakter (Psal o socialismu, sláva a mír, „Co s volným časem?“, ochrana spotřebitele, ochrana kulturního dědictví, životní prostředí a postavení starých lidí). Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů uvedli následující témata: vznik „národních hnutí“, „boj“ za zrušení různých restrikcí, boj za svobodu projevu a za vznik kooperativů.

V odpovědi na otázku č. 6, čeští žurnalisté uvedli, že média se v 90. letech začala více a podrobněji věnovat národnostní problematice, než tomu bylo během socialistického období. Kyrgyzští respondenti se shodli v mínění, že v 90. letech se o minoritních skupinách v médiích mluvilo málo, a to buď v kontextu nějakých kulturních událostí (to patřilo k pozitivnímu diskursu), nebo, když docházelo k nějakým konfliktům (v kontextu černých kronik).

Podle odpovědí českých žurnalistů práh médií nepřekročila následující témata spojená s etnickými menšinami (otázka č. 8): „o etnické a kulturní identitě etnických skupin“, „o tzv. „nových“ minoritách (pokud jde o problémy azylu)“.

Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů v odpovědi na tuto otázku uvedli, že v médiích chyběla migrační tematika, nepsalo se o některých aspektech týkajících se jazykového problému. Média neprováděla žádnou „prevenci“ národnostních konfliktů.

Tabulka 6: Hloubkové rozhovory (otázky, žurnalisté)

ŽURNALISTÉ
1. Jaké funkce plnila tištěná a elektronická média z hlediska národnostních menšin cca poslední 2 roky před krachem totalitního režimu?
2. Mohl(a) byste stanovit prvních pět témat sociální agendy komunistického režimu, záleží nám na pořadí, která se uplatňovala v tištěných a elektronických médiích?
6. Jak podrobně se masmédia věnovala problémům, které jsou spojené s etnickými menšinami po krachu totalitních režimů v devadesátých letech?
8. Existovala témata spojená s etnickými menšinami, která nepřekročila práh médií, která nebyla mediována?

Sociologové (podobnosti)

Po provedení průzkumu sond do názorů sociologů jsme zjistili, že podobnosti se vyskytují v případě odpovědí českých a kyrgyzských respondentů (sociologů) na otázky 2, 3, 4, 6, 7 (viz tabulka 7).

V odpovědi na otázku č. 2 sociologové uvedli, že se česká/kyrgyzská společnost po rozpadu Československé republiky/Sovětského svazu více kulturně zhomogenizovala.

Čeští a kyrgyzští respondenti se také shodují v odpovědi na otázku č. 3. Respondenti uvádějí, že sociální napětí spojené s národnostními menšinami vzniklo (v Česku a Kyrgyzstánu) v první polovině 90. let.

Na otázku č. 4 reprezentanti obou zemí odpověděli, že z hlediska sociologických poznatků nebylo věnováno dostatek pozornosti vyřešení problémů etnických menšin ani ze strany státních struktur, ani ze strany médií.

V odpovědi na otázku č. 6, reprezentanti obou zemí uvedli, že Slováci v ČR/ Rusové v KR⁴⁹ mají specifické postavení především proto, že nejsou vnímáni reprezentanty majoritní společnosti jako menšina.

Ohledně toho, jak potřebné byly sociologické výzkumy masmédií a vládních struktur (otázka č. 7), čeští a kyrgyzští sociologové uvedli, že výzkumy tohoto typu (spojené s národnostními problémy) byly potřebné na začátku a 90. let. Na konci 90. let vládní struktury ztratily zájem o výzkumy týkající se národnostních otázek.

Tabulka 7: Hlubkové rozhovory (otázky, sociologové)

Sociologové
2. Změnilo se, podle vašeho soudu, národnostní složení obyvatelstva po desintegraci ČR/ KR a proč?
3. Který rok považujete za vrchol sociálního napětí spojeného s národnostními menšinami?
4. Myslíte, že z hlediska sociologický poznatků bylo věnováno dostatek pozornosti vyřešení problémů etnických menšin ze strany státních struktur na jedné straně a ze strany médií na straně druhé?
6. Mají Slováci/ Rusové postavení specifické menšiny v ČR/ KR, a pokud se domníváte, že ano, tak proč?
7. Jak potřebné byly sociologické výzkumy masmédií a vládních struktur?

Sociologové (odlišnosti)

Odlišnosti se vyskytují v případě odpovědí českých a kyrgyzských respondentů (sociologů) na otázky 1, 5 (viz tabulka 8).

⁴⁹ Z kulturních, sociálních a jazykových hledisek Rusové zauímají dominantní postavení v KR.

V odpovědi na otázku č. 1 čeští respondenti uvedli, že národnostní otázka se na začátku 90. let najednou dostala do veřejného diskursu a ne vždy výklad tohoto problému odpovídal skutečnosti („začali vykládat i sebevětší potomosti“). Pro Romy v 90. letech se stal aktuálním problém nezaměstnanosti a zhoršení životní úrovně, pro Ukrajince a Poláky problém integrace do české společnosti, pro Vietnamce vzrůst konkurence ze strany „nových“ imigrantů z Vietnamu.

V odpovědích na otázku týkající sociálních procesů ovlivňujících existenci národnostních menšin (otázka č. 1) označili kyrgyzští sociologové následující procesy: prohlášení nezávislosti, zvýšení nacionalistických nálad a zhoršení ekonomické situace. Minority na tyto procesy reagovaly především migračními náladami.

Ohledně otázek spojených s problémy etnických menšin (otázka č. 5) čeští respondenti uvedli, že jeden z nejzávažnějších problémů, na začátku 90. let, byl vznik tzv. „populistického nacionalizmu“.

Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů uvedli následující problémy: jazykový problém, vzrůst nezaměstnanosti, migrace.

Tabulka 8: Hloubkové rozhovory (otázky, sociologové)

1. Jaké sociální procesy, které určují, nebo ovlivňují existenci národnostních menšin, byly aktuální v devadesátých letech?
5. Jaké otázky spojené s problémy etnických menšin byly, podle vašeho názoru, nejzávažnější?

Politici (podobnosti)

Po srovnání názorových sond jsme zjistili, že podobnosti se vyskytují v případě odpovědí českých a kyrgyzských respondentů (politiků) na otázky 2, 6, (viz tabulka 9).

V odpovědi na otázku č. 2 politici uvedli, že média v 90. letech reflektovala převažující většinové názory na národnostní problematiku („tlumočila ten většinový názor“), čímž způsobila zakotvení stereotypních názorů na reprezentanty minoritních skupin.

Na otázku č. 6 reprezentanti obou zemí odpověděli, že média příliš neovlivnila situaci ve sféře národnostních vztahů. Přesto někdy docházelo k tomu, že média provokovala napětí v národnostních vztazích.

Tabulka 9: Hloubkové rozhovory (otázky, politici)

Politici
2. Jakým problémům se bylo možné, podle vás, vyhnout, za předpokladu alternativního chování tištěných a elektronických médií?
6. Jak ovlivnila, podle vás, činnost masmédií v devadesátých letech situaci ve sféře národnostních vztahů? Provokovala napětí v dané sféře, nebo naopak (zmírnila) obměkčila situaci?

Politici (odlišnosti)

Odlišnosti se vyskytují v případě odpovědí českých a kyrgyzských politiků na otázky 1, 3, 4, 5,7 (viz tabulka 10).

V odpovědi na otázku č.1 čeští respondenti uvedli, že se česká společnost po roce 1992 značně homonegizovala.

Kyrgyzští respondenti odpověděli, že většina průmyslových podniků, závodů byla zavřena, mnozí obyvatelé Kyrgyzstánu ztratili práci, zhoršila se situace ve sféře národnostních vztahů. V důsledku těchto procesů se objevil problém migrace.

Ohledně problémů etnických menšin (otázka č. 3) čeští respondenti uvedli, že hlavním problémem většinové společnosti ve vztahu k minoritám je to, že reprezentanti většiny neuměli reflektovat a sebekriticky hodnotit vztah k minoritám, což je přivedlo k nezvládnutí česko-německých a česko-slovenských vztahů.

Kyrgyzští politici se shodují v mínění, že mezi nejzávažnějšími problémy spojenými s etnickými minoritami patřily nezaměstnanost a jazykový problém.

V odpovědi na otázku č. 4, Petr Pithart uvedl, že „masová média byla tím hybatelem a tím, kdo ty problémy formuloval. Politika až dodatečně reagovala.“ Podle Nikolaje Svického⁵⁰, politická agenda ve většině případu předcházela mediální.

Kyrgyzská politička Klara Ažybeková uvedla, že mediální agenda v mnohém protlačovala tu politickou.

Podle odpovědí českých politiků na otázku č. 5, vliv vládních struktur na média je v České republice minimální, a to platí pro případ činnosti médií spojenou s národnostními menšinami.

Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů v odpovědi na tuto otázku uvedli, že pokusy ze strany vládní struktur dohodnut svou činnost spojenou s národnostními menšinami s masmédií existovaly. Důkazem pro to může posloužit vytvoření organizace „Shromáždění národů Kyrgyzstánu“, prostřednictvím které bylo možné vést veřejné diskuse věnované problémům národnostních menšin.

V odpovědi na otázku č. 7 čeští respondenti uvedli, že existují určité předpisy, které mohou ovlivnit způsob prezentace minoritních skupin v médiích.

Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů uvedli, že nedocházelo k takovým situacím, kdy bylo zapotřebí vytvoření nového zákona o masmédiích kvůli činnosti dané instituce ve vztahu k národnostním minoritám.

⁵⁰ V tomto případě se odpověď Nikolaje Svického shodují s názorem Klary Ažybekové.

Tabulka 10: Hlubkové rozhovory (otázky, politici)

Politici
1. Jaká situace ve sféře národnostních vztahů se vyvinula po desintegraci Československa/Kyrgyzstánu?
3. Jaké otázky spojené s problémy etnických menšin byly, podle vašeho soudu, nejzávažnější?
4. Předcházela mediální agenda politickou, nebo tomu bylo naopak?
5. Dělal-li vládní struktury pokusy dohodnut svou činnost spojenou s národnostními menšinami s masmédií?
7. Stalo se někdy, že byl vytvořen nový zákon o masmédiích kvůli činnosti dané instituce ve vztahu k národnostním minoritám?

ZÁVĚRY:

V této práci jsme se zabývali srovnávací analýzou reprezentací národnostních menšin v mediálním diskurzu České republiky a Kyrgystánu v devadesátých letech 20. století. transformaci médií v Kyrgystánu v letech 1990-1999. Obě výše uvedené země prošly paradigmatickou změnou, která v terminologii Čtyř teorií tisku změnila tzv. sovětské paradigma za libertariánské.

České republika a Kyrgystán po pádu železné opony v r. 1989 a prodělaly fundamentální transformaci mediálního systému, pro kterou byly charakteristické následující rysy:

1. Změna právního systému tak, aby v něm mohla existovat média libertariánského paradigmatu.
2. Začlenění článku o svobodě tisku do ústavy.
3. Proces demokratizace, který provázela interakce mezi médii a politickou strukturou ve čtyřech etapách:
 - a) Vytvoření nové veřejné administrativy,
 - b) přizpůsobení struktury společnosti reformním procesům,
 - c) přechod od plánovaného hospodářství k tržní ekonomice (privatizace státních médií a vznik soukromých subjektů mediálního trhu),
 - d) přechod od vlády jedné strany k demokratické soutěži mnoha stran (přehodnocení vztahu médií a politiky).

Avšak autorka této práce neměla za cíl srovnání běžných realit České republiky a Kyrgyzstánu, ale prováděla komparaci mediálních realit v českých a kyrgyzských tištěných médiích týkajících se prezentací národnostních menšin. Proto bychom se chtěli ve svých dalších úvahách soustředit na komparaci postupů, praktik a rutin charakteristických pro reprezentace minoritních skupin ve zmíněných mediálních diskurzech.

Zjištění, které jsme neočekávali: naše analýza a srovnání názorových sond prokázaly, že reprezentace národnostních menšin v mediálním diskurzu České republiky a Kyrgystánu mají víc společných rysů než odlišností.

Statistická šetření počtu článků a počtu cizinců ukázala, že v obou případech (v českých a kyrgyzských tištěných médiích) statisticky nejpočetnější minoritní skupiny (Slováci a Uzbeki) zůstávají na okraji mediální pozornosti. Publikace o Slovácích v českém tisku a o Uzbekích v kyrgyzském tisku činí jenom 7 až 8 procent z celkového počtů článků.

Po tematické analýze článků jsme zjistili, že v obou případech (v českých a kyrgyzských tištěných médiích) národnostní minority jsou reprezentovány v rámci podobných

tematických okruhů. Specifickým tematickým okruhem pro česká média je v tomto případě „Kriminalita“, pro kyrgyzská média je specifickým tematickým okruhem „Ekonomika“.

Nejvýraznější společný rys reprezentací problematiky národnostních menšin v českém a v kyrgyzském mediálním diskurzu spočívá v tom, že většina z článků, které se týkají problematiky minoritních skupin, je věnována politickým událostem. Kromě toho, ve velké části z výše uvedených článků (v obou případech) se vyskytují slova, která jsou nějak spojená diskriminací, rasismem a antisemitizmem. Vysoký podíl článků, publikovaných v českých a kyrgyzských tiskovinách se týká témat „Migrace“ a „Dějiny“.

Odlišnosti mezi výše uvedenými reprezentacemi spočívají v tom, že na rozdíl od kyrgyzského diskurzu tematický okruh „Kultura“ nepatří mezi nejvíce zastoupenými okruhy v českém tisku. Naopak, na rozdíl od českého diskurzu, mezi nejzastoupenějšími okruhy z kyrgyzské strany nepatří „Legislativa“.

Analýza článků podle rubrik ukázala, že v obou případech (v českých a v kyrgyzských tištěných médiích) se větší podíl článků o národnostních menšinách vyskytuje v rubrikách „Diskuse“ a „Názory“. Přesto, rozmanitost článků podle rubrik je mnohem větší v případě českých tiskovin v porovnání s kyrgyzským tiskem.

Po provedených hloubkových rozhovorech s představiteli médií, politiky, vědy a veřejnosti jsme zjistili, že čeští a kyrgyzští žurnalisté zúčastnění na hloubkových rozhovorech se shodli v pohledu na následující jevy:

- a) Na konci 80. let byla témata, která byla spojená s etnickými menšinami, do značné míry tabuizovaná.
- b) Média se na konci 80. let především věnovala otázkám sociálního rozvoje, ekonomickým problémům, vytvoření legislativy (v případě Kyrgyzstánu se k výše uvedeným otázkám přidává jazykový problém). Národnostní minority zůstaly na okraji mediální pozornosti.
- c) Situace spojená s rozdělením Československa/se vznikem samostatné KR se vysvětlovala spíše z formálního hlediska a v podobě krátkých informací, nikoliv z hlediska sociálně – historického.
- d) V 90. letech etnickým menšinám byly věnovány následující typy mediálních výstupů: zprávy, krátké informace, komentáře, speciální rubriky věnované etnickým skupinám, speciální tematické pořady.
- e) Vládní struktury (v 90. letech) nedávaly žádná doporučení týkající se způsobů prezentace národnostních problémů v masmédiích.

Odlišnosti se vyskytují v následujících případech:

- a) V odpovědi na otázku o funkcích médií z hlediska národnostních menšin, čeští respondenti uvedli, že masová média žádnou velkou úlohu nehrála. Kyrgyzští respondenti odpověděli, že masová média plnila informační funkce, napomáhala národnostním menšinám uvědomit si svou samostatnost, před krachem totalitního režimu začala významně ovlivňovat politickou agendu.
- b) Ohledně prvních pěti témat sociální agendy komunistického režimu české respondenti uvedli, že média se především věnovala tématům, která byla značně ovlivněna politickou agendou a měla výrazně propagandistický charakter (psalo se o socialismu, sláva a mír, „Co s volným časem?“, ochrana spotřebitele, ochrana kulturního dědictví, životní prostředí a postavení starých lidí). Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů uvedli následující témata: vznik „národních hnutí“, „boj“ za zrušení různých restrikcí, boj za svobodu projevu a za vznik kooperativů.
- c) V odpovědi na otázku o tom, jak podrobně se masmédiá věnovala problémům, které jsou spojené s etnickými menšinami po krachu totalitních režimů, čeští žurnalisté uvedli, že média se v 90. letech začala podrobněji věnovat národnostní problematice, než tomu bylo během socialistického období. Kyrgyzští respondenti se shodli v mínění, že v 90. letech o minoritních skupinách v se médiích mluvilo málo, a to buď v kontextu nějakých kulturních události (to patřilo k pozitivnímu diskursu), nebo, když docházelo k nějakým konfliktům (v kontextu černých kronik).
- d) Podle odpovědí českých žurnalistů práh médií nepřekročila následující témata spojená s etnickými menšinami: o etnické a kulturní identitě etnických skupin, o tzv. „nových“ minoritách (pokud jde o problémech azylu). Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů v odpovědi na tuto otázku uvedli, že v médiích chyběla migrační tematika, nepsalo se o některých aspektech týkajících se jazykového problému. Média neprováděla žádnou „prevenci“ národnostních konfliktů.

Čeští a kyrgyzští sociologové zúčastnění na hloubkových rozhovorech se shodli v pohledu na následující jevy:

- a) Česká/kyrgyzská společnost po rozpadu Československé republiky/Sovětského svazu více kulturně zhomogenizovala.
- b) Sociální napětí spojené s národnostními menšinami vzniklo (v Česku a Kyrgyzstánu) v první polovině 90. let.

- c) V 90. letech nebylo věnováno dostatek pozornosti (z hlediska sociologických poznatků) vyřešení problémů etnických menšin ani ze strany státních struktur ani ze strany médií.
- d) Slováci v ČR/ Rusové v KR mají specifické postavení především proto, že nejsou vnímáni reprezentanty majoritní společnosti jako menšina.
- e) Výzkumy spojené s národnostními problémy byly potřebné na začátku a 90. let. Na konci 90. let vládní struktury ztratily zájem o výzkumy týkající se národnostních otázek.

Odlišnosti se vyskytují v následujících případech:

- a) V odpovědi na otázku, jaké sociální procesy, které určují nebo ovlivňují existenci národnostních menšin, byly aktuální v devadesátých letech, čeští respondenti uvedli, že národnostní otázka se najednou dostala do veřejného diskursu a ne vždy výklad tohoto problému odpovídal skutečnosti („začaly vykládat i sebevětší potomosti“). Pro Romy v 90. letech se stal aktuálním problém nezaměstnanosti a zhoršení životní úrovně, pro Ukrajince a Poláky problém integrace do české společnosti, pro Vietnamce vzrůst konkurence ze strany „nových“ imigrantů z Vietnamu. Kyrgyzští sociologové označili následující procesy: prohlášení nezávislosti, zvýšení nacionalistických nálad a zhoršení ekonomické situace. Minority na tyto procesy reagovaly především migračními náladami.
- b) Ohledně otázek spojených s problémy etnických menšin čeští respondenti uvedli, že jeden z nejzávažnějších problémů, na začátku 90. let byl vznik tzv. „populistického nacionalizmu“. Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů uvedli následující problémy: jazykový problém, vzrůst nezaměstnanosti, migrace.

Čeští a kyrgyzští politici zúčastnění na hloubkových rozhovorech se shodli v pohledu na následující jevy:

- a) Média v 90. letech reflektovala převažující většinové názory na národnostní problematiku („tlumočila ten většinový názor“), čímž způsobila zakotvení stereotypních názorů na reprezentanty minoritních skupin.
- b) Média příliš neovlivnila situaci ve sféře národnostních vztahů. Přesto někdy docházelo k tomu, že média provokovala napětí v národnostních vztazích.

Odlišnosti se vyskytují v následujících případech:

- a) V odpovědi na otázku, jaká situace ve sféře národnostních vztahů se vyvinula po desintegraci Československa/Kyrgyzstánu. Čeští respondenti uvedli, že se česká společnost po roce 1992 značně homonegizovala. Kyrgyzští respondenti odpověděli, že většina průmyslových pomníků, závodů byla zavřena, mnozí obyvatelé Kyrgyzstánu ztratili práci, zhoršila se situace ve sféře národnostních vztahů. V důsledku těchto procesů se objevil problém migrace.
- b) Ohledně problémů etnických menšin čeští respondenti uvedli, že hlavním problémem většinové společnosti ve vztahu k minoritám je to, že reprezentanti většiny neuměli reflektovat a sebekriticky zhodnotit vztah k minoritám, což je přivedlo k nezvládnutí česko-německých a česko-slovenských vztahů. Kyrgyzští politici se shodují v mínění, že mezi nejzávažnější problémy spojenými s etnickými minoritami patřily nezaměstnanost a jazykový problém.
- c) V odpovědi na otázku, zda mediální agenda předcházela politickou, nebo tomu bylo naopak, Petr Pithart uvedl, že *„masová média byla tím hybatelem a tím, kdo ty problémy formuloval. Politika až dodatečně reagovala.“* Podle Nikolaje Svického, politická agenda ve většině případu přecházela mediální. Kyrgyzská politička Klara Ažybeková uvedla, že mediální agenda v mnohém protlačovala tu politickou.
- d) V odpovědi na otázku, zda vládní struktury dělaly pokusy dohodnut svou činnost spojenou s národnostními menšinami s masmédií, čeští respondenti uvedli, že vliv vládních struktur na média je v České republice minimální, a to platí i pro případ činnosti médií spojený s národnostními menšinami. Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů v odpovědi na tuto otázku uvedli, že pokusy ze strany vládní struktur dohodnut svou činnost spojenou s národnostními menšinami s masmédií existovaly. Důkazem pro to může posloužit vytvoření organizace „Shromáždění národů Kyrgyzstánu“, prostřednictvím které bylo možné vést veřejné diskuse věnované problémům národnostních menšin.
- e) V odpovědi na otázku, zda se někdy stalo, že byl vytvořen nový zákon o masmédiích kvůli činnosti dané instituce ve vztahu k národnostním minoritám, čeští respondenti uvedli, že existují určité předpisy, které mohou ovlivnit způsob prezentace minoritních skupin v médiích. Kyrgyzští účastníci hloubkových rozhovorů odpověděli, že k takovým situacím, kdy bylo zapotřebí vytvoření nového zákona o masmédiích kvůli činnosti dané instituce ve vztahu k národnostním minoritám, nedocházelo.

Z výše uvedeného vyplývá, že hypotézu o tom, že komparativní analýza je možná i pro etnicity, kultury a státní organizace s menšinami, které jsou teritoriálně velmi vzdálené a typologicky odlišné, můžeme prohlásit za platnou.

V závěru této práce je také nutné podotknout, že závěry jsou platné v kontextu analýzy provedené autorkou této práce. Pro ověření toho, zda potvrzení hypotézy platí v případě analýzy mediálních obsahů spadajících do jiných časových období, nebo mediálních diskurzů jiných zemí bývalého východního bloku, je zapotřebí provést další výzkumy, což by jistě bylo zajímavé, ale tato otázka je již za hranicemi naší práce. Věříme, že tuto možnost někdo prověří, a tím naše tvrzení buď potvrdí, nebo falzifikuje. Na konci práce můžeme přiznat, že jsme očekávali, že se náš předpoklad spíše nepotvrdí.

Abstrakt

V této práci jsme se zabývali srovnávací analýzou reprezentací národnostních menšin v mediálním diskurzu České republiky a Kyrgystánu v devadesátých letech 20. století. Obě výše uvedené země prošly paradigmatickou změnou, která v terminologii Čtyř teorií tisku změnila tzv. sovětské paradigma za libertariánské.

Cílem předkládané disertační práce bylo prokázat, že komparativní analýza je možná i pro etnicity, kultury a státní organizace s menšinami, které jsou teritoriálně velmi vzdálené a typologicky odlišné.

Východiskem práce bylo srovnání čtyř výzkumů, které byly vypracovány následujícími autory: Petrou Klvačovou, Tomášem Bitrichem: Jak se (ne)píše o cizincích, Věrou Malkovou: Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования, Stuartem Hallem (The spectacle of the “Other”), Bernardem Berelsonem, Patricií J. Salterovou (Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction). Všichni tito autoři se zabývali studiem mediální reprezentace etnických skupin, které se nacházely v minoritním postavení vzhledem k majoritní etnitě.

Objektem zkoumání byl soubor textů (materiály) z tištěných masmédií, doplněný a konfrontovaný s reprezentativním vzorkem odpovědí představitelů médií, politiky, vědy, veřejnosti etc. (hloubkové rozhovory) na téma menšiny.

Naše analýza a srovnání názorových sond prokázaly, že reprezentace národnostních menšin v mediálním diskurzu České republiky a Kyrgystánu mají víc společných rysů než odlišností.

Například:

- *Tematická analýza článků prokázala, že v obou případech (v českých a kyrgyzských tištěných médiích) národnostní minority jsou reprezentovány v rámci podobných tematických okruhů (většina z článků, které se týkají problematiky minoritních skupin, je věnována politickým událostem). Kromě toho, ve velké části z výše uvedených článků (v obou případech) se vyskytují slova, která jsou nějak spojená s diskriminací, rasismem a antisemitizmem. Specifickým tematickým okruhem pro česká média je v tomto případě “Kriminalita”, pro kyrgyzská média je specifickým tematickým okruhem “Ekonomika”.*

- *Po provedených hloubkových rozhovorech jsme zjistili, že čeští a kyrgyzští žurnalisté zúčastnění na hloubkových rozhovorech se shodli v pohledu na následující jevy: 1. Na konci 80. let byla témata, která byla spojená s etnickými menšinami, do značné míry tabuizovaná; 2. Média se na konci 80. let především věnovala otázkám sociálního rozvoje, ekonomickým problémům, vytvoření legislativy (v případě Kyrgyzstánu se k výše uvedeným otázkám přidává jazykový problém); Národnostní minority zůstaly na okraji mediální pozornosti; 3. V 90. letech etnickým menšinám byly věnovány následující typy mediálních výstupů: zprávy, krátké informace, komentáře, speciální rubriky věnované etnickým skupinám, speciální tematické pořady; 4. Vládní struktury (v 90. letech) nedávaly žádná doporučení týkající se způsobu prezentace národnostních problémů v masmédiích atd.*

Abstract

The main issue of the dissertation paper was to provide a comparative analysis of ethnic minorities representation in the Czech and Kyrgyzstan media discourses in the 90s of the 20th century. Both of the above mentioned countries have undergone a paradigm change, which in the terminology of the four theories of press changed the so-called soviet paradigm for libertarian one.

The aim of the research was to demonstrate that it is possible to use the comparative analysis also in regard to ethnicities (ethnic minorities), cultures and national minority organizations that are geographically distant and typologically different.

The research is based on comparison of four researches developed by the following authors: Petra Klvačová, Tomáš Bitrich: *Jak se (ne)píše o cizincích*, Věra Malkova: *Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования*, Stuartem Hall (*The spectacle of the "Other"*), Bernard Berelson, Patricia J. Salter (*Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction*).

The subject of the study is the collection of texts materials from printed media, supplemented and confronted with a trial research sample of responses provided by representatives of media, politics, science and public etc. (in-depth interviews) on the topic of minorities.

By means of textual analysis of media texts and comparison of responses from the in-depth interviews, we have found out that representations of ethnic minorities in the media discourse of the Czech Republic and Kyrgyzstan have more common features than differences.

For example:

- *A thematic analysis of articles has shown that in both cases (in Czech and Kyrgyz printed media) ethnic minorities are being represented in the framework of similar thematic areas (most of the articles related to the issues of minority groups, are dedicated to political events). Moreover, in the large part of the above-mentioned articles (in both cases), there were manifested some words that can be associated with discrimination, racism and anti-Semitism. The specific thematic area for the Czech media in this case is the "Crime", for Kyrgyz media, the specific thematic areas is "Economy".*

- *By means of trial research in-depth interviews we have found out that the Czech and Kyrgyz journalists that participated in the interviews had agreed on the viewpoint of the following phenomena: 1. The theme of ethnic minorities was at a high extend a tabooed topic at the end of the 80s; 2. Media were primarily focused on social development, economic issues and legislation workout (in regard to Kyrgyzstan the "language" problematic was also in issue) at the end of 80s; Ethnic minority problems remained behind the attention of the media; 3. The ethnic minorities were represented by the following types of media outcomes: news reports, brief informations, comments, special rubrics, special thematic broadcasts at the 90s; 4. Government structures didn't provide any recommendations on the presentation of ethnic problems in mass media, (in the 90s) etc.*

SEZNÁM POUŽITÉ LITERATURY:

1. Абрамзон, Саул. Киргизы и их этногенетические и историкокультурные-культурные связи. Бишкек: Академия, 1990. 260 s.
2. Багдасарян, Артур. Конституции стран – Членов СНГ. Ереван: Мхитар Гош, 1997. 360 s.
3. Berelson, Bernard; Salter, Patricia J.. Majority and Minority American's: An analysis of magazine fiction. In Public Opinion Quarterly 10, Oxford: Oxford University, 1946, s. 168 - 190.
4. Berger, Peter L.; Luckmann, Thomas. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 80-8595-946-1
5. Burton, Graeme; Jirák, Jan. Úvod do studia médií. Brno: Barrister & Principal, 2001. 392 s. ISBN 80-85947-67-6
6. CIA: The World Factbook 2000, Kyrgyzstan. Washington: CIA, 2000.
7. Commission on Security and Cooperation in Europe of USA. Report on the Parliamentary Election in Kyrgyzstan February 20, 2000, Bishkek: Commission, 2000.
8. Černý, Ondřej. Vysílání pro menšiny a média veřejné služby v České republice. Diplomová práce, FSVUK. Vedoucí Václav Moravec. Praha. 2005
9. Dawisha, Karen a Parrot, Bruce: Conflict, cleavage, and change in Central Asia and the Caucasus. Cambridge University Press, Cambridge, 1997; str. 242 – 277.
10. DeFleur, Melwin L.; Dennis, Everette E.. Understanding mass communication. Boston: Houghton Mifflin, 1996, 587 s. ISBN 0395871123
11. Disman, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7
12. Fiala, Petr., Strmiska, Maxmilián. Teorie politických stran. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 1998. 263 s. ISBN 80-85947-31-5.
13. Fiala, Petr. Česká republika: transformující se nebo konsolidovaný politický systém? Pokus o aplikaci obecných kritérií a indikátorů konsolidace na český případ. In: *Středoevropské politické studie*, Brno: MPÚ MU, 2001, roč. III., č. 1., s. 1-7.
14. Gabal, Ivan a kol.: Etnické menšiny ve střední Evropě. Praha: G plus G, 1999. 341 s. ISBN 80-86103-23-4

15. Караев, Омуркул; Жусупов, Канат. Кыргызы. Источники, история, этнография. Бишкек: Фонд Сороса – Кыргызстан, 1997. 365 s.
16. Klvačová, Petra; Bitrich, Tomáš . Jak se (ne)píše o cizincích. In Hořavová, B. (ed.). In: Nečitelní cizinci: jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku. Praha : Multikulturní centrum Praha, 2003. s. 19-41, ISBN 80-239-1137-6.
17. Койчуев, Турар; Брудный, Арон. Независимый Кыргызстан: третий путь. Бишкек: Фонд Сороса – Кыргызстан, 1993. 239 s.
18. Kokaisl, Petr; Pargač, Jan a kol. Pastervecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán : Kyrgyzstán: Cesta pastervců od tradice k modernitě. Praha: Univerzita Karlova, 2006. 338 s. ISBN 80-7308-119-9
19. Kokaisl, Petr a kol. Kyrgyzstán a Kyrgyzové. Кыргызстан и Кыргызы. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008. 127 s. ISBN 978-80-7043-772-8
20. Köpplová, Barbara a kol.: Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo. Praha: Karolinum, 2003. 461 s. IBSN 80-246-0632-1
21. Kulikova, Svetlana; Ibraeva, Gulnara. The historical development and current situation of the mass media in Kyrgyzstan. London: Cimera, 2002. 386 s. ISBN 9984-9810-1-0
22. Lewis, Justin. Constructing Public Opinion. New York: Columbia University Press, 2001. 238 s. ISBN 0231-11767-1
23. Малькова, Вера Константиновна, Этнические образы в республиканских газетах. Опыт этносоциологического исследования. Москва: МГУ, 1993. 269 s.
24. McNair, Brian. Sociologie žurnalistiky. Praha: Portál, 2004. 182 s. ISBN 80-7178-840-6
25. Melvin L., De Fleur; Everette E. Dennis. Understanding Mass Communication. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 1996. 504 s. ISBN 0618128573
26. Moravec, Václav. Proměny mediálního práva. Svět rozhlasu č. 6., Praha: Český rozhlas, 2001. s. 36-39. ISSN 1211-037X
27. Мырзагулов Милан. Телевидение Кыргызской Республики в контексте формирования и трансформации системы СМИ Среднеазиатского региона : диссертация, Санкт-Петербург: РГБ ОД, 2007.
28. Osvaldová, Barbora; Halada, Jan a kol.: Encyklopedie praktické žurnalistiky, Praha: Nakladatelství Libri, 1999. 447 s. ISBN 80-85983-76-1
29. Sbírka zákonů České republiky. roč. 1993-2002. Praha : Ministerstvo vnitra, 2002, 32 s. ISSN 1211-1244

30. Siebert, Fred S.; Peterson, Theodore; Schramm, Wilbur: Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do. Urbana: University of Illinois Press, 1963. 181 s.
31. Strmiska, Maxmilian. Postkomunistické stranické soustavy a politická pluralita. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 1999. 380 s. ISBN 80-210-3036-4
32. Šatava, Leoš. Národnostní menšiny v Evropě. 1.vyd. Praha: Ivo Železný, 1994. ISBN 80-7116-375-9. s. 14 - 25
33. Šišková, Tatiana, Výchova k toleranci a proti rasismu. 1. vyd. Praha, 1998. 188 s. ISBN 80-7178 -285 -8.
34. Šmíd, Milan. Média, internet, TV Nova a já. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 231s. ISBN 80-85866-69-2.
35. Uhl, Pavel. Srovnávací analýza politických systémů zemí Střední Asie: Diplomová práce. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy university, 2001.
36. Vallier, Ivan. Comparative Methods in Sociology: essays on trends an application, Berkley: University of California, 1971. 464 s. ISBN 0520017439
37. Van Dijk, Jan. Widening Information Gaps and Policies of Prevention. In: K. Hacker & J. Van Dijk (Eds.) Digital Democracy, Issues of Theory and Practice. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2000, s. 166-183
38. Veselý, Arnošt; Nekola, Martin. Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe . Praha : Slon, 2007. 193 s. ISBN 978-80-86429-75-5.
39. Habermas, Jürgen. Strukturální proměna veřejnosti. Praha: Filosofía, 2000. 275 s. ISBN-80-7007-134- 6
40. Hall, Stuart. "The Spectacle of the Other." In Representation: Cultural Representations and Signifying Practices, edited by Stuart Hall, London: Sage Hill, 1997. s. 223-90, ISBN 978-0761954323
41. Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha : Potrál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4
42. Homoláč, Jiří; Karhanová, Kamila. Obraz cizinců v médiích. Zprava o projektů za rok 2001 a 2002. Praha: Ustav pro jazyk český AVČR, 2002. 175 s. ISBN 80-86008-94-0
43. Horák, Slavomír: Konfliktní zóny ve Střední Asii. In: Mezinárodní politika 9/2000. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 2000, str. 16 – 18

Elektronické dokumenty:

44. Audit Bureau of Circulation ČR. Media Projekt 2004 [cit. 2010-2-18]. Dostupné z WWW: <http://www.radiotv.cz/p_radio/r_obecne/mediaprojekt-frekvence-1-stiha-radiozurnal>
45. CIA. *The World Factbook 2000, Kyrgyzstan*. CIA, Washington, 2000. [cit. 2010-2-21]. Dostupné z WWW: <http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2000/geos/kg.html>
46. National Democratic Institut: Statement to Kyrgyzstan's October 29, 2000. Presidential Election. [cit. 2010-05-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.osce.org/hcnm/documents.html?lsi=true&limit=10&grp=25>>
47. Statistické údaje o počtu minoritních skupin v létech 1991 a 2001: Výsledky ČSÚ ze Sčítání lidu v roce 2001 [cit. 2009-05-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/home>>
48. U. S. Department of State: Kyrgyzstan 1999 Country report on Human Rights Practices. Washington, 1999. [cit. 2009-05-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.state.gov/g/drl/hr/index.htm>>
49. Výroční zpráva Rady pro rozhlasové a televizní vysílání 2002. [cit. 2010-2-18]. Dostupné z WWW: <<http://www2.rozhlas.cz/radacro/vz2002/vz.htm>>

Příloha A.

NOVINOVÉ ČLÁNKY (ČESKÁ REPUBLIKA):

Blesk

1. Bachoriková, Iva. Julii pomáhá černé pivo. Blesk. říjen 1994. roč. 3, č. 253 . Příl. Blesk navíc. s. 16. ISSN 1210-5333
2. Bachoriková, Iva. Angličtina má polepšit Romy. Blesk. únor 1995, roč. 4, č. 48, s. 7. ISSN 1210-5333
3. Bratinka, Pavel. Pro budoucnost Romů je nezbytné vzdělání. Blesk. červenec 1997. roč. 6, č. 168, s. 2. ISSN 1210-5333
4. Beneš, Richard. Děsivý konec velké přestávky. Blesk. březen 1994. roč. 3, č. 93. ISSN 1210-5333
5. Červená, Slávka. Romové mají naději. Blesk. říjen 1994. roč. 3, č. 253, s. 7. ISSN 1210-5333
6. Dohnal, Antonín. Romové se přestěhují na nádraží. Blesk. říjen 1997. roč. 6, č. 241, s. 2. ISSN 1210-6023
7. Fikar, Jaroslav. Ukrajinky bez pracovního povolení. Blesk. květen 1995. roč. 4, č. 125 , s. 7. ISSN 1210-5333.
8. Fikar, Jaroslav. Vietnamci si vyřizovali účty. Blesk. říjen 1995. roč. 4, č. 252 , s. 6. ISSN 1210-5333
9. Fikar, Jaroslav. Ukrajinky se už svlékat nemusí. Blesk. říjen 1997. roč. 4, č. 252, s. 6. ISSN 1210-5333
10. Hnátek, Norbert . Mládež požaduje genocidu. Blesk. květen 1995. roč. 4, č. 125, s. 7. ISSN 1210-5333
11. Hnátek, Norbert . Kontrasty u nás i v nás. Blesk. květen 1995. roč. 4, č. 126, s. 7. ISSN 1210-5333
12. Jakubisko, Juraj. Deaně chutná život i Jakubisko. Blesk. červenec 1994. roč. 3, č. 163. S.5. ISSN 1210-5333
13. Štefaňáková, Radka. Doma nesmělá mluvit český. Blesk. květen 1995. roč. 4, č. 125, s. 7. ISSN 1210-5333
14. Vítková, Lucie. Dara Rolins by chtěla být za vodou. Nedělní Blesk. srpen 1996. roč. 4, č. 33 , s. 20 – 21. ISSN 1210-5333
15. Vítková, Lucie. Věra Bíla zpívala jako dítě za párek. Nedělní Blesk. leden 1997. roč. 5, č. 7, s. 8. ISSN 1210-5333

Lidové noviny

16. Antusch, Wilfrid. Deklarace-mezinárodní smlouva, nebo co?. Lidové noviny. prosinec 1996. ISSN . roč. 9, č. 283, s. 9. 0862-5921
17. Bělohradský, Václav. Jaký antisemitismus nás ohrožuje. Lidové noviny. duben 1995. roč. 8, č. 81, s. 8. ISSN 0862-5921
18. Bradáč, Zdeněk. Romská otázka je hlavní zahraničně-politický problém ČR. Právo. říjen 1997. roč. 7, č. 214, s. 20, ISSN 1211-2119
19. Brod, Peter. Osudy českých židů po roce 1945. Lidové noviny. listopad 1995. roč. 8, č. 273, s. 14. ISSN 0862-5921
20. Brož, Josef. Všichni nás bagatelizují, říká židovská aktivistka. Lidové noviny. září 1997. roč. 10, č. 226, s. 2. ISSN 0862-5921
21. Brož, Josef. Oběti nacizmu ministr Kinkel neuspokojil. Lidové noviny. listopad 1997. roč. 10, č. 233, s. 1. ISSN 0862-5921
22. Brož, Josef. Oběti nacizmu ministr Kinkel neuspokojil. Lidové noviny. listopad 1997. roč. 10, č. 233, s. 8. ISSN 0862-5921
23. Brož, Josef. Deklarace o vypořádání s minulostí. Lidové noviny. listopad 1997. roč. 10, č. 233, s. 1. ISSN 0862-5921
24. Brož, Josef. Deklarace o vypořádání s minulostí. Lidové noviny. listopad 1997. roč. 10, č. 233, s. 8. ISSN 0862-5921
25. Brož, Miroslav. Nepopírám odlišnost a svébytnost judajismu. Lidové noviny. duben 1999. roč. 12, č. 90, s. 22. ISSN 0862-5921
26. Chudožilov, Petr. Další pokus hanobit český národ?. Lidové noviny. listopad 1998. roč. 11, č. 278, s. 11. ISSN 0862-5921
27. Chudožilov, Petr. Německá mrtvola, kupecké počty a udobření. Lidové noviny. leden 1998. roč. 11, č. 21, s. 11. ISSN 0862-5921
28. Cink, Pavel. Menšiny u nás legislativa neopomíjí. Lidové noviny. leden 1996. roč. 9, č. 26, s. 14. ISSN 0862-5921
29. Čaněk, David. Češi a Romové integrace, nebo segregace. Lidové noviny. prosinec 1998. roč. 11, č. 281, s. 11. ISSN 0862-5921
30. Černoch, Pavel. Fond v evropském kontextu. Lidové noviny. únor 1998. roč. 11, č. 45, s. 9. ISSN 0862-5921
31. Doležal, Bohumil. Dračí vejce a hlavy v písku. Lidové noviny. listopad 1994. roč. 7, č. 286, s. 8. ISSN 0862-5921
32. Doležal, Bohumil. Čas jizvy zaceluje. Lidové noviny. leden 1998. roč. 11, č. 21, s. 1. ISSN 0862-5921
33. Doležal, Bohumil. Čas jizvy zaceluje. Lidové noviny. leden 1998. roč. 11, č. 21, s. 8. ISSN 0862-5921
34. Doležal, Bohumil. Stojíme na prahu další revoluce?. Lidové noviny. únor 1998. Roč. 11, č. 35, s. 8. ISSN 0862-5921

35. Doležal, Bohumil. Náš politici a del kosovských uprhlíků. Lidové noviny. červenec 1999. roč. 12, č. 133, s. 11. ISSN 0862-5921
36. Drda, Adam. Náš přístup k vepřínu v Letech u Písku. Lidové noviny. únor 1999. roč. 12, č. 38, s. 10. ISSN 0862-5921
37. Dubský, Vladimír. Skinheadi jsou jen špičkou ledovce. Lidové noviny. listopad 1997. roč. 10, č. 264, s. 3. ISSN 0862-5921
38. Dubský, Vladimír. Státní orgány přistupují ke stíhání SPR-RSČ. Lidové noviny. červen 1998. roč. 11, č. 130, s. 3. ISSN 0862-5921
39. Dudek, Petr. Je čas roztáhnout oponu nad Kosovem. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 136, s. 11. ISSN 0862-5921
40. Dudek, Petr. Tabory se musí vyrovnávat se zvyky kosovských Albánců. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 136, s. 12. ISSN 0862-5921
41. Fliedr, Bob. Církve jsou dál než deklarace. Lidové noviny. únor 1997. roč. 10, č. 35, s. 8. ISSN 0862-5921
42. Foglová, Pavla. Polské dny Kroměříž 96. Lidové noviny. červen 1996. roč. 9, č. 136, s. 12. ISSN 0862-5921
43. Gabal, Ivan. Co nás může stát chybný přístup k Bonnu. Lidové noviny. únor 1998. roč. 11, č. 34, s. 11. ISSN 0862-5921
44. Garkisch, David. Romové se obrátili na soud kvůli školám. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 139, s. 6. ISSN 0862-5921
45. Gedlu, Mesfin. Romská otázka a hrozba českého rasismu. Lidové noviny. srpen 1995. roč. 8, č. 187, s. 12. ISSN 0862-5921
46. Gjuríčová, Jitka. Zdí žádný problém nevyřeší. Lidové noviny. květen 1998. Roč. 11, č. 119, s. 10. ISSN 0862-5921
47. Götze, Andreas. Z vysoké politiky k lidem. Lidové noviny. leden 1996. roč. 9, č. 17, s. 7. ISSN 0862-5921
48. Gregor, Michael. Naivita Romů nezná mezí. Lidové noviny. září 1996. roč. 9, č. 155, s. 9. ISSN 0862-5921
49. Hájek, Tomáš. O Romech na Kladně i jindé. Lidové noviny. září 1996. roč. 9, č. 207, s. 8. ISSN 0862-5921.
50. Hanáková, Petra. Pro česká média jako by menšiny neexistovaly. Lidové noviny. květen 1999. roč. 12, č. 102, s. 17. ISSN 0862-5921.
51. Heczková, Libuše. Poněkud osobní mapa ruského exilu. Lidové noviny. únor 1994. roč. 7, č. 46, s.11. ISSN 0862-5921
52. Herold, Miloš. Uzavření poboček Goethe-Institutu je politickou zbraní. Lidové noviny. říjen 1997. Roč. 10, č. 230, s. 8. ISSN 0862-5921.
53. Herold, Miloš. Verheugen promluvil, sudětsí Němci mlčí. Češi se ještě nanašli. Lidové noviny. listopad 1998. roč. 11, č. 293, s. 11. ISSN 0862-5921
54. Holomek, Karel. Zatím zbývají jen slzy hořkosti. Lidové noviny. březen 1998. roč. 11, č. 54, s. 10. ISSN 0862-5921
55. Holomek, Karel. Kdo je v Česku Rom, ten se svého práva nedovolá. Lidové noviny. říjen 1998. roč. 11, č. 247, s. 11. ISSN 0862-5921
56. Horák, Ivo. U Sabotů zatím facky nepadají. Lidové noviny. příl. Nedělní Lidové noviny. leden 1996. roč. 9, č. 17, s. 6. ISSN 0862-5921
57. Houžvička, Václav. Kdo podnikl odsun a vyhnání. Lidové noviny. srpen 1999. roč. 12, č. 180, s. 11. ISSN 0862-5921
58. Hrbáček, Jan. Návist k Židům existuje, je jen skryta. Lidové noviny. Praha. červen 1998. roč. 11, č. 157, s. 3. ISSN 0862-5921
59. Jäckel, Eberhard. Antisemitismus vstupenkou do arény. Lidové noviny. příl. Nedělní Lidové noviny. duben 1992. roč. 5, č. 87. s. 2. ISSN 0862-5921
60. Janyška, Petr. Prostor bezpečné demokracii. Lidové noviny. říjen 1993. roč. 6, č. 236, s. 1. ISSN 0862-5921
61. Janyška, Petr. Prostor bezpečné demokracii. Lidové noviny. říjen 1993. roč. 6, č. 236, s. 8. ISSN 0862-5921
62. Janyška, Petr. Vídeňské jednání o menšinách. Lidové noviny. říjen 1993. roč. 6, č. 235, s. 1. ISSN 0862-5921
63. Janyška, Petr. Vídeňské jednání o menšinách. Lidové noviny. říjen 1993. roč. 6, č. 235, s. 8. ISSN 0862-5921
64. Jungrová, Terezie. Zbytečně pošramocené renomé. Lidové noviny. listopad 1994. roč. 7, č. 275, s. 5. ISSN 0862-5921
65. Klekner, Radim. Praha a Bonn vyslovují politování. Lidové noviny. prosinec 1996. roč. 9, č. 289, s. [1], 4. ISSN 0862-5921
66. Kočí, Petr. Ministr poobědval s diplomaty zemí EU. Lidové noviny. červenec 1998. Roč. 11, č. 134, s. 3. ISSN 0862-5921
67. Kocian, Jiří. Poválečné účtování se zrádci. Lidové noviny. květen 1997. roč. 10, č. 124, s. 9. ISSN 0862-5921
68. Korecký, Miroslav. ČSSD proti smlově se Slovenskem. Lidové noviny. duben 1996. roč. 9, č. 81, s. 1. ISSN 0862-5921

69. Korecký, Miroslav. ČSSD proti smlouvě se Slovenskem. Lidové noviny. duben 1996. roč. 9, č. 81, s. 8. ISSN 0862-5921
70. Korecký, Miroslav. Východní hranice dále nejasná. Lidové noviny. duben 1996. roč. 9, č. 98, s. 3. ISSN 0862-5921
71. Korecký, Miroslav. Kladno žádá diskusi o Romech. Lidové noviny. září 1996. roč. 9, č. 208, s. 2. ISSN 0862-5921
72. Korecký, Miroslav. Boj o východní hranici opět začíná. Lidové noviny. září 1996. roč. 9, č. 215, s. 2. ISSN 0862-5921
73. Korecký, Miroslav. Hranice zatím prošla s podmínkou. Lidové noviny. říjen 1996. roč. 9, č. 255, s. 1. ISSN 0862-5921
74. Korecký, Miroslav. Hranice se Slovenském prošla hladce Lidové noviny. únor 1997. roč. 10, č. 49, s. 10. ISSN 0862-5921
75. Korecký, Miroslav. Zemanovo hraniční alibi. Lidové noviny. únor 1997. roč. 10, č. 37, s. 8. ISSN 0862-5921
76. Koubská, Libuše. Kdo jsi se v Sudetech narodil.... Lidové noviny. únor 1993. roč. 6, č. 30. ISSN 0862-5921
77. Krejčová, Helena. Ve vztahu k minoritám česká inteligence občas selhává. Lidové noviny. květen 1999. roč. 12, č. 105, s. 22. ISSN 0862-5921
78. Kučera, Petr. Uprhlíký tábor ve světlé nebudé, pověst městá ale utrpěla. Lidové noviny. duben 1999. roč. 12, č. 97, s. 4. ISSN 0862-5921.
79. Kučera, Petr. Učitelé z ostravské školy mají po žalobě Romů pocit křivdy. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 146, s.1. ISSN 0862-5921
80. Kučera, Petr. Učitelé z ostravské školy mají po žalobě Romů pocit křivdy. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 146, s. 6. ISSN 0862-5921
81. Lalumiér, Catherine. Jednotlivec nesmí být loutkou. Lidové noviny. říjen 1993. roč. 6, č. 237 s. 5. ISSN 0862-5921
82. Loewy, Jiří. Originální pokus o revizi dějin. Lidové noviny. leden 1999. roč. 12, č. 19, s. 21. ISSN 0862-5921
83. Macháček, Pavel. Tři staronové nepřijatelné předpoklady. Lidové noviny. leden 1998. roč. 11, č. 21, s. 11. ISSN 0862-5921
84. Maláč, Petr. Průkopnické iniciativy křesťanů mají svá úskalí. Lidové noviny. roč. 12, č. 96, s. 22. ISSN 0862-5921
85. Mandler, Emanuel. Co všechno podporuje rasismus. Lidové noviny. prosinec 1997. roč. 10, č. 280, s. 10. ISSN 0862-5921
86. Mandler, Emanuel. Lze v letech překonat problém vepřína?. Lidové noviny. březen 1999. roč. 12, č. 64, s. 11. ISSN 0862-5921
87. Mandler, Emanuel. Vyhnání Němců a Albánců lze srovnávat. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 135, s. 11. ISSN 0862-5921
88. Mandler, Emanuel. Etnické čistky jako paralelní jevy. Lidové noviny. červenec 1999. roč. 12, č. 157, s. 12. ISSN 0862-5921
89. Marada, Radim. Menšiny a politická reprezentace. Lidové noviny. září 1996. roč. 9, č. 217, s. 9. ISSN 0862-5921
90. Matoušek, Oldřich. Řičanová kniha o romské otázce není pro veřejnost motivující. Lidové noviny. červen 1998. roč. 11, č. 137, s. 21. ISSN 0862-5921.
91. Maukš, Igor. Téměř stoletý svědek nacizmu vypovídá. Lidové noviny. září 1997. roč. 10, č. 244, s. 4. ISSN 0862-5921
92. Menclová, Věra. Kam putoval Slávy syn? Lidové noviny. březen 1998. roč. 11, č. 56, s. 10. ISSN 0862-5921.
93. Mlejnek, Josef. Pravověrnost neznamena výzvu uzavírat se. Lidové noviny. listopad 1997. roč. 10, č. 269, s. 12. ISSN 0862-5921
94. Mlynárik, Ján. Co, přátelé, s menšinami?. Lidové noviny. srpen 1996. roč. 9, č. 185, s. 11. ISSN 0862-5921
95. (mrk). Návrh zákona o restitucích židovského majetku shválen. Lidové noviny. leden 1994. roč. 7, č. 11, s. [1]. ISSN 0862-5921
96. Novotný, Pavel. Jednání o deklaraci ještě letos. Lidové noviny. prosinec 1996. roč. 9, č. 284, s. [1]. ISSN 0862-5921
97. Orgoníková, Hana. Otázka LN: Má se v ČR zavést politika afirmativních akcí zvýhodňující menšiny? Lidové noviny. březen 1999. roč. 12, č. 67, s.26. ISSN 0862-5921
98. Palouš, Martin. Dvě poznámky k ochraně práv menšin. Lidové noviny. červenec 1998. roč. 11, č. 132, s. 10. ISSN 0862-5921.
99. Pavelka, Jan. Získat azyl v České republice už nabude tak snadné. Lidové noviny. březen 1999. roč. 12, č. 68, s. 4. ISSN 0862-5921
100. Pavlát, Leo. Rasistické zločiny jdou do stovek. Lidové noviny. prosinec 1997. Roč. 10, č. 277, s. 11. ISSN 0862-5921

101. Pávová, Martina. Rasisti jsou i mezi Romy. Lidové noviny. leden 1996. roč. 9, č. 288, s. 3. ISSN 0862-5921
102. Pehe, Jiří. Rovné volební právo u nás a v světě. Lidové noviny. srpen 1996. Roč. 9, č. 188, s. 9. ISSN 0862-5921
103. Peňás, Jiří. Nevyslyšená zkušenost antibolševické emigrace. Lidové noviny. srpen 1995. roč. 8, č. 191, s. 5. ISSN 0862-5921
104. Pešek, Jiří. S lidmi jednáme od počátků. Lidové noviny. duben 1996. roč. 9, č. 87, s. 6. ISSN 0862-5921
105. Philip, Ivan. Rozhorčení pana Třeštika. Lidové noviny. duben 1995. roč. 8, č. 87, s. 8. ISSN 0862-5921
106. Pinkava, Luděk. K Fondu budoucnosti. Lidové noviny. leden 1998. roč. 11, č. 9, s. 11. ISSN 0862-5921
107. Piverka, Walter. Nezapomínejme na vnitřní vyhnání. Lidové noviny. červen 1995. roč. 8, č. 164, s.1. ISSN 0862-5921
108. Piverka, Walter. Nezapomínejme na vnitřní vyhnání. Lidové noviny. červen 1995. roč. 8, č. 164, s. 3. ISSN 0862-5921
109. Procházková, Alexandra. Rasistických projevů přibývá. Lidové noviny. listopad 1995. . roč. 8, č. 263, s. 3. ISSN 0862-5921
110. Procházková, Alexandra. Program prošel i bez hlasů ODA. Lidové noviny. duben 1996. roč 9, č. 97, s. 3. ISSN 0862-5921.
111. Procházková, Petra. Cesta do ráje vede přes Moskvu. Lidové noviny. leden 1997. roč. 10, č. 18, s. 6. ISSN 0862-5921
112. Putna, Martin C. Češství pod obojí způsobou. Lidové noviny. listopad 1995. roč. 8, č. 298, s. 21. ISSN 0862-5921
113. Řezníček, Ladislav. Velmoci naléhaly na uryhlený odsun. Lidové noviny. leden 1999. roč. 12, č. 1. ISSN 0862-5921
114. Schutz, Peter. Stalo se, co se stát muselo. Lidové noviny. prosinec 1997. roč. 10, č. 289, s. 10. ISSN 0862-5921
115. Schutz, Peter. Slovenské bajky v České kampani. Lidové noviny. červen 1998. roč. 11, č. 134, s. 1. ISSN 0862-5921
116. Schutz, Peter. Slovensko se může ocitnout za železnou oponou. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 174, s. 10. ISSN 0862-5921
117. Sedlák, Gabriel. Zvýhodnění Slováků by mohlo vést k tragedii. Lidové noviny. říjen 1997. roč. 10, č. 244, s. 2. ISSN 0862-5921
118. Sedlák, Gabriel. Menšinová vláda může být brzdou v integraci. Lidové noviny. březen 1999. roč. 12, č. 58, s. 2. ISSN 0862-5921
119. Sedlák, Gabriel. Zeď v Matiční nechceme, rozhodla vláda. Lidové noviny. květen 1999. roč. 12, č. 122, s. 1. ISSN 0862-5921
120. Sedlák, Gabriel. Zeď v Matiční nechceme, rozhodla vláda. Lidové noviny. květen 1999. roč. 12, č. 122, s. 8. ISSN 0862-5921
121. Sedlák, Gabriel. Ústečtí zastupitelé podpořili plot v Matiční ulici. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 141, s. 4. ISSN 0862-5921
122. Spurný, Matěj. Malý příspěvek k velkému problému. Lidové noviny. prosinec 1996. roč. 9, č. 283, s. 9. ISSN 0862-5921
123. Spurný, Matěj. Kostlivci v sociálnědemokratické skříní. Lidové noviny. únor 1998. roč. 11, č. 36, s. 11. ISSN 0862-5921
124. Steigerwald, Karel. Duchovní svět svinstva. Lidové noviny. červen 1995. roč. 8, č. 164, s. 5. ISSN 0862-5921
125. Stránský, Oldřich. Největším zklamáním je sedmý bod. Lidové noviny. prosinec 1996. roč. 9, č. 297, s. 9. ISSN 0862-5921
126. Stránský, Oldřich. Uplynulo sedm měsíců od česko-německé deklarace. Lidové noviny. září 1997. roč. 10, č. 208, s. 11. ISSN 0862-5921
127. Svora, Přemysl. Vždyť jde jen o Vietnamce. Lidové noviny. únor 1996. roč. 9, č. 38, s. 2. ISSN 0862-5921
128. Škorpilová, Hana. Uhl to asi s Romy myslí dobře. Lidové noviny. červen 1999. roč. 9, č. 158, s. 9. ISSN 1210-1494
129. Šrajerová, Oľga. Slováci v českých krajinách. Lidové noviny. červen 1997. roč. 9, č. 3, s. 16. ISSN 0037-6833
130. Štindl, Ondřej. Škola přebírá žaky příliš brzo, trpí tím děti i společnost. Lidové noviny. červen 1999. roč. 12, č. 140, s. 3. ISSN 0862-5921
131. Šustrová, Petruška. Slovensko nám napatří. Lidové noviny. leden 1999. roč. 12, č. 1, s. 10. ISSN 0862-5921
132. Tigrid, Pavel. Stačí? Nestačí?. Lidové noviny. prosinec 1996. roč. 9, č. 294, s. 8. ISSN 0862-5921
133. Tobiáš, Jan. Ruské mafie mají údajně přednost. Lidové noviny. prosinec 1997. roč. 10, č. 287, s. 8. ISSN 0862-5921
134. Trojan, Václav. Případ Danihel a český postoj k rasismu. Lidové noviny. červenec 1998. Roč. 11, č. 154, s. 10. ISSN 0862-5921
135. Třeštík, Dušan. Cesta do ghetta. Lidové noviny. duben 1995. roč. 8, č. 92 s. 5. ISSN 0862-5921

136. Třeštík, Dušan. Mísa sudetoněmecké čočovice. Lidové noviny. červen 1995. roč. 8, č. 165, s. 5. ISSN 0862-5921
137. Třeštík, Dušan. Deklarace národů, nebo vlád?. Lidové noviny. prosinec 1996. roč. 9, č. 293 (19961214), s. 9. ISSN 0862-5921
138. Třeštík, Dušan. Ransdorfovo potýkání se s Němci. Lidové noviny. prosinec 1996. roč. 9, č. 296, s. 8. ISSN 0862-5921.
139. Tuckerová, Veronika. Opuštěné synagogy vyprávějí o zaniklých obcích. Lidové noviny. duben 1998. roč. 11, č. 84, s. 13. ISSN 0862-5921
140. Uhl, Petr. Romové mají mít víc práv. Lidové noviny. duben 1999. roč. 12, č. 85, s. 2. ISSN 0862-5921
141. Valenta, Jaroslav. Je to i náš problém a naše zodpovědnost. Lidové noviny. Roč. 8, č. 298, s. 21. ISSN 0862-5921
142. Weinerová, Renata. Romská kriminalita není jen sociální. Lidové noviny. červenec 1996. roč. 6, č. 130, s. 5. ISSN 0862-5921
143. Wellner Pospíšil, Michael. Židovské hřbitovy. Lidové noviny. listopad 1992. roč. 5, č. 273, s. 13. ISSN 0862-5921
144. Werner, Herbert. Ackermannova obec nechce vystavovat účty. Lidové noviny. říjen 1997. roč. 10, č. 233, s. 8. ISSN 0862-5921.
145. Zídek, Petr. Romský rasismus. Lidové noviny. listopad 1998. roč. 11, č. 265, s. 11. ISSN 0862-5921
146. Ziegler, Jan. Skandál na pokračování. Zář 1995. Lidové noviny. roč. 8, č. 209, s. 12
147. Žaloudek, Ivo. Vnitro odmitá osobní jednání. Lidové noviny. únor 1997. roč. 10, č. 29, s. 2. ISSN 0862-5921

Hospodářské noviny

148. Bugár, Béla. Soužití i nadále s problémy. Hospodářské noviny. únor 1999 roč. 43, č. 39, s. 15. ISSN 0862-9587
149. Csáky, Pál. Maďarům prý bylo lépe za federace. Hospodářské noviny. červenec 1998. roč. 42, č. 129, s. 9. ISSN 0862-9587
150. Česká tisková kancelář. Romové napadli na mítinku Sládka. Hospodářské noviny. květen 1998. roč. 42, č. 89, s. 4. ISSN 0862-9587
151. Fibich, Jindřich. Zeman v Handelsbattu: vztahy s Německem se zlepšily až po volbách. Hospodářské noviny. červen 1998. Roč. 42, č. 109, s. 9. ISSN 0862-9587
152. Jemelka, Ivan. Chybějí zatím peníze a čas. Hospodářské noviny. listopad 1996. roč. 40, č. 223, s. 3. ISSN 0862-9587
153. Jemelka, Ivan. Hlavní problémy na sociálním dně jsou vzdělanost, nezaměstnanost a bydlení. Hospodářské noviny. září 1997. roč. 41, č. 178, s. 9. ISSN 0862-9587.
154. Jemelka, Ivan. Občanský princip padl. Hospodářské noviny. říjen 1997. roč. 41, č. 212, s. 3. ISSN 0862-9587
155. Jemelka, Ivan. Chybějí informace o Romech. Hospodářské noviny. listopad 1997. roč. 41, č. 227, s. 3. ISSN 0862-9587
156. Jemelka, Ivan. Přehnaná medializace romské otázky. Hospodářské noviny. říjen 1998. roč. 42, č. 205, s. 6. ISSN 0862-9587
157. Jemelka, Ivan. Pouze obci romskou otázku nevyřeší. Hospodářské noviny. říjen 1998. roč. 42, č. 310, s. 10. ISSN 0862-9587
158. Jemelka, Ivan. Některé romské děti dostaly šanci. Hospodářské noviny. říjen 1998. roč. 42, č. 310, s. 11. ISSN 0862-9587
159. Klímová, Jana. Vietnamci vyklidí stánky. Hospodářské noviny. listopad 1993. roč. 17, č. 73. ISSN 1210-1168
160. Kovařík, Jan. Německo nebude vznášet vůči ČR majetkové nároky. Právo. prosinec 1999. Roč. 8, č. 286, s. 7. ISSN 1211-2119
161. Krasnický, Roman. Cesta k toleranci. Hospodářské noviny. srpen 1999. roč. 43, č. 163, s. 6. ISSN 0862-9587
162. Kukiová, Margita. Krach aneb Good luck, pane premiére. leden 1995. roč. 39, č. 1, s. 4. ISSN 0862-9587
163. Kukiová, Margita. Lidé ve smíšených obcích nemají starosti nesneslivých politiků. Hospodářské noviny. leden 1995. roč. 39, č. 2, s. 4. ISSN 0862-9587
164. Leonhardt, Roland. Vědět o sobě víc. Hospodářské noviny. roč. 37, únor 1993. č. 39, s. 21. ISSN 0862-9587
165. Miškovská, Olivie. Zbrské rozhodnutí. Hospodářské noviny. květen 1992. roč. 36, č. 89, s. 1, 14. ISSN 0862-9587
166. Mostýn, Milan. Vláda shválila jazykový zákon. Hospodářské noviny. červenec 1999. roč. 43, č. 123, s. 16. ISSN 0862-9587
167. Musílek, Václav. Jednání s Německem budou komplikovaná vždy. Hospodářské noviny. leden 1996. roč. 5, č. 16, s. 3. ISSN 1210-0846

168. Němec, Petr. Kde je vlastně Rusko. Hospodářské noviny. červenec 1993. roč. 37, č. 140, s. 14. ISSN 0862-9587
169. Pravec, Josef. Jednoduchý recept neexistuje. Hospodářské noviny. srpen 1997. roč. 41, č. 159, s. 3. ISSN 0862-9587
170. Prokš, Václav. Počet nelegálních migrantů letos začal na hranicích s Německem růst. Hospodářské noviny. listopad 1996. roč. 40, č. 249, s. 15. ISSN 0862-9587
171. Šilhánová, Libuše. Romy jsme přehlíželi. Hospodářské noviny. duben 1998. roč. 42, č. 82, s. 3. ISSN 0862-9587
172. Vajnerová, Ivana. Menšinová vláda je pravděpodobná, tvrdí politologové J. Rupnik a J. Pehe. Hospodářské noviny. červen 1996. roč. 40, č. 107, s. 2. ISSN 0862-9587
173. Vajnerová, Ivana. Menšinové kabinetů jsou v parlamentních systémech jen dočasným řešením. Hospodářské noviny. červen 1996. Praha. Roč. 40, č. 108, s. 6. ISSN 0862-9587
174. Vollmer, Antje. Německo není jen Bavorsko. Hospodářské noviny. únor 1998. roč. 42, č. 24, s. 12. ISSN 0862-9587.
175. Vysypal, Ondřej. Seč přijal uprchlíky celkem bez obav. Lidové noviny. květen 1999. roč. 12, č. 113, s. 5. ISSN 0862-5921
176. Zábajník, Oldřich. Soužití jako vynucené manželství bez lásky. Hospodářské noviny. červen 1998. roč. 42, č. 123, s. 6. ISSN 0862-9587
177. Zábajník, Oldřich. My a Izrael: z pohledu historika a diplomata. Hospodářské noviny. červenec 1998. Roč. 42, č. 137. příl. Na víkend, s. 5. ISSN 0862-9587
178. Zábajník, Oldřich. Slotova nacionální degradace. Hospodářské noviny. březen 1999. Roč. 43, č. 48, s. 19. ISSN 0862-9587
179. Zólyomi, Árpád Duka. Konfrontaci vystřídá proces zrání. Hospodářské noviny. duben 1999. Roč. 43, č. 71, s. 19. ISSN 0862-9587
180. Žižka, Jan. Menšiny třetím pilířem evropského systému?. Hospodářské noviny. říjen 1993. roč. 37, č. 201, s. 27. ISSN 0862-9587
181. Žižka, Jan. Rada Evropy jedná hlavně o menšinách. Hospodářské noviny. listopad 1993. roč. 37, č. 216, s. 23. ISSN 0862-9587
182. Žižka, Jan. Politické cíle v pozadí sporů Maďarska se Slovenskem. Hospodářské noviny. listopad 1993. Roč. 37, č. 230, s. 27. ISSN 0862-9587
183. Žižka, Jan. Krok k občanské neposlušnosti. Hospodářské noviny. červen 1996. roč. 39, č. 128, s. 4. ISSN 0862-9587

Právo

184. Adamiec, Wladyslaw. Národnostní menšiny jsou víc než spolek. Právo. únor 1997. roč. 7, č. 45, s. 6. ISSN 1211-2119
185. Benešová, Libuše. Díky našim iniciativám spolu začaly mluvit romské spolky. Právo. květen 1999. roč. 9, č. 110, s. 3. ISSN 1211-2119
186. Bílá, Ludmila. Nechceme z romských dětí dělat bílé. Právo. únor 1998. roč. 8, č. 49, s. 12. ISSN 1211-2119
187. Buzková, Petra. Práva většiny a bourání přehrad. Právo. říjen 1998. roč. 8, č. 240, s. 6. ISSN 1211-2119
188. Chaloupka, Otakar. Romské pohádky pro ty, kdo jsou ochotni je vnímat. Právo. prosinec 1998. roč. 9, č. 296, s. 10. ISSN 1211-2119
189. Cinger, František. Neznámé osudy spoluobčanů ze Sudet. Právo. září 1998. roč. 8, č. 210, s. 10. ISSN 1211-2119
190. Česká tisková kancelář. Londýn opět varuje před vízy, vymkne-li se situace kontrole. Právo. roč. 9, č. 194, s. 2. srpen 1999. ISSN 1211-2119
191. Dengler, Robert. Achillovy paty přijetí. Právo. srpen 1997. roč. 7, č. 203, s. 4. ISSN 1211-2119
192. Dostál, Pavel. Les, třísky a dřevorubci. Právo. prosinec 1996. roč. 6, č. 294, s. 15. ISSN 1211-2119
193. Dostál, Pavel. Nebe na zemi. Právo. září 1997. roč. 7, č. 207, s. 4. ISSN 1211-2119
194. Dostál, Pavel. Víza by nám Evropa nezapomněla. Právo. říjen 1997. roč. 7, č. 253, s. 4. ISSN 1211-2119
195. Dostál, Pavel. Naše vlastní vina. Právo. listopad 1997. roč. 7, č. 264, s. 4. ISSN 1211-2119
196. Gerhardt, Wolfgang. Člověku je jedno, zda byl odsunut či vyhnán, pociťuje to jako velké utrpení. Právo. říjen 1996. roč. 6, č. 249, s. 1. ISSN 1211-2119
197. Gerhardt, Wolfgang. Člověku je jedno, zda byl odsunut či vyhnán, pociťuje to jako velké utrpení. Právo. říjen 1996. roč. 6, č. 249, s. 4. ISSN 1211-2119
198. Götzová, Jitka. Deklarace bude v dohledné době, shodli se Havel a Herzog. Právo. září 1996. roč. 6, č. 208, s. 1. ISSN 1211-2119
199. Götzová, Jitka. Deklarace bude v dohledné době, shodli se Havel a Herzog. Právo. září 1996. roč. 6, č. 208, s. 2. ISSN 1211-2119
200. Grebeníček, Miroslav. Proč KSČM deklaraci nepodpoří. Právo. prosinec 1996. roč. 6, č. 294, s. 15. ISSN 1211-2119
201. Gruša, Jiří. Gruša by rád šel z Bonnu s deklarací. Právo. říjen 1996. roč. 6, č. 245, s. 2. ISSN 1211-2119

239. Payne, Jiří. Minulost lze jen přijmout a případné křivdy odpustit. Právo. leden 1996. roč. 6, č. 15, s. 4. ISSN 0032-6569
240. Pelikán, Jan. Na hranici Makedonie čeká patnáct tisíc běženců. Právo. prosinec 1999. roč. 9, č. 259, s. 9. ISSN 1211-2119
241. Pithart, Petr. Deklarace proti strachu. Právo. prosinec 1996. roč. 6, č. 294, s. 4. ISSN 1211-2119
242. Pospíšil, Jaroslav. Bude česko-německá deklarace dějinnou tečkou. Právo. září 1996. roč. 6, č. 219, s. 18. ISSN 1211-2119
243. Pospíšil, Jaroslav. Ještě k slovu o vyhnání. Právo. listopad 1996. ISSN 1211-2119. roč. 6, č. 262, s. 14
244. Posselt, Bernd. O společné deklaraci bude vhodné diskutovat až po volbách. Právo. leden 1996. roč. 6, č. 9, s. 1. ISSN 0032-6569
245. Posselt, Bernd. O společné deklaraci bude vhodné diskutovat až po volbách. Právo. leden 1996. roč. 6, č. 9, s. 4. ISSN 0032-6569
246. Rudiš, Jaroslav. Točí se točí černé vlasy. Právo. červen 1999. roč. 9, č. 165, s. 12. ISSN 1211-2119
247. Ruml, Jan. Neshválení zákony o hranicích mezi ČR a SR prodlouží nejistotu Sabřanů. Právo. duben 1996. roč. 6, č. 91, s. 2. ISSN 0032-6569.
248. Svoboda, Cyril. Plot jako nepravdivý symbol. říjen 1999. roč. 9, č. 241, s. 6. ISSN 1211-2119
249. Šabata, Jaroslav. Deklarace: Čas lámání chleba. Právo. leden 1997. roč. 7, č. 10, s. 12. ISSN 1211-2119
250. Šitler, Jiří. Poválečné exesy, politická morálka a česká demokracie. Právo. leden 1997. roč. 7, č. 4, s. 12. ISSN 1211-2119.
251. Tluchořová, Jana. Jsme jediní nejen v Čechách, ale i v Evropě. Právo. září 1998. roč. 8, č. 205, s. 14. ISSN 1211-2119.
252. Tošovský, Pavel. Matiční a omyly vladního zmocněnce. Právo. červen 1999. roč. 9, č. 172, s. 6. ISSN 1211-2119
253. Uhl, Petr. Strašení Romů skončilo vraždou. Právo. srpen 1996. roč. 6, č. 183, s. 4. Praha. ISSN 1211-2119
254. Uhl, Petr. Společnost bílých mužů. Právo. září 1996. roč. 6, č. 208, s. 4. ISSN 1211-2119
255. Uhl, Petr. S páterem Ottem z Poličky do Evropy. Právo. září 1996. roč. 6, č. 211, s. 4. ISSN 1211-2119
256. Uhl, Petr. Naše společná romská otázka. Právo. srpen 1997. roč. 7, č. 198, s. 4. ISSN 1211-2119
257. Uhl, Petr. Romům škodí nezájem. Právo. březen 1999. roč. 12, č. 52, s. 15. ISSN 1211-2119
258. Uhl, Petr. Pokud Romové získali nějaký vztah k této zemi, zase se vrátí. Právo. červen 1999. roč. 9, č. 163, s. 1, 6. ISSN 1211-2119
259. Uhl, Petr. Co nového v Matiční. Právo. červen 1999. roč. 9, č. 169, s. 6. ISSN 1211-2119
260. Uhl, Petr. Hrozba víz do Británie ještě není zažehnána. Právo. říjen 1998. roč. 8, č. 253, s. 1. ISSN 1211-2119
261. Uhl, Petr. Hrozba víz do Británie ještě není zažehnána. Právo. říjen 1998. roč. 8, č. 253, s. 6. ISSN 1211-2119
262. Uhl, Petr. Společnost nejlépe zastupují tím, když hájím zájmy Romů. Právo. prosinec 1999. roč. 9, č. 294, s. 1. ISSN 1211-2119
263. Uhl, Petr. Společnost nejlépe zastupují tím, když hájím zájmy Romů. Právo. prosinec 1999. roč. 9, č. 294, s. 6. ISSN 1211-2119
264. Uhl, Petr. Jak dál ve vztahu státu k Romům. Právo. prosinec 1999. roč. 9, č. 299, s. 6. ISSN 1211-2119
265. Veselý, Josef. Osudy ruských migrantů u nás. Právo. květen 1997. roč. 7, č. 115, s. 1. ISSN 1211-2119
266. Veselý, Josef. Osudy ruských migrantů u nás. Právo. květen 1997. roč. 7, č. 115, s. 4. ISSN 1211-2119
267. Vondra, Alexandr. Česko-německé deklarace se u nás nemusí nikdo bát. Právo. prosinec 1996. roč. 6, č. 294, s. 1. ISSN 1211-2119
268. Vondra, Alexandr. Česko-německé deklarace se u nás nemusí nikdo bát. Právo. prosinec 1996. roč. 6, č. 294, s. 4. ISSN 1211-2119
269. Zářecký, Pavel. Kauza se už opakovat nebude. Právo. listopad 1999. roč. 9, č. 275, s. 2. ISSN 1211-2119
270. Zieleniec, Josef. Nikdy jsem neřekl, že text česko-německé deklarace je již hotov. Právo. duben 1996. Roč. 6, č. 94, s. 1. ISSN 0032-6569
271. Zieleniec, Josef. Nikdy jsem neřekl, že text česko-německé deklarace je již hotov. Právo. duben 1996. Roč. 6, č. 94, s. 4. ISSN 0032-6569
272. Žák, Václav. Drzost. Právo. listopad 1997. roč. 7, č. 269, s. 4. ISSN 1211-2119
273. Žák, Václav. Jako za feudalizmu. Právo. listopad 1997. roč. 7, č. 277, s. 16. ISSN 1211-2119

Пříloha B.

NOVINOVÉ ČLÁNKY (KYRGYZSTÁN):

Вечерний Бишкек

1. Авдеева, Валерия. Дверь открытая в никуда. Вечерний Бишкек. listopad 1992. го. 2, ч. 137, s. 18
2. Авдеева, Елена. Немцы жили, немцы живут, немцы будут жить в Кыргызстане. Вечерний Бишкек. leden 1992. го. 2, ч. 208, s. 3
3. Авдеева, Елена. Последняя из магикан. Вечерний Бишкек. listopad 1997. го. 7, ч. 278, s. 14
4. Авдеева, Елена. На чужих берегах. Вечерний Бишкек. leden 1998. го. 8, ч. 16, s. 9
5. Авдеева, Елена. Скрипка, баян и контрабас. Вечерний Бишкек. prosinec 1999. го. 9, ч. 229, s. 11.
6. Авдеева, Елена. Приходите, будьте с нами. Вечерний Бишкек. listopad 1999. го. 9, ч. 256, s. 4
7. Алманов, Карабек. Погуляли. Вечерний Бишкек. červen 1999. го. 9, ч. 135, s. 9
8. Андреева, Валерия. Дверь открытая в никуда. Вечерний Бишкек. říjen 1994. го. 4, ч. 247, s. 11
9. Бенсман, Маркус. Кант уехал, Луксенбург тоже, остался лишь Рот Фронт. Вечерний Бишкек. březen 1995. го. 5, ч. 56, s. 4
10. Глумсков, Дмитрий. Китайские предприниматели объединяются. Вечерний Бишкек. listopad 1999. го. 9, ч. 278, s. 6
11. Девятков, Геннадий. Парламент, прислушайся к нацменьшинству!. Вечерний Бишкек. květen 1995. го. 5, ч. 88, s. 5
12. Девятков, Геннадий. Ассамблея песни и пляски. únor 1996. го. 6, ч. 34, s. 11
13. Девятков, Геннадий. Между двух огней. Вечерний Бишкек. březen 1997. го. 7, ч. 105, s. 2
14. Девятков, Геннадий. "Парламент, прислушайся к меньшинству!". Вечерний Бишкек. květen 1997. го. 7, ч. 115, s. 9
15. Девятков, Геннадий. И ближе им берег турецкий. Вечерний Бишкек. leden 1999. го. 9, ч. 19, s. 21
16. Девятков, Геннадий. Турецкий марш. Вечерний Бишкек. duben 1999. го. 9, ч. 70, s. 2
17. Денисенко, Евгений. Только песня казаку, как и встарь, подруга. Вечерний Бишкек. listopad 1997. го. 7, ч. 254, s. 7
18. Доценко, Владимир. Праздник потомков Узбек-хана. Вечерний Бишкек. březen 1997. го. 7, ч. 67, s. 10
19. Иванов, Александр. Русские в Кыргызстане: Сегодня вторые, а завтра?. Вечерний Бишкек. květen 1998. го. 8, ч. 89, s. 4.
20. Исаев, Кусеин. Бишкекские русские. Кто они?. Вечерний Бишкек. červenec 1996, го. 6, ч. 107 s. 6
21. Ким, Эрнест. Одним дефицитом стало меньше. Вечерний Бишкек. listopad 1996. го. 10, ч. 269, s. 12
22. Корчагин, Владимир. Я - не "нацменьшинство", я- русский. Вечерний Бишкек. červen 1994. го. 4, ч. 138, s. 10.
23. Кузмин, Геннадий. Хочу быть с президентом в одной лодке. Вечерний Бишкек. červen 1992. го. 2, ч. 140, s. 3
24. Ли, Людмила. Врозь не получится. Вечерний Бишкек. listopad 1998. го. 8, ч. 279, s. 4
25. Лымырь, Алексей. „Асабе“ не нравятся казаки. Вечерний Бишкек. březen 1997. го. 7, ч. 75, s. 16
26. Мурзов, Виталий. И дольше века длится дружба. Вечерний Бишкек. říjen 1998. го. 8, ч. 247, s. 10
27. Новикова, Наталья. Где их родина?. Вечерний Бишкек. duben 1992. го. 2, ч. 62, s. 2
28. Олегова, Мария. Золото и серебро узбекской диаспор. Вечерний Бишкек. leden 1998. го. 8, ч. 12, s. 11
29. Омурзаков, Калыбек. У человека должен быть один бог. Вечерний Бишкек. listopad 1993. го. 3, ч. 230, s. 27.
30. Павлюк, Геннадий. Мы едем, едем, едем. Вечерний Бишкек. únor 1994. го. 4, ч. 38, s. 3
31. Павлюк, Геннадий. Русский дом. Вечерний Бишкек. duben 1994. го. 4, ч. 65, s. 3
32. Павлюк, Геннадий. Казаки пишут письмо президенту. Вечерний Бишкек. duben 1995. го. 5, ч. 58, s. 2
33. Павлюк, Геннадий. Как живем, сярбы. Вечерний Бишкек. květen 1995. го. 5, ч. 65, s. 5
34. Павлюк, Геннадий. Молодость моя-Белоруссия. Вечерний Бишкек. květen 1995. го. 5, ч. 67, s. 1
35. Павлюк, Геннадий. Молодость моя-Белоруссия. Вечерний Бишкек. květen 1995. го. 5, ч. 67, s. 5
36. Позднякова, Ольга. Большая забота о меньшинстве. Вечерний Бишкек. červen 1995. го. 5, ч. 93, s. 1.
37. Приживойт, Рина. Они останутся, если будут решены проблемы. Вечерний Бишкек. červen 1993. го. 3, ч. 118, s. 9
38. Славина, Людмила. Сабантуй постучался к нам. Вечерний Бишкек. červen 1995. го. 5, ч. 116, s. 5
39. Сорокин, Михаил. Всевышний на всех один. Вечерний Бишкек. říjen 1992. го. 2, ч. 205, s. 6
40. Сорокина, Зинаида. О своих не забывают. Вечерний Бишкек. červen 1995. го. 5, ч. 95, s. 11
41. Темирова, Рената. Это все, о стране утренней свежести. Вечерний Бишкек. květen 1996. го. 6, ч. 92, s. 6

42. Тузов, Александр. Крымские татары. Вечерний Бишкек. červen 1992. гоџ. 2, џ. 108, s. 5
43. Тузов, Александр. Крымские татары. Вечерний Бишкек. červen 1995. гоџ. 5, џ. 107, s. 3
44. Тузов, Александр. Кто такие криптогреки?. Вечерний Бишкек. prosinec 1995. гоџ. 5, џ. 289, s. 10
45. Федорова, Зинаида. Не лубо!. Вечерний Бишкек. únor 1998. гоџ. 8, џ. 33, s. 9

Литературный Кыргызстан

46. Алянчиков, Александр. Поврозь дружнее? Литературный Кыргызстан. březen 1992. гоџ. 12, џ. 12, s. 135-143
47. Алянчиков, Александр. Поврозь дружнее? Литературный Кыргызстан. březen 1992. гоџ. 12, џ. 14, s. 135-143
48. Иванов, Александр. Погода для окраинных русских. Литературный Кыргызстан. leden 1992. гоџ. 12, џ. 1, s. 113-114
49. Касымов, Сулхадин. Курды рассеянные по свету. Литературный Кыргызстан. leden 1992. гоџ. 12, џ. 1, s. 105-108
50. Малабаев, Жолдошбай. История любви. Литературный Кыргызстан. březen 1991. гоџ. 11, џ. 13, s. 108-111
51. Савелов, Иван. Потерпевшие кораблекрушение. Литературный Кыргызстан. leden 1992. гоџ. 12, џ. 3, s. 120-125
52. Филончиков, Александр. Возвращение. Литературный Кыргызстан. leden 1998. гоџ. 18, џ. 3, s. 8
53. Хамидов, Мансур. Узбекские центры объединились. Литературный Кыргызстан. únor 1997. гоџ. 17, џ. 3, s. 15
54. Шиц, Владимир. Немцы. Литературный Кыргызстан. únor 1992. гоџ. 12, џ. 5, s. 130-134

Комсомольская правда

55. Мурсалиев, Алыбек. Третья мировая война окончена. Комсомольская правда. listopad 1992. гоџ. 33, џ. 24, s. 15
56. Мурсалиев, Алыбек. Третья мировая война окончена. Комсомольская правда. listopad 1992. гоџ. 33, џ. 25, s. 15

Слово Кыргызстана

57. Акчурин, Владимир. Узбекский центр: Главное мир и согласие. Слово Кыргызстана. duben 1993. гоџ. 24, џ. 87, s. 6.
58. Алымкулова, Елена. И песня в подарок. Слово Кыргызстана. březen 1995. гоџ. 26, џ. 36, s. 2
59. Алымкулова, Елена. О тех, кто живет в общем доме. Слово Кыргызстана. březen 1995. гоџ. 26, џ. 38, s. 9
60. Бегалиев, Сапар. Атаманы свистают казаков. Слово Кыргызстана. říjen 1992. гоџ. 23, џ. 225, s. 5
61. Брасов, Александр. Согласие: другого пути нет. Слово Кыргызстана. říjen 1994. гоџ. 25, џ. 231, s. 6
62. Бугубаева, Жылдыз. У Ассамблеи крутой вес. Слово Кыргызстана. leden 1997. гоџ. 28, џ. 13, s. 3
63. Вилин, Владимир. Из Москвы с надеждой. Слово Кыргызстана. říjen 1994. гоџ. 25, џ. 218, s. 8
64. Вилин, Владимир. Какими процентами вы душу мерите?. Слово Кыргызстана. říjen 1994. гоџ. 25, џ. 230, s. 1
65. Вилин, Владимир. Какими процентами вы душу мерите?. Слово Кыргызстана. říjen 1994. гоџ. 25, џ. 230, s. 8
66. Вилин, Владимир. Отан-значит Родина. Слово Кыргызстана. listopad 1994. гоџ. 25, џ. 264, s. 15
67. Вилин, Владимир. Теплом их греет. Слово Кыргызстана. leden 1999. гоџ. 30, џ. 5, s. 1
68. Вилин, Владимир. Теплом их греет. Слово Кыргызстана. leden 1999. гоџ. 30, џ. 5, s. 3
69. Влади́н, Евгений. Корейцы всех республик объединяются. Слово Кыргызстана. říjen 1991. гоџ. 22, џ. 231, s. 6
70. Влади́н, Евгений. В сфере особого внимания. Слово Кыргызстана. březen 1994. гоџ. 25, џ. 39, s. 1
71. Георгиева, Наталья. Чоб волновало, Что на душе, Что на стоге. Слово Кыргызстана. únor 1999. гоџ. 30, џ. 28, s. 9
72. Денисенко, Евгений. В регистрации отказано. Слово Кыргызстана. říjen 1992. гоџ. 23, џ. 231, s. 6
73. Денисенко, Евгений. "Кыргызстан - наш общий дом". Слово Кыргызстана. červen 1994. гоџ. 25, џ. 98, s. 1
74. Денисенко, Евгений. "Кыргызстан - наш общий дом". Слово Кыргызстана. červen 1994. гоџ. 25, џ. 98, s. 8
75. Денисенко, Евгений. Будущее нашего дома в единстве и согласии. Слово Кыргызстана. srpen 1994. гоџ. 25, џ. 153, s. 6
76. Денисенко, Евгений. Выпал счастливый жребий. Слово Кыргызстана. březen 1995. гоџ. 26, џ. 41, s. 10
77. Денисенко, Евгений. Выпал счастливый жребий. Слово Кыргызстана. březen 1995. гоџ. 36, џ. 45, s. 2

78. Денисенко, Евгений. И песня в подарок. Слово Кыргызстана. бřezen 1995. гоџ. 26, џ. 47, s. 10
79. Денисенко, Евгений. Отныне расстояние не помеха. Слово Кыргызстана. бřezen 1997. гоџ. 28, џ. 29, s. 11
80. Денисенко, Евгений. Собирались казаки в круг. Слово Кыргызстана. ўног 1997. гоџ. 28, џ. 29, s. 2
81. Денисенко, Евгений. Совет собирався на џезд. Слово Кыргызстана. бřezen 1997. гоџ. 28, џ. 49, s. 3
82. Денисенко, Евгений. "Иттипак" читают за рубежом. Слово Кыргызстана. srpen 1999. гоџ. 30, џ. 179, s. 2
83. Джанузакон, Шаршен. Отрываем от сердца кыргызских немцев, уезжают в Германию. Слово Кыргызстана. ўног 1992. гоџ. 23, џ. 29, s. 1
84. Джанузакон, Шаршен. Отрываем от сердца кыргызских немцев, уезжают в Германию. Слово Кыргызстана. ўног 1992. гоџ. 23, џ. 29, s. 15
85. Диль, Владлен. По реке перемен плыть дальше и вместе. Слово Кыргызстана. srpen 1997. гоџ. 28, џ. 173, s. 6
86. Евшлаков, Дмитрий. Шашки из сундуков и гайда в политику. Слово Кыргызстана. бřezen 1999. гоџ. 30, џ. 48, s. 19
87. Евшлаков, Дмитрий. Немци на земле Манаса. Слово Кыргызстана. listopad 1999. гоџ. 30, џ. 224, s. 15
88. Евшлаков, Дмитрий. Российские немци не делают Книсен. Слово Кыргызстана. listopad 1999. гоџ. 30, џ. 229, s. 9
89. Каменский, Александр. Хулиганство или недомыслие. Слово Кыргызстана. duben 1994. гоџ. 25, џ. 61, s. 9
90. Каханов, Нурбек. Розговор на старые темы. Слово Кыргызстана. ўног 1996. гоџ. 27, џ. 25, s. 21
91. Каханов, Нурбек. Равнение на землю, станичники!. Слово Кыргызстана. leden 1997. гоџ. 28, џ. 7, s. 1
92. Каханов, Нурбек. Равнение на землю, станичники!. Слово Кыргызстана. leden 1997. гоџ. 28, џ. 7, s. 10
93. Ким, Александр. Земля Киргизии теплом нас греет. Слово Кыргызстана. џervenec 1997. гоџ. 28, џ. 98, s. 9
94. Кыргызкабар. От Европы жду многого. Слово Кыргызстана. бřezen 1994. гоџ. 25, џ. 47, s. 26
95. Наматбаев, Талгат. Сто минус 82. Слово Кыргызстана. květen 1997. гоџ. 28, џ. 98, s. 5
96. Перекальская, Галина. Ходила в Арктику ошанка. Слово Кыргызстана. leden 1999. гоџ. 30, џ. 7, s. 10
97. Правление ассоциации "Согласие". Согласие. Слово Кыргызстана. srpen 1994. гоџ. 25, џ. 183, s. 2
98. Сагынова, Татьяна. Милянфан: земля-кормилица. Слово Кыргызстана. říjen 1998. гоџ. 29, џ. 243, s. 3
99. Самигуллин, Эльдар. В дорогу за лучшей долей. Слово Кыргызстана. ўног 1995 гоџ. 26, џ. 21, s. 15
100. Самигуллин, Эльдар. В дорогу за лучшей долей. Слово Кыргызстана. ўног 1995 гоџ. 26, џ. 29, s. 1
101. Самигуллин, Эльдар. В дорогу за лучшей долей. Слово Кыргызстана. ўног 1995 гоџ. 26, џ. 29, s. 5
102. Самыкбаев, Эсенкул. "Нам просто не дают работать". Слово Кыргызстана. srpen 1999. гоџ. 30, џ. 146, s. 2
103. Слащева, Татьяна. Между нами, президентами...народ. Слово Кыргызстана. ўног 1999. гоџ. 30, џ. 26, s. 7
104. Таранова, Эльза. Нам нужно не политическое шоу, а честный разговор о том, как вместе жить. Слово Кыргызстана. leden 1994. гоџ. 25, џ. 10, s. 12
105. Таранова, Эльза. Нацменьшинство - народ не маленький. Слово Кыргызстана. бřezen 1998. гоџ. 29, џ. 46, s. 19
106. Темирова, Раушан. Потомки страны белых аистов. Слово Кыргызстана. бřezen 1999. гоџ. 30, џ. 43, s. 5
107. Усенбеков, Карыпкул. Какие задачи нынче у казаков. Слово Кыргызстана. duben 1997. гоџ. 28, џ. 62, s. 3
108. Хелимская, Рима. "Не рассматриваю указ президента как попытка остановить выезд немцев". Слово Кыргызстана. ўног 1993. гоџ. 24, џ. 30, s. 3
109. Ярков, Александр. Река в океане. Слово Кыргызстана. leden 1993. гоџ. 22, џ. 10, s. 3
110. Ярков, Александр. Русские в Кыргызстане: нынешнее положение и перспективы на будущее. Слово Кыргызстана. џerven 1994. гоџ. 23, џ. 134, s. 2
111. Ярков, Александр. АУ, Славяне!. Слово Кыргызстана. duben 1997. гоџ. 28, џ. 71, s. 19
112. Ярков, Александр. Дорога в один конец. џerven 1997. гоџ. 28, џ. 109, s. 7